

Олександра Ю. Копач

**Зі Шляхів
Життя**

Торонто 1996

В пам'ять брата
інж. Віктора Т. Яворського -
авторка

Alexandra J. Kopach

Life's Pathways

**Ukrainian Writers' Association SLOVO
Toronto 1996**

Олександра Ю. Копач

Зі Шляхів Життя

Об'єднання Українських Письменників „СЛОВО“
Торонто 1996

ЗІ Шляхів Життя

З М И С Т

Замість передмови	I
Пластова Січ	II
Чому так скоро?	III
Богдан Лепкий	1
Великий гуманіст	
Незабутня постать	
Підляшша	7
Докія Гуменна	9
З нашого культурного життя	
Новий твір	
Наши сучасники	
Куди йде людство?	
Олена Кисілевська	15
Завжди з усміхом	18
Сторінки щоденника	19
Людмила Коваленко	
Д-р Володимир Кубійович і Дарія Сіяк	20
Мозаїка таборових днів	23
Згадки й привиди	27
В альбом учасницям табору	28
Сині дзвіночки	30
Левко Ромен-Нелин	32
Юліян Тарнович - У пам'яті друзів і в творчості	33
Спомин про лицаря у житті	37
Спомин про поета Євгена Маланюка	39
Про поета, що шукав свого життєвого шляху	42
Марія Пастернак	46
Записки із щоденника	
Щасливе життя	
На смерть визначної українки	
У десяту річницю	
Юрій Стефаник	53
Василь Софронів Левицький	55
Остання розмова	
Поміж двома світами	59
Наталена Королева	62
Наталена Королева - Письменниця широких горизонтів	
Моє знайомство з письменницею	
З останніх років життя Наталени Королевої	
Сильветка сучасниці - Мистець Галина Новаківська	70
Листки щоденника	
Літературний портрет одної сучасниці	73
Письменниця Ніна Мудрик-Мриц	79
..Привітайте моє книженя"	

Унікальний вечір у „Слові“	85
Слово від „Слова“ на привітання Миколи Руденка	87
Григорій Логвин - Ентузіяст науки й мистецтва	91
Наші сучасники	93
Мандрівка по літературних світах з провідником	101
Віра Вовк	103
Письменниця з відчуттям свого післанництва	
Листки щоденника	
Наши сучасні письменники	105
Олесь Бердник	109
Туга за переображенням	
Бути собою	
Книжка - зматеріялізований дух людини	114
З глибин душі, з просторів пекла	117
З авторського вечора в „Слові“	119
На привітання письменника Романа Іваничука в Торонті	120
А Ікар таки прилетів	122
Спомин вакації	125
З діяльності ОУП „Слово“ в Торонті	127
У четвертому вимірі	130
Д-р Богдан Стебельський	131
Григорій Сковорода	133
Актуальність його філософії	
Про що молився Сковорода	
Літа минають, а Григорій Сковорода дальше мандрує	
Улас Самчук	140
Листки щоденника	
У 70-ліття Уласа Самчука	
Глибинний струм життя	
Сторінки щоденника	
По свіжому сліду	
Мирон Левицький	154
Листки щоденника	
Мистець промінного таланту	
Записки з мандрівок	164
Сторінки Щоденника	186
Згадує минувшину, дбаючи про майбутнє	190
Доробок минулого залишається багатством сучасного	194
Із любов'ю до отчії землі	197
Відгомін років	199

Листки Щоденника

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Городенка на Покутті недалеко Дністра, знана ще з княжих часів - мое родинне місто. Там же жив мій рід з пра-прадіда, рід Яворських гербу Сас. А бабуна моя Анна Марія Яворська також з Яворських, по смерти привиджувалася мені звичайно в городі й ще з петрушкою у руках. Дуже я її любила. Батько мій Іван Теодор Яворський учився у гімназії в Коломиї, бо Городенка не мала ще тоді середньої школи, потім був урядником „Старіства“. Але польська окупаційна влада осувала всіх українців з уряду, якщо не перенесли метрики з церкви до костелу. А тато сказав: „перекинчиком не буду“ і пішов працювати в Суді. Моя мати - Марія з роду Троян з Перемиської землі з-над Сяну. Ми троє, я, брат Віктор, сестра Стефа ходили до гімназії ім. Тараса Шевченка таки вже в Городенці. Наши професори були добре вчителі патріоти. Наш директор Онуфрій Яківчик особливо дбав про українську літературу, а я полюбила на все життя Григорія Сковороду й Тараса Шевченка. Ще й одружилась я також у Городенці, після різних мандрівок на Підляшші, з моим пластовим „Слоньом“, з Романом Копачем, хоч він не з Городенка, а зі самого княжого Львова!

Дивні шляхи життя повели мене й нас ще й зі сином Юрчиком у далекі країни, в нові незнані світи, де люди говорять різними мовами, де вічний поспіх-метушня, де багато просторів навіть з пальмами, що їх колись я так хотіла побачити, де повно книжок у бібліотеках, а на чужих вулицях звуки рідної мови викликають щем душі. Згадується Шевченкове слово:

„Ну, щоб здавалося слова?
Слова та голос - більш нічого!...
А серце б'ється, ожива,
як їх почує. Знать од Бога
І голос той і ті слова
Ідуть між люди.

Інколи несподівано набіжить туга, обвіє душу нестерпним болем і в сніжних завіях і в шумах золотого листя і в запаху квітів і несе мене до рідної хати....

Сідаю з мамою під смереками а перед нами сад у паощах, у золотій музиці бджіл.

- І що ж ти сказала пані Міхняковій? Поїдеш до Городниці на жіночі збори, правда? - А її очі так радісно дивляться на мене.

- Ах мамусю, мені тут так добре... і я ще така втомлена по всіх іспитах у Krakovi. Ще й не виспалась. А до Городниці таки далеко!.

- А треба, дитинко, поїхати. Треба помогти! Бачиш, на що вчитись? Поїдь, поїдь. Пам'ятай: все чого вчишся, що гарне й добре - другим маєш дати!...

Чи знала моя найліпша в світі мати, що тоді вложила в серце мое Зерно Правди на ціле мое життя? Дала дивну силу, що потім поборювало мое лінівство, бажання вигоди, спокою. Плили мої літа в родинній хаті, оповиті почуттям радості, а потім сповнені клопотами, неспокоєм, журбою, але понад усім ясніє молитва мами. Молилася перед статуєю Божої Матері завжди в квітах, а слізози спливали по обличі. А потім, в очах її було стільки ясності й спокою і віри, що все кругом ясніло.

Листки Щоденника

ПЛАСТОВА СІЧ 6 ЛИПНЯ 1984 р.

Приснився мені татко. Сьогодні, то значить колись давно, святкували ми ім'янини тата. Обі зі Стефцею раньше вставали, ішли в поле через толоку, попри Криворучкого, потім ішли вузькою доріжкою росяною. Збіжжя блищало ще росою, тут і там маки горіли, сині волошки цікаво заглядали, а ми їх у китичку збирали. ... Не думала я тоді що їм хочеться пожити в цей гарний літній день. Це ж для нашого татка гарна китичка, ще й кілька рожево-фіолетних квітів кукілю.

Сонце йшло нам на зустріч. Стефця молилася, хрестилася, а я занурювалась у синяви неба, в запах чудовий незнаний широких далеких піль. Нараз золоті звуки церковних дзвонів розсипались над полями. Це в церквах дзвонили дзвони в Городенці, Ясеневі, в Глушкові. От уже пора нам вертатись!

Татко ходив по подвір'ю, нас не запримітив, а ми шустъ у хату. І тоді разом з мамою, з Віктором вітали татка з ім'янинами, а там разом до церкви ішли. А татко був такий ніжний, зворушений... Чудовий день для нас усіх.

Згадую... тато любив читати особливо історію, розповідати про давні часи, про різні особливі місця, дороги в Городенці та в околиці. От на дідовому (колишньому) полі не дуже так і далеко від міста був вертеп чи як казали „веркіп“, а таких вертепів в околицях Городенки було багато. Гіпсові поклади підшкірна вода підмивала й ґрунт западався. Люди розповідали, в тому й наш сусіда старий Кипарук, що під землею були підземні хідники, печери, де за татарських нападів ховались люди та перечікували лиху годину. І от наші відважні хлопці, товариши з гімназії, разом з моїм братом, Віктором наслухавшись цих оповідань одного дня пішли в таку печеру підземну та якби не клубок шнурка, що взяли зі собою прив'язавши при вході до печери до якогось стовбура, то ледве чи були б з того підземелля вийшли на світ Божий. За цю свою „експедицію“ всі дістали добре в шкіру.

Але як татко оповідав, сам він з дідом таки був у цій печері, а підземним хідником дехто доходив до середини міста, до пивниць будинку старіства, де колись був монастар єзуїтів. Колись, як оповідали люди, було багато наших монастирів і від них пішла назва „Монастирський Кут“. Розказував про них і отець Бурнадз, парох Городенки. Досліджував він архіви нашої церкви, а одного дня показав нам св. Євангеліє, що його уфундував для церкви мій дідо Теодор подарував також срібний хрест, записав поле для парохії. Це мені дуже подобалось і я собі плянувала також щось такого зробити. Не мало чого іншого було про наш народ у цих архівах, як казав отець Бурнадз і заоочував мене цим зайнятися.

Але... але прийшла війна. Добре що хоч одного дня таки була я у славному вертепі в підземеллях хоч і не дуже далеко.

ЧОМУ ТАК СКОРО...? У пам'ять Віктора Яворського 11.4. 1915 - 19.3.1986

Розглядаю медаль-емалію Божої Матері і золотий нашийник. У думці виринають спльондровані шуфляди, касетка на підлозі... У домі були злодії. Пропали всі дорогі серцю пам'ятки зі золота, чи не за пів століття. А це новий дарунок від брата, від Віктора. Він завжди в житті спішив потішити, порадувати, помогти, вдома, на студіях, в часі війни страшної. І ось знов! Тепла хвиля зворушення заливає серце, прослезує очі.

- Дякую тобі, Віцю, дуже дякую. - Ні звуку відповіді. Дуже дякую тобі за цей подарунок. - Мовчанка.

Що ти так задумався? -

Затривожилася я, поглянувши на лицез брата, на його повну духову відсутність. І знов питаю: Вітю, що ти так думаєш? Поволі повертає до мене свої ясні, смутком притъмарені очі. - Думаю про нашийник з медаликом Божої Матері від нашої мамусі. Давно вже його не маю...

- Ну... Як же ж, згубив?

- При вході до кащету поліціянт-гітлерівець своєю грубою рукою зірвав мій нашийник зі шніп і кинув геть на землю, з реготом додавши: „тут тобі цього не треба!!“ І покотилася медаль кудись у порох.

Мовчанка стисла горло. Чорним круком налетіли спомини... Зима. Різдво. Приїхали ми зі Львова до батьків на Свята. Біла, сніжна ніч. Відкриває нам двері наша сивоволоса мати.

- А чи з вами є Віктор? Може писав листа? - Тривожиться. І вже день у день і вночі біжить до сінешних дверей коли стукає, хочби то й вітер тільки. Сумно, неспокійно. Тривожні вістки летять звідусіль. Мама плаче явно і скрито. Аж одного ранку: „його арештували. Він за дротами, я бачила Вітю“ -

- Що ти плетеши? Спам'ятайся! - Реагує батько.

- „Я бігла, ну, так у сні, далеко, далеко... Я бачила Віця за дротами, кликала його. Не міг вийти...“ Гірко схлипувала.

- А знаєш, - перериває брат мою задуму-спомин - ще тоді вночі приснилася мені наша мамуся. На полі перед дротяною огорожею стояла. Кликала мене. Я бачив як упала на землю. Плакала. Молилася, піднісши руки і лицез до неба.... Я знаю, мамина молитва врятувала мене з того пекла.. Хоч довго, довго прийшло мені мучитись.

- Я знаю, аж тепер згадала цей сон...

- Бачиш, додав брат, все правда. Нерозгадана, надприродна Правда.

- Напишеш спомин? Знаю, що до тебе зверталися з цією пропозицією.

Ні, ніколи. Не хочу. Не можу цього всього знов переживати. А втім, чи не ліпше цей час, він же такий швидкоплинний, віддати на працю для нашої української молоді? А може Нані й нашим дітям я ще трохи потрібний...

Потрібний, нам усім, потрібний! Чому так скоро відійшов ти у засвіти?

*Гомін України
Література і Мистецтво
18.III.1987*

БОГДАН ЛЕПКИЙ - ВЕЛИКИЙ ГУМАНІСТ 1872 - 1941

Ходимо засніженими вулицями міста з безліччю кольорових світл, з високими на площах ялинками, що зацвіли срібними й золотими світелками, подивляємо янголів, що злітають понад шумом вулиць, переходимо попри великі виставові вікна, в яких ожили казки. Немов за поруком чарівної палички доброї феї усе кругом нас обернулось у казку, в якій лине мелодія Різдва, вплітаючись у шум авт, свист сирен, вигуки врадуваних дітей.

Та все таки... все таки... серед цього блеску на серці в нас зимно, немов заморожене в ньому чуття. І хто ж його огріє?

“Сніжок паде, як срібний пух,
Мороз малює квіти;
Накритий стіл, в куті дідух,
Пустують в сіні діти...”
(Богдан Лепкий)

- оце на хвилях етеру спливають до нас слова-картини, сповнені рідною мелодією, вносячи в нашу душу теплу ясність. Спливають до нас картини з багатотисячної традиції українського народу. І хоч тугою занялося серце, і хоч смутком блисне око, в душі відчуваємо любов і тепло - джерело всього прегарного. Поетичне слово Богдана Лепкого має особливу силу - зворушувати навіть зледенілі серця, оживляти їх теплотою, що пливе з глибини його душі. Ця душа поета сповнена великою любов'ю і без неї не зворушувались би наші серця за оцім твердим законом, що його так гарно унагляднює Гете: „Серця з серцем вам ніколи не з'єднати, коли не від серця ваші всі слова. Промови ваші з відблиском краси - це вітер в осені, без теплої роси, що шелестить і рве пожовкле листя.“

У Богдана Лепкого слово не „шелестить“, а теплою росою освіжує, до життя привертає черстве людське серце, промовляючи до нас любов'ю чи то в поезії чи в прозі.

Богдан Лепкий - великий гуманіст, людина чуття в житті та в творчості.

Згадується... Вся його висока постать, аристократична, оповита немов тихим смутком навіть тоді, коли він усміхався, жартував. Виявляв прихильність до людей, співчуття до їхніх болів і смутків і готовість помочи ім. Мабуть це саме й осмілювало нас, студентів, іти до нього по раду, поміч, чи хоч по добре слово, яке, в чужому оточенні, далеко від родини, має велике значення для молодої людини. А він, Богдан Лепкий, кожному ішов назустріч, позичаючи свої власні книжки, добуваючи в університеті стипендії, навіть закордонні, ці останні особливо для мистців. За його старанням можна було працювати в Польській Академії Наук, де були всі книжки й журнали з Києва. І все те якось робив так, немов би це була звичайна справа. Тішився він нашими успіхами в студіях.

Згадується... Надхненні були виклади Богдана Лепкого, професора української літератури. Оживав стародавній Київ, і королівський замок, і Боян і Митуса і незнаний поет-автор „Слова про похід Ігоря“. Заслухані в далекий шум староукраїнського життя, не чули ми й гонга, не запримічували кінця години. Широкими обріями простору і часу позначувались виклади Богдана Лепкого. Звичайна справа, побажана й перерва. Професорові треба закурити, а

студентам рушитись з лавок. На коридорі високе готичне вікно дивилось, наче в криницю, на маленьке подвір'я, оточене стінами університетської будови. Біля вікна любив ставати професор, а довкола нього студенти. Він набивав тютюном свою вишневу люлечку і плила розмова, перескаючи з викладу на цікаві книжки з цього ж предмету та теми. Професор споглядав на студентів своїми ясними очима, сповненими теплотою, короткими питаннями втягав у розмову менше сміливих. Сива його голова повільно поверталась у бік кожного і очі усміхались кожному.

По викладах, на які ходили і правники і медики і фізкультурники та інші, заля 32-га на першому поверсі нового будинку Ягайлонського університету, пустіла. Усі поспішали до своїх зайнят. Залишилась мала групка україністів, підчікуючи на професора. Зручно допомагаючи йому вдягнутись, високий і пріємний товариш М. повідомляє професора про свій виїзд до Данцигу. Дістав приказ. В очах поета велике зрозуміння, і його вузька рука сильніше і тепліше стискає руки М., що був не тільки студентом, але й воїном підпілля. Старше і молодше покоління ставало одною лавою.

Згадується... гуртом проводимо професора до його дому. Шелестить листя, пахнуть квіти з городців. Біля одного, з гарною огорожею, зупиняється професор. „Ось тут саме - розказує - одного дня Михайло Коцюбинський приглядався браткам. Були вони на диво велиki, оксамитні, прегарних кольорів. Довго він стояв і я вже не знав чи Коцюбинський подивляє їхню красу, чи вони його захоплення“. Цікава деталь з життя прекрасного письменника-імпресіоніста, коли він був у Krakovi i, переїжджаючи до Берліна, гостював у Богдана Лепкого. Розмова сходить і на Василя Стефаника, бо ось тамтою дорогою ходили вони вдвох до театру. Цікаво слухаючи, непомітно опинюємося на Соняшній, а там і в помешканні професора. Стара була це традиція в домі панства Лепких приймати гостей. При каві та тістечках, що ними вгощала пані студентів, у декого з нас щезала й та несміливість, що її навівали світлі кімнати виповнені творами мистецтва. Старинні ікони дивились зі стін, ясніли дорогі хрести, привертали увагу скульптура і багато-багато книжок. Між ними були й такі, що начислювали собі сотку-дві, а то й більше років. З вікна кабінету виднів королівський замок, Вавель. Біля цього вікна стояв письмовий стіл, на котрому автор „Мазепи“ писав сторінки „Мотрі“, споглядаючи на освітлений замок у пізні зимові ночі.

Якеж це диво на столику? Іконостас? Так, мініятюрний іконостас зі слонової кости, дарунок ченця з Атосу, куди іздив поет у своїх подорожах. Прекрасне мистецтво... не воно одначе гордість поета. В одній із шаф лежить блящана ролька, а в ній документ Української Народної Республіки - грамота-подяка від уряду за жертвенну працю в тaborах полонених українців на території Австрії і Німеччини. З набожністю розвиває поет грамоту і з своїх рук показує її нам. В його очах повага і гордість; „Моя найбільша в житті нагорода... від нашої української держави...“ Зворушення не дає говорити. Тиша... а може біль за цією українською державою. Чому? Чому? Чому її немає... просверлює ум і серце.

Згадується... Дев'ятий листопада. Приходимо до професора гуртом з квітами... ім'янинові побажання, подарунки, спів, музика. Долучуються й старші громадяни. Кришталиться вино в чарках, стає тісно в кімнатах, усім весело й радісно. Юліян Геник-Березовський не відмовляється від віршів. І з'являється в товаристві малпа Фрузя Івана Франка, хитрий циган С. Руданського, геройчний Довбуш Ю. Федъковича, усі в особливій Гениківській інтерпретації. Радіємо всі, а з нами й поет, не забуваючи й про обов'язки пана

дому. Змінюються навіть його філософський спокій, з яким він так умів видержувати всякі напади несправедливої критики.

Бувало, коли іноді сходила мова на критику поетових творів, тоді автор вказував на такі самі напади й в інших літературах, наприклад у польській, закінчуючи розмову тим, що різним колам читачів потрібно різних письменників, значить немає зайвих. А з другого боку критика, як зрештою кожний має право сказати своє слово, свою думку, то ж треба бути толерантним і спокійним. Гарне і гуманне відношення до людей в житті й творчості - це одна з основних прикмет поета Богдана Лепкого.

Джерело цієї гуманності - це, в першій мірі, чутливе серце поета. Ще маленьким хлопцем так глибоко відчував смуток і біль старого маляра, що - скованвшись на городі - довго-довго плакав, не розуміючи ще й себе. Можливо, з тієї пори почав він у серці співчуття до долі мистців, як пише про це: „До трагедії артистів було в мене серце вже з дитячих літ“¹. Горе, кривду і розпук людську, переносив на сторінки своїх творів, роз'яснюючи їх своею любов'ю до всіх людей, хто б це не був - селянин, лікар, пастух, студент, самітник, сирота, чи нещасний полонений. То ж зворушливо теплотою овіяній отою дідуся („Дідуся“), що смерти не боїться і навіть на порозі до вічності допильновує порядку в господарстві, і молодий студент-ідеаліст, що так раніше умирає („Звичайна історія“), батько і син у полоні („У таборі“) і багато інших. Зокрема тяжко страждала поетова душа над кривдою своєї нації, що добувала волю, відкривала брами до неї, а хтось знов їх зачиняв („Ноктурн“) і тиснеться проклін на уста поета, в якого було особливо добре серце. У своїй дивній доброті він прямо не міг зрозуміти як можна кривдити людей:

„Я до нині не можу зрозуміти тієї політичної, суспільної і всякої другої кривди, яку чоловік чоловікові, народ народові творить. З цього боку я я до нині дитина і, ні Маркс, ні Ляссаль не годні мене заспокоїти. „Царство Боже єсть в нутрі нас“ - тай годі.“²

Не тільки про людей написав поет з великою любов'ю, але й про звірят, як от у творі „Босий“, де зображується життя бідного собаки, якого б'ють, голодом змушують до штук і не мають жодного милосердя.

Глибоким співчуттям огортає поет і рослинний світ - дерева, що падають під ударами сокир, яблуні та берези на цвінтари, співчуває навіть листкам, що їх несе осінній вітер:

„Як мені вас жаль,
Як жаль,
Листки летючі
В бурі-тучі,
У незнану даль.“

Співчуваючи людям, звірятам, рослинам, поет відчував у серці смуток, чим й позначаються його твори. Мабуть, причинились до цього й історичні обставини нашої нації, що на зламі двох століть піднеслась з руїн до вільного життя і знов свою волю втратила. Народний смуток проникає кожну людину, а що вже казати про поета чутливої душі? А ще б згадати, що й в поетів „Молодої Музи“, до яких належав і Богдан Лепкий, сумовитий тон був особливою прикметою і йому піддавалися навіть поети зовсім веселої вдачі, як от Степан Чарнецький. У Богдана Лепкого гуманність поглибила чуттєвість і сумовитість і

тому критика найбільше на нього нападала, називаючи „сантиментальним писакою“. Особлива м'якість почувань, незвичайний гуманізм поета Лепкого не міг не викликати осуду в добі, де - за словами Лесі Українки - „що слози там, де крові мало“. І в житті й в літературі треба було гартованого слова, щоб протистоятись трагедії та усім ударам, що їх мусіла переносити українська нація. Такої бажаної творчості не знаходила критика в Богдана Лепкого. Він не був поетом доби „жорсткої, як вовчиця“, як Євген Маланюк. Богдан Лепкий - поет чуття і великої гуманності. Недаремно він писав:

„Мені й до нині здається, що тільки плекання гуманних почувань, тільки поширення етичних надбань культури може вирівняти ці рови і дебри, які лежать поміж нами, і в які падено ми самі, або куди тручає нас наш біжній, який ще не викарасався з зоольгічного берлога, хоч він може й спить на лебединих пухах і п'є із хрусталевих чарок...“ ³

Виповнюючи вщерть оцим духом гуманности свої твори, Богдан Лепкий мабуть і не був свідомий того, що „в добі жорсткої і тяжкій“ продовжує він прастару традицію гуманности в українській літературі, яка щирим золотом ясніє довгі століття в українській літературі від самих її початків.

З віддалі часу творчість Богдана Лепкого багата й різномірна - літературна, наукова, перекладна, - показується в іншому світлі і займає поважне місце в українському літературному процесі. Спадщина ця настільки велика і значна, що обійти її мовчанкою неможливо було навіть для упорядників „Історії української літератури“ восьми томах. Признаючи Лепкому талант, один з найкращих в групі „Молодої Музи“, автори Історії літератури одночасно засуджують його за твір „Мазепа“, закінчуєчи такими словами: „Поява цього твору була чи не найяскравішим свідченням того, що Лепкий як художник - вмер для української літератури.“ ⁴

Однаке Богдан Лепкий не вмер, а житиме вічно як один із творців української літератури. Час показує це наявно, хоч би в цьому, що деякі його твори стали загальнознані, стали немов народніми („Видиш, брате мій“). Жаль тільки і велика шкода для нас, що творчість його не зібрана, не вивчена, не опрацьована. А від часу його смерті минуло още 31 років. Великий час. Дивним докором, до нас таки, звучать слова поета: „А в житті треба щось мати, любити, цінити, ставити вище ніж гріш, вигоду. Треба.“

Роздумуючи над творами Богдана Лепкого, бачимо, що свою сердечність і гуманність, якою визначався в житті, залишив він у своїй багатій творчості і кожний, хто бажає зогрітись і роз'яснити свою душу - знайде в нього „краплиночки тепла в кожній комі“.

- 1) Твори, т.2, ст. 459.
- 2) Твори, т.2, стро. 461.
- 3) Твори, т.2, стор. 461-2.
- 4) „Історія української літератури“, т.5 Київ 1968, стор. 443.

**Гомін України
грудень 1972 р.**

НЕЗАБУТНЯ ПОСТАТЬ

Чи й справді аж сорок п'ять років минає з дня смерті Богдана Лепкого? Напливають спомини, що за півстоліття не погасли на трудних шляхах життя. Зрینають картини молодості й студій і постать моого професора Богдана Лепкого - поета, прозаїка,ченого.

В коридорі першого поверху Ягайлонського університету, біля вікна, стоять високий, елегантний пан. Шляхетні риси лиця, динарського типу, в авреолі сивого волосся. Димок з люльки легко-прозоро замотується у малих вусиках, блакитніє погляд і ласково охоплює гурток студентів, що стоять півколом.

- А я вже заскучав за вами, мої дорогі. Довгі вакації. Правда?
- А ми за вами, пане професоре. - впадає в тон Дозьо С. Він у гурті чи не найбільш заавансований у студіях. - А з нами тут нові товаришки. Більше україністів цього року, ось зі Станиславова, з Городенки.
- Будьмо знайомі, мої дорогі. - Щирий потиск вуської аристократичної руки, ласкавий погляд глибокозорих очей теплом проймає.
- Щасти вам Боже, і нам усім. Зaproшу вас усіх разом зайти до мене. Пан Дозьо стане вам за „Енея“. Добре?

Останні слова меркли в металічних звуках невидимого гонгу. На лекції пора! Заметушилась, забігала коридором студентська братія, хто куди, а ми - до залі ч. 32. А там уже сидять студенти з інших факультетів, з медицини, права, фізкультури, германістики, всі вони українці, всі приходять слухати викладів Богдана Лепкого, особливо кожного понеділка від 6-ої до 8-ої вечора. Самих україністів не так уже й багато. - 12-14 студентів, не кожного року однаково.

На високій катедрі - напроти вікон з пейзажами зелені, що кожночасно міниться багатими кольорами, стоять наш професор - Богдан Лепкий. Він не читає з паперів, він говорить з душі до душі. Розкриває нові обрії української літератури і вона така цікава й приваблива в широкому струмі світової літератури, в освітленні філософської думки.

Почались для мене чотири роки захопливих викладів, вимогливих семінарів, писання есеїв, іспитів і... відвідин у домі п-ства Лепких. Професор завжди мав час для своїх студентів, і ласкаве слово поради, а в потребі - й допомагав. Не один з нас, між ними й підписана, радів цілорічною, дворічною стипендією, або хоч одноразовою більшою сумою, а то навіть закордонною стипендією, так як один сучасний славний тепер мистець-скульптор І. Крук що живе тепер у Мюнхені. Не менше від студентів радів тоді професор. А як потрібно було якусь рідкісну, дорогу книжку до іспиту - то позичав без вагання. - А як пішло? Це не легкий іспит з філософії, а ще в проф. Гайнца. Кажете, добре здала? То зле. Тож ви, Лесю, не будете знати що це таке бути студенткою! Жартуємо, сміємося.

А втім, не тільки україністи заходили гуртом, чи поодиноко, до дуже гостинного дому Богдана Лепкого і часто при підвечірку з цілою родиною професора проводили дві-три години в розмові цікавій, небуденній. Приходили також студенти Мистецької Академії. Малярство й скульптура близькі були серцю Богдана Лепкого, він же колись студіював мистецтво у Відні. У Krakowі близько стояв до польських мистецьких кругів. Тож і розмови були не тільки про літературу. Інколи навіть дехто зі студенток пописувався грою на фортепіяні, а Юліян Геник Березовський захоплював своїм мистецтвом слова, в поезії чи в

прозі. Саме повернувся з Варшави з драматичної студії. Дотепне слово, жарт вносили легкість у серйозні розмови в кімнатах з оригінальними картинами, скульптурами, античними предметами, між якими були старі, столітньої давнини - а то й більше - хрести, псалтири, часослови, малий чудовий іконостас зі слонової кости аж з Атосу. У кабінеті - великий письмовий стіл, а ліворуч від нього - вікно з виглядом на Вавель, колись королівський замок.

- Тут я писав „Мотрю“, - чую голос Богдана Лепкого, бачу задуманий погляд, звернений у вікно. - А ми, вся молодь, як зачитувались трилогією „Мазепи“! З неї пізнявали історію, полюбили гетьмана Мазепу.

Професор старався розкрити нам багатство й красу літератури часу нашого культурного відродження. Сам захоплювався найбільше М. Рильським, а його переклад „Пана Тадеуша“ Міцкевича на українську мову подарував мені з мілим написом. Глухі, непевні, але страшні вістки про розтріли, голод в Радянській Україні проймали нас усіх жахом і болем.

Скарница пам'яті зберегла ї з наступних студентських років багато зворушливих переживань і прикладів любові до України, якими обдаровував нас професор. Не розгубились ці скарби душі ні у час воєнних громовиць, ні на далеких скитальських шляхах, і в житті завжди ясніє світла постать Богдана Лепкого.

ПІДЛЯШШЯ

Провесна це такий незамітний час у цілому році, що око мало його й скоплює. За те, мабуть стократно сильніше відчуває її людське серце. Найніжніші почування тремтять тugoю. Вона могутня. Навіть, не зважаючи на важку, вичерпуючу працю і вир життя, полонить усіх, без винятку. Сльозою котиться по обличчі старої жінки, коли розповідає „як то в нас було над Дністром“. Вона тремтячою піснею летить в просторі з уст молодої дівчини, що в одиноця, без рідні, тужить за „кучугурами“ приморської полоси. А скільки її в невиспіваних мельодіях, що нечутно дзвенять. Все кличе вернутись, вернутись в Україну.

Шумлять новим весняним пошумом смерекові ліси. Високі дерева стоять у воді. І не знаєш, чи вони дійсно над водою, чи під водою. А там Красна повільно пливе і немов нахилилась в одну сторону враз зі своїми ніжно-зеленими берегами. А по тих шовках бігають наші діти. Шукають латаття перших пелюстків. Вони і на ліс споглядають. Там:

*„Весна красна попід лісом ішла,
Фартушком трясла.
Фартушком трясла, всім тепло несла.
Малим діточкам побіганнячко,
Старим бабам посидіннячко.“*

І дійсно, ішла чудова весна по західніх окраїнах української землі, на північ від Бугу.

Це Підляшша будилося фізично і психічно. Варшавські пута у поросі лежали. Лекше дихали груди. Тільки довкруги шкоди і втрати. Вони таки великі, як ніде на наших західніх землях. Тим більші, що сталося це у дуже короткому часі, бо ледве через п'ять десяток літ. Причини того в історичних подіях. Підляшша, як частина давньої княжої України, все становило пограничні землі. З кінцем ХVI ст. коли ці наші окраїни перейшли до Польщі, то з тої пори переносили майже безпереривно сильний натиск Польщі і завзято боронилися перед спольщеннем. До помочі Польщі прийшла Москва в другій половині XIX ст. Указом (1876) скасовано було унію і насильно заведено православ'я. Велика частина Підляшаків уперто трималися віри своїх предків і несвідомо впала в другу пастку, та й дала зловитись на польський гачок, прикритий релігійними почуваннями. Сталось це з початком ХХ століття. Українці-підляшаки перейшли на римо-католицтво і, хоч задержали українську мову і звичаї, легко прийшлося останньо польській державі вмовити в них польськість. Очевидно, через брак ясної національної свідомості. Прозвано їх „калакутами“. І жили вони побіч православних у великій ворожнечі. Після таких осягів Польща пристосувала терор до православних. Польська поліція, з допомогою навіть військових частин, поруйнувала всі церкви на Підляшші.

„Християнська“ Польща доконала того, чого ще не зробили ні погани турки, ні татари. Палили вівтарі, заорювали землю, де стояли храми Божі. Церковні маєтки грабували, землі роздавали польським колоністам. Завели „новоунію“, що однак не має нічого спільногого з греко-католицькою Церквою. Новоунія призначена була на цілковите підкорення церковного і національного життя. Рівночасно не допускали ні нашої преси, ні книжок, а нищили ті, що там ще задержалися. За одним „Кобзарем“ поліція шукала в селі Київець, повіт Біла Підляська, немов за страшним злочинцем. Українську мову переслідували

до тієї міри, що люди боялися говорити по-своєму на вулицях міст, а то і сіл. Очевидно, не було української мови у школах на Підляшші. Вступ до середніх і фахових шкіл був підляшакам дуже утруднений. Тому не було їх у ремеслі, торгівлі, не згадуючи про адміністрацію. Додати ще треба, що інтелігенції, за малими винятками, і то зі старшої генерації, не було. А тих, що були, переслідували. Згадати хоч би сенатора Ів. Пастернака, що вкінці згинув від польської бандитської кулі (1942). Він раз зі своєю дружиною був світлом у тих темних і тяжких для Підляшшя часах. Однак Польщі не вдалося знищити цілковито підляшаків. З вибухом II світової війни вони взялися організувати знову своє зруйноване громадське життя. З допомогою інтелігенції, частинно з Волині, закладали школи по селах, а в Білій повстало торговельна школа. Наладнано церковне життя. Організовано вишкіл молоді (Київець, Заболоття) і - що дуже важливе - дитячі садки. Старші горнулись на недільні вечорі, що після вечірні відбувалися у школі чи в якійнебудь підхожій хаті. Там слухали і розпитували про Україну.

Тяжка історична доля полишила глибокий слід на психіці підляшаків. Вони замкнені в собі і на вигляд непривітні. Своє внутрішнє життя і злучені з тим обряди, звичаї, бережуть від постороннього ока дуже пильно. Не легко здобути їх довір'я. Та хто здобуде, має в них вірних і надзвичайних приятелів. З вигляду задержали чудовий тип українця. Одежда невищукана; лице шляхетне давнього боярина, це не рідкість на Підляшші. Багато серед них потомків боярських родів, що їх колись настановив тут король Данило та інші володарі української держави, оборонити пограничних земель. Історичні події зіпхнули їх із шляхетсько-лицарського стану, відібрали багатство, значення, але не відібрали антропологічних прикмет і давньої виплеканої віками шляхетності духа. Ця шляхетність духа живе у світосприйманні, у віковій традиції, глибоко входить у життя. Старі звичаї й обряди, як ніщо інше в світі, наповнюють поезію і чаром ціле життя підляшаків. Будні і свята, тихі одностайні дні і важні події в житті кожної людини. Все це таке багате в стару мудрість і вічну красу, що просто годі собі уявити. У тій творчості живе і старе, і нове, пам'ять про княжі часи й новіші події. Все те оспіване в піснях, чи то різдвяного, чи великомісячного циклю. Зокрема Великомісячний цикль можна поставити в осередку календарного року. Він дуже багатий на повір'я, звичаї, вірування, пісні, мистецьку творчість (писанки, вишивки). Це свідчить про більшу схильність до абстракції духовості, а не до матеріалізму. В цьому ... до духовості лежить і велика сила, що нас рятує від загибелі. Так воно було з Підляшшям. А тепер, як тяжко бачить серце згадавши, що Москали з цілою брутальністю вирвали всіх підляшаків з їх прадідній землі. Розкинули по Сибіру, Казахстані. В чужому краї, під шум північних вітрів згадують наші брати про весну в Україні, на своєму Підляшші. Велика це трагедія, рівної якій немає. Та вони взяли зо собою те, що найдорожче чого криваві руки москвина не можуть вирвати. Доки ми всі вірні Богові, Україні і собі самим, ми не пропадемо і прийде час, що підляшаки вернуться на своє Підляшшя як і вернуться всі українці з різних сторін світу у свою дорогу Батьківщину.

Наша Мета
1951

З НАШОГО КУЛЬТУРНОГО ЖИТЯ

Докія Гуменна

Еміграційні обставини життя приневолюють нас, за малими виїмками, працювати фізично на щоденний прожиток. Та цим не можемо, однак, заспокоїти потреби нашої душі, та інтелекту. Тому, хоч не багате наше духове життя, то однак не завмирає. На доказ цього згадати хоч би вечорі українознавства, удержані на високому поземі, бо в більшості викладали університетські професори. Ці виклади викликали заінтересування і розрушили наше приспане життя. Часто улаштовує доповіді Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, а постійно в цьому напрямку працює Літературно - Мистецький Клуб. З поміж п'ятничних вечорів більшу увагу викликав вечір з доповідю п. Приходька, автора книжки „Один з 15-ти мільйонів“. Дальше вечір присвячений обговоренню книжки письменниці Докії Гуменної „Велике Цабе“.

На цьому вечорі присутня була сама авторка твору і це викликало більшу увагу нашого громадянства. Перше слово мав професор д-р Я. Пастернак. Як знавець трипільської культури, нашої старої культури з перед трьох тисяч літ до християнської ери, перепровадив аналізу твору з точки ученого - археолога. Не обмежуючись до самого твору, подав наш учений, у собі властивий, дуже мілій спосіб, тло цієї нашої прастарої доби на основі археологічного матеріалу. По короткім огляді рецензій Петрова і Курінного, почули присутні завваги і подгляди самого проф. д-ра Пастернака. Свої критичні завваги висказав рішуче, але призначав, що книжка помимо певних неточностей, в загальному є згідна з археологічними даними, а її велика вартість у тому, що наукові здобутки археології про прайсторичну добу робить доступними широким колам українського громадянства. „Велике Цабе“ уможливлює пізнати коріння культури і праминувшину нашої нації. Потреба такої літератури у нас вже давно конечна, а це перша книжка, що розказує про ці дуже давні, а такі для нашої нації важливі часи її існування. Після доповіді і живої дискусії, забрала слово авторка твору. Бліде, одуховлене обличчя зробило дивне враження. Серйозне, може навіть строге. Тільки усміх опромінював її часом. І слова не плили легко, бо як опісля сказала, вона не промовецеь. Але за тими словами багато змісту, багато душі. Подякувавши д-ру Пастернакові за всі завваги, говорила авторка про генезу твору. Твір цей писала в тяжких таборових обставинах. Писала його з тією думкою, з тим бажанням, щоби сповнити нас оптимізмом і цією духововою силою, що наша нація посідає коріння в дуже давній, в дуже високій трипільській культурі. На протязі нашого історичного існування зайшло кілька катаклізмів, що не дали нашій нації розвинутися так пишно, як на це були дані. А рівночасно є якась сила, що затримує ці первні духовости, що дала нам трипільська культура і не дає нашій нації загинути. Багато цікавих думок висказала авторка книжки.

„Велике Цабе“ належить до більших літературних творів. Цікаве тим, що викликує різні почування. Одні читають з захопленням, другі, почавши читати, не можуть скінчити. Не має вона для себе точно означеного круга читачів. Бо можуть читати її так старші, як і молодші. З однієї сторони має форму казки, з другої, багато наукового матеріалу. Молодь радо читає її, хоч не все знаходить легким і зрозумілим. Інший світ, багато незнаного до тепер матеріалу. Якщо молодь захопиться нею, здобуде для себе нове духове багатство. А може ця книжка розбудить ті духові первні, що колись так процвітали в найкращі часи

княжої держави. В кожному разі, книжка викликала загальне зацікавлення. Та на її повну і остаточну рецензію ще за рано. І хоч з археологічного боку має вона тут і там певні неточності, що їх можна буде справити в другому виданні, то з літературного погляду, повість ця стоїть дуже високо. А коли додати, що це перша книжка з тієї давньої доби, то вже і в тому вартість її величезна.

*Гомін України
6 червня 1953 р.*

НОВИЙ ТВІР

Докія Гуменна: „Внуки столітнього запорожця”, вид. „Добра книжка”,
Торонто 1981 р. ст. 144.

Колись Михайло Коцюбинський писав: „Усе життя мое в літературі”, і цю правду можна повторити про Докію Гуменну. Для літератури відреклася письменниця вигідного життя, для літератури взяла на себе, інколи й непосильні, тяжкі обов’язки і велику відповіальність. Але й дорібок письменниці багатий, - оповідання, новелі, повісті, романи - розкриває перед нашими очима величезну панораму життя української нації на протязі не тільки що століть, але й тисячоліть. Тож справедливо хтось з критиків назвав Докію Гуменну літописцем України.

І оце перед нами її новий твір „Внуки столітнього запорожця”, книжка новель, нарисів, етюдів з тематикою сучасного життя українців в Америці. Читаючи її, ми наче спостерігаємо власні риси нашого духовного збірного „Я“. Інколи запитаєш: „Чи аж так погано“? або „хіба це людина“? як напр. - д-р Гріг з української родини Григорашів, доктор ренегат. А скільки таких ренегатів серед нас! Правда, авторка хотіла якось злагоднити цю прану на нашому суспільному тлі, зрівноважити хоч трохи любов’ю Василька Григораша, що все таки, ночого не зробивши для України, витратив своє багатство, а вкінці й віддав своє життя. То знов, інший герой оповідання запитує: „Що ж у цій хаті зсталось українського“? Ні мови, ні звичаїв, ні обстановки, ні книжки, і, розуміється, люди - не люди. То знов, в маленькому місті, наша мала громада подіlena на церкви, парафії, і ніякого культурного життя. Чи ж дивно, що й молоді вже немає? А винні тільки батьки, ніхто інший. Ставлячи на першому місці гроши, тратять дітей не тільки для суспільності, але й для себе.

Виховують дитину egoїста, звірика, який потім старого батька з хати викидає, чого й діждав Панас („Діловий підхід“), що зібрав великий маєток, але ні української газети, ні книжки не купив, ніколи й цента не дав на громадські потреби. Не менше широко і правдиво наскільки авторка родинні взаємини. Все це болить, пече як і той спогад про голод, що жахом проймає („Твоя і моя сестра“), як і та безхребетність, вислужництво ворогові, зрада рідних братів, заторкнені в дуже майстерно написаній новелі „Чиста, як кришталь“. Оцей брак твердості супроти ворога, брак солідарності одиниці з цілим народом, зрада - це головні гріхи, що нищать нас усіх, до загибелі ведуть. І думаеться, не Господь нас карає, а ми самі на себе наводимо нещастя у наслідок жахливих учинків. Один винахід з того прокляття - це відродиться в дусі любові, в дусі тих богатирських одиниць, „унуків столітнього запорожця“ відродиться морально в щоденному житті, в думках і вчинках. Майже всі оповідання, за винятком декількох тематично споріднених, це болючі рани нашого збірного організму. Розкриваючи їх, не залишає однаке авторка читача без ясного промінчика, вказує на нову здорову парость, якою є Іруся („Внуки...“). І взагалі авторка так зорганізувала матеріял, що сумне пригноблююче роз’яснює фрагментами гумору, радости, а то й діялогом у позасвітньому вимірі. Ці „роз’яснення“ однаке, тільки бліда усмішка на тлі тяжких „ран“ нашого життя. А вони саме спонукають читача до застанив, до шукання нових способів-ліків у зрілій молитві, в глибокій любові до братів, у щоденних учинках і праці.

**Новий Шлях
16 січня 1982 р.**

НАШІ СУЧАСНИКИ

Докія Гуменна

У нашому місті живе не мало визначних творців чи то в ділянці малярства, як Мирон Левицький, Галина Новаківська, чи то в літературі, як великий майстер прози Улас Самчук, поет В. Скорупський і багато ін. Але Торonto, згідно з індіянським значенням своєї назви, це місто зустрічей і, дійсно дає нагоду побачити, зустріти багато дуже визначних людей з різних країв Європи та Американського континенту, а втім, з цілого світу. Вже в 50-их роках після приїзду емігрантів з таборів Д.П., заіснували так звані авторські вечори, на які сходились усі жадні духової поживи, духової обнови.

Тож великою подією був приїзд до Торонто письменниці Докії Гуменної. Слухачі вщерть виповнили гетьманську домівку при вулиці Бетирст, близько Дандинсу. Авторка „Дітей Чумацького Шляху“, „Великого Цабе“ викликала зацікавленням в уважної публики, а потім серед дискутантів д-р Ярослав Пастернак запитав прелегентку, що вона думає про приручення коня вже в Трипільській добі. Ставив питання поет Борис Олександров і крім відповіді одержав від авторки також заохоту студіювати праісторію України. Вперше тоді я побачила цього прекрасного лірика-поета і назавжди запамяталась його гарна українська мова, його промінне обличчя. Довго ще потім приятелі, знайомі говорили про твори Докії Гуменної, читали „Діти Чумацького Шляху“, „Велике Цабе“. Виявилось, що цей останній твір не всі могли скінчити, такий був для них недоступний, фантастичний і пригадую, як молодші боронили цей твір перед закидами сенаторки О. Кисілевської.

Багато років пройшло з того часу, а Докія Гуменна не один ще авторський вечір мала в Торонто, не одною книжкою збагатила українську літературу.

Вона авторка великої прози за обсягом, за мистецькими досягненнями займає тепер визначне місце в літературі поза Україною і знатне місце в загальному творчому процесі української культури. Тож про її творчість і пишуть літературні критики.

Названо її літописцем нашої доби, висвітлює бо важливі процеси життя української нації не тільки в Батьківщині, але й її членів, розсіяних по світі. Однака ця авторка щось більше, як літописець. Вона - наша свідомість національного „Я“. У грізних часах катастрофальних подій тільки це Велике „Я“ (Золотий плуг) може врятувати нас усіх індивідуально і цілу націю. Оце пізнання свого істотного духового „Я“, божеського „Я“, може вивести нас з темної, кривавої ситуації, в якій наша нація опинилася. У своїх останньо виданих творах авторка розгортає сторінки давньоминулого, що начисляє тисячі років українського національного буття, що є в нас притемнене, непізнане, а усвідомлене відродить нас духово. „Минуле пливе в прийдешнє“, - твердить письменниця, назвавши так книжку, що вийшла друком 1978 року про наших далеких предків, про їхню духовість, що є нашою духовістю, є в нашій мові непізнаним легковаженим чудом, у наших звичаях, усвітогляді, навіть у нашій щоденності. Великий своєю ідеєю, легкий красою стилю, багатий ілюстраціями, цей твір дарує читачам нове розуміння нас самих і полум'я ентузіазму-захоплення. Багата творчість Д. Гуменної - це подвиги геройського життя, її великого „Я“, що знехтувавши життєвими вигодами маленького „я“, відкрило нам нашу прадавню криницю животворної води.

Докія Гуменна народилася 1904 року на Київщині, а тепер живе в ЗСА. Сподіймося, що обдарує нас не одним ще прекрасним твором.

Наша Мета, 18 лютого 1981 р.

КУДИ ЙДЕ ЛЮДСТВО?

Звідки та куди йде „наше“ людство? - це питання, що його ставить Докія Гуменна в своєму найновішому творі „Прогулянка алеями мільйонноліття“. Філософське це питання для наукових трактатів з ділянки лінгвістики, археології чи, може й футуристики, а письменниця з легкістю свого мистецтва слова поміщує у літературному творі, правда, придбавши для цього оригінальну форму мікроновель. Це й є дискусії двох-трьох чи й більше персонажів, яких ми радше не бачимо, а чуємо й то серед звичайних обставин відпочинку, як риболовля, в нью-йоркському акваріумі, в бібліотечній кафетерії, а то й вдома у баби Лади. Ці дискусії, вихоплені неначе зі щоденного життя, у 24-ох розділах творять структуру твору. Персонажі Лада, Ганна, Богдан, Теодор - це люди високої інтелігенції, ніби звичайні, а в дійсності дослідники, і якби не мистецьке уміння авторки - їхні діялоги можна б узяти за думки-роздуми письменниці. А втім, уважний читач - „спостерігач“ персонажів запримітить які наукові твори прочитала, перестудіювала сама авторка, як, напр., з ділянки мітології (стор. 156).

Згадаймо, що письменниця Докія Гуменна вже подарувала українській літературі особливі твори з праісторії України, як „Велике Цабе“, „Золотий плуг“ „Небесний змій“, і до них тематично долучається „Прогулянка алеями мільйонноліття“.

У цьому найновішому творі авторка ставить три головні питання: ЗВІДКИ? ДЕ? КУДИ? Звідки йде „сучасне“ людство, „сучасне“ хоч йому й тисячі років існування. Де є місце України в цих великих кругах розвитку народів світу, і третє питання - яке саме майбутнє цього людства, себто куди йде воно.

Щодо першого питання, авторка на основі лінгвістики, археології, етнографії, мітології розвиває погляд, що перед нашим людством існувало інше, яке загинуло 12-10 тисяч років тому в драмі льодовикової доби. Учені навіть стараються відтворити мову т.зв. „ностратику“, з якої тягнуться парості сучасних мов, у тому й іndoевропейських. „Ця мова - пише авторка - подає образ якоїс такої країни, де нема ні пальм, ні морозів, із дуже м'яким кліматом, у зоні південній, ніж тепер“ (стор. 31). Мабуть це було на нинішніх пустелях Африки та Азії. На основі лінгвістики та етнографії авторка відтворює світогляд давнього людства, коли то люди, рослини, звірі були близько споріднені. Це так званий тотемістичний світогляд. На основі цього світогляду стають зрозумілі таємниці старинних приповідок, зворотів, звичаїв. Дуже цікаві міркування авторки на тему води-діви-Фреї-Афродити-гіндуської Парваті - нашої Параскевії. Параскевія - П'ятниця або П'ятінька-Дівонька, далі Данаприс - старовинна назва Дніпра, „діва-вода“, „діва-русалка“, просто таки Русь“ (стор. 48) - наша Маті.

У всякому разі багатство матеріялу - величезне. Відкриваються заслони до світу, який живе в нас чи то ми в ньому. Тут і дегресії до сучасної України, пояснення чому оце москалі-большевики зліквідували в Україні старі обряди, навіть дитячі гри - щоб заглушити пам'ять народу про його невмируще існування, але даремно, „Бо основи глибокого коріння їм не досягнути“ (стор. 65). Особливу увагу присвячує авторка мітології всього світу. На її канві письменниця виявляє стародавній з неоліту божеський світ. Найдавніші легенди про богів і велетнів скріплюють теорію прабатьківщини іndoевропейських народів на території України з тим, що коли різні галузі народу того іndoевропейського дерева відірвались від кореня, відійшли на різні території Європи та Азії, український народ залишився на своїй прабатьківщині.

Там він створив хліборобську культуру „трипільську“, а крім цього подарував людству освоєння дикого коня, і розвинене мистецтво. Це з прайсторії великий вклад України у загальний розвиток „сучасного“ людства.

З аналізи зібраного матеріалу авторка робить висновки дуже цікаві. Відповідаючи на питання „куди“ йде людство, твердить, що перед нами жило багато „людств“, які розвивали високу культуру, різну, відмінну від нашої. Кожне „людство“ „починалося, розвивалося, кінчалося“, але завжди додавало щось нового до попередньої культури, до попереднього розвитку, до мови, мистецтва, науки, медицини. Наше людство, твердить авторка, йде по тій самій лінії. „Людина неухильно розвивається, її здібності удосконалюються. Тоншають і розвиваються відчуття кольорів, музики... зароджуються нові здібності, такі, як телепатія, автоматичне письмо, загострена інтуїція... вже з'являються зразки нової людини... (стор. 162).“ На обріях зарисовуються новий тип людини в нових здобутках культури.

Книжка розкриває глибоке вникнення письменниці в далеку минувшину людства, індоевропейських народів, місце українського народу серед них. Ця книжка високо інтелектуального характеру принесе радість читачам, що люблять думати. Ілюстрації з „Кам'яної Могили“ та з інших джерел творять здорову атмосферу мільйонноліття, а прекрасне видання „Смолоскипу“ - це неабияке досягнення у нашій видавничій справі.

„Прогулянка алеями мільйоноліття“ - це нове слово в українській літературі. Зродилось воно, „з потреби живого зв'язку з рідною землею“ як зазначає авторка твору. Тож не один читач відчує сердечну вдячність для письменниці Докії Гуменної за нові паростки знання і любові до України.

Нові Дні
грудень 1987

ОЛЕНА КИСІЛЕВСЬКА

23.III.1869 - 29.III.1956

Переглядаючи мої листи з давніх років побачила я листи писані на малих папірчиках, сторінках записника, часто тяжко й розібрати письмо і тільки три листи писані на машинці, з років 1952-3 до 1955р. Інколи тільки кілька речень але завжди вони сердечні. Колишній офіційний заголовок листа „Дорога Пані Копач“ зміняється на „Дорога моя приятелько, Пані Лесю... яка я рада, що не забуваєте про мене... Я теж часто думаю про Вас - бо пишу ніби спогади, ніби автобіографію...“ (25.II.1955 р.). Пише, що часто думки її летять до Торонта, бо син „мій найкращий дорадник“ дуже зайнятий в Оттаві, а вона самотня. Дякує за одержані матеріали й знов, як колись у Торонті, заохочує мене писати статті; працювати для нашого жіноцтва. А головне, - я повинна писати статті на актуальні теми, бо „завдання наше“ спростовувати брехні, які большевики ширять про Україну, а нам треба „будити віру в свої сили, в краще завтра...“

Олену Кисілевську стрінула я особисто в Торонті, чи не 1948 р., але знала я її особу від років ще в моєму родинному домі. Мій тато, Іван Яворський, читаючи „Діло“ завжди підкresлював статті сенаторки Олени Кисілевської і статті про неї. Вона ж була редакторкою жіночих журналів „Жіноча Доля“, сторінки „Жіноча воля“, „Світ молоді“ для юнацтва, вона - видавець Альманахів, але вона й письменниця, а перша її новеля підписана псевдом „Калина“ вийшла друком у „Літературно-Науковому Віснику“, у Львові 1903 р. Олена Кисілевська багато подорожувала, пізнала різні країни світу, а нам залишила дуже цікаві книжки, як „Швайцарія“, „По рідному Краю“, „Листи з-над Чорного Моря“. Олена Кисілевська не тільки письменниця, але знаменита організаторка нашого громадського життя на рідних землях і в діаспорі. Це ж вона стала першою Головою Світової Федерації Жіночих Організацій-СФУЖО, вибрана на Світовому Конгресі у Філадельфії, 1956 р. Слухно колись писали про неї „це будівничі нашого життя“. Дуже прихильна до людей, як я мала щастя піznати її в Торонті, де ми близько короткий час сусідували при вулиці Сімінгтон. На жаль, пані Олена скоро переїхала до свого сина в Оттаві, але наші зв'язки продовжувались листовно до її смерті. І ці листи дають цікавий погляд на її життя, на працю, на турботи цієї незвичайної людини.

Оттава 23.07.1952 р.

Дорога Пані Копач,

Дуже дякуємо за Вашу точність і дотримання обіцянки. Праця про О. Телігу піде трохи пізніше бо власне із списку порушених римським радієм теж читаємо, що про Телігу недавно там давали вісті. Було б цікаво згадати про жіночу пресу як Ви це плянуєте. Які сильветки діячок і письменниць мали б опрацювати? Варто нам наперід порозумітися. Уникаймо описів переслідувань нас, чи то поляками чи німцями - бо тоді родиться враження - отже всі нас б'ють не тільки москалі. Завдання наше викривати правду, простувати брехні які большевики ширять про Україну й взагалі про американське та європейське життя, підтримувати на дусі - будити віру в свої сили - й в краще завтра.

Сердечно Вас вітаю й рада буду дальній так гарно заповідаючісь співпраці.

Ваша Олена К.

Оттава 29.09.1952

Дорога Пані Копач!

Сьогодні дістала я Вашу перероблену працю про Телігу. Вона вийшла прекрасно й я сердечно дякую Вам за Ваш труд! Як що ми дістали б за досталювані праці хоч невеликі нагороди, сейчас Вас про це повідомимо й доручимо. Я про це стараюся, бо ж знаю, що все наше жіноцтво на еміграції важко працює й це великий доказ зрозуміння ваги тої праці отсє Ваше й других співробітництво!

Я вдячна Вам і за переписання праці на машині. Ви певно маєте й копії тоді перешліть нам одну для нашого архіву, другу для евентуального використання також через голос Канади. Рим на це не дозволяє!

Вдячна я Вам і за те, що не образилася й не знеохотила моїми заввагами й пішли їм назустріч. За це признання і вдяка. Очікуємо дальшої обіцянної праці.

З сердечним привітом

О. Кисілевська

Нагадую, що Ви нам обіцяли „Відродження українського народу і участь жіноцтва“. Тепер ідуть листопадові дні, у січні річниці самостійності, тепер УПА - то варто ті справи опрацювати.

Оттава 23.01.1954 р.

Дорога Пані Олесю!

Бракує мені Вашого телефону що ним так легко можна було поговорити. Тому замість поговорити посилаю Вам копію листа, що його дістала від д-р Ферончука з Риму. Як бачите знова Ваша праця передана за залізну заслону. Варто подумати над дальшим. Піддайте яку тему, що до своєї праці а також й до кого нам ще за чимось звернутися? Тепер у лютому багато там до передання і Теліга і Басараєва й сьома річниця смерти симпатичної Уляни Кравченко. Чи нема у вас щось готового на кортусь з тих тем, що можна би її використати?

Правда, жадна з них не лучиться з подіями на В. Україні але... А може ще інше є у вас на думці? З Голосом Канади справа трудніша, але як бачите Рим з вдячністю нашу працю приймає. Напишіть щось на те. Над чим тепер думаете і працюєте? Бо що не сидите даремно то я певна. В СФУЖО тепер думаємо, як найкраще опровадити 70-ліття українського жіночого руху? Це прекрасно можна використати для чужинної публіки бо в усіх ще в добрій пам'яті часи за рівноправність. Рада б теж почути Вашу сугestію.

Що доброго в Торонті чувати? Очікую пані Кравзою, що обіцяла по Йордані до Оттави на довше приїхати. Але поки що пишіть!

Дуже сердечно Вас здоровлю! Вітайте Вашу милу сусідку п. Гошовську.

Ваша Олена Кисіл.

Подумайте, що я ще досі не бачила тої книги, де наша праця про Ж. організації! Я сьогодні пишу, щоб прислали два примірники.

Оttava 25.02.1955 p.

Дорога вірна приятелько, Пані Лесю!

Тільки що доручили мені Вашого милого листа з 21.01. Я дуже ним зраділа, бо давно не мала вістки від Вас. Рада я, що не забуваєте про мене. Я теж часто думаю про Вас, бо пишу ніби спогади ніби автобіографію, то щира порада і поміч дуже мені при тім потрібна. Син мій найкращий дорадник дуже не має тепер часу тому й мої думки біжать до Торонта зокрема до Вас! Слава Богу, що у Вас як пишете „„пахне весною““ бо тоді відважніше рушуся з Оттави. Взагалі рушитися мені тепер важко а це мене ізолює від цілого світу та пригноблює. Але я не пессимістка. Знаю, що другим бувало гірше. Якось там тої я не піддамся. Так легко - добре листи, які пише мені дочка, а сьогодні видають сили й охоти та віри в себе. Забралася навіть до писання статті до жіноцтва й впливати на об'єднання українського загалу.

Дяка Вам за доброго дуже цінного для мене листа Вашого! Покищо кінчу на тому й сердечно вітаю Вас, пана Копача й діти - сина й цю вихованцю, що мабуть маєте.

Ваша Олена Кисілевська

П. Дущенко задумав для мене якусь несподіванку з причини 86 уродин. Я йому дуже за це вдячна.

ЗАВЖДИ З УСМІХОМ

Висока, достойна пані з променистими очима під авреолою срібного волосся зробила на мене велике враження на сходинах ЛУКЖ у 50-их роках у Торонті. Діловий голос, попри те напоєний теплим усміхом, привертав увагу та збуджував довір'я. І теплий цей усміх пані Іванні Петрів завжди та всюди яснів, і в наших приятельських розмовах, і залишився по її смерти незатерпим спогадом.

Правда усміх мінявся барвно від соняшного кольориту до темного оксамиту трагічного смутку. А завжди був усміх. Не штучний, а зі серця усміх, в якому відчувалось щось понадчасове. Радісно теплий, як сиділа з маленькими синочками-внуками, як перше піднесла мені з колиски малятко - Зеня і , трагічно сумний по смерті сина, по смерті, такій несподіваній. Між цими двома усміхами проплило немало літ нашої співпраці, наперід у ЛУКЖ, де пані Іванна Петрів настоювала передусім на культурну працю серед членів. Звичайно, треба й „кухонні“ допомоги парохії, прахіянам з нагоди різних празників, але члени ЛУКЖ не можуть тим тільки вдовольнятись. Треба читати, організувати реферати, дискусії, поширювати знання, а що найважніше, дбати про наші школи, про виховання дітей так, щоб вони не пропали для нас, для України, для Бога. Вони не сміють втратити своєї ідентичності, бо ж виростатимуть духовими каліками, а не шляхетними людьми. То ж організувала доповіді на відповідні теми і в малих осередках і на ширшому форумі. Спонукувала до цього й інших членів ЛУКЖ. Як редакторка Сторінки ЛУКЖ у „Нашій Меті“ завела цікавий куток порад для матерей, роз'яснювала різні важливі проблеми з ділянки виховання, написала з цією метою книжечку для батьків „За душу дитини“, раділа успіхами шкіл, зокрема перших Курсів Українознавства ім. Г. Сковороди, приписуючи велике значення шкільним імпрезам. На жаль, й досьогодні немає у нас театру для молоді, крім дуже рідкісних і доривочних вистав. А це велика прогалина в нашему виховному процесі. А друга прогалина, це брак постійного підготовчого центру нових учительських сил для наших шкіл. Зрозуміння цієї проблеми виявило Наукове Товариство ім. Т. Шевченка в Сарселі вже в 50-их роках і за почином п. Дарії Кубійович зорганізувало Педагогічні Курси позаочного навчання і запросило Іванну Петрів і мене до співпраці.

Складали ми обі скрипти, радились, дискутували, звичайно в домі пані Петрів. Любила вона погостити чаєм і... гумором, розповідаючи різні історії з учительського життя і практики ще у Львові. Вона і її, вже тепер покійний, чоловік були передові вчителі, а крім цього автори шкільних підручників. То ж тішилася п.Петрів кожною новою книжкою для дітей і вміла та хотіла написати про неї добре слово, а то й зреферувати на сходинах ЛУКЖ. Завжди словна, на час все виконувала, радісно створюючи добру, ясну атмосферу для громадської праці.

Для тих, що її знали, вона не вмерла, а для тих, що її не знали - залишила дорожокази, які ввійшли в саме наше життя. Хто бо живе і працює для інших - ніколи не вмирає.

*Наша мета
19.12.1979р.*

СТОРІНКИ ШОДЕННИКА

2 листопада 1970

Людмила Коваленко

У „Слові“ прочитала я біографічний нарис про письменницю Людмилу Коваленко. Згадалась мені моя єдина з нею зустріч і коротке знайомство. Це було в Торонті в уже незвичайних обставинах - на кладовищі. Зелені свята зібрали українську громаду на дуже великому кладовищі Монт Плезент, як бувало кожного року. Після відправи на символічній могилі стрільців та упівців була гарна патріотична проповідь з піснею „Видиш брате мій...“ з похиленням прапорів: національного, пластових і сумівських. Але що наших померлих за малими винятками тоді ще не було, присутні ставали гуртками, вітались, розмовляли, умовлялись на сходини, візити і т.п. Пані з приємністю розглядали взаємно нові костюми, капелюшки... це ж бо початок літа. Мою увагу привернула одна пані високого росту, в елегантному ясному плащі, в синьому з великими крилами капелюсі. Її чорні, палаючі очі розумні й добре ясніли дивним вогнем. Тоді Роман Голод, один з товариства, а добрий наш знайомий представив нам незнайому паню - Письменниця Людмила Коваленко. Будьте знайомі і прошу Вас - Лесю, Романе - до нас на підвечірок. Рися вже нас жде. Ідемо моїм автом. Добре?

Отак ми несподівано опинилися в домі п-ства Голодів і просиділи в милому цікавому товаристві до пізнього вечора. А була там Цьопа Паліїв, Терлецькі, Файгель, Тоня Горохович, ще деято. Не треба й згадувати, що центром товариства стала письменниця Людмила Коваленко. Усі знали її ще з Німеччини, тож стали згадувати таборове життя. Різні смішні та сумні хвилини. Але центром розмови був Сарсель, видання Енциклопедії Українознавства, що саме тоді починало прибирати реальні форми. Довго говорилось над способом збирання фондів, бо справу цю в Торонті очолював Роман Голод. Після кави й торта „Хариті“ товариство подякувавши господині пані Рисі, рушилось вже свободніше по великих кімнатах дому та й знайшлася нагода поговорити з письменницею. Її зацікавили наші Курси ім. Г. Сковороди, розпитувала мене як студенти сприймають її твори. Дещо докладніше розказала я їй як учні читали книжку її доні Лесі Олянко.

Це була цікава зустріч. Ще й дотепер бачу зоріючі очі з-під синього кріслатого капелюха в свіtlі ясного весняного дня на зеленому кладовищі.

Д-р ВОЛОДИМИР КУБІЙОВИЧ І ДАРІЯ СІЯК

З МОГО ЗАПИСНИКА

Переглядаю листи від Дарії Сіяк-Кубійович , а роки на них 1955, 1964 а де решта листів? Листувались ми досить довго, хоч і не часто. А ці, ледве можна прочитати, хоч й на машинці писані. Але за їхнім чарівним подихом зринають призабуті картинки життя моого тут у Торонті, Дарії Сіяк у Сарселі. Пише про свою працю у Сарселі - як організує й дбає про Бібліотеку в цьому нашому науковому середовищі в діаспорі. Тішиться моїми відомостями про Курси Українознавства ім. Григорія Сковороди. Підкреслює конечність середнього нашого шкільництва для молоді, бо інакше вона пропаде для України. Багато також цікавих новин того часу, як ось про працю Ореста Зілинського, сина моого професора з Krakівського університету. От гарно, що Орест пішов слідами свого батька є професором славістики в університеті, в Празі. Своїм добрим словом Дарія Сіяк завжди піддержувала мене в моїй праці на Курсах Сковороди й взагалі в нашему шкільництві. А ось є й карточки від панства Кубійовичів з Норвегії з 1962 р. Правда, проф. Кубійович був також у Торонті й всі ми вітали його з 80-літтям. Прийшли колишні його студенти з Ягайлонського університету. Зворушило мене зустріч з ним. Пізнав мене, згадав виклади а я ще пригадала, що врятував він моого чоловіка Романа в час війни з в'язниці німецької в Krakові. Він, д-р Кубійович, був тоді головою нашої громадської Централі. А тепер українська суспільність Торонта святкувала 80-ліття цієї великої людини, що так багато в тяжких еміграційних обставинах зуміла зробити для України. Після привітань і промов з квітами-рожами від пластунів, сумівців, одумівців, зі запертим віддихом слухали всі гостя. Неначе з іншого світу пролунало слово д-р Кубійовича... намічений шлях з рідної хати на Лемківщині почерез студії, професуру, весенні роки, співдію з підпіллям, праця в УКЦ - все це зовнішні дані життя багатої шляхетної душі великої людини, що перед нею стояло завжди питання: чому, чому Україна не має своєї держави? Чому Україна так страждає? Ці його душевні страждання заставляли до роздумів що діяти, як робити? З роздумів постала візія мети, зарисувались практичні способи її реалізації. За цією розповіддю вченого ясніла велика любов до України.

Сарсель, 14.4.1955

Високоповажана і Дорога Пані,

Зі Святами Христового Воскресення прийміть щирі привітання та побажання багато радости, щастя, здоров'я і успіхів у Вашій тяжкій, але дуже корисній праці.

Дуже дякую Вам за привітання з Христовим Воскресенням і за додаток. Але чи робите собі тим кривди? Пишете, що Ваш чоловік був зимию в шпиталі, а я знаю, що це значить, бо також була на операції. Лікарі дуже гарно лікують, але їм за те треба платити а на всі боки давати "дарунки вдячності", це страшні гроши. Через ту операцію я і припізнилася з курсом. І так лікар казав два місяці відпочивати і бути реконвалесцентом, а я дома лежала і відпочивала всього один тиждень і взялася до роботи і то темпом, бо треба було. Троха то нині відчуваю, але нема ради. Хто до чого вродився. Вдається деяким так перейти світ відпочиваючи, а я належу до тих, що треба добре гарувати, щоби до чогось дійти. Тішуся, що Ви вже написали дещо для нас. Я була спокійна і терпеливо ждала, бо знаю, що такі люди як Ви, як вже обіцяє то зробить, але часами щось непередбачене стає на дорозі, отже треба віждати. Бю тепер на циклостилі Зимбалістого перший зошит з методики. Розуміється Вам вишло теж оба зошити. Тішуся, як пишете, що Ваша школа вимагає праці, бо це ознака, що вона йде і розвивається, що у Вас є думка і ініціатива. Про різні українознавчі курси в ЗДА пишуть і критикують їх. Після мене критика зовсім не на місці. Можна критикувати методику, можна критикувати підхід, одним словом все, але не можна критикувати і клити собі з українознавчих курсів. І так молодь не дуже з повагою до тої справи ставиться, а як піchnуть клити, то витворюється атмосфера в якій на загадку українознавства кожний починає „ратувати“, треба і це і те, а тут на другій сторінці висміває курси українознавства. Знаю особисто, що це йде про підхід до справи організаторів, але тут треба виразно зазначити, що йдеться про організаторське недомагання і методику, а не прямо клити з курсів українознавства, бо це зручніше, як написати прізвище якоїсь одиниці, чи навіть професора, „бо то не випадає але українознавство викливати це випадає. Я вже деяким людям до ЗДА це написала та знаєте, що наші „великі люди“ не люблять критики і ще тоді, як мусять признати рацію. Мені байдуже хто ті курси українознавства робить, мені йде про те, що вже треба до українознавства ставитися серіозно і з повагою і так треба зазначувати в пресі. Це так на маргінесі, бо знаю, що Вас напевно це також буде непокоїти, що так справу ставиться.

Ще раз дуже дякую за пам'ять і прошу не обтяжувати свого бюджету, хоч я тим дуже зворушена, та все таки навіть рідній сестрі не позволяю присилати, бо кожний з нас має заробити сам на себе. Як комусь краще ведеться, то Богові слава, що не всім зло. А я людина, яка тішуся дуже малим. Мене журить як діла не йдуть, а як нема грошей, то тільки тоді журить, як їх зовсім вже нема, бо то і хочу їсти. Але як їх мало, то не є нещастя.

Христос Воскрес!

Д. Сіяк

Сарсель, 24.12.1964

Дорога Пані Лесю,

Зі святами Христових Народин і з Новим Роком вітаю Вас і всю Вашу сім'ю та бажаю всього добра, здоров'я і багато сил до Вашої так важливої праці.

Христос народився!

А що Ваша праця дає успіхи бачимо наглядно тут. Маємо Вашого ученика, який приїхав до Парижу студіювати композицію. Питали ми, чому у нього така добра мова, головно немає жодного англійського чи якого там акценту, а він сказав, що мабуть, як я сказала, що дома говориться напевно по українськи, але і то також, що пані Копач на курсах теж добре вчила. Значить признання від ученика є найкращим признанням. Мені було дуже приємно це почути. Так праця учителя це трудна і не ефектовна праця. Не ефектовна під тим оглядом, що в тій хвилині не бачиться її вислідів, ну скажімо так наче нічого і не робилося, а учитель стільки мусів труду вкласти, а ніхто того не бачить, не розуміє. Аж після якогось часу як ученики підростуть починають звертати увагу, чому та людина має більше знання, чи краща поведінка, чи вона в життю інша, чи більш ідейна, чи противно і тоді показується, що учитель таки мав великий вплив і саме тоді він збирає свої плоди. Вітаю Вас, Пані Лесю і радію з Вами.

Вчора також приїхав до нас один студент проф. Шевельєва з Колюмбійського університету. Він вже пів року їздить по Європі, бо збирає матеріали для праці з української сучасної літературної мови. Був у Львові і в Києві. Там також має кревняків. У Львові був два тижні. Але не допустили його до бібліотеки бувшої НТШ, лише міг працювати в університетській бібліотеці. Я дуже горда, як він оглядаючи нашу бібліотеку і шукаючи деяких речей сказав, що ми маємо такі цінності, яких він і в Києві не нашов. Не нашов, бо йому не дали. Тепер якщо йде про мову, чи історію України, то весь світ має слухати, що скаже Москва, а всі історичні дані мусять згинути, навіть згоріти. І тепер розумієте хіба, що значить добра бібліотека українська. Я горда, бо наша бібліотека не має ще і 10 років, а вже має цінні речі - ех коби гроші! З неї можна зробити тепер цацко, можна мати різні джерельні речі, але гроші, гроші і ще раз гроші, побачили б, що з того було би. Вже не говорю про oprаву книжок, бо хто приїде з порядної бібліотеки то перше питання, чому не бережемо книг не oprавляємо. Я кажу, що вже по моїй смерті може хтось oprавить, а я і так не маю грошей на закуп книжок, а Лесю, можна купити rarитети. Уявіть, що є таке варварство, що купую книжки з печатками Київських бібліотек і з їх сигнатурою.

От так замість на святочні настрої попала в таку проблематику, але що порадиш, така вже я є. Ми розуміється святкуємо по старому, але у Вас тепер такий ідеальний хаос, що нічого не розбереш, хто і як святкує. Але доборолися Ваші владики, можуть всі дістати медалі безбожництва від большевиків. Бідний Германюк хоче протиставитися. Але як довго буде мати амбіцію все під свій „наказ“ перемінити - нічого з того не вийде. Церква займається церквою, а громадське життя не може бути їй підпорядковане. Вона мусить йти з громадянами.

Ще раз всього добра!

Ваша
Дарія Сіяк

МОЗАЇКА ТАБОРОВИХ ДНІВ У ЗЕЛЕНІЙ ТОНАЦІЇ

(Пластова Січ, липень 1988)

- До початку табору ще хіба більше як тиждень, правда, Богданко?

- Вони так і є! Але багато дечого треба вже підготовити. Це ж бо трипільська тематика в програмі!

Та й справді, велика заглибина вже вирита вздовж соснової алеї на просторій поляні. Глибоку частину треба було приготувати машинами. Там саме вже й пічка з горнятками з трипільським орнаментом добре захована. Усе так, як на сторінках археології д-р Я. Пастернака. НЕ делетант, а п. Роман Журба виготовив її! А далі більше під верхом заховані черепки, а там у південній стороні знайдуть малі „археологи“ навіть гривни, сережки, і багато чого іншого. Про все подбала далеко наперед будуча командантка табору, подруга Богданка Дума-Арнодон. А тепер це треба відповідно примістити, закопати. Пильно йде праця у горячі липневого сонця. Навіть д-р Арнодон, не по своїй лікарській професії, пильно працює, хоч інших заохочує відпочити в зеленій пауччій тіні соснової алеї. Та дарма! Усі знаменіті помічники пані командантки - радісні, усміхнені, як липнєве сонце.

- „Увага! Археологічні роботи! Вступ тільки працівникам!“ - остерігає кожного великого напис на дощці. За ним бо „поле дослідів“, ділянки-квадрати загороженні шнурами, а далі такої ж величини „поле-мапа“. На ньому вже видніють камінчиками прикріплени до землі „знахідки“.

З новацького табору веселий гомін, змішаний з шумом зеленого верхія, сповіщає прихід „дослідників“. З-поміж галуззя алеї мигають кольорові сорочки, підскають ноги, а голоси злітають на вершки сосон. Та це не біда. Свисток дижурного братчика наводить спокій. Перед ними бо стоїть археолог, провідниця „розкопків“. А знаєте хто? Дійсний учений! Проф. Рената Голод. А ціла гра - це прекрасно переведена навчальна одиниця. І гра виходить правдива праця археолога: реконструкція матеріялу уже віднайденого, - ось тут горщик. Який це орнамент? Пам'ятаєте?

- Єгипетський!

- А чому знайдено його в Україні?

- Купці завезли! - лунають щасливі хлоп'ячі голоси.

- А тут на „полі-мапі“ ми вже маємо викопаний мішечок грошей, гривни.

Чому вони були розсипані в деяких місцях? Хто скаже?

Новаки-„дослідники“ розказують свої здогади, проходить „реконструкція життя“. І далі продовжується праця. Розкопують, пересівають землю крізь ситка і ... яка радість - „ми щось знайшли, сестричко!“ Ага, черепок. Чудовий орнамент. Трипільський! Записати, де він був. По котрій стороні, західній, чи східній? Малий писар Левко вимірює глибину, записує на аркуші паперу. Черепок очищують щіточкою, вкладають у торбинку, приміщують на „полі-мапі“. Навіть братчики, що спершу підсміхалися, тепер уважно пересівають глину, висипують на пагорбок. Працюють. Але й час проходить скорим кроком. Усі втомилися. Навіть сонце йде вже відпочити на зеленому верховітті соснової алеї.

- Так, пора нам кінчати! - проголошує сестричка - археолог.

Поскладати лопатки, ситка, ведерця і .. до мене!

З участю всіх „дослідників“ проходять підсумки праці.

Мабуть, не одному учасникові залишиться у пам'яті цей чудовий дослід-
гра. Може й стане золотою зіркою до вершин у житті, в науці, у правдивих
дослідах...

Одне певне: на чарівній ленті життя вписуються узори щасливих
переживань, радісних усміхів у золотій тонації зелених шумів.

Маскарада! Баль-маскарада! У павільйоні танцюють братчики у тогах-
простиралах, сестрички - мавки лісові, танцюють новаки, новачки - квіти, птахи,
танцює командантка "свічка" і „медуза“ булавна, „сестричка-мама“ Роксоляна
М. і квіти... квіти... А втім нелегко й розібратись у всьому, такий бо вир, срібними
звуками музики оповійті. Спалахують бенгалські вогники, весело жартують з
прозорим сумерком. Ніхто й не запримічує, що ранній Вечір у синьо-сірих шатах
підходить до гурту, і собі грає у золотий ріжок...

Понад шумом музики, голосів пронісся нараз свисток бунчужного.

- „О, ні! Ще трохи, ще трохи!“ ... Усі кричать ... І озеро хлюпоче: „Ще трохи,
ще тро..о..о...хи“

Та від озера до табору доволі далека дорога для малят. А ще митись,
переодигатись, і маленьке „щось з'їсти“. То ж командантка сильну руку має, і
добро дітей - найважливіше.

Ідуть.. З ними веселий гомін і довгі зеленуваті тіні теплого вечора.
Небавом з таборової площа злетить пісня-молитва.

Пташка? Телефон? Таки телефон, що як пташка співає....

- У таборі гість з України! Можна прийти!

- Дякую.

Надвечір'я пахне живицею. Назустріч біжить дитячий гомін, щораз
голосніший. Уже навіть видно на площи рухомі квіти, чути дзвінкість рідної мови.
От уже в рядах і „раз-два... раз-два...“ новацтво відходить з бунчужними на
спортивну площа. А там під білошатними берізками братчики, сестрички
команда і ... гіть з України. Молодий чорнявий пан і мила в нього українська
мова, не в галицькій вимові, хоч він інженер зі Львова, але, як каже, завжди
хотів говорити „мовою Шевченка“. І в Києві довго був і часто бував. Але там -
жах! У столиці України не чуєш української мови. А винні? Таки самі люди! Ми
самі винні. Боляча справа... А тут, як у нас?

Гість розповідає про Чорнобиль. Він же там працював, правда, вже по
катастрофі, але її наслідки - жахливі! Люди вмирають, вмирають, і довго ще
вмирати будуть з причини радіації. Вибух бо був сильніший у 150 разів, ніж
вибух у Нагазакі. Передбачується п'ять мільйонів хворих людей! Але могла
прийти і цілковита заглада. Тільки напрям вітру, тільки Господь врятував
Україну, нашу Батьківщину. Жахом заморожені обличчя слухачів... Та й в
нього, в організмі, з усміхом каже, тече чужа кров, через двократну
трансфузію. Дещо знане нам з преси, дещо й ні, як наприклад, про 16-річну
дівчину, що не далеко Чорнобиля пасла корови, після вибуху стала не самовіто-
rosti. І яблука росли величезні, і суниці, як кулаки.

- А що малі діти, що їх вивозили з Києва! Чи повернулися? Поволі
розгортаються питання молодих слухачів, продовжується розмова.

- Так, значить спільна акція, протести зупинили будову атомових станцій.
Можуть зупинити руїну України!

- Так! Тільки спільна одностайна дія усіх українців і там і тут можуть
зупинити руїну України. Можуть!

Зустрічі

На величезній площі табору кого тільки не зустрінеться? Не одна мама, тато, малих добродушків також тут „новакували“. А тепер - гарні елегантні пані, панове, з різних міст Канади, Америки, з'їхались тут не тільки на відвідини діточок, бо дехто навіть працює, помагає. А змінились ... змінились....

- То ви, Любцю? - Так, то я... Любя Д. - Сміється гарна, смаглява пані. - Навіть у кухні помогаю. Це ж великий табір! 140 осіб. А це мій синочок. Біжить хлопчик до мами. З опаленого личка пильно дивляться на мамину співрозмовницю допитливі очка... Ага!.. Я маю твою книжку „богатирів“ - мати щасливо сміється... „Сестричко мамо! Сестричко мамо! - кличути малі новачки, і пані Любя поспішно відходить. Ага, „сестричка мама“ - новий почесний титул у новацькому таборі. Має його ще й пані Роксоляна М. здалекої Флориди, і д-р Рената Т. з Філадельфії, й ще деякі. Ці пані з команданткою разом не працюють, а гарують! Щодня чимало проблем буває, а особливо на початку Команди по-різному й дні називає, як напр., „ще одна проблема“, або „добре без деталів“, бо ці деталі мають прикро звучання. Дехто з виховників приїхав на „гуд-тайм“. А справді, виховна справа - це тяжка, хоч і дуже почесна праця. Добре, як кажуть усі, що в таборі є братчик Слон на різні проблеми і навіть на ті „без деталів“. Побіч нього високий, тоненький бунчужний Роман Д., що його позиція, за словами Слона, „нелегка поміж командою і братчиками“. Але це таборові секрети! А до Слона братчика біжать таборові добродушки. Це їх приятель-велетень - У тебе вуса білі, - розглядає пильно малий Адріян - а мій тато має чорні вуса, а дідусь - зовсім білі. І борода в нього біла. І в часі відпочинку прибігають добродушки щось показати, про щось розповісти, а то й погратись

День Святого Володимира

За прозорою зеленню сосон замиготіли білі нові таборові сорочки, затупотіли ноги і намистом перел, дрібних і більших, новаки і новачки прикрасили коричневу загороду каплиці св. Володимира. З відкритих дверей святочно дивиться престіл. От тільки нема отця. Та бо й дорога від церкви св. Миколая в Торонті до каплиці св. Володимира на Пластовій Січі - чимала! Упродовж сотки миль не одна трапляється пригода. Одні журяться, другі моляться, а п-ні Рося С. також сестричка-мама ініціює гімн 1000-ліття. Вона бо не один рік у пластових таборах співанки сіє, плекає у душах новачат рідну культуру. Дзвенять дитячі голоси. А Господь ласково дивиться. Блакитна риза, сонцем опромінена з неба спливає. А там, і Служба Божа проходить. Моляться люди, сосни і смереки живичний аромат у дар приносять. А там й проповідь отця і побажання усім Володимирам на оселі, празничний обід, і довге пополуднє ущерть виповнене програмою.

На екрані княжий Київ. Часи Володимира Великого, Володаря величезної могутньої Української Держави, що тоді Руссю звалась. Майстерно веде слухачів у ці далекі часи минулого пані Анна Троян, уміло нав'язуючи розмову з малими пластунами, що надиво багато знають з історії своєї Батьківщини. Щирі оплески подяки закінчують мандрівку в далеке славне минуле, та не зовсім... У тіні бо беріз і молодих кленів з'являються дівчатка в білих сукнях, прикрашених трипільським безконечником. І пливуть гармонійно рухи „балету“ під звуки чарівної музики, наче повів прадавності. Хто ж створив це тут, у таборі? - Сестричка-мама Любя і сестричка Нані, та ще й багато інших при тому працювали, як подає пані Любя Д.

Над озером - гомін і радість. У великому павільйоні - музика, яка запрошує до забави малих, великих і старших, з Канади, Америки, Європи. Усі бо - діти України, нові вітки з одного прадавнього кореня, як напис на таборовій площі сповіщає, „Прадіди і нащадки - це одна душа“.

Сутеніс... Радісно палає ватра. Приманює усіх до себе. Новачата дають свої „Точки“ і розсипують щедро радісний сміх. Пісні сповняють сині простори. З далекого обрію над озером Онтаріо поспішає яснолицій Місяць і собі повеселиться при ватрі. А там... і молитва лине до Господа. Надзвичайний день кінчается. На відпочинок пора! Та тільки команда не одне ще зробити має. Це ж бо ще два дні, і кінчается новацький З-тижневий табір. Довершується багате мереживо днів сповнених працею, радістю і журбою, а понад усе - любов'ю у великий спільній родині.

Щедро віддячились члени Команди й за свої роки дитячі в таборах Пласту. Мабуть і тепер, як колись бувало, Вітер життя, забравши плетиво днів, залишить у душах дітей незабутні картинки золото-зеленої тонації, чудовий дарунок на мандрівку життя.

ЗГАДКИ І ПРИВИДИ

Щоб був довгий день! Від „шоб“ вчили мене, не починається речення. Але... думка думає „щоб“. Дні журчать, легко спливаючи в невідоме. А то хочеться натішитись, „насмакутись“. Останній вакаційний день, витканий зеленою тишею, прозорістю простору. Завтра вже інші дні - у високих будинках, з рухливими вулицями, з безнастинними телефонами. Неспокійні дні.

Іду в ліс. На право наша Капличка ще спить, окутана в ранню мряку. На проти мене пластові курені. Зачинили вже свої кольоворів двері, попрощавши пластунів. Довкола стіна туй. А було тут чисте поле. Літом росла висока трава. „Треба насадити туї довкола куренів, буде затишно таборовикам і гарно. А тут зробити головну браму до табору, а вздовж, обабіч дороги, насадити тополі.“

- Хто ж це все зробить, пані Цьопо? Тяжка робота. Величезний простір!

- Хто ? Ми! В неділю-суботу приїдем й зробимо.

І зробили! Сама пані Цьопа, хоч і старша вже особа, і Голова Пласти, садила, пильнувала, працювала. І зробили! Не багато років проплило з тої пори і ось жива стіна зеленіє, оберігаючи інтимні вогники новаків, юнаків, їхні гутірки, сповнені задумою і передчуттям прекрасного.

Іду, в ліс. З-поміж дерев, іде вона напроти мене. Постать трошки подалась уперед, немов поспішає за думками, за якими „фізіс“ не вспіває. Чорні очі - задумано добри... Тут же й домовина виринає. Таке спокійне обличчя... потойбічний на ньому вираз. Померла. Повна невичерпної енергії, задумів, реалізованих впевнено, пляново, і ... свідома присутності смертельної недуги в своєму організмі.

Пригадується: табір /ювілейний/ у Вінніпегу. Буря-громовиця зірвалась у ночі. Встає пані Цьопа, іде від шатра до шатра, помагає, успокоює молодших і старших, переляканіх приводить до „Команди“... Зберегти наших дітей, не розгубити їх.. причарувати їхні душі своєю казкою, українською філософією, створити поміст з далеких країв почерез пропасті океанів, почерез країни різних народів до рідної душі, до України. Правда, був і гнів, і нарікання непорозуміння, вибирання і відкидання людей, інколи немудро, несправедливо, але понад усе праця, ідейність, далека мета в майбутнє. Не для себе життя - для других.

Іду понад річкою за рейками. Тут були пластові табори юначок... За мною сосновий ліс молиться. тиша.... Скрізь бачу її очі... її працю.

В АЛЬБОМ УЧАСНИЦЯМ ТАБОРУ

„Вітром полетимо всюди“

Розкажу тобі, Ласкавче, як то було в неділю, у сонце пропахле полуудне.

Дажбог заглядав у квіткові личка новачок, гладив ласково жовті трикутники-хустинки на їхніх плечах, ярко освітлював прапори, два прапори (коли вже буде один-єдиний прапор, найдорожчий прапор України?!). У золотисту синь неба злітала молитва-спів. Мале „спочинь“ і голос бунчужної, енергійної Мотрі, заповів „до наказу“... закінчення новацького табору.

Скільки то днів і ночей прожили разом... Проби „уміlosti“ здобували, відзначення також ... З білого листка в руках бунчужної злітають прізвища новачок, несуть дівчаткам здобуті „проби“, картички днів тaborового життя, зворушення. Перед „астрономом“ виринають синьо-зелена куля Землі, червоний Марс, фіолетова Венера... лопотить ніжками по тaborовій трасі весела „проба змагуна“, злітають пташенята з „пробою опікунки пташок“ і інші, інші проби Кожум'як, різних „любительок“. Летять „проби“ до трьох лав новачок, веселими промінчиками кружляють довкола голівок - русавих, чорних, білих. Радіють личка пластових сестричок, усміхом намальовані. Здається, миттю з радості завирюють . Та тут же голос буй-бунчужної до уваги прикликає, Це ж бо комендантка, милолиця Оленка, всім „переможцям“ у таборі заслужені відзнаки дарує, ручку тисне. За два тижні кожну дівчинку пізнала, кожній у потребі старалась допомогти.

А що вже писар, а що бунчужна стільки слізок „за мамою“ обтерли!

А тепер пісня ... гостям з-поза пластового чотирикутника незнана пісня. А вони, ці гості, колись ще так недавно й самі тут, у таборі, бували учасниками, сестричками, опікунками. Зворушені вдихають тaborовий настрій піснею навіяній:

Летить літак високо так,
Летить, летить стрілою.

Ховається тоді він
за хмарою густою.

ГоряТЬ, блисTять, гудуть,
шумляТЬ міцні його мотори...

Тоді літай, тоді ширяй, і думка
твоя ліне,

А успiх твiй вiддай
на славу України!

ГоряТЬ, блисTять....

- „Увага! Посилаємо привіт Україні!“ Два злучені бальони - синій і жовтий - живим прапором злітають у височінь. Тиша... Молитовна тиша. Очі і серця линуть у синяву, на схід за срібною цяткою. Вище й вище злітає „прапор-привіт“ у золотому усміху неба. Чому серце плаче? Чому очі тugoю-сьозою взялись? Чудесна мить проминає... Ні! не проминає! У спомин, незабутній спомин Час-чаклун її заворожує.

Прощання ... Буй-Бунчужна одною рукою сльозу з очей зганяє, другою товаришок співпраці пригортає. Тремтить зворушенням голос комендантки... Аж курені, відкривши свої веселі оранжеві двері, з-поза білокорих берізок до площи наближаються, до молитви стають. Набожно ліне пісня-молитва „Тут є Бог“ ... „Розхiд“!

Обіймаються маленькі дівчатка, з жалем прощаються. Не всі ж бо з Торонта! Тут же обернувшись, радісно припадають до своїх мами-тата, братчиків, сестричок... радіють. Дехто й підспівує: „віддай свій „усміх“ на славу Україні! Де ж бо їм пам'ятати незрозумілий „успіх“. А „усміх“ - такий близький!

І ваш „усміх“, ваша радість, новачата і сестрички, у колючках сьогодення промінням нехай процвітають. Усміх і Успіх - це ж бо брати найліпші!. Дякую, Ласкавче, за твій усміх.

СИНІ ДЗВІНОЧКИ

(На спогад таборовикам „Досвітніх вогнів“)

„Сині дзвіночки молитву дзвонять...“ підспівус хлопчик, долуочуються дівчатка, а голосочки всіх, як дзвіночки, і пливе в синяву неба рання новацька молитва.

- А я тепер буду бунчужним, - заявляє Марчик, - як свисну, всі бігом на збірку! Добре? і вже шукає за свистком.

- А я буду братчик Слон. Добре? - зголошує Дениско. Гурток дівчаток зголошується і собі. Вони - сестрички, новачки. І розгортається забава в пластовий табір. Усі вони бо були учасниками великого новацького табору серед 118-ти новаків, новачок. А братчики, сестрички, команда, медична опіка, д-р Х. Держко, пані Христина, пані Цурковська. А в кухні - гарні пані, а всьому голова пані Настя, досвідчена господиня. Велика робота і відповідальність за харчовий стан для 135 осіб, а достава всього в руках пані О. Бабій і М. Ляльки. А тільки праці в підготову табору вклала голова Виховної Комісії пані І.

Вжесневська, а також панна О. Винницька! Тепер організатори табору збирали новий досвід. Це бо вперше на „Пластовій Січі“ дівочо-хлоп'ячий табір... А втім, недалеко від нас, у ЗСА, такі табори декілька років уже практикуються і то з успіхом. Однаке, як досвідчені в тому ділі люди твердять, тільки добрий виховний збір, трошки старша досвідчена команда з успіхом провадять такого роду табори для новацтва. Немало праці вклали також батьки, панове; Ігор Ковалів, Орест Козак, Юрій Копач, Б. Будзик, В. Лялька і багато інших, що пильно й радісно ставили шатра, а потім працювали при ліквідації табору. Мішаний табір вніс багату різноманітність у зайняттях, вогниках, ватрах, спортивних вправах під заклик свистка бунчужного, друга М. Гаврилюка з Америки. Цікаво, що новачки зі шатра „Подерті тенісівки“ здобуваються при вогнику й на сатиру „Свисток! Свисток!“...

Та зате, після вечірньої перекуски, вся площа поміж куренями й шатрами вирує дзвінким сміхом, кольоровими рухливими хвилями чи то метеликів, чи то добродушків-пластунів. Інколи й пізній вечір, вдягнувши шати, зорями нашиті, з ними гуляє.

- Нехай, - каже братчик Слон, - побавляться. Це для них усіх, старших і молодших, особливо приємна пора по всіх денних зайняттях. Може й так! Вечір - ласкавець прохолоду приніс. День, майже кожний, гарячий. Промінне сонце цікавилося зайняттями старших і малих. Мандрували бо вони по Україні. Допомагала в тому величезна мапа з кольоровими областями. Побували новочата й в Києві-столиці, і в інших великих містах і місцях, де історія наша цвіла, і .. побували ще в різних часах, близьких і далеких. Був же й „біг олімпійський“. Недаремно на таборових воротах олімпієць зі смолоскипом біжить у понадчасових просторах, вийшовши з руки мистця пані Галі Новаківської.

За всі плавання, перескакування і т. п. працю, концентрацію, „точкування“ приходить і „тога-бал“ . У тогах, себто білих простирадлах навіть у єгипетських „галібеях“, дивовижні постаті танцюють у просторій таборовій ї дальні, танцюють у хвилях української музики. Десята скоро минає. Малятам - пора спати. А то комендантка Н. Курис, писарка Х. Ганківська, бунчужний М. Гаврилюк, сестрички, братчики, уся команда мають ще свою „відправу“ - уточнити програму для наступного дня. Завтра бо новацтво перебирає „владу“ в таборі.

Для них - це великий день, а для виховників - ще більше увага і праця, але й особливий день, новаки їх оцінюють. Не знають ще вони, що новацька „влада“ вибере завтра на перше місце братчика Богдана Довбана і сестричку Христину Держко.

Три тижні у таборі „Досвітні вогні“, сонцем осяяні, вітром обвітрени, любов'ю України зогріті, скоро пролітають. Три тижні! Мабуть, таки довгий час, а тут ще й не практикований. І хто б подумав, що мала Надійка з Флориди скаже мамі: „Все було гарно, тільки одне недобре - закоротко, мамо“. А ось уже закриття табору, завжди зворушливе для всіх учасників, присутніх: подяки, „дипломи“ відзначення, пам'ятки, коротке слово команди, станичного Р. Гуцуляка, зворушливе слово братчика Слона, що викликало блиск слізози в очах присутніх. Молитва подяки Всевишньому за ласку Його, за благословення.

Злітають прапори вниз і ... розхід. Величезний чотирикутник заломлюється, рухається, розлітаються з нього маленькі добродушки в пластових одностроях. Щасливі личка тулять вони до своїх мамів-татів, передають їм усі свої здобуті скарби; відзнаки, признання, посвідки, прапорчики за чистоту та всяке інше багатство.

Глибоко в серцях залишаються дні табору в усіх учасників і причасників табору в потрібній праці. І ті пісні, що їх з любов'ю навчала пані Рося Сливинська, ще й подбала про співаник „Понад гори, понад хмари“ - подарунок для новацтва.

І тепер „Сині дзвіночки...“ розсипуються по траві зеленій, дзвенять у серцях дітей, сині дзвіночки радості спільніх душ, обновлених, - свідомо чи несвідомо, - любов'ю до своєї батьківщини - України. Господи Ласкавий, сповни молитву цієї пісеньки:

Нехай цей вітер, що в хмарі лине,
Принесе запах квіток України.
Нехай ця днина додасть нам сили,
Щоб ми Україну завжди любили...

ЛЕВКО РОМЕН - НЕЛИН

VIII. 1893 - 20. I. 1981

Листки щоденника. 10 квітня 1992 р. читаю дедикацію на маленькій книжечці „На спомин“ - І. Нелин: „Сини Мої“, Торонто 1951 р. /оповідання з волинського життя/ „На згадку ... На згадку ...“ і дивляться на мене очі з-під сивих густих брів... Хто ж це? Хто ? ... А от! це ж інж. Іван Ковальський! А так часто стрічала я його, колись давно ще в 50-их роках, на доповідях, концертах, а то й до нас приходив.

- Лесю, йде до нас пан Ковальський - кликнув Ромко, глянувши у вікно. - А я зараз забираюся до Пласту. Не можу слухати його постійних поправок. А ти собі говори про мову скільки завгодно.“ І дійсно, пан Ковальський у двері, а Ромко мій вже виходить. Дарма оправдувався Роман: „у Львові так говорили по-українськи.“ - по польськи говорили, то польська вимова, наголос ... а треба по нашому, пане Романе.

- До побачення! - І вже Ромка не було. А я залишалась з гостем у дома. Говорили ми про різне. Найбільше про літературу й про мову також. Бувало й мене любив поправляти. Займався він мовою, любив нарікати на всі газети, нездалих авторів, хвалив тільки Волиняка. Він же заснував „Нові дні“. У післяслові книжечки пише, що має непохитну віру в Бозі на краще майбутнє, „на ранок волі...“

Воно так сталося. Ми свідками того ранку волі. Молимо усердно Господа, щоб закріпив нашу державу Україну. А що Нелин - Левко Ромен - Степан Ковальський? Був же тут! Про красу рідної мови говорив. Де ж він? Помер. Ще 1981 р. За мрякою щораз густішою силюєт його ледве видно. Ще трохи й... Ні! Ні! Він завжди з нами. У своїй творчості - „Сини мої“ ..... „Поеми“, „Поляризоване“ ... Козацького він роду, з Полтавщини. Учасник подій 1918-19 років, знана потім постать-поет на західних землях України, а далі? Далекі мандри за океан, до Канади і тут ми зустрілись з початку 50-их років. Завжди і всіх накликував він дбати про мову:

„найперш про рідне слово дбайте,
щоб дух народній ним зростав“,

ЮЛІЯН ТАРНОВИЧ - У ПАМ'ЯТІ ДРУЗІВ І В ТВОРЧОСТІ

/З нагоди 100-ліття нашого поселення в Канаді/

Серед трагічних обставин II-ої Світової війни тисячі Українців мусіли залишити свою Батьківщину. Це й була третя з черги еміграція України. Перша, так звана „заробіткова“, хоч у дійсності з економічно-політичних причин на західніх землях України, заінсувала ще під кінець минулого століття, друга „політична“ прийшла після трагічного упадку Української Республіки, і сконцентрувалась здебільша в Європі, а третя, наша еміграція по II-ій Світовій війні розійшлась по всіх країнах світу, досягла навіть Австралії, де до тої пори побували тільки мандрівники, як славний Маклуха Маклай. У дуже тяжких обставинах творили там нове життя наші емігранти. Інший характер мала еміграція на континенті північної Америки. За термінологією дослідника д-р М. Марунчака, і з аспекту нашої присутності в Канаді, маємо в історії три доби нашого поселення на цій землі, а саме: Піонерську добу з кінця XIX століття до I-ої Світової війни, добу Розбудови поміж двома війнами та третю добу Організаційного вивершення по II-ій Світовій війні. Коли в двох перших дobaх наше поселення концентрувалось на західніх провінціях Канади, то в останній, третій добі еміграційна хвиля зайніяла східні провінції, а місто Торонто стало важливим осередком суспільно-культурного життя усіх Українців у Канаді, а згодом і центром української діаспори в світі.

Саме в Торонті, в 50-их роках нашого століття, осіла на постійний побут велика група журналістів, письменників, мистців. Згадати хоча б декого з них, що вже відійшли від нас у вічність, а саме: В. Софронів Левицький, Федір Одрач, Богдан Гошовський, Олександер Мох, Микола Битинський, Михайло Сосновський, Петро Волиняк (Чечет), Нестор Ріпецький, Микола Колянківський, Борис Грибінський, Улас Самчук, Іван Боднарчук, а між ними й Юліян Тарнович.

Усі вони, а втім уся наша інтелігенція, з початку дуже тяжко працювали по фабриках, підприємствах і т.д. Згодом кінчали різні курси, а то й університетські студії і займали відповідні пости в канадських урядах, бібліотеках. Також творили свої підприємства. Рівночасно і постійно організували вони наше громадське, церковне і культурне життя. Творили українські школи, вечірні, суботні для дітей, для молоді, стала виходити наша преса і так уже під кінець 1948 р. вперше вийшов „Гомін України“, а 1949 р. „Наша Мета“, а редактором її став Юліян Тарнович, знаний тоді вже автор книжок, журналіст, публіцист, маляр і письменник.

Юліян Тарнович, знаний під псевдомом Юліян Бескид (1903-1977), народився в селі Ростайному на західній Лемківщині, в родині о. Стефана Тарновича і Свєнгії з дому Бескид. Батько помер як Юліянові було ледве п'ять років, а маті залишилася зі синами. Юліян виховувався найбільше в домі свого діда о. Антона Бескида, пароха села Тарнавки біля Риманова, та довголітнього декана на Лемківщині. Саме цей діdo мав великий вплив на Юліяна в його дитячих і молодечих літах і улюблена псевдо письменника (а мав він також інші псевда) це й є прізвище діда Антона. Юліян студіював у Львові, спершу економію, а потім перейшов на журналістику, що більше відповідало його духовій настанові. З першого подружжя мав він двох синів, Мирона й Олександра, що тепер проживають в Україні. Внаслідок воєнних подій II-ої Світової війни Юліян Тарнович опинився враз з іншими земляками в місті

Регенсбург у Німеччині. Звідтам саме, по смерті другої жінки, приїхав письменник до Монреалю, куди спровадив його приятель і товариш зі студій у Львові інж. Лев Пилявський, під кінець 1948 р. Через декілька місяців переїхав письменник як також його приятель до Торонто на постійний побут. Тут же на пропозицію єпископа Кир Ізидора Борецького став він редактором „Нашої Мети“, де й працював аж до своєї смерті.

У Торонті опинився Юліян Тарнович у колі своїх друзів, колишніх товаришів зі Львова, навіть посвоячився з родиною інж. Богдана Підгайного, ставши хрещеним батьком доні Ляриси. З цією родиною, жив він чи не найближче, проводив всі Свята, як згадує п. Анна Підгайна, а то й вакації. Долучувався до них ще др. Михайло Логаза зі своєю дружиною й то аж з Америки, особливо на вакаціях. Ставили шатра в будь-якій околиці, аби тільки близько озера, ріки. Усі бо вони були завзяті рибалки, тож при гарній погоді виїжджали автами з Торонто навіть тільки на день-два. Легко пили тоді цікаві розмови, жарти, дискусії про біжучі справи громадського життя і про літературу. Юліян Тарнович високо цінив „Празьку групу“, а зокрема захоплювався Євгеном Маланюком і Олесем Кандибою. Зі старшого покоління письменник дуже любив Богдана Лепкого. Часто говорив він про свою Лемківщину і тяжко вболівав над її долею. Бувало, згадував свою родину, а про свого діда о. Антона Бескида, за словами інж. Лева Пилявського, оповідав як про святого. Найближчі приятелі знали, що письменник посылав своїм синам у Львові допомогу в різній формі і при різних можливих нагодах. З приводу свят і торжеств любив письменник розповідати про лемківські звичаї, а свою мову пересипував з часта лемківськими приповідками. Приятелі згадують, що Юліян Тарнович був дуже товариський, а успіхами своїх друзів радів так широко, неначе своїми власними, як згадує про це п. Анна Підгайна, оповідаючи про винахід свого чоловіка в автовій індустрії, та всі його нагороди з цієї причини. Цікаво почути, що Юліян Тарнович любив одначе бути трохи таємничим.

Поза журналістикою, працею в друкарні „Нашої Мети“, любив він малювати, йдучи тільки за голосом свого таланту, бо цього мистецтва ніколи не студіював. Його приятель, відомий мистець Мирон Левицький каже: „У мальарстві було все його життя, вся радість. Мав він також свого рода жаль до людей за те, що не був визнаний. Я його дуже любив. Та все таки мав він свою окрему виставку 30 лемківських церков, деякі пейзажі як згадує про це інж. Лев Пилявський. Відбулась вона в церковній залі, при вул. Франклін. Особливо залишки малював він церкви і то лемківські, а залишив нам у своєму дорібку 300 картин.

Згадують навіть, що дехто з приятелів при відповідній нагоді запитував його жартуючи - „як оце хтось мав право намалювати церкву св. Юрія, без тебе, Юльку?“ То знов інколи з причини його „рибалських“ розповідей у веселому товаристві не раз називали його фантастом, а то й „блягером“, а він весело вмів реванжуватись. При таких нагодах любив він, як згадує Мирон Левицький, курити американські цигарки, що в номенклатурі мистця називалися „затирки“. Оба друзі, часто зустрічалися у редакції „Нашої Мети“, або там же в друкарні, бо як не було друкаря, то Юліян Тарнович сам умів друкувати. У цій ділянці працював він ще у Львові, у видавництві Тиктора, де виходила „Лемківщина“, а потім у видавництві Мирона Левицького „Ми і Світ“. У цьому журналі кожного місяця друкувалась одна його новелька.

У пам'яті сучасників залишились згадки про його глибоку релігійність, про почуття вдячності за різні, навіть за дрібні прислуги. Інколи близьким друзям присвячував свої нариси, як наприклад інж. Б. Підгайному „І річка станула бродом“, /Лем. Календар 1968 р., ст.124/, або „Хлібець наш насушний“ Леськові

Біланюкові, написана лемківським говором /Лем. Календар 1966 р., ст.4/. Цікаві риси духовості автора відкриваємо в особливій мініяюрі „На порозі семого хрестики“ /Лем. Календар 1968 р., ст.82/.

З досить великого круга приятелів мало хто одначе знати проживав Юліян Тарнович. А жив він у Торонто дуже скромно, у винаймленій кімнаті в домі ч. 189 Липпнокт, недалеко Українського Народного Дому. Снідав звичайно в ресторані, на розі вулиць Коледж і Бетерст, а цілий день проводив у редакції „Нашої Мети“, або там же в друкарні. Пригадується мені велика світла кімната на першому поверсі парохіяльного будинку, де містилась, і дотепер є, „Наша Мета“, а також наш банк і різні бюра наших підприємців того часу. У кімнаті редакції попід стінами - полиці, шафи з книжками, на столі часописи, бюрко з паперами. Редактор, Тарнович - високий, пристійний пан динарського типу - відкладає перо, встає на привітання. А далі, ділова розмова кінчается огляданням картин. Розвішені вони на всіх стінах кімнати творять незвичайний настрій, своїми церквами, пейзажами і кольоритом. Редактор і маляр пояснює мені з якої котра місцевости, коли яка церква збудована, а потім зруйнована польськими вандалами, і.. виринає трагічна історія Лемківщини нашого часу.

Юліян Тарнович - був воїном, оборонцем Лемківщини, як свідчать про це його друковані праці, його книжки, а чи не перша з них „Ілюстрована історія Лемківщини“, видана ще у Львові 1936 р. і перевидана в Нью Йорку 1964 р. У передмові до цієї книжки читач знайде такі характеристичні для автора думки: „Не шукаю признання ані слави, бо культурну працю для народу вважаю своїм моральним громадським обов'язком.“ І дійсно, завдання воїна - стало провідною зороєю його життя. Праця для України, оборона її західних земель, Лемківщини, проходить червоною ниткою в його праці журналістичної, наукової, у творчості літературній і малярській. Історія, як світло розуму для кожної людини, була в центрі уваги автора протягом цілого його життя. Велика спадщина Юліяна Тарновича, це ж бо 40 книжок, 900 нарисів і статей та рецензій ще не зібраних разом, і 300 картин. Як у картинах маємо лемківські церкви, так у нарисах знайдемо визначних українців здебільша з Лемківщини родом, починаючи від першого друкаря Святополка Фіоли з 1490 р. почерез „Самарянина“ - митрополита Андрея Шептецького, до, з найновіших часів, посла Антона Глинки під заголовком „Людина, що врятувала тисячам українців життя“.

Головна тематика нарисів, оповідань - це Лемківщина і життя лемків. У цьому аспекті Юліян Тарнович стоїть у групі тих наших письменників, що концентрували свою увагу на певних частинах України, як наприклад у творах В. Стефаника маємо Покуття, у Л. Федъковича - Буковину, Марко Черемшина - співець Гуцульщини, а Федір Одрач - Полісся. Замітний літературний твір Ю. Тарновича це - „Свята Рідна Земля“. Герой твору - це хлопчик Данилко. Єдина дитина в своєї матері, бо батько поїхав до Канади і там згинув у нещасливому випадку при будові залізничного шляху. Хлопчик допитливий, жадний знання, росте не тільки в гурті товаришів, але й під опікою доброго, хоч не рідного діда Онисима. Данилко нагадує ще іншого персонажа з повісті „За Родинне Право“. Ваня також сирота без батька, часто питаеться мами: „де наши тато, мамо?“ Важливу роль в житті Ваня сповняє рідний дід Савка. Оба персонажі виростають в атмосфері історичних розповідей про княжі, козацькі часи й переживань найновіших подій нашого століття. Оба персонажі викликають аналогію до життя самого автора, до його діда о. Бескида в селі Тарнавка. Данилка залишає читач ще підростком, а молодець Ваньо йде на Закарпаття, бо там „стає на ноги Карпатська Україна“.

Уважний читач відкриє у творах всесторонньо змальоване життя, побут, хоч подане скрупчено рисками, відкриє також особливі психічні прикмети нашої нації, як праведність і доброта серця. „Якже серед цього нашого чудотворного Божого світу не бути праведному ? Як?... Лем си подумай...“ каже дід Онисим. Цікаво пише автор про талановитість української нації, напр. пісенність. Пише - „Самі вони родяться в людській душі, як найчистіша водиця з камінного джерела; вони з давен давна, з роду в рід жиуть“ /„Свята“... ст.70/ У розмові з мамою Данилко каже: „Мамо - співанки самі родяться, їх не треба вчитися; вибіжу з хати й чую як листя шелестять на дереві, вітрець співає, на потоці вода стрибає по камінчиках і я теж дослухуюсь дивної мелодії; часом так мені у серці, що й сонце співає, земля співає, ціле наше село співає, і сміється.“ Це той самий Данилко питаеться діда Онисима як росте трава, як сідає роса на землю і т.п. На сторінках творів уся природа - ліси, поля, звірі, пташня - персоніфікована і все кругом у звуках. Саме ця персоніфікація і узвучення всього на землі, в повітрі, і воді - це замітна прикмета творів. У мовостилі знайдемо багато здрібнілих слів, що зовсім натурально в'яжеться з життям малих дітей, з пісенністю старших, з добротою серця. У мові автора також не мало лемківських слів, зворотів, що вносять нове багатство в нашу літературну мову.

Багата спадщина Юліяна Тарновича виявляє три основні напрямки, бо маємо в ній твори: 1/ науково-дослідного характеру, як „Ілюстрована Історія Лемківщини“, „Український Академічний Дім у Львові“, і виховний як „Батьківська слава“, шкільний підручник. Окріму групу творять літературні оповідання і нариси, а третя - це журналістичні статті і рецензії.

Уся творчість і праця автора свідчать про його любов до України, про його лицарську оборону західних земель нашої Батьківщини. Він, виховник молодого покоління, давав про історичний зв'язок сучасників з історичним життям цілої України. Незабутні його слова з передмови до книжки „За Родиме Право“. Знайшовши в студіях „основу - дзеркало“, „щоб себе побачити“, посылав своїм „брратам - сестрам“ книжки і книжки, щоб знали хто вони, чиї діти і боронили рідну землю.

Свою боротьбу, тяжку і завзяту, за Лемківщину продовжував він і ген за океаном, у Канаді, як журналіст, маляр, редактор преси, календарів і письменник. Юліян Тарнович - це світла постать у культурному процесі української третьої еміграції на Канадській землі.

Використані джерела

- Юліян Тарнович: „Ілюстрована Історія Лемківщини /Нью Йорк 1964 друге видання/“
„Український Академічний Дім“ Торонто 1962
„За Родиме Право“, Регенсбург 1948
„Свята Рідна Земля“ Торонто 1966
„Батьківська Слава“, Краків 1941
Лемківські Календарі за редакцією Юліяна Бескида / деякі тільки/
Михайло Г. Марунчак: „Історія Українців Канади, вид. УВАН Вінніпег 1968

СПОМИН ПРО ЛИЦАРЯ У ЖИТТІ

У 20-ті роковини смерти Миколи Битинського 24.XII.1972

„Ім'я України вписав я на щит“ - слова з поезії М. Битинського, це неначе провідна ідея автора в його творчості - в літературі, в мистецтві, науці - в цілому його житті.

У літературі Микола Битинський-Оверкович - знаний як поет, прозаїк, драматург, особливо оспівав „Крути“, де:

„Був бій. Було пекло... Боротьба потворна...
Сплелись світла жертва і брутальність чорна“.
(„Сузір'я Лицарів“ ст.24)

Минають роки, час нові важливі події несе, але герой Крут назавжди залишаться безсмертні. Тему Крут продовжує автор у 55-ті роковини цієї геройської битви, що відбулась 29 січня 1918р. Розглянувши різні праці на цю тему, М. Битинський підкреслює в них два головні напрямки: один позитивний і правдивий, другий тільки критичний, навіть з фальшивими фактами. Автор, подавши докладну історію Крутянського бою на тлі обставин у тодішній Україні, робить висновок, що „лицарі крутянського бою піднесли честь української зброй, причинились до заключення Берестейського миру, через який вийшла Україна на широке коло міжнародного політичного форуму.“

М. Битинський постійно жив життям Української Народної Республіки й пише ще інший есей „За честь і славу української зброй“, де розглядає знамениту оборону Замостя від більшевиків влітку 1920 року. Зокрема гльорифікує бойовий чин VI-ої Січової Дивізії УНР. Тематика історичних подій того часу унагляднена також у його драматичних творах, як „Скривавлена сорочка“, „Голос за вікном“, драматизмом сповнене оповідання „Могила“. Його поезії з цією тематикою мають незвичайно глибоке психічне вглиблення і дивне одухотворення:

„Шляхами вічними у безкінець, в безміря
Плинуло й Лицарів Сузір'я“

Звичайно, є й приналежні поезії, пейзажі, люди, скрізь туга - біль, а понад усе ясніє велика віра, як у поезії „Великден“:

А прийде час чеканий і доспілій -
І встане Велетень із темряви живий.
(Сузір'я Лицарів“ ст. 74)

Його слово пророче сповнилося на наших очах! Наш Велетень-народ здобув уже свою державу. Чи не годиться згадати одного із „Сузір'я Лицарів“? Двадцять років проминуло від смерти Миколи Битинського й думка про нього ясніє. Ось, на великій стіні портрет гетьмана Івана Мазепи з булавою, гербом, кисти М. Битинського. Це моя пам'ятка з вистави „Шляхами віків“, що про неї сказав пан Лялька, актор з театру „Заграва“, трохи з докором трохи зі сміхом: „Це ж десять вистав в одній виставі!“ Правда, так воно й було, „шляхами віків“ - шляхами нашої історії. Згадалось, бо ж у всьому допомагав проф. Микола

Битинський. Ось усміхається до мене з портрету Григорій Сковорода, духовний опікун наших Курсів Українознавства ім. Г. Сковороди, а студенти сміялись, що проф. Битинський уподобінв його „до пана Копача“. Жартували собі учні, але любили Сковороду, захоплювались його мандрівним життям, його наукою, часто повторювали - „пізнай себе“.

На Курсах працювала я з проф. Битинським довгі роки. Так і бачу його кругле, усміхнене лице, ласкавий погляд з-поза окулярів... А от, у клясі, після години мистецтва, бачу на таблиці церкву барокового стилю, студенти наче й не чують дзвінка на перерву, оточили свого професора, кожний щось питав, у чомусь упевнитись бажає... Це ж бо небавом „матура“! Приїде предсідник Комісії з Оттави, професор університету д-р К. Біда. „Ну так уважайте, щоб не було нам біди!“ жартує М. Битинський і сміяється всі разом. Любили його студенти. Умів бо він захоплювати їх своїми викладами, рисунками, жартами. А це ж не легко було вчити в середній нашій школі, забираючи молоді цілий суботній день; їх бо товариші зі школи цілоденної в тому ж часі відпочивали, бавились, займались спортом. Проф. Битинський добре розумів нашу ситуацію не легку, розумів молодь, на конференціях завжди боронив слабших учнів.

У наших товарицьких зустрічах інколи розказував про свою військову службу в армії УНР, а був він тоді в ранзі поручника. Оповідав про „чудо над Віслою“, як та наша армія врятувала Польщу від большевиків 1918-20 рр. Багато пізніше брав участь у боях з мадярами в Карпатській Україні 1939 р., а в 2-ї світовій війні був у першій Дивізії УНА.

Військове діло студіював замолоду, як також історію, а потім мистецтво. Про себе не любив багато говорити, але шлях його життя був не легкий, Дуже тяжко переживав він страту своїх рідних з рук Че Ка, особливо смерть рідної сестри Ольги Битинської, героїні визвольної боротьби, як про це розповіла мені його дружина пані Надя Битинська.

Ціле своє життя присвятив Микола Битинський Україні. Він - військовий старшина, поет, письменник, мальяр, автор наукових праць, - у віці, коли люди звичайно йдуть на відпочинок, „у сеньйори“ - пішов до школи українознавства вчити. До молоді вела його любов до України. У серцях молодого покоління бажав він запалити вогонь любові до Батьківщини, до свого народу. Для Курсів ім. Г. Сковороди та І. Котляревського (середньої школи) злагодив він скрипти з мальарства, з архітектури, записки зі студій української культури.

Особливо працював над геральдикою України, написав працю „Правила уживання національного прапора України“. Це все, як і його спогади, статті по журналах ще не зібрані разом, крім творів у книжці „Сузір'я Лицарів“.

Поглянувши на життєвий шлях Миколи Битинського, на його творчість мистця і педагога, можна сказати, що він сам є одним з тих лицарів, що про них написав чудову баладу „Сузір'я Лицарів“:

„Там по велінню Вищого Правдивого Закона
І Сузір'я Лицарів знайшло свою дорогу
І зорить, і горить на вічну перемогу
Одвічних правд Життя - Змагання і Свободи,
Як знак безсмертної героям нагороди.

Нові Дні
січень 1993 р.

СПОМИН ПРО ПОЕТА ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

А він же, як сказав Порфірій Горотак, „stroф залізний імператор“. Не знавши ще Євгена Маланюка, я його незлюбила. Обурював мене його образ України, як степової кралі, що кожному нападникові піддається. Для мене це було страшне блюзнірство на рівні з блюznірством проти Бога. Не розуміла я тоді розпачі поета-воїна, розпачі за втраченою державою, за втраченою батьківщиною. І не припускала я, що стрінусь з ним вічна віч, і що моя нехіть і жаль до нього закаламутить мое до нього відношення із гіркістю буду ставитись до його тверджень і про Котляревського і про розвиток літератури й мови. Однаке його скромність великої людини, мовляв „я не вчений, не дослідник“, якось примирливо, на мене поділала. А сталося воно так. У нашому читацькому гуртку була племінниця першої дружини Євгена Маланюка п. Мілія Янішевська. От і вона запропонувала запросити поета на наші сходини. Саме після 5-ти річної праці в гуртку відчувалось добрий літературний ґрунт, зацікавлення і бажання входити в глибшу істоту літератури, мати безпосередній зв'язок з творцями літератури.

Була осінь, чи то вже й початок зими, а в покоях пані Наді Ключко затишно і ... наче трошки напружене. Ждали ми всі на поета. Точнo, як умовлено було, в 8-ій годині гострій дзвінок при дверях, а за ним мужеський, мiliй голос з гарними м'якими съ-зы характеристичними для вимови наддніпрянців. У сальон увійшла висока постать. Всі ми, навіть Надя Ключко, Іванка Яців біля нього виглядали маленькі. Познайомилась і я вже вдруге, бо де ж було йому пам'ятати мене з вечора на пошану О. Лятуринської. Тоді в церковній залі похвалив нас „жіноцтво руське“, за те, що дбаємо про свою культуру і цитував Ярославну зі „Слова о полку Ігоревім.“

Так і тепер розпитував нас, що читаємо, хвалив за культурну працю, за здобування знання.

- Що ж вам розказати? (Іванка Яців зараз наставила свій звукозаписувач) про себе? Про свої поезії?.... Поет почав говорити про І. Котляревського, про літературну мову і тут вийшла дискусія з певним опрокиненням його поглядів. Мене вражала його російська вимова нашого е як є. Зійшла мова й на наголоси. Дуже цікавим для мене було твердження поета про суцільність і правильність галицької системи як кáжу-кáжеш, не як на центральних землях кажу - кáжеш. А я так вивчала цей літературний наголос. Після дискусії і розмови поет витягнув з кишени зложений записник і почав читати вірші про Синюху. Голос його геройчний бренів нотками смутку й туги. Поетова мова переливалась на ленту, що постійно крутилась і крутилась, аж поки голос його не втомився.

Пані Надя запросила нас до їдалні й підкріплювались ми київськими спеціялами і пили вино на здоров'я нашого гостя. Деякі з нас аж тепер зібрались на відвагу і розпитували поета про „празьку школу“ особливо про Оксану Лятуринську.

- Гарна була. Не велика, русява, любила мабуть Ольжича.... А втім.... чи я приглядався?

Його очі сині, як води Синюхи, сміялись. Лице дещо подовгасте, сильно зарисоване, не було старим. Правою рукою часто пригладжував волосся. Виглядав вдоволений. Так опісля сказав у домі п. Мілі „про мiliй вечір у гуртку пань-любителюк книжки.“

Використовуючи приїзд поета з Нью-Йорку до Торонта, ми знов відважились запросити його до себе. Цим разом, а було це по вакаціях,

розвідав він нам про свою подорож до Європи. Дуже заохочував нас подорожувати, „бо це ж не так багато коштує, а дає надзвичайно багато.“ Порівнював стиль життя в Європі й в Америці, підкреслюючи духовість Європи в порівнянні з матеріалізмом Америки.

На моє прохання відвідати також наші Курси ім. Г. Сковороди поет погодився. - Чому ж, я можу прийти. Тільки що їм скажу? Ну, так щось передумаю. Це ж буде молодь 16-17- річна, правда?“

І прийшов. Говорив про Ліну Костенко. Захоплювався її поезією, зокрема „Чайкою на крижині“, відповідав на різні питання молодих слухачів, деято з них вже самі учителювали, деякі студіювали в Університеті, а наймолодші мали здавати матуру на Курсах за кілька місяців. Пригадую, що ми всі переживали цю візиту, учні й учителі. Усі були схвилювані. На коридорі закурив папіроску, оглядав наші таблиці матуральні, говорив з моїм Романом про Пласт, школу, згадав, що перед, чи не шести роками, був раз на наших Курсах і дістав у подарунку „вічну“ ручку. У класі привітали його Віра Ковалська віршом з його поезії. Говорив про красу літератури, цитував поезії, підписався у „Хроніці Курсів“, говорив ще з нашими студентами, заохочував до студій в Університеті. Тоді, того ж вечора, мали ми обов'язок з Ромком зустрітись ще раз у п-ства Соколиків.

Зі сторінок „щоденника“ 8 грудня 1965 р.

Саме вернулись ми від Оксани Соколик і хочу записати цілий вечір, щоб не пішов у безвість. Батьки Оксани, д-р Бризун і пані д-р Людмила Бризун здавна знали поета Маланюка, ще з Братіслави, і він їх хотів відвідати. Від неї, від пані Людмили знала я вже тоді дещо про його не дуже щасливе подружнє життя, про другу жінку і сина в Чехах. Але до теми. ...Дзвінок при дверях і ... висока постать поета. Євген Маланюк - сильний потиск руки, а рівночасно ніжний. Доброта й усміх на лиці. Не те, що напруження й настороження у суботу на Курсах...

При столі вечері говоримо про нашу мову в Україні, що замосковлена страшенно. На його думку „оточество“ також не наше, його не треба уживати. У редакціях в Україні постійно „вправляють“ усім мову на московський лад. Отож, треба тут уважати на це нам усім. Ще інші теми про письменників і музиків наших, а по вечери слухаємо в сальоні музику Фоменка. Дивлюсь на поета-гостя. Він слухає музику зі замкненими очима.

- Ще послухаємо музики Бетовена: 5-та симфонія Бетовена.

Чудесна музика. Напроти мене Оксана. Лице в неї грецької богині. Під повіями, сльози... уста - дивна, не бачена усмішка. Переживає ... Яка чудова духовленість. А поет - в екстазі, музика пливє... переливається блиском і перлами ..... немає слів висказати її. Яка ще бідна людська мова. Вмовка... вмовка. А ми ще сидимо заслухані....

- Знаєте, обізвався поет - Я чув у кращому виконанні цю симфонію. Німці глибоше інтерпретують чим Псевіні ?/ З цією 5-ю Симфонією Бетовена в мене зв'язані переживання. І не одні... Я мало не збожеволів через неї. І, знаєте як їхав вже сюди, себто з Європи, була буря. Страшна буря. Я один на палубі. Нарараз музика, 5-а симфонія! Незвичайне враження!....

Повільно набиває люльку тютюном. Високий, кремезний, син Херсонщини. Такими уявляю собі козаків, мало говоримо, немов розкошуємось його присутністю. Не знаю як зійшла мова на Пушкіна. Я не знала, що його дружина була з роду гетьмана Дорошенка засланого в Ярополче. Красуня надзвичайна! А він, Пушкін - страшна погань. На портретах не така „погань“.

Але це не важне. Дивна пімста долі. А Чехов? Українсько-грецького походження, а пристав до москалів. Але й Донцов мішаної крові, пристав до Українців.

- Пора мені йти. Завтра вам усім до праці.

- Ще чарку угорської грушки - припрошує, усміхаючись весело, Славко.

Дивний вечір. без шуму й крику, голосних виявів. а який безмовно глибокий. Якось так добре. Тільки бути собою, бути собою.

ЛИСТКИ ЩОДЕННИКА

16 січня 1968 р.

- Який я радий знов побути з вами, у вашому читацькому гуртку, радісно вітав нас, читачок, поет, лицар „залізних строф“ Євген Маланюк. Височів серед нас, що його оточили й радісно вітали, знов на сходинах гуртка й знов у домі Наді Ключко. Знамім уже мені рухом пригладжував своє сиве волосся...

А там... говорили ми, чи то радше наш гость, про Івана Франка, про його дотепер недруковані ще твори, записки, не опрацьовану спадщину. Прийшов також до нас і внук Івана Франка, Мирон, чоловік п. Наді, дуже гарний, культурний пан, трохи несмілий, так мені здавалось. Згадувалось і його маму паню Ключко, доньку Івана Франка, що саме в цьому домі жила. Пані Анна Франко-Ключко знаменито писала, про свого славного батька, про родину, як висловив гість.

Торонто мало щастя вітати великого письменника Євгена Маланюка досить часто, тож різні товариства влаштовували його авторські вечори. Серед них найбільш замітний вечір зорганізувало Українське Технічне Товариство 4 грудня 1965 р. в залі „Мейфер Ін“. А поет бував в нашому місті кожного року, так ще раз 1968 року був на Курсах, ім. Г. Сковороди, говорив зі студентами і дуже заохочував їх студіювати в Університетах українську літературу. Останній раз такої зустрічі Роман і я відвозили його до дому п-ства Янішевських. Прощаючись з ним, не відчула я, що це востання.

А воно так і стало. Вістка про його наглу смерт 16 лютого 1968 року сколихнула ціле товариство на балі журналістів. Музика весело грає, а між людьми йде шепіт.... помер... помер поет... чи це правда?.... Але, Вічні - не вмирають.

ПРО ПОЕТА, ЩО ШУКАВ СВОГО ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ

В. Скорупський

Минулого, 1985, року ОУП „Слово“ зазнало дві тяжкі втрати. У березні помер голова „Слова“ на Канаду бл. п. Юрій Стефаник, у грудні відійшов у вічність поет, журналіст, довголітній член управи „Слова“ в Торонті - Володимир Скорупський.

Життєвий шлях поета скінчився далеко від України, де він почався у Коцюбинчиках на Поділлі, коли то в родині учителя Михайла і Олени Скорупських дня 29 листопада 1912 р. прийшов на світ хлопчина Володя. Там то він зростав у теплих обіймах хати-родини, до школи ходив, молився у церкві, що „серед лип трибанно височіла“. До неї то, до рідного дому линули опісля думки і золотими згадками виводили взори дитинства й юности, „Мамин спів і казки її і хрестик на дорогу“, і її постать-статую болю біля брами. Згодом, аж у Канаді присвятить їй син вінок сонетів „На могилу“, вінок сповнений любов'ю, синівською вдячністю за всі дари, що ними щедро обдарувала сина на дорогу життя. Між ними син знайшов безцінний дар „прадідної мови“, якою

„Святих вітають, небу велич творять,
Про душу звіт слухає Суддя.“

Поет Скорупський - син тяжкої доби, що „гадючила“, зруйнувала молодість, зупинила студії у Львові, відірвала від рідної землі, кинула в широке житейське море:

А берег круто,
А дно углиб,
А я мов прутик
До плес прилип.

Голублю співи,
Днів гіркоту,
З утіх і гніву
Життя плету.

Будучий автор його монографії колись визбирає ці поетові дні „гіркоти і співу“, прожиті в Зальцбургу, Мюнхені. Там то вийшли також перші збірочки його поезій, „Весняний гомін“ 1946 р., „Життя“ наступного року.

Природа хвилює, захоплює молодого поета своєю красою, особливо Альпи, в душу його вливаються нові сили, розмах: „шукаю змагу, боротьби, крилатих льотів над землею“, пише поет. У поезії домінує природа. Мініатюрні пейзажі, „Їде місяць срібним рогом“, надихані свіжістю, іскрами нового вислову, стверджують споконвічну правду, що „Природа й досі залишається полум'ям, що ним живиться поетичний дух“, як висловився Ф. Шіллер.

Шлях життя однаке не задержується, він міняється, видовжується у світі і поет пише:

Блукаю наче лист опалий на ручай,
Із крутежу в крутіж, із краю в дальній край.
Світи, моря, поля, пустелі, дерева,
Для мене чар ваш - спів, несхопний у слова.
Та відчуваю звук я в нім у глибині:
Без краю рідного не бути вже мені.

Довга скитальська мандрівка зупиняється аж за океаном, у далекій Канаді, спершу в Едмонтоні, а згодом у Торонті. До досвіду з різних країн долучується ще один край, а в умі й серці кристалізується одна велика правда: Україна.

Вона не є лише у крові,
Не є теж у самій любові.
Вона усім, що стало мною.
Безсмертям - смерті неповинна:
Україна.

Батьківщина оживає у поетовій тузі, промовляє болючою „Маківкою“ страшним голодом 1933 рр., кровавими слідами УПА, славою Т. Шевченка, величчю св. Володимира. У своїй найглибшій істоті поет відчуває: „Мені за волю боротьба - Єдина правда і журба“; весь труд життя віддати їй, Вітчизні, без зайвих нарікань, без розпачі. Батьківщина, Україна, сповняє душу поета не як опис, не як програма, а як суть, скоплена глибинно філософським умом. Суть сповнена вірою у майбутність велику:

**Повік цвіте вітчизна,
Що злилася з синами,
В боях, мов буря грізна,
Із співом - над плугами.**

В її очах, як в храмі,
Молитва і ласкавість
Простують ген шляхами
До величі і слави.

Шлях просторовий зупинився, а поет шукає духового шляху до свого істотного Я. Запитує він себе:

Хто я? - Гонець по даль
і мрію
Чи з тьми збіглець по смерть
від дня?
Хто я? - ковалъ земної долі,
Чи плач від зранень на
шляхах?

У душі зростають бажання вийти понад простір, понад час, збегнути незбагнені людиною тайни життя, відчути Бога. У молитві переживає поет глибоку душевну радість, розуміючи рівночасно, що це тільки тінь правдивої

радости, бо вона вся у суті, що лиш по смерти дается збагнути“. Тінь смерти часто виринає на духових обріях поета. Часто відчував він її на шляхах боротьби, пожеж, мандрівки в „нікуди“ але вона його не турбує,

„Бо смерть - і та
Лиш вхід в незнане.“

Інші питання хвилюють його душу, роздумує над питаннями вічности, призначення життя, самоти, дружби, труду, а особливо любови. Без любови не було б повноти духового життя, бо

Любов - то Бог, то з небуття
Прихід на землю сонця і тепла.

Любов для поета „вічна“, „свята“, нею сповнені почуття до батьківщини, родини, друзів, природи, до праці й труду, бо

І Бог не у земних серцях
Коли любов їх не в трудах.

Праця і труд „святі“ для добра інших, але всякий труд тоді добрий видатний на плоди, коли Господь його благословить. Тож пам'ятаймо:

Зрости сади -
Вдосталь турбот,
Та вже плоди
Дає Господь.

На своєму життєвому шляху поет „зростав сади“ для обожнюваної своєї батьківщини, слідкував і за надземною зіркою:

Моїх блукань земних - єдина ціль:
Дійти до Бога через пал і біль.

Дійти до своєї оселі:

Моя оселя.....
То дім, де синява стіна,
То шлях безсмертя там одна мета.

Поет глибоко відчуває надземну істоту людини й завдання її на землі, зокрема ролю поетів на землі. Тож пише, що поет - не цвіркун у лугах, в нього є святі обов'язки стояти на сторожі духових вартостей.

Роздавись серцем далечі й добі
Відчуй і силу й звагу у собі
На варті стати духа і снаги.

Це розуміння святих обов'язків, праця труд сповнюють його дні, літа, інколи понад сили й автор відчуває життєвий тягар. Він пише:

Я ж в'язень ! Цілий вік у боротьбі
За хліб, за путь, за долю на землі!
· Мій Пан - в мені, як хист мистця в різьбі,
Я в Панові - як відсвіт в джерелі.

Так коротко схоплена суть людини обов'язку і суть поета, шляхетньої скромної людини, якою був Володимир Скорупський. однаке "відсвіт" став світлом у нашій літературі. Вона бо злагодилася новим словом у збірках його поезій, поем, мітів, і легенд. Промовисті їх наголовки, - „Весняний гомін, Життя, Моя оселя, У дорозі, із джерел, Над могилою, Айстри невідцвілі, Споконвічні луни”, - вимовно свідчать про шлях поета-скитальця, поета-шукача. Вірний своєму Панові - талантові поет творив красу, розглядав життя людини з висот вічного, непроминального, Вірний визначеній меті, служити Україні, - реагував на всі проблеми нашого часу. Тож світський його шлях сповнений щоденним трудом журналіста, редактора преси, громадського діяча. Пресові публікації В. Скорупського, писані з глибоким розумінням справи, признання, вносили віру в нас самих, спонукували до дії. Загальне добро ніколи не сходило з круга його турбот. Навіть у тяжкій недузі, недовго перед смертю, диктував він своїй дружині такі замітні рядки: „Нашій пресі нічого втрачати. Розкриванням правди помагають мученим дисидентам. Тож усі ми, що з пережитового досвіду в ССР, розкриваймо перед світом усі зловживання над людиною і кличмо до його сумління про порятунок. Бо вже жертви велики!”

Статті Володимира на сторінках преси, усі його розгляди нових книжок, есеї про поетів чи письменників розсипані по журналах чи різних збірниках годиться зібрати і видати друком, щоб цінна спадщина не розгубилась, не пропала. Колись поет писав:

Шукаю вперто життєвого шляху,
Де б сліду моого, визбутоого сил,
Ні вітер не зривав, як крівлю з даху,
Ні дощ не затирає, як мох могил.

Цей шлях земний знайшов поет Володимир Скорупський, шлях сповнений трудом, творчістю, молитвою. Завершив його 11 грудня 1985 р. а сам перейшов „через пал і біль“ до своєї „оселі“. Нам залишив поет світлий приклад і творчість свого ясного Духа.

ЗАПИСКИ ІЗ ЩОДЕННИКА (1993р.)

Перекладаю і складаю моє багате листування. Скільки цікавих людей і дорогих близьких приятелів, що вже відійшли в засвіти. Тут близьке сльоза в моїх очах, а тут серце стиснеться з болю. От лист... Це ж брат Віктор - Віťо тішиться, гратулює мені за нову книжку „Неповторні дні“, ще й гроши прислав з Нью-Йорку. Чому так скоро відійшов у засвіти? Чому?... І серце плаче.

Ось карточка з вербовою гілкою від панства Пастернаків з побажаннями для мене, для Ромка. І ще одна з рожами з 20 жовтня 1967 р. з гратуляціями з нагоди моого диплому доктора філософії. А іх уже нема. Як сумно... За хвилину бачу їх. Обоє ідути коридором Галерії /АГО/, вже запримітили мене, приспішили хід, сердечний стиск руки. Обоє усміхнені, приязні. Яка мила несподіванка! На дворі біло, сніжно.

- От уже й Свята. Конечно прийдіть до нас, обоє з Ромком! - Зaproшує п. Марія Пастернак.

- Та ж пан Роман - колишній мій студент з Богословії у Львові, - додає доктор.

З тої пори, а було це на початку 50-их років, жили ми близько, святкували Й Великдень і Різдво, стрічались у товариському колі в домі п-ства Лучкових, Новаківських і в нас, були ми в постійному зв'язку телефонічному... і для розради й потреби. З моїми проблемами шкільними часто зверталась я до пані Марії, до д-ра Пастернака. І завжди знаходила я в них добру пораду, підтримку, поміч.

Не легко жилося панству Пастернакам у Торонті. Професор працював фізично при пакуванні висилок у фірмі „Ітен“. Не пішов на пропозицію досліджувати археологію індіян у Канаді, але весь свій вільний час посвятив своїй науковій праці. Пані Марія писала статті на теми виховання, балету, хореографії. 1964 р. вийшла, як друге доповнене видання, її книжка „Українська жінка в хореографії“.

Жили вони в домі наших людей недалеко Гай-Парку, винаймаючи дві кімнати з кухнею і верандою, з вікнами на садок ігород господарів. У кімнаті професор мав своє бюро і шафу з книжками. Там він працював довгі години кожного дня, а потім і вночі, щоб скінчити „Археологію України“, що й вийшла друком у Торонті 1961 р. заходами „Видавничого Комітету“. Особливий був вечір з привітаннями і гратуляціями для автора. Радісний був проф. Пастернак, хоч і дуже втомлений, підписував дедикації, в тому й нам.

Після смерти професора відвідувала я паню Марію. Складала вона його книжки для висилки до Гарварду, до проф. Пріцака, була дуже сумна. Іншого разу розповіла мені, що вночі прокинулась, бо почула на сходах голос чоловіка, як він часто приходив до дому то вже на сходах співним тоном говорив: „а де моя Маньця, а де моя Маньця“ .... і плакала.

ЩАСЛИВЕ ЖИТТЯ

Пані Marii Pasternakovoi присвячує

- Іванку, Іванку, чи ти бачиш скільки я маю з тобою роботи?

- Ціле мое життя з тобою - це археологія та археологія. Зідхнула, опершишь вигідніше на канапу, розтирала руки споглядаючи на бронзові пакуночки, зв'язані шнуром, на рештки паперу на килимі кругом неї. І знов зідхнула.

- Аж руки заболіли. Помогти мені - немає нікого. А ти собі пішов. Взяв та й пішов. А я сама....

Знов взялась зав'язувати. Нетерпеливо шарпнула шнурок.

- Ahi! - зав'язати тяжко.

Шнурок перерізав шкірку на пальці аж до крові.

- От на, ще й палець перев'язуй.

Піднеслась з підлоги, окинула оком книжкові полиці, що порожніми очима з докором гляділи на неї.

- Та ж мушу вислати книжки до Гарварду. В університеті матимут відповідне місце, не тут.

Зайдинувала ранку й вийшла на балкон. Весняне сонце лагідно торкнулось її обличчя, лапатим листям нахилився на поруччя каштан. Її біла, маленька рука простяглась до свічечки каштана.

- Знов цвітуть. Як у Львові. - Задумалась...

Весняна, зелена сукня на ній, і радість, радість у серці, в очах, у руках; радість підносить ноги танковим ходом. А біля неї її „археолог“ - наукова слава (відкривав Крилосу). Дивиться на неї залюбленими очима молодинка.

- Ідемо до Праги, на розкопки „Града“. І над Чорне море - на вакації.

- I я?

- А як же ж! Без тебе, я сказав, не поїду. Тоді й фонди знайшлися. Так, так, тоді й фонди знайшлися. За три дні в дорогу, мое серце.

Тр... три.... телефон кликав і забирає навіяну молодість. Пані підійшла до столика, піднесла слухавку, але на своє „прошу“ почула тільки „сорі“ і тріскіт спадаючої слухавки з протилежного боку.

Тихо. Крізь двері з південної веранди вливається смугами соняшне проміння. Заливає кімнату... на комоді знімка її, молодої. Очі в неї широко відкриті, щасливий усміх... а в дзеркалі - глянула - сиве волосся, споловілі очі, що втікають у глибину і дивляться кудись у глибину.

- Ну, що ж, треба скінчити працю. Може ще й сьогодні приїдуть забрати. Хто це міг телефонувати? Вже два дні не чула людського голосу. А може хтось з домашніх уже приїхав?

Надслухувала. У цілому великому домі - нікого. Поїхали на три дні на свій літній хутір. І знайомі роз'їхались. І приятелів тепер уже не стало.

Час-до-часу муркотів холодильник, тріскала суха підлога... за північним балконом, що виходив до вулиці, шуркотіли інколи переїжджаючі авта... Узялась знов складати книжки.

- Ще це для тебе зроблю. Усі твої твори вийдуть друком. Ніщо не пропаде з твоєї праці. Можеш бути вдоволеним. Твій приятель археолог П. напевно додержить слова. Ще тільки ці книжки. От і скінчу. А тоді... а тоді піду до своєї останньої зупинки - до старечого дому.

Пам'ятаєш, ти любив іти попри нього, а я - ні. Завжди мене у дрож кидало на його вид. А тепер?...

Тремтіча рука згортала перли болю й смутку, що котилися з очей на книжки, на сукню, на підлогу. Уже й безслізне хлипання успокоювалось. Не підносилась з килима, а склонивши на берег канапи голову, відчула заспокійливість вишиваної подушки.

- О, Іванку, це ти?

Хтось сходами знизу ступав виразніше і виразніше.

- А де моя Маньця? А де моя Маньця?....

- Ага, Іванку, я тут. Як добре, що ти прийшов, Півроку не було тебе. Але ти прийшов, прийшов.

Відчувала неземне щастя.

- Як тобі там?

- Зле, Маньцю, зле.

- Ага, бо без мене, без мене... Сміялась щасливим сміхом... Він ніжно пригортав її.

- Що це? Задрімала?

В усі ще чула свій власний сміх, ще чула голос чоловіка.

- Добре, що ти прийшов. Перший раз за пів року ти прийшов.

А знаєш, Іванку, ми таки мали гарне, щасливе життя.

Жіночий Світ

5. X. 1970

НА СМЕРТЬ ВИЗНАЧНОЇ УКРАЇНКИ - МАРІЇ ПАСТЕРНАК

*Все перетвориться в попіл,
В хвилі Першооснови,
Лише навік невмирущі.
Зерна любові...*

Олеся Бердник

„Я умираю... Все обернеться в спомин...“ - з трудом шептали уста. Її погаслі, колись такі близкучі блакитні очі глянули на нас з далекої далини.

„Колись ми близько жили, приязно...“ - знов шептали мертві посинілі уста, - „тепер я на стежці позасвітній... добре, що Славко не терпить зі мною...“ Стогін перехопив мову, спазми болю корчили лицє... Увійшла медсестра.

Ще так недавно, два-три дні. А тепер оце спокійно-тихо спочиває в домовині п-ні Марія Пастернак. Нема тут, біля труни, ні чоловіка, славного археолога, ні сестри, ні брата. Нікого з роду, з родини. Невеликий тільки гурт давніх приятельок, і тих, що високо цінили Марію Пастернак, непересічну жінку серед усіх жінок, велику людину в усіх ситуаціях нелегкого життя, бурхливих подій. Маєстат смерти шепче молитви, дописує останню сторінку її земної мандрівки. І друзі шепчуть молитви, переглядають записи великої книги, що з роками споловіють, зіltre їх час.

- Ні, ні! „Навік невмирущі зерна Любові“. Оті, „зерна потіхи, заохоти, піддержки в дискусіях, зустрічах, телефонічних розмовах, навіть у час довгої її недуги. Ці зерна за довгий вік цієї людини не пропали, а зродили тривалі діла в праці шкільній, в мистецьких імпрезах усікого роду, в театральних починах, у журналістиці, в громадській діяльності. Навіть у студіях україністки в Оттавському університеті. І помагала всім не тільки словом, але й своїми рецензіями, оглядами, окремими статтями в пресі, в журналах. Сама ж бо знаменно писала ще в Україні, ще в 1932 році, про хореографію, як згадує про це Лідія Бурачинська: „Її статті появлялись у журналах і часописах і знайомили читачів з цією галуззю мистецтва. У нарисах „Душа і танок“, „На службі Терпсихори“, „Давня і сучасна пантоміма“ відкривався новий погляд на цей складний шлях спроб і шукань, яким йшов тоді мистецький танок. З послідовністю ентузіяста вона продовжувала це діло на еміграції“ (М. Пастернак, „Українська жінка в хореографії“, ст.20).

З цієї ділянки мистецтва залишила вона культурні скарбниці унікальну студію про українське модерне мистецтво танку, де висвітлює українські елементи, що їх вносять у світове мистецтво наші мистці танку. Без сумніву, українська наука завдячує їй капітальну працю Ярослава Пастернака „Археологія України“, вона бо в дуже тяжких обставинах дала своєму чоловікові моральну піддержку і повну допомогу.

Майже до кінця свого життя несла духову поживу людям, навіть в „Домі Івана Франка“ своїми гутірками з нагоди релігійних і національних свят, з нагоди фільмів, виїздів, прогульок, вела хроніку Дому, заповняючи журналік завжди цінними статтями. Її духовість відзначалась особливою прикметою, бо в кожній проблемі, в кожній тяжкій справі уміла побачити щось ясного, відкрити промінь надії, показати дорогу розв'язки і нові обрії. Незвичайну цю прикмету духа Марії Пастернак відчували і близькі приятелі і дальші знайомі, і високо цінили її благородний вплив. Тож і справді всі „зерна“ її достойного життя залишаться „навік невмирущі“.

Наша Мета, 27.IX.1983 р.

У ДЕСЯТУ РІЧНЦІЮ

Швидко пролітають у вікні поїзду широкі поля під Галичем, а швидше фантазія вичаровує княжі полки і чудесну постать князя Ярослава Осьмомисла на білому коні. Реальних форм прибирає повість Назарука „Ярослав Осьмомисл“. А коли щезають у синяві зелені простори та ріка, думки в слова переливаються.

Та невже ж д-р Пастернак віднайшов домовину Осьмомисла? І Золотий тік? І собор? Жваво точиться розмова, а студенти, товариші, товаришки з Ягеллонського університету, все більше й більше запалуються. Уже й охочі знайшлися поїхати туди, на розкопки, побачити все власними очима і ... навіть пізнати д-ра Пастернака, „Ярослава, що відкрив Ярослава“, як казали. Хоч це були довгі вакації - не всім пощастило зреалізувати добре наміри, побачити старовинний Галич, піznати д-ра Ярослава Пастернака. І мить не прийшло мені тоді на думку, що в житті не тільки пощастить мені пізнати славного археолога, але ще й разом довгі роки з ним працювати, слухати його викладів, радитись на шкільних конференціях і що все те буде так далеко від України, аж у Канаді.

Щасливий був початок - запрошення пані Марії Пастернакової відвідати їх у помешканні на Чурч вулиці. А було це на початку 50-х років. Обоє панство Пастернаки мали стільки духової наснаги, стільки ентузіазму, що й іншим щедро ці скарби дарували, заохочували до студій, до вивчення англійської мови, радили користати з бібліотек, брати вечірні курси в Торонтському університеті. Музеї, галерії, мистецькі виставки не залишались поза увагою. А потім на вечорах у гостинному домі панства Пастернаків обговорювалось бачене і пережите. Та що можна було зустріти там визначних українців, як митрополита Германюка, що саме тоді приїхав з Бельгії до Канади, проф. К. Біду, проф. В. Ревуцького, проф. В. Кубійовича, мистців і багато цікавих особистостей. Розмови йшли звичайно в двох напрямках - науки та мистецтва і все під кутом що нам тут для України треба зробити, як нам здійснювати наші завдання. Багато запропонованих і дискутованих плянів було реалізовано потім у життя.

Саме в той час почало своє існування українське середнє шкільництво, якого не було зовсім на сході Канади, а то й взагалі в Канаді і малесенькі початки вимагали постійної уваги, праці, заохоти між батьками, громадянством і саме д-р Я. Пастернак, як опісля жартом висловився, був одним з „хрещених батьків“ Курсів Українознавства ім. Григорія Сковороди. Він був і першим головою Матуральної Комісії. Усі хвилювались, не тільки студенти, але й учителі, навіть члени Комісії, серед яких був о. д-р Б. Липський, проф. Ю. Луцький. А наш знаменитий голова не тільки перевіряв знання, але словом, усміхом, ласкавістю творив приязну атмосферу для всіх учасників цієї матури. „Наче живущої води з криниці я напився“, - сказав доктор своїй дружині зараз після іспиту. А потім: „Я щасливий. Наша молодь тут не пропаде. Таких шкіл нам треба. Наша еміграція мусить охопити такими сердньошкільними курсами всю нашу молодь. Потім треба університетських студій з українознавства.“ Снував д-р Пастернак важливі пляни на майбутнє. На наших таких очах воно все зреалізувалось, але тоді були тільки малесенькі початки.

Заохочена до дальшої праці в шкільництві, я відважилася попросити д-ра Пастернака викладати для молоді на Курсах археологію. Нечувана річ, це ж бо університетський предмет! Пізніше на одних зборах учителів навіть були протести проти цього предмету, мовляв, молодь не розуміє археології, це не

відповідає середній школі. Але д-р Пастернак був іншої думки. Тут поза Україною треба використовувати і примінювати всі можливі засоби, щоб сіяти зерно правди, зростити любов і пошану до України, а з тим і до себе самих. І своє велике знання, вдумливість ученого, любов він поніс до молоді.

Зворушливі були та незабутні лекції археології. З поза висвітлюваних ваз, зброї, розкопаних могил, городів з валами та мурами оборонними підносилася будова старовинної культури української нації. Серйозні виклади ясніли, мережелись цікавими розповідями, смішними пригодами, зворушливими моментами - „На розкопках у Галичі добули із землі домовину Ярослава Осьмомисла. Всі, що там працювали - стали на коліна, голосно молились, плакали!“ У клясі тиша, що здається чути як стукотять молоді серця. Голос Ярослава Пастернака задріжав, а шкла на очах затьмілись. Довго ще по викладі питанням не було кінця, а від того ясніли карі очі вченого, а міле, завжди молодече лице опромінювала радість. Нікого не залишив без уваги, хоч інколи й не ставало часу відповісти на всі „чому“, „як“, „коли“.

Крім Курсів Сковороди д-р Пастернак викладав також на Курсах ім. Ю. Липи і св. Миколая. Давав окремі лекції у Колегії св. Василія Великого. Там приходилося і по-англійськи викладати студентам. Всі вони сприймали ці виклади з великим ентузіазмом. У їхніх очах світився подив для нашого вченого. Він бо відкрив старовинний Галич, трипільські поселення на західній території України. Після довгих літ згадували студенти ці лекції археології з великою вдачністю для професора Пастернака. Всі бо любили його - погідного, доброго, завжди усміхненого. І він їх любив. З цієї причини бували інколи й непорозуміння на учительських конференціях. Д-р Пастернак ставив високі оцінки зі свого предмету, не так як інші вчителі, а це знов надто підносило пересічний вислід учня. Відмовлявся знизити ці „пункти“ напр. з 90 на 70, а нас звичайно запитував: „а для кого ви тримаєте свої пункти?“ Велику віру та надію покладав д-р Пастернак на своїх учнів. В одній промові до матурантів сказав: „Я вірю, що між випускниками різних років знайдуться такі, що зацікавляться археологією, стануть її професійно студіювати в університеті й матимуть колись щастя досліджувати сиву давнину нашої багатої прайторичними пам'ятками батьківщини. Хай Бог їм помагає у цій почесній для нашого народу праці!“

І справді, оправдалася надія ученого. Його студенти, навіть досить великий гурт, уже тепер є професійними археологами. Дехто з них їздив на розкопки до Ірану, дехто їздив в Україну. А хто знов, чи й друга половина професорового бажання не зреалізується у майбутньому.

У своїх викладах д-р Пастернак ставив великий натиск на унаочнювання матеріялу, висвітлюючи його на екрані. До того ж заохочував також і інших учителів, зокрема вчителів мистецтва. Своїм учням виготовляв він різні таблиці, схеми, щоб полегшити їм вивчення предмету, бо ж підручників не було ніяких. Робив записи і відбиті на зероксі роздавав студентам. Учив професор до 1968 р. і перестав викладати на всіх курсах, щоб, як казав, нікому не було кривди. Лагідний до студентів, прихильний до людей, до себе суворий, придержувався строгої дисципліни.

При всій своїй щоденній заробітковій праці, всі ранки і вечори, всі неділі і свята присвячував студіям, читанню і писанню. Це подивугідна здисциплінованість і працьовитість. Завдяки цьому, при постійній піддережці своєї дружини пані Марії, доктор Пастернак зумів злагатити українську науку монументальною працею свою „Археологією України“, що вийшла друком 1961 р. Незабутній той вечір, коли громадянство Торонто виповнило залю УНО, щоб привітати автора з його новою книжкою. Були звідомлення видавничого Комітету, були промови, була й гостина і торти з трипільським орнаментом, був

радісний настрій, а понад усе незабутня постать ученого. Середнього росту, між усіма видававсь велетнем, богатирем з давніх билин. Йому належалась усяка подяка за подвиг великий. Та проте він у своїй скромності всім дякував, зокрема членам видавничого Комітету, що зреалізували велике діло на добро нашої спільноти та цілій української нації. Після офіційної частини ще довго підписував автор книжки передплатникам і кожному вмів сказати приемне слово.

Знаний широко серед українців, часто в принагідних зустрічах звертав увагу на нові книжки, події, тішився коли співбесідник був обізнаний з новими виданнями, чи певними культурними явищами. У товаристві завжди щось цікавого розказав чи то зного життя, чи то з праисторії України. Інколи згадував також про листи від археолога Міллера, з яким міг фахово обмінятись думками про нові праці та здобутки археології в Україні. Як тяжко мусіло бути вченому без свого оточення професійних археологів. Ми про це тоді якось й не думали. То ж завершивши таку наукову працю для України і так далеко від України, це справді Божа допомога. Д-р Пастернак був глибоко релігійною людиною. В неділю на дев'ятці можна було побачити схилену в побожності голову вченого та зосередженість на його шляхетному обличчі. Це дійсно було світло між нами. І воно повік не згасне.

Новий Шлях
22.XII.1979 р.

Юрій Стефаник - Юрій Клиновий /24 липня 1909р. - 25 квітня 1985р./

Переглядаю листки записника, ніби „щоденника“ і ось 1981 рік 30 квітня читаю: „Одержала я посилку від Юрія Стефаника з Едмонтону. Це проза до Збірника „Слово“ ч.9. І лист його тут же. Якийсь дуже зденервований.

Малошо записала я в „щоденнику“ про Юрія Стефаника, а все ж таки працювала я з ним довго в нашому „Слові“, зокрема на відтинку видавання Збірників „Слова“ від 8-го числа почавши з 1980р. до його смерті 1985р. Юрій Стефаник, - син славного Василя Стефаника, сам також письменник, літературний критик - елегантний пан, високого росту, з усмішкою на лиці та жартом на устах, умів бути строгим у співпраці над Збірниками „Слова“, що друкувалися у Торонті, а мені треба було всього припильнувати. Тож часто листувались ми, а інколи треба було й телефонувати до Едмонтону. А Юрій Стефаник дуже швидко, солідно все полагоджував. Він вже був голова „Слова“ на Канаду. Люблили ми його візити в Торонті, не тільки в нашій Управі „Слова“, чи то на літературних вечорах для ширшої публіки. Кілька днів побуту його в нашому місті сповнені були візитами-прийняттями, чи то в панства Скорупських, Ліди-Зеня Бобовників, в гостинному домі Галі-Романа Новаківських, у нас, в домі Уласа-Тетяни Самчуків. Цікаві, серйозні розмови про сучасну Україну, наші тут завдання, критичні замітки на маргінесі нових творів, чи то й письменників творили особливу атмосферу таких зустрічей, що часто продовжувались до пізньої ночі.

А ось знов запис: 12-13 червня 1982р. відбувся в Торонті VI-ий З'їзд письменників „Слово“ з цілої діаспори. З'їзд приготовляла наша управа ОУП у Торонті. Праці було страшенно багато, в цьому й моєї. А як оцінив Юрій цю працю свідчить його лист з 22 травня 1982р. Ось він:

Едмонтон, 22.V.82

Дорога Пані Лесю!

Дякую за Ваш лист із 16 травня, за порядок з'їзду. Щодо цього останнього я цілком не погоджуся із складом Президії. Чому Вас, що несете головний тягар у зв'язку із з'їздом, нема в ній? В цій справі пишу до Остапа Давидовича і пропоную, щоб Вас дати на моє місце, бож моя робота в підготовці з'їзду ніяка.

Дуже радий, що все йде гладко, що підготовка йде повною парою. Очевидно, реєстраційна оплата в сумі дол. 30 - невеличка. Як ще треба грошей /або в майбутньому буде їх потрібно на покриття коштів з'їзду/, то не журіться, ми дамо.

У пропонованій зустрічі в „Києві“ візьмуть участь ще Й. У. Самчук і В. Скорупський, можливо ще Й. М. Бігус, тому я й вислав Федакові 100 дол. з тим, що як треба буде більше, то я додам. А може треба ще запросити „драбугу“ Миронця Л. то запросять у моїм імені, /якщо так/ .

А тепер цілую руки, вітаю інж. Романа.

Юрій Стефаник

Наш VI З'їзд „Слова“ гарно нам вдався. Про це пише Юрій Стефаник уже в найближчому часі, бо 18 червня 1982р.

Дорога Лесю!

Посилаю Тобі короткий листочок, перший з того часу коли Ти, Роман і я випили „брудершафт“.

Передовсім якнайсердечніше гратулюю Тобі й всім Твоїм Співробітницям/-кам за знамените влаштування нашого З"їзду. Ви Всі вклали багато тяжкої праці, а висліди - велики. І я теж, хоч буквально „автсайдер“, гордий з Вас і навіть трошки за себе. При нагоді напиши як Ви вийшли фінансово. Ми докладемо, якщо б був дефіцит.

Я загубив своє фото із З"їзду, за яке заплатив 7 дол. Ці сім долярів, вкладаю і буду дуже вдячний, якщо пришлеш мені його копію, а теж інше фото, яке ми брали на сходах Інституту. Очевидно, гроші за другу знятку теж пішли.

Цілую руки, вітаю Романа, привіт від Оленки -

Ваш Ю.

Після З"їзду „Слова“ приходили до нас листи з різних сторін світу, в тому ж з Австралії від п. Дмитра Нитченка-Чуба. З ним і дотепер листуюсь і щаслива я, що його тоді пізнала... злагатив мое життя своєю приязню. Усі писали про з"їзд з великим признанням, а Остап Тарнавський зробив властиві підсумки його в наступному Збірнику ч.10, над яким ми далі пильно працювали: Юрій Стефаник - головний редактор, а члени Ред.Колегії - Світлана Кузьменко й я, в Торонті. Тож і листів Юрія зібралось у мене не мало, почавши від першого з 8 березня 1978р. до кінця 1984р. Ще в листі з 22 липня 1984р. пише: „Смерти я не боюся, не такий то вже й великий грішник, але ... мука таки огортає мене жахом.“ ... Це ж була страшна недуга „рака“.

У тому листі й в наступному пише, про свою працю над виданням творів Стуса, про пляни праці на 1000-ліття Хрещення України, а потім довга мовчанка... і смерть 25 квітня 1985р. Помер чарівний Юрій Стефаник! Смерть його страшний удар тут для нас усіх.

ВАСИЛЬ СОФРОНІВ ЛЕВИЦЬКИЙ

Переглядаю мої книжки з дарчими написами й от у моїх руках „Липнева Утрута“. В. Софронева Левицького, подарунок автора мені й Романові з 12-го травня 1972 р. І бачу його: високий елегантний пан. Ясний шатин динарського типу. Завжди багатий на жарти, на усміх, завжди приязній. Як багато іому завдячу! Це він впровадив мене в членство „Слова“, заохочував писати, друкував мої статті в „Новому Шляху“, де був редактором. Перед VI-им З'їздом „Слова“ в Торонто очолила я гуртко членів для підготови того ж З'їзду. Славно вдався цей З'їзд наших письменників з цілого світу. Тоді пізнала я доброго приятеля Дмитра Нитченка аж з Австралії, і багато інших. Звичайно, письменника Софронова Левицького знала я багато років раніше. Та це ж на Курсах ім. Г. Сковороди вчився його син Ярко. Навіть одного дня весною пройшла між нами неприємна розмова. А було це так: гарний, гарячий червень. Люди звичайно, на суботу-неділю виїжджали з Торонто на свої оселі над озером. А Яркові випали іспити на Курсах з літератури, мистецтва. На жаль, не могла я звільнити його й батько не поїхав на свій хутір, на „Полтаву“. Однаке це не стало перешкодою в наших добрих, приязніх відносинах. От разом працювали ми в „Слові“, організуючи 70-ття славного письменника Уласа Самчука, про що й згадую у своєму „щоденнику“ з 26 листопада 1974 р.:

Учора була я з Софроновом Левицьким з візитою в Уласа Самчука. Письменника Уласа Самчука вже давно знаю, ще з Городка біля Львова. Пізналися ми там і бували з ним і його дружиною Танею у домі отця пароха.

Тривожні дні котились над нашими головами скрізь непевність заглядала жахливими очима, а ми інколи про все забували в гостинному домі пароха. Пан Улас умів аналізувати події, передбачувати не одне, а пані Таня - велика красуня, фільмова артистка з Києва - чарувала своїми чорними очима й мелодійним голосом. Для мене це були люди з якоїсь іншої планети, і мова була якася інша, хоч українська! Тепер уже наче не те саме. Наче різниці наші дещо вирівнялись у голосі-мові... у вигляді. Високий їхній дім притикає до парку, стоїть наче над проваллям з другого боку. З-поза широкого вікна видно тільки плетива галузок, грубих, тонких, тонесенських в сірі хмарки замотаних. У кімнаті - картини на стінах, а між ними, одна величезна, дерево й дівчина в низу, - Айвазовського з Києва привезена. Повно книжок на полицях. Гостинність, як завжди українська. Чай, кава й добра бабка, що її спекла сама пані дому. Але що там! Найцікавіша розмова.

Так, звичайно, треба влаштовувати святкування 70-ття... пан Улас згідний з пропозицією „Слова“, з якою ми обое прийшли в делегації. Можна б і вечір у „Слові“ з читанням творів, з доповіддю Г. Костюка, можна би для широкого громадянства концерт з відповідною програмою. Напевно приїде Г. Китастий з Америки, він же друг Уласа Самчука, приїде також Ю. Стефаник з Едмонтону, голова „Слова“ на Канаду, дати ще інші мистецькі точки, а головне, уривок з драми „Шумлять жорна“...

Обговорили програму святкування, а далі поплила розмова на інші теми.

- От цей дім - каже письменник - рішили ми з Танею записати на осередок культури, як філію з Вінніпегу. Тут будуть приходити читати книжки, студіювати архівні матеріали й дві тисячі листів, що я зберіг їх від різних людей, здебільша від письменників, мистців. Серед листів є й від Винниченка. Це таки великий мистець слова“, захоплювався Улас. А далі розповідає нам, що оце прочитав знов „Записки Мефістофеля“ і уважає, що це не тільки молодечий ентузіазм

підніс Винниченка на п'єдестал, але дійсно це великий талант, між нами неслушно забутий. Політика не може тут важити, література останеться на завжди.

Багато інших тем напливало й цікаво впліталися в розмову й парапсихологія й гороскопи й театр і демонстрація, на яку всі лихі були за довжелезну програму /25-го листопада/. Година й більше майнула, а тут ще Улас Самчук згадав свою книжку „На твердій землі“ й критичну про неї працю з Едмонтонського університету. Згадав також, що в Нью-Йорку лежить ще недрукована його книжка про українців в Америці. При тому висловив високу оцінку книгам, альманахам, збірникам, що є прекрасними джерелами про наше життя. Візита кінчалась, пращаємось. „Привітайте будь ласка пана Романа“ - наповідали обое панство Самчуки.

Уважно сходимо з паном Василем вузькими сходами вниз на вулицю. Осіннє сонце привітно до нас усміхається. Ідемо підземкою, говоримо про добрий вислід нашої візити.

ОСТАННЯ РОЗМОВА

Шелестом жовтого листя схлипують стари клени. Криваві їхні сльозинки жалісно кануть на кам'яні плитки пішохода. Вечірній вітер шелестить моїм смутком, під один рефрен: хворий... хворий... дуже хворий...

А так ще недавно були ми на сходинах „Слова“. Плянували програму, дискутували... Прихильне його слово, увага для кожного члена отеплювали атмосферу. А ще гумор його!... Інколи іскорки сатири над людськими слабостями, за великими амбіціями і т.п. Ale й над собою умів усміхнутись.

Згадується Пластова Січ. Маршують юнацькі лави під музику січових пісень. На трибуні - пластовий провід. Хтось підбігає до редактора, запрошує його на трибуну. Відмовляється. Йому треба, мовляв скоро вже вйти, поспішає до Торонта.

- Чому ж оце Ви не пішли, пане редакторе? Вам належиться ця почесть. Ви ж почесний член Пласти, Ви купили перший пластовий дім у Торонті чи взагалі в Канаді. I Ви ж січовий стрілець!

- Тсс..., тихо.

- А то чому „тихо“?

- Не хочу, щоб люди знали, що я такий старий.

З лукавинкою в очах, усміхається. А й справді „не старий“. Вузькою гарною рукою поправляє волосся на скронях, сріблом трошки припорошене. Подовгасте, динарського типу лицезріння, тонкий ніс, ясний блиск зелених очей. Мілій усміх роз'яснює його елегантну постать, зgrabну постать, що привертає до себе увагу поміж сотнями людей, а ще зокрема увагу молоді.

Любила його молодь. Любили його учні Курсів Українознавства ім. Григорія Сковороди. Ні одна вистава на Курсах не пройшла без його уваги, без статті в пресі. Писав про молодих „акторів“, а вони читали і перечитували, і цитували що це редактор Левицький сказав про Мавку, про Лукаша, Нерісу, Мазайла, Тьютою Мотю і так без кінця. Ніколи не проминув редактор „Нового Шляху“ кожної появі „Проблісків“, журналу Курсів, де друкувались спроби наших молодих адептів пера. Кому ж оце назавжди не залишилась в пам'яті його „Мандрівка в молодість“, прекрасна, натхненна стаття про творчість молодих. Це він своїм пером давав признання юним авторам, заохочував до творчості в літературі. А потім гуртував їх при „Слові“.

Жив з молоддю, радів їхніми успіхами і сам зворушувався, як тоді давно-давно, на одному нашему вечорі реторики і декламації. Сніг... різдвяний настрій... у святковій тиші проказує учениця прозу якогось Гарасівки, „У Святу ніч“. Усі в полоні чару. Тихо-тихо... кожний ще в малій сільській церковці до одвірка голову прихилив. Таке зворушення, начеб сама Україна нас усіх пригорнула. Сльози в очах святою росою заблистили. Поволі повертаються слухачі до дійсності. Велика похвала учениці але хто автор твору?

- Редактор Левицький! редактор Левицький!! - Хтось виявляє. А він зворушений, схильований, з сльозинками в очах.

Картинки життя мішаються, товпляться довкола мене під сумний акомпаньмент: хворий... хворий.... дуже хворий... Відчиняю двері до хати. А тут зразу й телефон дзвонить.

- О, пане редакторе, як почуваетесь? Не кажіть, що зло, погано. Дасть Бог скоро поздоровшаєте, зробимо вечір наших письменників з Торонта, як Ви хотіли. Ви добре кажете, що наші тут покривджені. - Вслухаюся. Голос на другому кінці павутиння рветься . Ледве доходить до мене:

Працюйте всі для „Слова“. Це гідна організація письменників. І ще до вас у мене одне прохання, пані Лесю.

Ще більш напружу увагу і слух:

- Не відказуйтесь від праці у „Слові“. Но, но, ви надаєтесь, цим не журіться ... зі слабоньким усміхом у мові заперечує мій сумнів.

- Не забудьте моого прохання. Я втомився... - Обірвався голос. Зойкнув телефон. Скінчилась остання розмова. Відкритим вікном нетерпляче термосив вітер, кидав пожовклим листям.

Вечір „Слова“ на пошану Василя Софронова Левицького

26.9.1982 Торонто

ПОМІЖ ДВОМА СВІТАМИ

(На маргінесі книжки „Велесич“ В. Шевчука)

Письменник Василь Шевчук має в своєму літературному дорібку збірки поезій, оповідань, повість і роман „Велесич“. Цей останній твір, виданий у Києві 1980 р. написаний двопляново, а сюжет його розвивається в двох далеко віддалених від себе епохах. У нашому столітті та в дванадцятому. Так і сюжети, проходять у двох світах, у реальному, та в уявному, а збігаються у понадчасовості.

У реальному світі сюжет - це дванадцятиденна вакаційна мандрівка героїв твору, Макара та Лади по всіх тих містах і місцевостях, куди то 1185 р. князь Ігор проходив походом на половців. Так пізнаємо й сучасну Україну., шляхи, що шумлять автами під супровід звуків перелітаючих літаків, і , колись просторі степи, вкриті тепер заводами, зупиняємось біля історичних могил, старих замчищ, навіть біля криниці Святослава на Поліссі, оглядаємо старинні міста. Все оповіте переказами, легендами, історичними подіями. Макар, письменник, залюблений у минувшину, перенятий філософією Сковороди, хоч про нього не згадує, уважає, що „Важливо - здійснити своє призначення, не одзвісти без плоду, не розпорощити себе на всякий дріб'язок“. (ст.146) З нутра він знаменито зображеній, за те зовнішньому виглядові автор присвятив більше уваги Ладі. Вона радше представниця модерного покоління жіноцтва.

На канві сюжету реального світу виткані взори минувшини, знані і рідні, і тим то легко відкривається перед нами світ XII ст. Переход до нього з реального світу здійснюється дуже цікаво під впливом природи, привидів, настрою, і концентрується тільки в кінцевих розділах твору. Сюжет того далекого світу дуже багатий у події, персонажі, тісно зв'язаний з Велесичем від його народження аж до смерті, що нею й кінчається цей роман. Згадати б, що для Макара наші давні предки були такі самі люди як і ми. Психологічний комплекс, на його думку мало зміняється, і „Тому ми в змозі, ми просто мусимо їх зрозуміти, побачити в них не ікони, а рідні душі, трепетні й такі ж вразливі, повні любовій болю“...(Ст.27)

Так і автор книжки і Макар хочуть побачити свого героя Велесича, геніяльного творця епосу „Слова о полку Ігоревім“.

Велесич походить з роду хліборобів і воїнів. Дід його Сновид був воїном князя Ізяслава, як опісля і батько. Коли оце в домі Сновида задержався на відпочинок князь, переходячи туди з військом на Київ, тоді саме народився хлопчик, якого Петро Бориславич, дружинник, боярин і автор Київського літопису, назвав Велесичем, себто сином бога Велеса, а сам князь подарував дитині свого „оберега“. Велесич виростав в атмосфері історичних переказів про землю Троянню, в атмосфері старої мітології і дідових оповідань про Бояна, зображеного на лад Орфея. Велесич пропадав за музику. Сам він співав, грав на гуслях і слухав гуслярів, особливо старого гусляра, що переспівував пісні Боянові. Життя різно плило. Велесич мандрує до столичного Києва. Там вчиться грамоти в Петра Бориславича, вчиться військового діла, стає дружинником і співцем. Бере участь у поході Святослава Грізного на половців, але не в поході Ігоря. Тяжко переживає незгоди князів, для об'єднання їх творить прекрасне „Слово“. Цим словом захоплюються і переймаються усі князі, готові разом постояти на Землю Руську. Та не до вподоби це митрополитові, грекові, і Велесич гине підступно вбитий на 33-му році свого

життя. Зі смертю Велесича кінчається сюжет далекої епохи. Сповнена вона гамором життя князів, ратними походами, багато залюднена, з глибоким проникненням у понадчасовість, що творить третю частину твору.

В одному місці книжки В. Шевчук устами Макара висловив таку думку: „Я вважаю, що минуле й сучасне - це два крила для доброго польоту в майбутнє. Усе міцне й надійне стоїть, як правило, на фундаментах“ (ст.42). Які ж саме аксіоми видвигнув автор, виходячи з цієї точки зору?

Оба герої твору, Макар і Велесич, захоплені дослідами минувшини України. Один одного доповнюють, з тим, що Макар вглиблюється в історію та праісторію і з цього випливають пояснення „Слова“, а Велесич переймає живу традицію від діда Сновида про Землю Троянію“, що простягалася від деревлянських лісів до Дону, від Сейму до Азовського та Чорного морів. Держава наша об'єднувала три племена, мабуть сіверян, полян, уличів, звідси й назва держави Троянія. Макар здогадується, що цей „Троян“ міг розпастися під ударами аварів-обрів у шостому-съомому столітті. Велесич стверджує: Вона була, боролася, перемагала й падала, уся в кривавих ранах, щоб потім знову звестися і жити, жити, жити! Постійно бо на неї нападали різні племена і народи, але „Русь стоїть, живе земля Троянія! Перемолола чуже зерно й спекла хлібі Дажбожі!“... (ст.160). Та Русь-держава втратила, константує Велесич, прадідівські землі, а половці підходять аж під Київ. Русь ослаблена сварами - колотнечами князів. Об'єднана - то велика, грізна сила. І тільки знання прадавньої історії приносить об'єднання, силу і мету. І Велесич зумів з'єднати для цієї ідеї Святослава III Грізного, що й дало знаменитий вислід у поході проти половців, хоч, на жаль, не взяли в ньому участі Ольговичі.

Паралельно до Велесича Макар, виходячи з праісторії України, говорить про державу Троянія, і державу Антів, попередницю Русі, пояснює так звані „темні місця“ у „Слові“, які зовсім були зрозумілі для наших предків XII ст. Наприклад, „Бусові ворони“ зі сну Святослава, вони ж клювали розп'ятоого короля Антів Буса, чи Божа, що так загинув у боротьбі з готовими цікаво стежити за життям слів, за зміною їх значень на протязі віків, бо саме ці зміни спричинили „темні місця“ у Слові.

Цікаво стежити за генезою твору „Велесич“, за генезою „Слова“. Письменник розкриває можливе чи правдоподібне життя геніяльного поета в особі Велесича. Ставить його в оточенні рідного дому, княжої палати, у сфері мітології-віри, традицій і звичаїв того часу. Розкриває риси його характеру, особливо жадобу знання і здатність поета інтуїцією почерез події часу проникати в суть історії, в суть життя нації. Духовий світ Велесича оформленний у поняттях, символах, фразах його часу. Дуже цікаве нарощання образів „Слова“ протягом довгих років, що й веде до органічного створення бессмертного епосу, яким є „Слово про Ігорів похід“. Усі „темні місця“ стають ясними,, коли все стає на своєму місці. За словами Макара „Ця дивна пісня, або поема, прозора, мудра й чиста як кожен витвір генія. Ми виробили стереотипний погляд, уперлися мов барани в ворота, й не бачимо, що поряд хвіртка, а й загорожі власне давно немає“. (ст.67).

Та проте відкривається ще одна площа, метафізична з проблемою життя і смерті народу-нації. Макар стверджує: „... мало не кожен рік Русь клекотіла битвами, спливала кров'ю... Як тільки й вижили?“ (ст.180). Це Макар думає не тільки про XII ст. але й про ХХ-е. І Велесич це згадує, але поряд з цим гордо стверджує: „А Русь стоїть, живе земля Троянія“ (ст.160). Однаке єдності не буде Велесич на любові брата до брата, а на взаємній допомозі: „Брат брата не лишає у біді“. Це немов акцент на розум-рацію, а не на емоції, з чого ми такі знані і непевні. Велесич видвигає ще один чинник, а саме віру: „перемагає не

той, у кого меч гостріший і більший полк, а той, хто дужче вірить у перемогу ....(202). А повернути собі силу і міць, за словами Велесича, треба відродитися і діяти; бо „Доки Русь буде мовчки зорити, як половецькі, поганські коні топчуть могили мужніх синів Дажбога, наших великих, давніх прадідів?“ (ст. 168). І всяких зайд пришельців Русь мусить вигнати зі своєї землі. Сила нації може відродитися тільки з усвідомленнямного „я“. Сила пливе з пізнанням своєї праисторії. Цей дух праисторії України домінує у площині поміж двома світами. У площині метафізики інтуїція виявляє буття нації, тяглість існування України як держави Трояна, Антів, Русі, України.

Ця тяглість Української держави від праисторичних часів займає не тільки автора „Велесича“. Згадати б, що 1971 р. вийшла в Києві драматична поема Наталі Забілої „Троянові діти“, де вона пише, що Кий, Щек, Хорив були діти Трояна, володаря Подніпров'я, і повернулись до Києва, городу своїх предків. Вони обновили, розбудували Київ, де саме їхні діди колись жили, а полишили його через якісь воєнні події. Так скрізь підкреслене буття української нації на цій же самій території, з цим же й тяглістю нашої історії. До метафізичної сфери належить також проблема призначення людини, яку автор ставить згідно з філософією Г. Сковороди, треба піznати себе, бо не кожний свідомий своєї суті. „Пізнай для чого ти прийшов на світ, і виконай свою роботу“. (146) Автор констатує одвічну правду: людям творчим потрібна свобода мислення. Без цього вони, мов без повітря, втрачають сили. Співаючи „славу“ тим, кому не належиться, самі духовно переводяться на ніщо. А прикладів на це багато в ХХ ст. Тож „краще прожити рік, та соколом, ніж десять років зайцем“, каже Велесич. Підкреслюється важливість писаного слова. „Діяння, синку, кануть, вивітрюються з людської пам'яті, а слово і пісня - вічні“, стверджує літописець Бориславич. (128) Ця золота думка перекликується з думкою Ліни Костенко: „Незнане туманом пойнялося, непізнане пішло у небуття“ („Маруся Чурай“). Преважливе питання нашої історії взагалі, а з цим свідомості людської та національної. Такою свідомістю найвищої інтенсивності сповнений геніяльний автор „Слова“ Велесич, вицвіт нації, квінтесенція народу.

Можна б власне запитати чи дійсно вдалося авторові розкрити „рідні душі“ з далекого XII ст. „повні любові і болю“. Можна сказати, що так. Особливо Велесич геніяльний поет, богатирської конструкції фізичної і духовної близькій нам і зрозумілій шукач істини, людина величезного таланту і трагічного життя, що закінчилася смертю з руки скритовбивців, чужинця-зайди на нашій землі. Analogії несамовито багато навіть у наших днях.

На кінець згадати б, що мовостиль привертає увагу читача, що мова автора пересипана золотими думками і приповідками. Дуже оригінальні в двох мовних стилях, зображення Києва, опромінені глибокою любов'ю.

Багатоплощинність, ідейність враз з філософськими проблемами, образний стиль твору, опреділюють „Велесича“ до країн творів нашого часу.

Новий Шлях
1982 р.

НАТАЛЕНА КОРОЛЕВА - ПИСЬМЕННИЦЯ ШИРОКИХ ГОРИЗОНТІВ І ХРИСТИЯНСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ

/3. III. 1888 - I. VII. 1966/

Недавно, бо в березні 1988р. минуло 100 років з дня народження Наталени Королевої. Можливо, заслуговує вона на особливішу увагу саме тепер, коли святкуємо наше 1000-ліття Християнства. Вся бо творчість цієї письменниці пронизана християнським духом. Хто ж вона, цей „мандрівний лицар”, а за висловом критики „небувала в нас поява”? Хто вона?

Шляхи її життя проходили майже по всіх країнах світу, Європи, Азії, Африки. А родом і любов’ю зв’язана вона з Україною. Життя її наче казки, повне подорожей, студій, пригод, смутку і болю. У тому аспекті вона дійсно унікальна в нашій літературі.

В українську літературу входить Наталена Королева в половині 30-их років, здобуваючи зразу перші відзначення і нагороди. /„Во дни одни”, „Інакший світ”/ Згадаймо, що в тому часі в нашій прозі творять такі письменники як Б. Лепкий, люблений автор, Ольга Кобилянська, письменниця-філософ, молодший за них Леонід Мосенду, автор прекрасного твору „Останній Пророк”. Згадані письменники живуть у західній частині України та на еміграції, у Чехах. Центральні землі України переживають тоді страшний удар-роздром. Це часи „Ростріляного Відродження”. Згодом у прозу входить, під московський диктат, матеріалістичний соцреалізм. У літературах світу того часу панує дві головні течії: екзистенціалізм /Камюс, Сартро, Саган/ і другий - символізм, а з ним і християнська тематика /Честертон, Бенсон, Папіні, Гвареші/. Постать Ісуса Христа, мандрує по всіх літературах світу. І в нашій літературі в творах Н. Королевої присутній Ісус Христос так чи інакше, як й присутні два світи: реальний і надприродний.

Літературна творчість Наталени Королевої - багата. Обіймає кілька повістей як „Без коріння”, „Предок”, „Сон тіні”, „ІЗІЗ”, „Що є правда” і нарісів: „Інакший світ”, „Во дни они”, і збірки оповідань, „Старокиївські легенди”, переклади з латини „Наслідування Христа”, Томи Кемпійського, з еспанської мови „Дорога досконалості св. Тереси Великої”, Українсько-чеський словник: На жаль є ще й недруковані твори, а саме „Шляхами і стежками життя”, великого розміру, автобіографічна повість. Далі „Мезу, жрець єгипетський” /Мойсей/. Незіbrані ще й оповідання зі журналів з-перед II-ої світової війни.

Багата творчість цієї письменниці вносить у нашу літературу широкі горизонти, просторово і часово, в тому й загальносвітову тематику. Так наші передісторичні часи і давні в „Легендах Старокиївських.“ А Україна ХХ ст. а зокрема Київ у повісті „Без Коріння“. „Сон тіні“ розкриває перед нашими очима римську імперію і Єгипет, а „ІЗІЗ“ - це середуща Європа і величезної ваги винахід стрільного пороху. „Предок“ - це Еспанія і Україна XIV ст. У часи Ісуса Христа переносимось читаючи „Во дни одни“ і „Що є істина“, а ще інший світ у збірці оповідань „Інакший світ“. Скрізь багатство світових тем. Сама авторка добре розуміла велике значення цього явища, бо в приватному листі писала, що нам українцям треба писати на загальносвітові теми, зокрема у прозі, як це зробила Леся Українка в поезії, бо тільки в той спосіб українська література вийде на світовий форум. Тільки тоді зі загальнолюдськими темами наші твори будуть зрозумілі для усіх народів.

Просторово-часові горизонти - це одна з характеристичних прикмет літературної творчості Н. Королевої. Інший цікавий аспект - це присутність двох світів: світу реального і світу надприродного, метафізичного. Це два світи, видимий і невидимий існують побіч себе, сплітаються у барвну, багату тканину. З'яви, містерії, передчуття, дивний відблиск надземного опромінює християн у горючих смолоскипах. Дитяча віра творить чуда, як у того хлопчика Петруся, сироти, сина емігрантів /„Дідусь”/ і врешті промінна постать Ісуса Христа, не так реальна, як глибоко відчутна. Метафізичний світ - це духовна глибина. З неї ясніє вічна Правда, вічні ідеали для всіх людей і для всіх часів. У творах, цих, як сказав Александр Мох, знаходимо „міцний ґрунт ясного християнського світогляду”. Ці християнські принципи бачимо у трох аспектах: людина, батьківщина, Бог. І скрізь у них ясніє найважливіше тільки **ЛЮБОВ**.

Людина в творах Наталени Королевої - це повноцінна істота. Вона має, згідно з християнською релігією, свободіну волю і може вибирати між добром, а злом. У людини є три природи /як казав Платон/ - звіринна, людська і Божа. Мета людини на землі - це удосконалювати себе. Подолавши свою кволість, пристрасти, людина зайде свою „путь“ свою мету життя. А повинна вона бути одна, як єдина є душа. Людина є відповідальна за свої вчинки. Людина в творах Наталени Королевої не є ідеально доброю. Ні, вона навпаки у постійній боротьбі зі собою, своїми пристрастями, як заздрість, зневіра. Вона в боротьбі з противествами зовнішнього світу. У цій боротьбі треба покладатися на поміч Божу, на силу молитви. „В молитві сила, в молитві радість“. /„Без Коріння”/ Світлом, що веде людину правильним шляхом є - **ЛЮБОВ**. „У любові і тільки в любові є людське щастя“. /„Мелузина”/ А ця любов має Божеські прикмети: мудрість, терпеливість, вирозуміння, самопожертву. Авторка підкреслює значення самопожертви, милосердя, вдячності. Вони бо творять наше правильне відношення до інших людей, в родині, серед приятелів, у суспільності. „Людство черствіс, підлягаючи злу, ненависті, та злобі й втрачає те, чим тільки може жити - любов“ /„Квід ест верітас?” ст.182/

У листах до мене кілька разів підкреслювала, що нам українцям тут у різних країнах розкинених, треба передусім допомагати собі морально і матеріально. Розвивати науку та мистецтво і ... бути собою. Що значить „бути собою“?

Сучасний письменник Олесь Бердник, як і Наталена Королева порушує цю проблему в повісті „Маті“. На синове питання „що найважливіше в житті маті відповідає: „бути собою“. У новелі „Маті“, Наталена Королева драматично зображує це життєве питання великої ваги на тлі драстичних переживань у Свят-Вечір мами, вірменки-емігрантки. У сюжетній лінії з'являється їй Мати-Вірменія і запитує: „Що ти зробила з моїми дітьми?... Хто звільнив тебе від обов'язку матері - навчати дітей своїх жити в пошані до прадідів своїх?“? „Мої діти самі віддають чужим своїх дітей .... Це тяжка зрада, непростимий гріх, неоправданий ніколи і нічим“. У повісті „Без коріння“ читаємо: „Голос народу безсмертний і непереможний. І хоч би ти для чогось чи для когось захотіла забути і виректися його, цього не зможеш ніколи, ні для кого, ні для чого. Тож пам'ятай, щоб ніколи не спробувати.“

У цьому маємо й відповідь на питання „що значить бути собою?“ Кожна людина з уродженням належить до свого роду. А рід живе в народі сотки і тисячі років, себто має свою Батьківщину. У любові до Батьківщини. А Батьківщина, як і душа може бути тільки єдина. І підкреслює авторка також у листах, що не слід навчати ненависті до всього чужого, а слід навчати любити своє.

У творах письменниці переживаємо не тільки захоплення Україною її красою, давністю, виявами безсмертного її Духа, але й трагічні моменти,

трагічні наші провини. Письменниця не ідеалізує українців. Ні, навпаки, вона безжалісно вказує на наші провини, особливо на зраду свого, як наприклад у легенді „Михайлік“, що перегукується зі старовинною билиною:

„Ой кияни, кияни, панове громада,
Погана ваша рада:
Якби ви Михайліка не віддавали,
Поки світ-сонця, вороги б Києва не достали!“

Авторка ставить натиск на моральне відродження нації, бо без такого відродження не можливо щось усягнути. Позбувшись гріхів, стаємо більше духовними людьми. А таким допомагає Господь. У світлі Іого ласки розум краще розуміє ситуацію нації цілої, тяжкі проблеми і .... правдиву розв'язку.

На сторінках творів Наталени Королевої стрічаємо промінну постать Ісуса Христа, стаємо учасниками давніх подій, переживаємо ласку і благодать Господню. Авторка вміє відкривати царство Боже в людських душах. Її твори збуджують надію, віру і любов, та бажання іти дорогою Правди. Недармо церковні власті в Галичині доручали священикам ці твори читати і поширювати серед суспільства. Не знайшла вона ще тоді широкого читача, широких читацьких кругів, бо стиль її незвичний, нетрадиційний, але правдиво високої мистецької вартості, органічно охоплює вічні ідеї любові, що опромінюють читача. Її твори ушляхетнюють душу читача. Колись польська письменниця Ожешко так писала про нашу літературу до Івана Франка: „Чим більше читаю, тим більше відчуваю дивну насолоду і поезію цієї літератури. Чиста вона мов криштал, тепла мов літній вечір, несподівано оригінальна, до жадної іншої, відомої мені, неподібна.“

Дуже часто буває, що ми краще, ліпше знаємо літературу, історію інших народів, ніж свого рідного народу. А це велика небезпека для нас, бо позбавляємо себе свідомості української нації, свого правдивого історичного коріння. А для цього, хочби тільки на відтинку літератури, треба знати цю творчість українського духа, та запізнати з нею інші народи серед яких ми в розсіянні живемо.

У століття з дня народження Наталени Королевої пізнаймо її твори, що сповнені світовою тематикою, а з тим істотно українські, ставлять перед нами велике завдання. Це й була би наша чинна не „словна“ любов до нашої Батьківщини України. Тож, будьмо собою і жиймо в світлі Любові.

МОЄ ЗНАЙОМСТВО З ПИСЬМЕННИЦЕЮ НАТАЛЕНОЮ КОРОЛЕВОЮ (До 100-ліття з дня її народження 3.III.1888 р.)

Моє знайомство з Наталеною Королевою спершу літературне, а згодом листовне почалось давно, ще перед Другою світовою війною. У тридцятих роках виходили друком її твори у Львові. Спершу з'явилися оповідання з євангельськими мотивами „Во дни одни“ (1936 р.), згодом вийшов „Інакший світ“, а там бібліотека „Дзвонів“ видала своїм черговим 16-им числом „Без коріння“, автобіографічний роман. Ці твори захопили мою фантазію, були чимось дуже гарним і зовсім новим у нашій літературі. Зачитувались ними й мої ровесники, велися цікаві, гарячі дискусії.

Та прийшла війна. Усе літературне зацікавлення відійшло на далекий плян і на довгі роки. „Замовки музи, бо гармати грали“. Непевні були ні ранки, ні вечори, хіба що дороги скитання. А там переїзд до Канади. Та все ж таки ніщо не усунуло з моєї пам'яті цих творів, ані зацікавлення письменницею. Отож, це й привело мене до пошуків за нею. Тривали вони досить довго. Аж одного гарного дня під кінець 1957 р. одержала я відповідь з Франції, зі Сарселю, від пані Сіяк, згодом Кубійович, і навіть адресу Наталени Королевої. Зраділа я дуже і негайно написла їй до Мельника біля Праги. Незабаром одержала я й відповідь. Так почалося наше листування, що тривало понад дев'ять років аж до її смерти (1-го липня 1966 р.).

У тому часі письменниця була вже вдовою. Д-р Василь Королів-Старий, дипломат УНР, письменник, після допитів Гештапо в Празі, помер 1 грудня 1941 р. Наталена Королева дуже бідувала, бо малювання ікон для чеської фірми „Храмове Дружество“ не приносило відповідної заплати, а лекції чужих мов тоді ніхто не шукав. Тож почала я посыпати маленьку поміч через „Тузек“, місячно по 10 доларів. Письменниця вдячна була за це, як пише в одному листі з 1959 р.: „За Ваші 10 дол. Вам дуже вдячна, бо з роками, що прибувають, з хворобами (що не убивають) і зі спекою плюс 50 Ц., що стоять у нас вже з місяць, працювати надворі мені тяжко. До того маю написати повість для „Арфи“.

Справа в тому, що пані з хору „Арфа“ при церкві св. о. Миколая в Торонті, на моє прохання вислали письменниці 25 дол., про що згадує вона з подякою у листі до мене з 10.VI.1958 р. Наталена Королева хотіла паням з „Арфи“ якось зреванжуватись і написала повість „Місячні Арфи“. На жаль, повість ще й дотепер не вийшла друком.

Згодом листувались з письменницею і пам'ятали про неї також інші особи з Канади, як ред. Олександер Мох з Торонта, митрополит Іларіон з Вінніпегу. Письменниця дуже пильно і скоро відповідала на листи. У них дуже багато цікавого про її життя в Мельнику, про її погляди, не мало критики, а також прикрих завваж. Як листи видатної письменниці, вони повинні бути збережені та видані друком, бо й вони - частина її спадщини. Мабуть, читачам „Нових Днів“ цікаво буде прочитати один з листів Наталени Королевої. * (Правопис оригіналу)

6/1/58

Високоповажана Пані,

Дуже мене зворушив лист від 26.XII.57 р. - саме сьогодні одержала його. Спасибі за Вашу симпатію до мене, за ласкаві слова і за бажання мені

допомогти! Спасибі також і за коротеньку Вашу „біографію“ подану так скромно. Але якщо маємо „зазнайомитися ближче“ - браќе до цієї біографії Вашої світlinи. Посилаю Вам мою і прошу вибачити, що на другій стороні нашкрабала еспанський вірш - для себе! Було це так; несла я ці світlinи, що мені зробив - років із 5 - знайомий фотограф. Сіла у парку, дивилась на гарний краєвид. Мельник стоїть на горі, а під ним зливаються дві ріки: Влутка і Лаба (Ельба) а далі - широка рівнина, на ній роскидані гаї, поля і одна єдина гора Ржіп немов велетенська шапка. І прийшло мені на думку, що я тут замкнена цими річками, забута і самітна... Коло мене сіли малі школярики. Я попрохала у них пера - бо в Чехах немає школяра а чи школярки, які б не мали „вічного пера“! А що я цим інструментом не люблю писати, то нашкрабала досить, кепсько. Та на разі не маю іншої свіtlinи. Але як потепліє, й не буде мені так тяжко ходити - сфотографуюся ще і пошлю Вам. На це можу собі дозволити, бо фотограф знайомий, гроша за це не хоче, а принесу йому кошик троянд то пучок лілей з нашого саду, то кошик ягід - полуниць, - як що вродять. Маємо дещо спільне, люба Пані Лесю! Я також люблю молодь, дарма що яко Бог дасть доживу і буде мені 3.III.58 - аж 70 років! Але на вигляд мені ніхто не дає більше як 50 бо волосся не маю сиве, зморщок також не маю, не товста і не „суха“ а цілком нормальню постаті і меншого зросту. То, що на фотографії бачите у мене на голові, це вже не „жалоба“, а так званий вдовський „квеф“, (очевидно з французького слова) що за часи моєї молодості носили вдови в Еспанії бо я звідти родом - з Кастилії, хоч виросла в Андалузії (Сивілля) і знаю добре, що то є туга по рідному краю... який покинула не з доброї волі... Чому стала українською письменницею? То як побачила Волинь, то закохалася до тієї „екзотики“. А як побачила Київщину - власне Київ з його соборами, монастирями, народом, то не могла позбутися думки - НІ! переконання! - що ці люди - нащадки стародавньої Елади. На березі Чорного моря ще більш у цьому впевнилась. Стала збирати старі легенди, рівняти їх з тим, що писав Геродот, що розповідали Арабські автори. З цього утворилися дві книжечки „Легенд“, які були друковані.

Також, - як і Ви! - навчала дітей чужим мовам. Але тепер це - не йде! Бо в школах скрізь є „доучуючі курси“ для малоуспішних. А що там не вчать у школах - люди не цікаві. Тому матеріально живеться мені дуже тяжко. Дісталася пенсії всього 300 к.ч. на місяць. На працю ж - уже не готовяся стара, до того дуже тяжко хожу. З першої світової війни маю пару ранень.

Як плачується мита з посилок з Америки - не знаю, бо ще не діставала. Саме тепер прийшов мені пакунок з Канади, але ще не дісталася його. Лежить на пошті, бо ще не прийшло „пруводко“. Знаю про це тільки тому, що мені про це сказав мій сусід - поштовий урядовець. Обіцяв привести мені, як тільки прийде то „пруводко“. А післав мені цей пакунок - це дуже цікаво і оригінально! - православний митрополит Канади Іларіон, дарма, що знає, що я римо-католичка. Але він - Українець, читав деякі мої книжки, просив аби вислава йому деякі легенди і намалювала Византійський образ „благовіщення“ бо я (?). Послав мені також „аванс“ 15 доларів, які я дісталася без клопотів... Писав: „не погорджуйте прийняти цей маленький даруночок, що Вам посилаю. (?) Але читав Ваші книжки і дуже шаную Вас.“

Чим можу Вам послужити? Зі щирим привітом

Н. Королева

Нові Дні
Х.1988 р.

З ОСТАННІХ РОКІВ ЖИТТЯ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ

/ На основі листів /

„Домик мій цілком звичайний середньоєвропейський „родинний домик“ - одноповерховий, вікна - не велиki, тільки на вулицю. І з них видно широке поле, що напротiв. Перерiзує його потiк „Пшовка“, а над ним - гребля з вербами... а за ним - чудовий вигляд на Мельник на горбi, вкритим овочевими садами - білими i рожевими на веснi, бронзовими та золотими в осенi. На веранду, яка нічим не „поплетена“, бо цiла шкляна /з вiкон самих/, вiдкриваються тiльки дверi кiмнат. А з веранди зараз починається сад, як в еспанських „патiо“. /Лист з 19. X. 60р./

У листах любить авторка описувати свiй сад, коли в ньому цвiтуть акацiї /овочевi дерева/, „велитенськi кущi“ ясминiв, бози, кущi троянд, що цвiтуть до пiзньої осенi. Близче до веранди багато квiтiв, фiялок, хризантем. А вздовж веранди ставила вазони з олеандрами, папоротями. На зиму вносила ж їх до хати i так взимку вона i Пiнокiо мали „садок“. У листах своiх письменниця часто згадує Пiнокiя - котика, що його дуже любила. Шерсть у нього була м'ягка, густа, „гнiдо-оранжева з темними смугами“, а ім'я - вiд ляльки з перських казок. Інколи сидячи на письмовому столi, клав головку на праву руку своєї панi, „помагав писати“, а тодi листа не можна було вiдцифрувати. Пiнокiо - приятель письменницi був її розрадою в самотностi, особливо в часi, коли спiвiжителi дому, родина Трухлярiв, виїжджала на вакацiї. Їм бо письменниця вiддала частину дому, а сама жила в двох кiмнатах, де крiм рiзного хатнього „реквiзиту“ стояло пiянiно, на стiнах 30 картин, на полицях 460 книжок. В такий час мало хто її вiдвiдував. Українцiв було там взагалi мало, та й далеко жили. Радше взимку приходив до неї українець садiвник, інколи приходив лiкар, жив у Мельнику, якийсь „пан професор“ з Галичини, i швець, але аж у Брнi. Не так було за життя її чоловiка Василя Королева-Старого. Бували в них визначнi українцi, В. Щербакiвський, М. Садовський, Є. Маланюк, О. Кандиба та іншi. Правда, вже її вдову вiдвiдали гостi з Києва, члени УАН з Інституту Лiтератури ім. Т. Шевченка. Привезли вони в дарунку твори Лесi Українки, просили написати згадку про Олеся. Були раз гостi з Америки двоє журналiстiв, не знала їх прiзвища, та ще дехто. За те до дому при вул. 366 Жiбска чеська пошта доставляла листи не лише з Европейських країn, але й з Канади, Америки, навiть з далекої Австралiї.

Це був зв'язок письменницi з людьми особисто незнаними, але духово близькими. Вони цiнили лiтературну творчiсть Наталени Королевi i хотiли її допомогти. Мiж ними перший, кто обiзвався до письменницi був митрополит Іларiон з Канади. У листi зi 6 сiчня 1958р. пише: „А послав менi цей пакунок - це дуже цiкаво i оригiнально! - православний Митрополит Канади, Іларiон, дарма, що знає, що я - римо-католичка. Але вiн Українець, читав деякi мої книжки, просив, аби вислава йому деякi легенди намалювала византiйський образ - „благовiщення“, бо я Академiчна малярка. Послав менi також „аванс“ 15 долярiв, якi я дiстала без кiлотiв.“

У листах письменниця згадує серед своiх кореспондентiв о. І. Леськовича з Мюнхену, о. Жолкевича i o. Сiрського, п. Гаресевич, п. Однорiг з Торонта, п. Д. Сiяк, зi Сарселю, п. Д. Бучинського з Мадриду, видавцiв своiх творiв, ред. О. Моха з Торонта, з великом признанням рed. M. Денисюка з Чiкаgo (вiн видав „Що є правда?“), i був дуже акуратний з авторськими гонорарами. Жила вона в тяжких обставинах. Пенсiя з уряду, 300 к.ч. не вистарчали на життя, а тут треба

ї вугілля купити на зimu, вікна направити і т.п. тож кожна хочби й мала посилка приносila письменниці допомогу і радість. А втім вона й сама не оставалась довжною. Засилала від себе то ікону, то картину, то оповідання, повість, як напр. для хору „Арфа“ в Торонті повість „Місячні Арфи“.

Допомога давала їй можливість продовжувати літературну працю. Тоді написала „Шляхами і стежками життя“ повість автобіографічну, великого розміру. „З казок життя“ де було оповідання „Роксоляна“. Працювала над „Скитською Діяною“. Крім цього переписувала для своїх видавців давніші твори, як „Предок“ для ред. О. Моха, „Сон і Тіні“ для о. І. Леськовича. Довго по півночі до 2-3 години в тиші та скучені сиділа письменниця при своєму письмовому столі. Інколи навіть так пізно листи писала. В одному листі /29. XI. 58р./ подає свою методу творення: „Коли я пишу, якусь повість, чи оповідання, то обдумую, простудію деталі. Тоді „проходить“ переді мною - як фільм - те, що я хочу написати.... I пишу.“

А тимчасом роки йшли, недуги збільшувались, сили слабли. Ранена в I-ій світовій війні, нога боліла, інколи „пекольно“ боліла. Бувало й вийти не могла до крамниці, чи бібліотеки. З книжками бо ніколи не розлучалась. Особливо студіювала постійно археологію, а зокрема захоплювалась єгиптологією. Читала залюбки давніх авторів. Її улюблениці - Сенека, Марк Аврелій, Плутарх, Геродот. Багато пише про українську літературу, про конечність перейти її на світові теми. Нашим письменникам треба писати про чужі краї і людей, „тоді зацікавимо інші народи“. У роздумах про еміграцію і її призначення підкреслювала, що „єдине у чому може проявитись справжня любов до свого народу і покинутого краю це - 1/ мистецтво, 2/ наука, 3/ поміч „своїм“ емігрантам, переважно „меншим братам“ - дати їм не тільки поміч матеріальну, але освіту, освіту і ще раз освіту! А також любов, доброту, милосердя, а не безоглядну ненависть ... тільки любов і доброта можуть бути творчою силою, а ненависть і злість - руйнують! /Лист 12.I.60р./, бо „Вічним є лише те, чому за підклад служить любов... Ні: Любов з великої літератури!“ /6. IV. 59р./.

У листах, як можна сподіватись багато цікавого матеріалу крім роздумів є пейзажі, згадки про свого дружину, Василя Королева-Старого, про події дня, як повернення зі заслання митрополита Йосифа, радість з цього приводу, але й про мальарство, літературу, людей. Не мало також й гіркоти, нарікань і жалю до своїх видавців та й до інших осіб з різних причин, бо як писала, інколи не має за що жити, а заробити вже ніяк не може. Сумні ці акорди - щораз частіші під кінець життя.

Перечитуючи дрібне, наче „арабське“ письмо авторки, зупиняється наша увага на її автопортреті: „Я - дуже дрібна! Маленька, не товста, і не худорлява. Обличчя більш кругле, як овальне. Очі - „кельтські“ - сіро-зелені, „як трава“, казав покійний дружина. Бліскучі ще й днем. Волосся було чорне, нині дуже вже просивіло. Усміх - дуже веселий, ще й тепер. І завжди все переводжу у жарт.“ ... Відживляюсь головно солодким. Овочі, солодке, кава, какао - мое головне.“ /17.IV. 58р./ А що не маю зморщок на обличчі - це „не моя вина“. То вже натура моя. Мабуть тому, що маю дві не дуже буденні риси: ніколи не плачу! Не вмію плакати! І ніколи не серджуся. Коли ж мені буває дуже тяжко - морально чи фізично - відмовляю рожанець. Рожанець - драбинка на якій виходимо на „надпоземське“, а все „земське“ лишається так низько долі, що ані його не видно!“ /Лист 17.IV.58р./

Згадаймо, що її твори також підносять людину на „надпоземське“, відкривають читачам інші, ясним світлом залиті простори духа.

Померла письменниця 1 липня 1966р., проживши 78 років. Дотепер одначе, твори її розкинені по журналах ще не зібрани разом, ждуть свого

видавця, і дослідники як і також листи. Листи- це не лише важливе джерело біографічних дослідів. Листи письменників належать до літератури. Побіч критики творять вони в літературознавстві нову ділянку під назвою епістологія. Листи Наталени Королевої, визначної письменниці, заслуговують на збереження, на видання їх друком, щоб не пропали для нашої літератури. Не відомо, чи в Україні, писані ще до війни давніші листи збереглися, але тут поза Україною вже крайня пора їх зібрати і зберегти їх від знищення. Листи - це важливе джерело, що зберігає всесторонній, фізичний і духовий портрет автора.

СИЛЬВЕТКА СУЧАСНИЦІ

(Мисте́ць Галина Новаківська)

В одній великій бібліотеці Торонто виставка картин. Широкі, червоним сукном покриті сходи підносяться вгору, ведуть людей до галерії. Веселі квіти, космічні кола, невиразні кольорові лінії абстрактів і ... несподівано мою увагу зупиняє Будяк. Сріблисті небо, синяво-сірі плями каміння і, в далині, води - осіння тонація. Щось дуже близьке, присміне промінює з картини. Та ж це ... Так і є! Галі Новаківська! А я й не знала, що її картину вибрали на ці репрезентаційні вистави по бібліотеках метрополії.

Що ж, вона завжди скромна, тож і найближчі друзі багато дечого не знають про цю любительку квітів і будяків. А ця тонація .. так містична. Життя на грани метаморфози. Розсипуються кульочки. У них рисочки-зернятка - нове життя. Легка задума місткини - спокійна, глибока. Таємнича осінь. Забирає життя і ... зберігає його. Снуються мої думки довкола картини.

- Ет, що там! - Чую голос усміхом зогрітий, і бачу зневажливий помах гарної руки. Оглядаюсь з дива. Та ні бо, нема тут Галі, а зринула тільки її реакція на всяку похвалу.

А є й за що хвалити. Картини Галі Новаківської вже довго, роками знані в Торонті. І не тільки в Торонті, в цілій бо Канаді та Америці здобувають собі признання і відзначення як оце, згадати б дещо, недавно в О'Кіфс Сентер, чи на світовій виставі українських мистців з цілої діаспори в Торонті. Картину „На автобусовій зупинці“ висвітлювали на телевізійних програмах, писали про неї в різномовній пресі. На своєму творчому шляху мисткині здійснила немало індивідуальних виставок у різних містах: два рази в Торонті в Едмонтоні, в Дітройті, два рази в Чікаго. Брала участь у численних збірних виставках у різних містах Канади та Америки. І все це чинила попри немалі обов'язки домашні і родинні.

- „Діти, родина - перші, не мое мистецтво, хоч без нього жити не можу.“ - говорила і говорить мисткині. І так воно було.

Згадується перша наша зустріч. Осінній день, перетканий білим, пухнастим снігом. Стоїмо з нашими дітьми в черзі до кіна. Там іде казка Грімма „Івась і Маргарита“. Зимний вітер дошкулює. Захищаю мою дитину як можу. Двоє дітей мисткині, Орест і Христя, туляться до своєї мами. Вона завжди з дітьми. У народній українській школі, опісля на Курсах українознавства допомагала в шкільних виставах. Які казкові чари творила малярка своїми декораціями. Незабутні сценічні оформлення байок і казок для дітей, а згодом поважних вистав для молоді. Згадуються величезні вітражі для імпрези „Шляхами віків“ з історії України. Займали ці вітражі цілу пивницю панства Новаківських. А закладати їх на сцені, освітлювати їх - о, це вже чоловіча справа. Допомагав у цьому пан Роман Новаківський. І так роками бувало. Незабутні сценічні оформлення „Лісової пісні“, „Оргії“, „Мини Мазайла“, і багато багатьох інших драматичних творів. Казкові декорації чарували молодь, приманювали широкі кола громадянства. І сама малярка залюбки ними займалася, хоч як тяжко було виконувати їх без відповідних для цієї праці обставин. У декораціях був розмах великої театральної сцени, відгомін українського театру в Станиславові, де мисткині працювала після закінчення студій мистецтва в Krakowі. Так своїми декораціями Галі Новаківська підносилася рівень шкільних імпрез, кладучи підвалини для естетичного виховання нашого

молодшого покоління. У суспільному житті своїми картинами збагатила не один громадський фонд.

А життя не завжди плило рівним руслом. Не завжди роз'яснене було товарицькими вечорами в чарівному світлі ялинки в сльоні величного дому. Були тяжкі недуги, тяжкі події, що нестерпно гнітили, придавлювали життя. Тільки силою духа свого мисткиня перемагала їх, і знов підносилася до світла, до сонця любові і краси. Ще й іншим несла допомогу словом захоти, признання, доброї ради.

А втім, мисткиня, струнка красуня з чорними очима, завжди в центрі кожного товариства зі своїм мілим усміхом, дотепним словом, цікавою розповіддю. А яка в ней кольоритна мова! Приятелі люблять її дещо „краківську“ вимову, а дехто навіть наслідує. З усміхом це приймає. У Krakowі бо пройшло її дитинство, роки навчання і студій. Народилася Галія Novakівська в княжому місті Перемишлі, в родині адвоката Олександра та Ємілії Молодецьких. В часі війни жила в Stanislawovі, а опісля перейшла далекі еміграційні шляхи, що завели її до Канади, до Торонта. А звідсілля ранішні мандри перейшли в подорожі до різних далеких країн з гарячим сонцем Marokko, загадковими пірамідами Mексико, блакитними водами Фльоріди, зі скелястими горами, широкими просторами західньої Канади, далекої цікавої Єспанії, тощо. Звідси то й величезна різноманість мотивів і кольориту в картинах мисткині. Згодом здійснила малярка й свою задушевну мрію - відвідала Україну. Глибокі переживання зустрічі з Батьківчиною затаїлись у картинах з мотивами Печерської Лаври в Києві, закутків вулиць старинного Львова, в мотивах розбудови Ternopоля, а все оповите сизим кольоритом, тонацією містики. Ці картини зберігає малярка для себе. До цієї тематики можна б ще долучити картини з історичними мотивами, як наприклад „Слово о полку Ігоревім“, велике полотно з монументальним щитом і навіть картини створені під впливом пісень, як „Білі каштани“. У різних варіяントах веселять земляків у їхніх домах, побіч серії малюнків, що скоплюють істоту природи в усіх чотирьох порах року. До людей пішли також ікони. Ікони Галі Novakівської - це улюблені ікони наших земляків. От зайдеш у дім близького приятеля чи далекого знайомого і, дивиться на тебе Matір Божа з Dитятком. Сумна, усміхнена, чи задумана, Вона - завжди чудова. Ікони в нашому традиційному стилі, та проте щось нового в них, модерного. Сповнені духовістю, будять молитву в душі і дивний мир. Може тому й приїжджають по ікони люди з далеких міст Канади, Америки.

Олійна техніка - найбільш сприємлива малярці. В ней вже дуже багатий доробок та на протязі років не одну картину, за висловом Я. Гніздовського, „обернула до стіни“ (значить знищила). Мисткиня вимоглива до себе. „Талант - це ще не все. Потрібно великої праці“, твердить вона. В широке життя Галі Novakівська своїми творами несе українське ім'я, українське мистецтво.

ЛИСТКИ ЩОДЕННИКА

26.X.1958

Висока гарна пані Галя Новаківська. Її руки швидкі... мова доволі нервова. Любить людей, але не зносить облуди. Насміхається над тим щиро. Але вже найбільше насміхається над собою.

„Говорю до себе самої, як нікого нема вдома. І про що? Про різне. Найчастіше, що я не я“. І пощо цих образів тут? Ну, гляньте. І показує на гарні картини в двох кімнатах. Тут святять паску, там великий образ малої донечки мальрки, „гойдається Христя“ у синій суконці. На протилежній стіні жив огляд овочі на прилавку і знов великий образ жінки дещо тільки прикритої синім матеріалом. „Це все треба зняти! Не годиться воно до нашої доби, до нашого поспіху. Абстрактне тепер ліпше. Більш підхоже до нашого життя.“

А там обговорювали ми декорації до свята в честь Івана Мазепи. Стиль - бароковий, але дещо змодернізований. Пані Галя - зацікавлена. Карі її очі блищають радісно. „Подумаю, зроблю акцент тої барокової доби.“

Люблю їх, їхню цілу родину. Щось незабутнє і притягаюче є в них. А найбільш застановляє мене сила нашої нації у пані Галі. Вона ж вихована в Krakovі, її мова польськовата, акцент, інтонація, але дух її глибоко український.

Запис 16 листопада 1980 р.

Галя Новаківська сказала чудову промову, відкриваючи виставку рушників у КУМФ-і. При тому відслонила заслону до своєї лябораторії: „Якийсь один листок, квітка, або навіть тінь, що дивно впала - заторкують душу. Спалахує іскорка і ... на полотні картина. Ліпша, чи гірша, але моя, неповторна. Це мистецтво постає з вогнем душі. “

На стінах галерії 35 картин її, Галі Новаківської. Привітність у їхній істоті. Будяки в абстрактних лініях, величезне урвище з каменюками внизу. Як водопад ллються кольори землі в кольорах коричневих, зелених, деякі з рожевавим і білорожевим квіттям. Ці мені найбільше сподобались. І діти в парку серед зелені дерев.

Фасади церков і входи до них, всі зі Львова. Галя там же була! Зворушують тепер тих, що там колись молились, ось о. Хомин, мій Роман, Зеньо Бобовник. Київська Лавра кличе мою тугу поїхати, подивитись на мою Батьківщину, землю поцілувати. І третя група картин - не велика - це ікони. У них є й друге обличчя мальрки Галі Новаківської. У них - не спокій і ясність, а біль душі й туга і маєстат.

А Галя? Гарна, темпераментна, особлива зі своєю „краківською“ вимовою і дуже елегантна!

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПОРТРЕТ ОДНОЇ СУЧАСНИЦІ

Гарне, ще дуже молоденьке обличчя поетки подивляємо на першій збірці „Проміння землі“, з 1957 року; молодече, замріяне, -- в „Поезії“ з 1969 року; і дозріле, рішуче, з поглядом у далечінь -- у новій, по п'ятнадцятилітній мовчанці, збірці з чудовою назвою „Над берегами вічної ріки“. Захоплююче промовляють до нас шляхетні риси, високе чоло, щедрі уста поетки, а з оповідань тих, що її бачили, уявляємо собі високу, зі синіми очима, буйним волоссям шатинку. В очах -- казковість, біля уст -- завзятість, „на прю з долею“. Недаремно хтось з критиків назвав її сестрою Лесі Українки. Спільні в них прикмети: сила духа і незламність:

„Несу на плечах небо і печаль.
Несу в очах довірливість і даль.
Моїй душі, як тону обертон,
потрібні рани взятих перепон.“
(Поезії, ст. 192)

Це ж вона на світанку свого життя вибрала собі долю, за яку треба платити високою ціною, інколи найвищою -- ціною життя.

„Я вибрала Долю собі сама.
І що зі мною не станеться, --
У мене жодних претенсій нема
до Долі -- моєї обраниці.“

У „Думі про три камені“ молодий козак свідомо вибирає собі найтяжчий з трьох шляхів, де „дорога нерівна не легка“. На цьому шляху прийдеться допомагати „втомленим, хворим“, а може, й дітям. Не жде його розкіш, вигода, але за труд великий -- люди подарують йому довір'я, а він ім світлу душу.

Світлу душу подарувала нам поетка Ліна Костенко, свою душу, зіткану зі всеобіймаючої любови не тільки до земляків своїх, а до всіх жителів нашої планети, бо для неї „Чорна раса -- землі окраса, жовта раса -- землі окраса, біла раса -- землі окраса“. Ця вселюдська любов стає великим знаменем нової відродженої нашої поезії і взагалі творчості, як інтегральний гуманізм.

Великою любов'ю оточує Ліна Костенко свою обраницю -- Поезію,. Поезія для неї - це дочка Правди; Поезія -- це висота, з якої видно внизу все „до найдрібніших рис“. На цю висоту підноситься поетка, в своїй творчості, не відчуваючи тягару, бо:

Буває тяжко впорожні.
Буває легко з тягарами...
Тягар душі -- мої пісні --
Мені буває легко з вами.

Я з вами вгору піднімусь --
І по дорозі не спочину.
(Поезії, ст. 30)

Різні є пісні в поетів, і в неї також. Легкі, радісні, як квіти, чи як іграшки. Але є також вірші, як рани серця, є поезія болю і трагедії тільки не одиниць, а

цілого народу. Проходить вона й крізь мури в'язниць і спинити її ніхто не може. Тарас Шевченко „співав у пустелі Кос-Аралу“, хоч кайданами хотіли заглушити його пісню,

„*А пісня наростала у засланні.
А пісня грати розбивала вщент...
Правдивій пісні передзвін кайданів--
То тільки звичний акомпанямент.*“

(Поезії, ст. 122)

Велике завдання має поезія в розумінні авторки, бо -- це „естафети“ вічні, що йдуть від покоління до покоління, а найцінніша естафета -- свобода духу і правда слова. Їх не можна проміняти „на речі тлінні“, не можна їх „зронити“, „Бо звук падіння озветься болем в душі народу“.

Високе це і вічне посланництво поезії. Звідси то пливе глибока відданість поезії, увага до творчості та наполеглива праця.

Для того поетка відкідає „тягар дрібниць і мудрощів дурниць“ і хоче бути „віч-на-віч“ з собою.

„*...Вслухаюся. Жду.
Будую мовчання, як зал філармонії.
Руки на клавіші слова кладу*“

(Над берегами..., ст. 52)

Поетка дозволяє нам глянути навіть у свою лябораторію докладніше: по білій пустелі паперу йдуть слова „в притулок людської душі“:

У теплі руки, в очі теплі.
За кроком крок,
за кроком крок --
Самотні, стомлені й запеклі,
несуть тягар моїх думок.

(Поезії, ст. 138)

Не всі ті слова вдоволяють поетку. Інколи вони „підгинаються, кріжем лежать в снігу. І це кінець, коли крилом тяжким і хижим їх перекреслити олівець.“

„*Вони замерзли в білій тиші --
ні слів, ні стогону з грудей...
Але підводяться сильніші.
І знову йтимуть до людей*“

(Поезії, ст. 139)

У тишу і самоту втікає поетка. Інколи захист знаходить у лісі, де „Готичні смереки над банями буків“, де вечорами читає вона Оріона, де світанки смарацдові, „на вікнах розспілеться сонячне скерцо“ і з такого „притулку тиші й самоти привезти з собою валізу віршів“, бажає вона. (Над берегами... ст. 53)

Уважливо ставиться вона до своєї творчості, виправляє вірші, бо прямує до досконалості і завжди переконана, що „Найкращий вірш ще ходить на

свободі". (Поезії, ст. 184)

Яка ж і працьовита наша поетка:

„Здається часу і не гаю,
А не встигаю, не встигаю!
Щодня себе перемагаю,
від суети застерігаю,
і знов до стрічки добігаю,
і знов себе перемагаю,
і не встигаю, не встигаю,
і ні хвилиночки ж не гаю!"

(Над берегами... ст. 85)

Дивовижне в неї і почуття щастя: „Я не люблю нещасних. Я щаслива. Моя свобода завжди при мені". Джерело її щастя пливе в душі, це наснага творчості, це „радість труда":

Я -- жниця поденна
Тяжка моя нива.
За ціле життя я не вижну її.
Але запитайте --
Чим я щаслива?
Припливом снаги дивовижної.

Хай спека обпалить. І злива оплаче.
І стомлені руки занинують вві сні...
Я -- жниця довічна.
Працюю терпляче.
За радість труда.
За тисячний сніп.

(Поезії, ст. 108)

Поетка молодою людиною пережила глибокий трагізм любови, знайшовши цю любов у людині не своєї крові, в людині чужій. Цей факт сприймає вона, як гріх супроти своєї нації:

„Грішниця я. Полюбила чужого.
Такий чужий і раптом -- неминучий".

Уміє вона й над собою посміятись з цієї причини:

Всесвіт. Проблеми. Трагедій поденщина.
А я закохалася. Сказано жінщина."

Проти цього почування поетка бореться завзято:

Процай, процай, чужа мені людино!
Це не було ріднішого, як ти.
Оце ж і є той випадок єдиний,
коли найбільша мужність -- утекти.

(Над берегами... ст. 123)

Чи може з того й пливе гіркість у душі Ліни Костенко:

*...Іду, як заворожена,
над прівою в блакитному саду --
Така гірка, життям, своїм здорожена --
хитаюся і все таки іду.*

(Над берегами... ст. 140)

Минають дні, а забуття не приходить. Та все одно інша любов стоїть на сторожі її душі і страх не забути про те, для чого вона живе, страх заплутатись у дрібницях, розмінятись на спотичках доріг":

*бо кості перевернуться в гробницях
гірких і гордих прадідів моїх"*

(Над берегами... ст. 158)

А своїх предків згадує поетка з гордістю: „Мій прадід був запорожцем. Водив за пороги байдари” (Поезії ст. 142). Прабаба, з панського роду, довго жила і хоч мала 110 літ, завжди дбала про свій вигляд, про свою красу. Проти волі батьків одружилася, бо якби й ні, коли прадід викрав її з дому. Жаль поетці, що не знає, де могила прабаби, бо хрести порубано на дрова. А дід Михайло був „храмостроїтель”. Не знати тільки чи й дійсно так, бо поетка закінчує „... у мислях збудувавши храми, торгуючих із храму виганяв”.

Батько Ліни Костенко і мати були вчителями в містечку Ржищеві на Київщині до 1930 року, себто до свого переїзду до Києва. У Ржищеві народилась поетка 19 березня 1930 року.

Глянувши позад себе на ці роки, бачить себе малою дитиною:

Мені п'ять років. Я іще дитя.
Люблю цукерки і читаю Брема.

.....
Все щось майструю, думаю, дивлюсь,
таке мале, уперте і шалене.

І над полями її дитинства ще й тепер ширяє паперовий орел у блакиті неба. Тяжкі були дитячі роки в часі війни, серед пожеж і смерті на кожному кроці, які залишили болісні враження у її душі на все життя. Розуміла вона біль людей, матерей, яких сини живуть тепер тільки на картинках за склом; удів, що виглядають своїх мужів з війни і ніколи не діждуться їх; боляче сприймала смерть хлопців-пастушків на замінованих полях, а це були „гарні діти”, козацького доброго крою”. Не лише сучасне близьке її серцю, а вся минувшина України, від палеоліту почавши, бо й трипільські пращурі і скитська баба, якій докоряє за те, що не вивела кам’яних унуків, а тепер серед широкого степу „Чорні круки сидять на плечах скіфських баб”. Чує „шуркіт княжих багряниць” і плач Ярославни в Путівлі. Несміливі, наче рефлексії з козацької епохи, загадки про „Сагайдачного шлях” і тugoю-сповіті привиди в маєтку гетьмана Івана Сулими.

Широкі виднокруги Ліни Костенко. На шляхах її думки зустрічаємо мистців слова, барв, звуків, діячів давніх і нових епох, -- Данте, Ван-Гога, Ліста, Бізе, Брейгеля -- старі та нові народи, гіндусів та інків -- „те плем’я, котрого нема” - бо:

„Одних приставили до стінки,
а других вбили крадькома.
Кого улещено дарами,
кого утоплено в крові“.

(Над берегами... ст. 81)

Чи не із сучасності вихоплена картина на нашій предковічній землі?
Картина сповнена трагізмом народовбивства. Але понад цим трагізмом ширяє
незрушима віра в серці поетки, віра в майбутнє її Батьківщини, глибока ніжність
і пошана. Для поетки символом батьківщини є „вічна ріка“ -- Дніпро!

*Тиха щедрість невичерпних вод.
Смарагдові сонячні причали...
Дніпре, Дніпре,
ти, як мій народ, --
лагідний, простий і величавий.*

*Іскрометний сміх -- круговорот.
Глибина сувора і студена...
Дніпре, Дніпре,
ти, як мій народ, --
жартівлivий, мудрий і пісенний.*

*Течії повільний розворот,
Хвили буйні і далекочутні...
Дніпре, Дніпре,
ти, як мій народ, --
гордий, волелюбний і могутній!*
(Поезії, ст. 160)

І над берегами цієї вічної ріки увібрала в своє серце: „Усе іде, але не все
минає“. І все минуле, і сучасне, і промені майбутнього, як синтезу музичністю і
казковістю переткавши. Музичність і казковість, - чи не головні елементи душі
поетки. Музичність - це не тільки форма вірша дуже багата від одностроф з
трьома рядками через думи до поліфонічної поеми „Зоряний інтеграл“, з
багатством асонансів, алітерацій, але і музичне відчуття життя, як -- „Відмикаю
світанок скрипичним ключем“, і „Обрій записує лункі октави у вечірній простір“ і
„Ручай заграє в срібну джоломію...“, „Сосновий ліс перебирає струни“, „Груша
грає безсмертний реквієм“; вплетені народні дитячі мельодії, як „Іди, іди
дощику...“, або „Ой, люлю, люлінки-люлі“ ... вірш для доні (Поезії, ст. 153).

Багата в поетки музична термінологія. Музичні елементи значно
збільшились у новій збірці „Над берегами вічної ріки“. Поруч іде казковість.
Вона якась така легка, ненадумана, з душі пливе. З дитячих літ живуть у душі
поетки принцеси, зачаровані в три бабусі, що їх вона дівчинкою відвідувала,
(Над... ст. 12) а й тепер, переїжджаючи чернігівською дорогою, бачить, як
Берегині (верби) моляться Стрибогові, дівчата там ходять, як княжни, а стара
бабуся не бабуся, а Деметера. Є пастух дерев, як у Голобородька, є пастух
квітів, і всесвіт струшує на нас не сніг, а пелюстки космічної черешні, „гномики
заготовляють дрова в смарагдові вечірній глушині“. (Над... 51) А скільки
чудесних пейзажів казково і музично чудесних! А час летить:

Треба зробити щось, лишити по собі, а ми, нічого, -- пройдемо, як тіні."

Тож треба поспішати, не боятися правди, не боятися смутків, а боятися „души ошукати”.

І вона на свій лад розв'язує цю проблему. Здобувши вищу освіту в Інститутах, Педагогічному та Літературному, Ліна Костенко працювала в кіностудії О. Довженка в Києві. Писала й друкувалась від 1950 року в різних журналах України. З першою збіркою поезій „Проміння землі“ вона виступила в 1957 році і відкрила нову сторінку в нашій літературі, започаткувавши творчість шестидесятників. Ця творчість великого значення, бо знов увела нашу літературу на шлях загальнолюдський, і глобальний через поворот до традиційного, культурного духовного надбання української нації, через піднесення пошаны та гідності людини, як неповторної істоти з правом на свободу, через всеохоплючу любов до України, через шукання і закріплення своєї ідентичності і, врешті, через нові форми, новий стиль зображення, через багатовимірність творчості.

Ліна Костенко, йдучи за голосом серця „зробити щось“, не жила тільки в світі слова, але й у світі дії. Це вона разом з іншими письменниками виступала проти масових арештів, писала до влади УРСР і ССР, була на судових розправах М. Осадчого, Чорновола, писала до преси відкриті листи проти негідних наклепів Полторацького на В. Чорновола і С. Караванського. Перенесла сама несправедливу критику, переслідування, цькування за свою творчість і п'ятнадцять років мовчала, бо стільки часу пройшло поміж збіркою „Зоряний інтеграл“ у 1962 р., яку зрештою і так знищено зараз після публікації і збіркою „Над берегами вічної ріки“ 1977 року.

Підсумовуючи, хочеться поетці побажати її ж словами „Нехай тебе не знесе течія” з естафетою свободи духа і правди.

Для нашої літератури ця поетка має великі заслуги, вона бо започаткувала новий напрям модерного, так званого інтегрального гуманізму.

Є вірші - квіти.
Вірші - дуби.
Є іграшки - вірші.
Є рані.
Є повелителі і раби.
І вірші є -
каторжани.
Крізь мури в'язниць,
по тернах лихоліті -
їдуть,
їдуть по етапу століть....

Ліна Костенко

Жіночий Світ
січень 1979

ПИСЬМЕННИЦЯ НІНА МУДРИК-МРИЦ (з друкованих і недрукованих записок)

На „Конкурсі Українського літературного фонду ім. Івана Франка“ 1974р. пані Ніна Мриц - поетка, письменниця і мальярка здобула першу винагороду а з цим і для своєї творчості загальне признання. До тепер у її скарбниці знаходиться 7 книжечок для молоді і дітей від „Намистечка“ почавши до „Легенд“ ідучи. Це є стежка розвитку письменниці й мистецького таланту авторки, що йде вгору, поглинюючи зміст, збогачуючи мову в поетичні образи, відповідно до віку малих і юних читачів. Чудово про чари дитячих книжок написав М. Зеров:

„Книжок дитячих незабутні чари,
Безсмертних вигадок легкі дива,
Яка це знов же смуга житьова
Виносить ваші голосні фанфари.“

Незабутні чари дитячих книжок, а зокрема казок, живуть у душі кожної людини, кожного з нас. Поглянемо позад себе на наш довший чи коротший шлях життєвий і ... побачимо: Блимає світлко перед іконою Матері Божої у сутінку кімнати. До вікон вітер стукає кидаючи об них снігом. - „Як Марійка знайшла дорогу до дому з лісу... серед великого снігу?“ Питаємо в бабуні, „Бабусю ще одну казку, ще тільки одну...“ Поглянемо ще раз: „Садок, літній вечір з блідим лицем місяць на небі. До книжки заглядають уже кущі порічок, нагнулися й дерева, мабуть хочуть читати. Та від того темніють букви в книжці. А так хочеться знати чи визволив Павlusь сестричку з татарської неволі?...“

О так погляд поза себе розвиває фільмові ленти, на яких бачимо себе самих у Золотому дитинстві. Як гарно, що Господь подарував кожному, кожній людині на світі Золоте царство. Як радо беремо до рук дитячі книжки, як радо зачитуємось казками, пригодами, милюємось образками. Давно ми тільки переживали його серцем, тепер розуміємо його, що в Золотому царстві довершується посів людської культури. Мала людська істота вростає у світ духових надбань, творених протягом тисячів, тисячів років. Мала істота засвоює собі життєві поняття, вивчає мову. У Золотому віці дитини довершуються різні чуда: в душі прокидаються почуття, хвилювання, зворушення. Засновуються естетичні та етичні принципи з яких проросте в майбутньому особовість людини - найцінніший її здобуток. Що отеплює що одошве ці преважні зерна в душі дитини? В першій мірі це казка. Вона, як чарівна паличка доброї феї, розширює виднокруг дитини, веде її в широкі чарівні світи. Діти люблять казки. Саме дитяча література - це наймолодша вітка красного письменства. Буйно розвинулась вона в нашій літературі від половини минулого XIX ст. почавши. У давніх літературних творах мæмо дитячі перлини як оповідання, апокрифи, байки, вірші, однаке у XIX ст. письменники пишуть твори з призначенням для дітей як наприклад Іван Франко, Марко Вовчок, Леся Українка та інші. Катастрофічний злом у 30-их роках забрав нам в Україні - в УРСР 60 письменників дитячої літератури.

Під сучасну пору цей животворний струмок української літератури багатогранний і захоплюючий. Проходить він не тільки в Україні, але по цілому світі, скрізь де живуть українці, як наприклад Д. Чуб, Л. Чорнобицька в Австралії; в Америці - Леся Храплива, Р. Завадович, Л. Полтава, Г. Черінь; у Канаді - Леся

Шанта, І. Боднарчук, та інші, а між ними присутня тут Ніна Мриц. Та вона ще й малярка, обдарована подвійним талантом, належить до цього невеликого гуртка творців дитячої літератури, що пишуть і малюють, ілюструючи свої твори з величезним зрозумінням дитячої психіки, як Едвард Козак, Оксана Лятуринська.

Недавно раділи ми книжкою Ніни Мриц „Пригоди Горішка“. Яку радісну усмішку на наших лицеях вичаровував Горішок-хлопчик із заголовної сторінки як легко-мелодійно плило оповідання: „На узлісі, у долині жив горішок на ліщині“. Його нескладні пригоди рвучко бігли одна за одною, переплітаючись добром і лихом і радісно кінчаючись згідно з психікою дитини. Вона бо, дитина, мала істота утотожнює себе з героєм і тому не може переносити великого горя, нещастя. І тільки в радості й ясності вона розвивається. А ними атмосфера книжки виповнена вщерть.

Згадана книжка (з 1970р.) є кращими досягненнями на вищому ступені попередніх творів авторки, як „Пригоди гордої киці“ (1965р.), „По ягідки“ з того ж року, а зовсім інша тематично книжка „Вогник“ для новацтва (1971р.). Читається її з якимось душевним трепетом - це дівчатка і хлопчаки виростають уже з першого дитинства. Соняшними барвами іскряться молоденькі серця. Серйозність дитячих переживань як от „На стійці“, чергуються з веселими пригодами хлопчика-гриба, з гумором заспаного Петrusя. Але є ще щось іншого глибшого в книжці крім чарів пластового життя. У словесних картинках легких і яскравих діє відвічний дух української нації, для якого минулі тисячоліття і теперішність - це одна нероздільна цілість. У чаюдійній символіці писанок („Писанка“) в традиції „Різдвяної свічечки в молитві“ у „Вертепі“ дух наш предковічний засіває зерна Правди нашого життя, зерна етики й краси в серцях малят і дітей: „Служити Україні ніколи не лінуйсь“, обов'язки сповняти треба. „Пішов на стійку перший раз... Стояв уважно, хоч до сліз по спині холодок поліз“. ....знаємо, що діти утотожнюють себе з героями творів і розуміємо який великий вплив має книжка на дітей, на молодь, а крім того словесні картини відкривають ім очі на красу, як напр. „іскорки ватри знялись вгору“, вогонь нашіптує слова: „синя тінь лягла між шатра.“ ....Краса мови - це чаруюча дія. Вона відповідає внутрішньому світові дитини, де все живе, рухається, тому й потічок стрибає, або „потічок-хлопчачок на флюїрі грає“, стежка біжить, вітрець танцює, новацька хустка розповідає про вогник, жук стереже ягідки й багато іншого.

Мова авторки багата й не переобтяжена, згідно з вимогами дитячої психології. Авторка уважно поводиться з епітетами крім першої книжечки „Намистечко“, де стрінено „срібноводий потічок“, „химерний гість“. На сторінках книжок розписані назви квіток, як фіялка, троянда, соняшник, чи то деревялиця, береза. окрему групу творять гриби, як масляк, підпенька, печеричка та інші. У новацькому таборі, як пише авторка „діти вивчали кожну травку й квітку і кликали їх по імені“! Другий напрям мови - це духовий світ, світ символів як бачимо це в „Писанці“, де стільки назв писанок як „Смерічка“, „Княгиня“, „Безконечник“. Велика група слів - понять концентрується в новацькій тематиці, де включені також елементи географічні, як напр. Карпати, абстрактні поняття як щастя, доля, воля і т. д. розширяється запас релігійних понять у злуці з Різдвяними, Великодніми традиціями, насичені любов'ю до України. Дитяча лектура розвиває в дитини почуття і тимто в творах багато здрібнілих ласкавих слів, але авторка уживає їх ощадно і влучно з естетичним смаком, як Петrusь, зіронька, пташечка, сонечко...

Окрему позицію в творчості авторки займає пісенний елемент. На перше місце вибивається особливо в двох збірках „Намистечко“ та „Світанки та Сумерки“, до якої музику написала Іванна Шмериковська-Приймак. Крім цих збірок музичний елемент проходить у всіх віршах і віршових оповіданнях Ніни Мриц. Читається віршки й аж хочеться співати. Мелодія сама приходить і то не тільки в таких, як „Пісенька“, „У садочку“, але навіть у розповідних як наприклад:

„На узлісі, у долині
жив горішок на ліщині
Невеличкий, кароокий,
Ще й кирпатий, круглощокий;

Музичний елемент скріплений тут і там повторами, що грають велику роль в мові дитини. Усі твори Ніни Мриц написані віршом з розміром хорея та ямба. Хорей особливо важливий для молодшого віку, що й підкреслюють дослідники дитячої психології.

Окрема для себе ділянка творчости Ніни Мриц хоч у нашому випадку вона тісно в'язеться з поетичним словом, це малюнок. Кольорові ілюстрації, що в них такі багаті книжки Ніни Мриц захоплюють увагу не тільки дитини, але й старших. Вони не тільки радують око, але й вирощають естетичний смак. Слідкуючи за ними, спостерігається більшу сконцентрованість на змісті тексту й красиць добір не тільки кольорів, але й зображеннях предметів. Авторка-малярка, позуввшись переобтяжуванням дрібничками в „Світанках і сумерках“, дійшла до високого рівня ілюстрації в „Пригодах Горішка“. Слушно каже В. Мацьків про згадану книжку, що вона може стати до змагань з найкрасічими виданнями для дітей інших народів. („Новий Шлях“ 1970р.).

Згадати б при тому, що п. Ніна Мриц зілюструвала велике число книжок різних авторів в тому й Лесі Храпливої.

Цікаво замітити, що перша скромна зірочка „Намистечко“ - це немов прелюд у відношенні до наступних п'ятьох книжок. Це прелюд з якого поодинокі мотиви розвинулися у повні твори. І так „Пісенька“ знайшла вияв у „Світанках і сумерках“. „Брунатний каштан“ перелицовався в „пригоди горішка“, „Новацька хустинка“ розвинулась у цілу книжку віршованих оповідань під наголовком „Вогник“. Тематично взявші, герої творів Ніни Мриц жijуть серед природи але тут і там згадуються вулиці, електричні стовпи, значить місто. Приємною новиною у виданні „Вогника“ - це наголоси. За цим прикладом піти б усім авторам дитячої літератури і видавцям. Це причинилось би кольосально до розвитку нашої літературної мови й вимови.

На кінець цього скромного огляду творчости шанованої авторки сердечно побажаємо їй багато нових книжок подарувати нашим дітям, найдорожчому скарбові України.

„ПРИВІТАЙТЕ МОС КНИЖЕНЯ“

„Привітайте, сестричко, мос книженя“, - пише в дедикації письменниця Леся Храплива-Щур, одна з авторок книжки „Українські народні звичаї в сучасному побуті“. Друга авторка в цій же книжці, знавець вишивки, Ярослава Турко. Свою сконденсовано опрацьовану статтю збагатила вона відповідними ілюстраціями орнаментів тих же рушників. Не одній молодій людині роз'яснить ця праця ролю рушника, постійного елементу в нашему українському побуті, в усіх найважливіших подіях життя людини як народження, одруження, смерть. Це бо рушник, зачарований духом предків, супроводить нас, наше життя, на прадавній території України тисячі років, а тепер скріплює духовно нас, виходців з Батьківщини на далеких шляхах усіх країв світу. Увійдеш у хату українців, та якось стає на душі затишно від ікони, прибаної рушником, що вишитий старовинним „ритуальним“ орнаментом.

Леся Храплива-Щур опрацювала наші старовинні звичаї в сучасному побуті. Використовуючи велику кількість джерел, створила величаву панораму цілого календарного року, що розгортає перед нами не тільки традиції і звичаї рокових свят як Різдво і Великдень, але й всі менші свята, від нового церковного року, в осені почавши. Авторка подає історію кожного свята, з властивим собі літературним хистом зображує ті звичаї, багатотисячолітні, при тому вияснюючи як злилася стара передхристиянська наша віра з християнством. Уміло відкриває авторка картини побуту в зимових святах та й взагалі в усіх святах. Кожне бо свято сповнене своїми особливими символами, глибокою духовістю, що вносить у життя людини почуття вічності, безцінний дар тисячоліть. Цей дар безпосередньо сприймають у душу широко відкриті оченята дітей, але молодим, що вже дають перевагу розумові, треба не одне пояснювати, як оце слушно підкреслює Леся Храплива-Щур у своєму слові. І саме в цьому книжка допоможе і молодим подружкам у процесі виховання дітей. Знайдуть у ній приємність і ті, що їм це все відоме, і ті, що їм треба зрозуміти і засвоїти багаті надбання Духа України в одежі звичаїв.

Видати таку книжку про звичаї - це справді щаслива ідея референтки Виховної Комісії СФУЖО пані Оксани Соколик. У вступному слові слухно пише: „...наші традиції в модерному світі не тратять свого чару та краси, і так, як колись, є повні глибокого змісту, поезії й символіки“. (ст.5)

Зі змістом книжки прекрасно гармонізує обкладинка Ніни Мудрик-Мриц. Сіра барва містицизму з двома головними символами рокових свят: колоски пшениці, писанка, себто старовинний дідух, і писанка - символ життя.

Отож „книжена“ - надзвичайне. Для кожного читача має дарунок - почуття щастя.

Лондон, під 1-ше листопада 1994

Вельмишановні Сестричко й Братчику, Наші Дорогі Меценати!

Ще не „отверезіла“ після вчораших вражінь, хата закидана привезеними паперами, але не хочу відкладати якнайщирішої Вам подяки за княжий дар з нагоди Срібного Весілля Ваших Дітей, дол. 250.00 на УПЛДМ.

Ви надто близько стоїте всіх цих справ, отже зайво Вам розписуватися над тим, в які ціннощі нам можливо замінити кожну пожертву, а через те - яка важлива вона для нашої дітвори в Україні.

Ми сердечно вдячні - а дай Боже, Срібним Молодятам многих і щасливих літ - щоб життя їх було гармонійне й творче - щоб радувалися дітьми і внуками своїх дітей! Дай Боже!

Вчорашия зустріч остане мені назавжди дуже мілим і незабутнім спомином! Щиро дякую за кожну хвилину!

В подяку пересилаю вірш Богдана Ігоря Антонича, який віднайшли в архіві бл. п. С. Гординського. Не можу не поділитися ним із Вами!

На все гарне й добре - до милого побачення з нагоди чергового нашого засідання - мабуть 4 грудня!

Орест вітає і дякує за опіку наді мною!

Леся

П.С. Не стало часу спитати чи почули скромне прохання УПЛДМ - Шановні „Лісові Чорти“ й „Вовкулаки“... Але це питання, як невідповідне до цілості листа - так лиш „нишком“ і „на маргінесі“...

Зі щирим привітом і пошаною -

Леся

І ще П.С. в прилозі теж відбитка листа п. Світлани Кузьменко, яка, як бачите, в тексті настоює, щоб Ви, Сестричко, та п. Тоня „прочитали“ цього листа. Хай буде її воля - хоч закиди ніяк не оправдані, і про це їй писатиму... Пані Галина з Києва сигналізує, що „має верстку п. Олександри Копач - випитує і здає в видавництво, обіцяють незабаром і книжку“. А ще й відбитка звіту з розподілу „Хрестоматії“ по нашему Львові і трохи дальше... Ну, мабуть вже таки все...

Леся

П.С. Олянка Чередниченко вийшла з лічниці і вже студіює фолклористику на філології на Київському Університеті.

Леся Храплива

**Редакція „Хрестоматії Тисячоліття
Хрещення Русі-України“**

Лондон, дня 10 серпня 1987 р.

Шановна й Дорога Сестричко!

Вибачте, що це повідомлення про безсумнівний факт появи на світ нашої спільної „Хрестоматії“, хоч і на урядовому папері, матиме все ж таки неофіційний, а зате щиріше-дружній характер. Мені здається, що так воно вийде природніше, а через те й щиріше і краще.

Примірник книжки, редакторсько-авторський вже мабуть іде до Вас поштою, хіба що може порішили Вам його якось передати, бо це - на місці, в Торонто. Тобто - я майже певна, що тепер саме Ви на Січі, але певно таки існує якийсь „зв'язок із цивілізованим світом“ і по цьому зв'язку і книжка і цей лист, скорше чи пізніше, дійдуть до Ваших рук.

Як випала книжка? Я, правду кажучи, не бачила ще видання, яке точно так вийшло б, як його задумали. І це не виняток... Сама найкраще знаю, що там могло б бути краще, якби так прийшлося починати редактувати з цим досвідом, якого власне набралася... Та що ж, вже пізно, треба ждати на таку нагоду дальших тисячу років....

Та, що найважливіше, хочу скласти Вам, Шановна й Дорога Сестричко, справді якнайщирішу подяку за всю Вашу ласкаву допомогу, особливо за те, що у кожній „тривозі“ я могла з повним довір’ям звернутися до Вас і завжди знайшла пораду й допомогу. Якби Ви знали, як багато це значило для мене! Щиро, широко дякую і жаль мені, що не маю змоги віддячитися. Може з часом трапиться яка нагода...

Думала я, що клопоти покінчаться, коли книжка побачить світло денне, а тут і не дуже кому є зайнятися адміністрацією, поширенням, рекламою... Все було б найкраще, якби зробила... редакторка. А я, не то щоб не хотіла, але є якийсь неписаний кодекс чести, який не дозволяє самому рекламиувати своє діло. Ну, та врешті якось це все складеться. Якось мусить же...

Остаю з сердечним привітом Вам, Шановна Сестричко та Всій Сім’ї, та ще раз зі щирою вдячністю! Орест вітає!

Леся

УНІКАЛЬНИЙ ВЕЧІР У „СЛОВІ“

Об'єднання Українських Письменників „Слово“ часто влаштовує в Торонті авторські вечори, але між ними авторський вечір поета Степана Сапеляка з України, 24 лютого ц.р. був надзвичайний. Заяля Інституту св. Володимира сповнена вщерть. На залі між присутніми приятелі поета ще з України Людмила і Григорій Гирчаки, широко знаний нашій суспільності автор і видавець Осип Зінкевич з Балтімор, проф. В. Ревуцький з Вікторії, та багато інших цікавих діячів нашої культури. Відкриваючи вечір, голова нашого відділу „Слова“ пані Марія Голод, подає короткий нарис життєвого шляху поета. Та ж йому ледве 38 років, а в тому десять років пройшло на тяжкому засланні. А чому? Оце й вияснює ред. О. Зінкевич, чудово зарисовуючи при тому духову сильветку поета.

Отож хоч один фрагмент: 16-17-літній хлопець стягає з міського будинку в одному місті Галичини червоний прапор, вивішує синьо-жовтий і Тризуб! Це ж бо велике українське свято - 22 січня! Серце поета горить любов'ю до України. А потім... тюрма, заслання. Але тепер - він тут, між нами! Не мало допомогло в цьому старання ПЕН-Клубу з Данії. Так, він між нами. Предсідниця просить його до слова.

Степан Сапеляк, молода людина рвучким рухом відгортає своє чорне трохи довге волосся, прямує до стола. Темний одяг святковий, вишина сорочка, не висока постать динарського типу нагадує молодого гуцула. Починається розповідь і згодом читання поезій. Ніколи не забуду їх. На завжди залишиться у пам'яті „Родовід“. А читає він поезії якось співучо, наче музику, наче старі греки, чи то наші лірники. Кінчається вечір..

Люди тиснуться до поета, дякують йому. Його очі темні промінюють радісно. - „Дякую, що прийшли“ - кожному повторяє. Письменниця Ольга Мак зворушена до сліз, обнявши його за плече, сердечно цілує. Так, ця поезія - „не особиста“ лірика, а „особиста“ цілої нації. В інтерпретації поета та його помічника читця Романа Копача глибоко вразила присутніх. У серці моєму, мені здавалося, скапувала вона живою кров'ю болю. „За сумна, за пессимістична“ - дехто жалувався. Але не своїми ідеями! Скерована бо ця поезія у наші серця, закликає до обнови! Духової обнови! Це один мотив, а другий: станьмо всі до боротьби за нашу Батьківщину, за Україну! Це два головні мотиви цієї поезії, а крім цього багато сучасного горя з наслідками Чорнобиля включено. Але, як правдиво сказав колись поет Богдан Лепкий:

*Хто борбу веде - поборе!
Хто терпить лиш - тому горе!*

Поет Степан Сапеляк закликає:

*Очиштмося залживі
живі і мертві
у муках початку
від перста княжого
і буде так:
мій дім - мій храм.*

*Тричі ненависні собі
сходимо тлінно*

*але добро спізнаймо
і визволить
не вічність
але Дух Господній!
ІНЦІ*

(уривок з поезії: „І озовімось - мій дім, мій храм“)

Проминув авторський вечір, як усе минає. Але назавжди залишилося пребагато незвичайних вражень у серцях присутніх.

СЛОВО ВІД „СЛОВА“ НА ПРИВІТАННЯ МИКОЛИ РУДЕНКА

(22 вересня 1988 р. в Торонті)

Вельмишановні Пані і Панове!

Колись давним-давно, як подають нам почерез століття билини та перекази, жили в Україні-Русі богатирі-лицарі, велетні надзвичайної сили та мужності. Декого знаємо й по імені, - Святогор, Михайлік, Добриня та інші. Захищали вони Україну-Русь від заливу диких орд. Захищали її від заглади.

Чи знаєте, пані і панове, що тут, серед нас сьогодні є такий же богатир нової доби, лицар України - Микола Руденко! Чи знаєте?

Генерал Григоренко назвав його „людиною великої душі“. Зовсім слушно, в нього бо душа горить святым вогнем подвигу і самопожертви в ім'я Правди! На захист України!

Не легко говорити про велику людину. Знаний бо він по всьому Божому світі. Боровся проти страшної імперії зла й брехні. Безстрашно боровся, захищаючи Правду на світі, захищаючи нашу батьківщину. А здавалось, що вона зовсім загибає. З лиця землі зітрутъ її окупанти-москали.

Чи це не чудо, що саме Микола Руденко є родом з Донбасу, себто з території, що начебто пропала вже для України, настільки бо змосковщена. Навіть один лінгвіст у діяспорі висловився, що Донбас треба „відписати“ з нашої території. А роман Миколи Руденка „Орлова балка“ розкриває українську істотність цієї саме області України. Чи це не чудо? Ми тут, у діяспорі, інколи падаємо духом мовляв, Україна загибає, українська мова зовсім гине, чи як казав поет XIX ст. Амброзій Метлинський „мова конає“. А вкоротці потім залунало могутнє слово Тараса Шевченка. Слово, що відродило націю, до життя повернуло.

І сам же Микола Руденко, літератор і борець - чудовий приклад відродження.

Він же діяв у куди тяжчих часах, ніж стародавні богатирі.

Вони бо жили у своїй державі; правда, спочатку й Микола Руденко думав, начебто живе в своїй державі, він же й герой цієї держави, Радянської України, відзначений нагородами за геройські подвиги в часі II-ої світової війни, за тяжке поранення. А після війни був на вершках суспільності. Від 1946 р. керівник відділу у видавництві „Радянський Письменник“, головний редактор журналу „Дніпро“, секретар Спілки Письменників України". І сам же автор 9-ти збірок поезій, двох романів, науково-популярних книжок з космічною тематикою, автор драми „На дні морському“, що її ставили театри в Києві, в Москві і вкінці автор цікавих „Економічних монологів“ і великої кількості статей у пресі. (Він же, очевидно, в той час і впливовий член Комуністичної партії, - Ред.) Згодом, як знаємо, його твори виходили друком у „Самвидаві“, у „Смолоскипі“.

Займаючи відповідальні пости, своїм непересічним умом зблизька став спостерігати обман і брехню у первородній формі. Став пізнавати і розуміти дійсну політику Москви-Росії у відношенні до України. До глибини зрозумів національне та економічне поневолення нашої батьківщини України. З цього зрозуміння зродилися його листи до Ц.К. Комуністичної Партії України. А з ними їх автор безстрашно вступає у боротьбу за права України. Стاءє членом Міжнародної Амнестії, виступає в обороні політичних в'язнів, (1975) з іншими правозахисниками, як П. Григоренко, Л. Лук'яненко, Н. Строката, О. Бердник, О. Тихий, організує Українську Гельсінську Групу і стає її головою. І так

реалізується прозріння, що почалося ще в пеклі війни.

Чи одначе хтось може збегнути безмірно болючу душевну боротьбу цієї людини, боротьбу з самим собою, за перемогу Правди?

Про це письменник так висловився:

*I повірте мені, найдорожча вона,
Перемога, яку я дістав над собою.
Хто це звідав хоч раз, той на віки пізна:
Не існує у всесвіті важчого бою.*

Здобувши перемогу над собою, Руденко вступає на тяжкий шлях боротьби з імперією Темряви, Зла і.. приймає наслідки свого вчинку. 1975 р. вперше арештують його, але через два місяці під тиском загальної опінії випускають. Та в лютому 1976 року поновний арешт, психіатрична лікарня в Києві. У відповідь на це поет творить дві поеми „Хрест“ і „Я вільний“:

*Нехай по вашому, я божевільний
(Не володію почуттям доби!)
Я ВІЛЬНИЙ - чуєте?
Я нині справді вільний,
А ви - РАБИ!*

Заяви покаянної, яку вимагали від нього, поет не написав, бо... вже потім „не вернеш душу втрачену свою“:

*Лише десяток вимучених слів,
Які ти у потьмаренні наплів -
І вже тебе нема,
А є пітьма,
Є у людину схована тюрма.*

Така була його відповідь катам.

Друга поема „Хрест“ того ж року написана (1977), а далі „суд“, присуд на 7 років таборів, 5 років заслання. Навіть дружина поета, пані Раїса, тяжко потерпіла за вірність чоловікові, 5 років - суворого табору, 5 років заслання!

Здавалось приходить їм цілковита заглада. Та інакше рішило Боже провидіння, і подружжя Руденків опинилося на волі, у вільному світі.

Микола Руденко, - поет, прозаїк, есеїст - має дуже багате творче надбання. Люди творі його читають, читатимуть і вивчати будуть. Особливо потрясаюче враження викликає поема „Хрест“. Це один з кращих творів сучасної літератури. Це - зображеній шлях душі почерез прозрівання, прозріння оновлення і містичне єднання з Ісусом Христом. Зумів це досягнути тільки великий мистець слова при помочі глибинної символіки. Не аналізу твору зробимо, тільки коротко глянемо почерез згадані точки на шлях духовий богатиря нашої доби. Ото ж комісар „залізний большевик“

*,Ступив з вагона і пішов
По степовій траві.
Через щоку - від шаблі шов,
Зоря на рукаві.“*

Іде він до свого села, до рідної матері, а іduчи роздумує над голодом:

„*Був рік смертей, фатальний скрут -
Рік Тридцять третій був*“.

.....

*А звідки на цій землі
Той голод в наші дні?*

Насуваються йому різni рефлексiї:

„*Та з думки він жene отe:
Він бачив, що Москва
Живе не пишно, а проте
Вся до ноги жива.*

Приходить у село. Зображення пустки зруйновання і жахлива постать божевільної на тому тлі стискає серце, витискає слізози в очах.

Далі як противага й вимовне доповнення руїни змальоване „весілля“. Приглянувшись, герой поеми, Мирон, побачив, що це тільки фiльм знімають, скрiзь чужi люди, з пiвночi навезенi, а фiльм призначений на пропаганду для Заходу. „У нас немає голоду“.

„*Мирон за нiч зробився сивим:
На сто дворiв -
Один живий...
Лиш рупор голосом спесивим
Комусь кричав про шлях новий.*

Герой поеми, Мирон, бажає знайти хоч могилу мами. Але дарма. Та все таки майструє на порозi хати хреста. Майструє його вже й при зорях, при мiсяцi і ... вiдчув вiн раптово Бога, як колись у дитинствi. Закинув хреста на плечi і помандрував у степ, бо

„*Хоч нiчка мiсячна стояла,
Душа прийняти не могла
Te мертвe свiтло, що лягалo
На стрiхи мертвого села.
Ti чусш мамо, де ti, де ti?
Do тебе син iде на суд...*“

А з глибини землi у вiдповiдь йому: „Я тут! Я тут!“ Глибоко символiчне зображення матерi Землi. Таку ж саму вiдповiдь почув герой і вiд скiтської кам'яної баби, опинившись на свiтаннi бiля скiтського кургану. Там же й долинули до нього десь здалекa звуки кобзи:

„*Мирон пiдвiвся, став на ноги,
Ta що це...?
B iскорках вiд ros
Iз кобзою iшов до нього
He iнший хтось,*

*А сам Христос.
Той, хто воскрес, щоб світ тримати,
Мов кволий, немічний росток, -
Він був таким, якого мати
Вернула у святий куток.
Це ж Він, кому молилася ненька
За всіх -
За мертвих і живих.
І тільки кобза вже старен'ка -
Немов з походів січових.* (стор. 11)

Христос з'являється на тлі символічних знаків з історії України: Скитський курган, скитська баба, кобзар, кобза, себто є прайсторія, історія, а є й сучасність у зображеннях: „в чаду пекельної гісни”, де всім відібрано мову, а за усіх говорить тільки той, хто за гратахами. Автор поеми, як і Тарас Шевченко, докоряє Христові за пекельні муки, що їм немає ні краю, ні кінця не видно. Чим же сини України так тяжко провинилися? Запитує він.

Ісус Христос вказує на зраду. Зрада рідної матері для чинів, для вигод, для кар'єри. Лукавий, „готовий матір кинути в казан”. Так, це зрада... нагадується билина про Михайлика: „Ой кияни, кияни, панове громада, погана ваша рада. Якби ви Михайлика не видавали, поки світ сонця, вороги б Києва не дістали.“ Ця сама проблема зради є також і в творах Ліни Костенко. Зрада - гріх у словах Христа, це опір Духові Святому. Людина, як і народ - це істоти двох світів. Господь Бог вложив у глину людського тіла „Слово”, Боже слово, себто духа, і воно „животворить глину”, чи як сказав Сковорода: „Тіло нічтоже, Дух животворець. „Це дух реалізується у мові рідній, у ділах, у вірі.

Україна знищена до тла, але, як каже поет, у народі є віра:

*Та в тебе віра ще не вгасла,
Не вмерла впевненість свята,
Що отакі порожні ясла
Стають колискою Христа.*

Господь Ісус Христос каже Миронові, героєві поеми, взяти свій хрест і з ним іти в народ, в народі бо є віра. Через страждання прийде оновлення духове, прийде і Воскресіння. Тож візьми свій хрест... Послухаємо слова Христові і звернення до України.

Оновлену віру в Ісуса Христа, скріплену віру в Україну несе і поширює у світі новітній богатир, лицар України -Микола Руденко.

ГРИГОРІЙ ЛОГВИН - ЕНТУЗІЯСТ НАУКИ Й МИСТЕЦТВА

- Чи знаєте, що Григорій Логвин є тут, у галерії?
- Дійсно? Автор книжки „По Україні“? Так, пані Таню?
- Авжеж! Ось стоїть там біля стола, цей невисокий, старший пан. Ходімо.

Познайомлю вас з ним.

Міцний потиск руки, теплий усміх сірих очей і ... ми вже знайомі. Слово - два, а тут уже підходять люди, любителі літератури і мистецтва... Знаємо, що проф. Логвин матиме виклади не тільки в Йорк університеті але й для ширшої публіки в Інституті св. Володимира.

Найбільша заля Інституту - повнісінька. Апарати наставлені, екран готовий. Незвичайного гостя з Києва вітає проф. Ю. Даревич. Усміхнене обличчя, зіркі очі вченого привокують увагу присутніх, а він у свою чергу нас вітає. Щасливий, каже, що вирвався з СССР на Захід і то вперше у своєму житті.

- Вдячний я українським професорам з Йорк університету, Товариству інженерів, що дали мені змогу приїхати до Торонто, пізнати нашу діяспору. А тепер, пані і панове, дозвольте, що і я вам про себе дещо розкажу. Про те, як постала моя книжка „По Україні“.

У залі тихо-тихо, й віддиху не чути. Голос 80-літній, і крізь мікрофон тихий, з течії минулого, зі світу війни:

- Вдарила бомба, зойк поранених, сиплеться земля. Де я? Кущі... земля... Підношу очі вгору. Бачу небо, чудове наше небо. А думка заєдно повторює: як вийду з цього пекла - мандруватиму по всій Україні.

Так і сталося. Скінчилася війна, Григорій Логвин студіював і мандрував.

- Знаєте, я почувався як п'яниця від краси України. Мого життя не міг я подумати без пізнавання мистецтва і то всіх родів.

Січинський заохотив концентруватися на архітектурі, та це не могло вповні задоволити його душі, бо „мистецтво треба розуміти в контексті, в цілості: рукописи, графіка, гравюра, малярство, архітектура, література, музика і т.п., себто в сукупності“. „П'яний був від краси України. Робив фільми, прозірки, показував їх у школах дітям, показував людям, розповідав.

Прислушались уважно, раділи.

- Я зрозумів тоді одну велику правду: любов тоді велика, коли вона оперта на знанні, і...на радості дарувати радість іншим людям“. Одного разу серед слухачів був шофер, і він вислухавши розповідь ученого, так сказав: „Якби ви написали книжку так, як ви говорите, то я купив би її і читав“. І от я написав тоді книжку „По Україні“.

Чудова книжка! Не один з нас тут, у Канаді, читав її з великим захопленням.

Настали часи переслідувань, арештів, заслань. Тяжко було жити, працювати, писати. Прийшлося багато мовчати і промовчувати, інколи лявірувати...

На екрані з'являється св. Софія, чудо XI століття. Блеск - відсвіт княжої України чи, як писали чужинці, „королівської Руси“, опромінює душі слухачів. З глибин віків виринають нові й нові церкви, ті, що існують тепер, і ті, що їх варвари-москалі зруйнували, знищили до тла, а все золоте і дорогоцінне вивезли в Московщину. І знов церкви оживають у розповіді вченого, коли хто з королів чи князів для кого, з якої нагоди будував церкву цю чи іншу. Хто були будівничі цих церков. Підкреслює доповідач зв'язок архітектури з нашим

будівництвом перед-християнських часів, особливі прикмети пояснюючи.

Незамітно пролітають години на викладах кожного тижня. Подивляємо ренесанс, а зокрема барокко. Професор особливо підкреслює назву „українське барокко“. Воно вписується у загальне, світове барокко, але має свої окремі притаманні прикмети. „Архітектура може бути органічна і неорганічна - пояснює доповідач. - У нас існує органічна архітектура. Особлива прикмета її - єдність людей з небом. Питання модерної форми в найновіших часах Радослав Жук з Монреалю розв'язав на основі української суті. Український народ в архітектурі виявив поетичність. Церква св. Миколая в Городищі така чудова, що душа до Бога злітає, - захоплено згадує доповідач. - Наш народ дуже обдарований, - стверджує учений - але, на жаль, нам це шкодить. З цього бо походить великий, вибуялий індивідуалізм. Однак бракує нам аристократії.

Правда, бракує аристократії. Одні вигинули в тяжкій боротьбі з наїзниками. Другі згинули в тюрях і засланнях. Треті пішли на службу ворога, а відірвавшись від свого коріння, стали покручами. У мережу розповідей вплетено багато цікавих думок- поглядів, коротких згадок з власного життя, переживань, як от про вченого проф. Таранущенка, що не в одному д-р Логвинові допоміг.

- А коли професор відійшов з цього світу, не було вже з ким ні порадитись, ні думками обмінятись. Цілий рік по смерті друга я болів серцем по ньому.

Дивне зворушення стукає й до наших сердець, до слухачів. Чи ж дивно, що кожний спішить послухати про ікони наступного четверга?

І знов у великій залі повно слухачів, багато молоді, студентів, Усі наче знайомі, усміхнені. А проф. Логвин такий усміхнений до всіх, такий промінний і такий святий, як ті ікони, що про них викладає; „Українські ікони в світовому контексті“.

На величезному екрані, в історичному руслі часу, виринають ікони з цілої території України, з церков, що існують, і з церков, що загинули. Ікони, що й тепер є в Україні, та ікони, що їх забрали, загарбали сусіди. Пливе розповідь про них у часі, про стилі напрямки, про майстрів знаних і невідомих, і ... про саму суть світогляду нашого народу. Унаочнююс вчений свої думки, порівняючи ікони різних народів. Згадати хоч би таку деталь, що на українських іконах Божої Матері немає відкритих грудей. Випливає це зі світогляду народу, з пошнаї. Попри стиль, кольори, в іконі наявна історія народу, події даного часу. Ось з докором дивиться Matir Božja, а чому? Це ж XVII ст. і тепер актуальне. А чи ж на іконі „Розп'яття“ з XVII ст. не бачимо вояків, що розпинають Icusa Christa, в польських шатах? Так проходимо шляхом нашої історії не тільки мистецтва.

Дві-три години минуло незамітно, втомився наш доповідач, але до того не признається. Радо вітає цікавих слухачів зі залі, відповідає, вияснює або кидає дотеп. Оце хтось зробив замітку, що доповідач не згадав якогось архітектора. Поважну свою відповідь закінчує вчений дотепом: „Усього сира не вбгаєш в один вареник“. Сміх, радість слухачів. Залишається тільки подив: „Яка ж це надзвичайна людина, цей автор „Св. Софії“, „По Україні“ та інших творів. Яке величезне знання в нього, і ... скромність і дотеп, і 40 років праці. Шасливе в нього подружжя, бо діти вже продовжують його працю в ділянці науки - дочка, а син Юрій Логвин знаний уже графік і автор книжок. Наприклад, „Далекими шляхами“ й інших.

З любовю і вдячністю прощались слухачі з ученим.

Велике спасибі за дари знання і радості!

Свобода
26 грудня 1990 р.

НАШІ СУЧАСНИКИ

Дмитро Чуб

Любителі книжки з приємністю згадують, як оце на початках 50-их років дістали в руки невеличку книжку „На гадючому острові“ Дмитра Чуба. Вперше мандрували ми тоді по Австралії, переживаючи з героєм книжки, 13-літнім Васильком, усі його пригоди з гадюками, крокодилями і кангуру. Не забулось і дотепер його собачку Найду, яку хлопчина зумів, помимо правної заборони, перевезти з Європи до Австралії. І мабуть з цією книжкою багато читачів вперше пізнало письменника Дмитра Чуба.

З тої пори проминуло вже три десятки років, як письменник Дмитро Чуб поселився в Австралії, як ми оце в Канаді чи Америці.

З тої пори написав він не одне оповідання, не одну книжку читачам подарував. Тепер Дмитро Нитченко, таке ж бо його дійсне прізвище, знає особа в діяспорі та в Україні. За ним бо багато років солідної праці письменника, редактора, дослідника літератури, організатора культурного життя українців на „Гадючому острові“ - в Австралії.

Дмитро Нитченко-Чуб народився в Україні 1906 р., на Полтавщині. Скінчив Педагогічний Інститут у Харкові дипломом учителя української і російської мови. Став постійним співробітником різних журналів, а з 1925 року почав друкувати свої власні твори, поезію і прозу.

Під час II світової війни був на фронті, попав в полон, з якого щасливо вирвався. Мандруючи чотири тижні пішки, повернувся до Харкова, але звідси в дуже короткому часі, вже з родиною, довелось йому помандрувати на Захід.

В часі великого нашого переселення з Німеччини переїхав Дмитро Нитченко до Австралії (1949р.). І там також, як попередньо в Німеччині, пильну увагу звернув на нашу молодь, організував українські суботні школи, сам в них учителював, а на протязі восьми років очолював Шкільну Раду, дбав про шкільні посібники. Як письменник, пильно стежив він за молодими талантами, зорганізував гурток адептів пера при Об'єднанні Українських Письменників „Слово“, якого він є довголітнім головою. Д. Нитченко є дійсним членом Наукового Т-ва ім. Тараса Шевченка. Замітні бо його наукові праці, досліди в ділянці літературознавства, як напр., про письменників І. Багряного, В. Антоненка-Давидовича, Тараса Шевченка, студії про долю української книжки в большевицькій добі „Минуле і сучасне української книжки“ (Збірник „Слово“, ч.9), „Елементи теорії літератури і стилістики“, та інші. Як письменник, Дмитро Чуб є автором 12-ти книжок, а найновіша з них „Люди великого серця“ (збірка статей, спогадів), вийшла друком цього року, як і багато попередніх, також у видавництві „Ластівка“, що його письменник зорганізував з друзями в Мельбурні. В дорібку автора бачимо й дві книжки перекладів на англійську мову, а саме: „So this is Australia“ і „new Guinea Impressions“, - переклад з „Новогвінейських вражень“, де автор розповідає про мореплавця і дослідника Миклухи Маклая, нащадка запорожського козака. Читач цього перекладу довідається також надзвичайно цікаву генезу славного на весь світ твору Гоголя „Тарас Бульба“. Якраз цей „Бульба“, з прізвищем Охрім Макуха - це й був дійсний предок нашого вченого дослідника і мандрівника, Маклухи Маклая. Та й подія описана в повісті „Тарас Бульба“ була дійсною подією і пам'ять про неї зберігалася в роді Маклухи. Це ж бо його дядько, Григорій, старший брат батька, розповів її М. Гоголеві, своєму шкільному товаришу і приятелеві. Читачі книжки відкривають не одну незвичайну подію чи деталь. І добре

сталося, що саме ця книжка переложена на англійську мову, ширить бо правду про українського дослідника, повертає його нам, як добро української нації.

Згадані книжки не вичерпують усього надбання Дм. Нитченка, а ще його важливої редакторської праці. Він бо збирає матеріали і редактує Альманах „Новий обрій“ (література, мистецтво, культурне життя), що виходить друком що п'ять років. Саме 1979 року вийшло шосте число Альманаха в тридцять років українського поселення в Австралії (1949-1979). Альманах обєднує літературні і мистецькі сили, багато в ньому ї молодих талантів. „Новий обрій“ це справді цікава панорама культурного життя українців в Австралії. Кожний з нас може з того користати, розширювати обсяг свого знання про Австралію, відчути биття серця своїх рідних на далекому південному континенті.

Творче життя, нові досягнення і здобутки, врешті люди, молоде покоління, це все не затрачується, не гине, а схоплене магією слова, залишається для нашої нації, входить у струм духового життя України. І в цьому саме величезна заслуга Дмитра Нитченка-Чуба. То у славне 75-ліття шлемо Дмитрові Чубові сердечні привітання від земляків в Канаді.

Nаша Мета
1982 р.

ЗЕРНО ПРАВДИ НА ШЛЯХУ ЖИТТЯ

Дмитро Нитченко - „Від Зінькова до Мельборну“, вид. „Байда“, Мельборн, Австралія, 1990 р. ст. 407.

Українська література останніх десятиліт дуже збагатилася на жанр спогадів, записок, щоденників. Цей рід творів добре знаний у нас протягом минулих століть, від княжої доби почавши. Але тепер у нашому столітті дійшов він до буйного розквіту. Причинились до того знамениті автори, як В. Королів-Старий, Ю. Смолич, Ю. Лавриненко, І. Кедрин, І. Кошелівець, Є. Онацький, Г. Костюк і немало інших. До того гrona належить також Дмитро Нитченко, подарувавши нам книжку про свої життєві шляхи. А ті шляхи проходили не тільки по всій території України, але й далеко поза нею, по різних країнах Європи, вкінці завели аж до Австралії. У підзаголовку автор називає ці спогади хронікою свого життя.

Зображення трагічних подій історії України, глибокі переживання народу, це не загальники, але конкретні дії жорстокої політики московського окупанта. Це дійсні свідчення про голод, розстріли, заслання, нищення землі, культури, а головно душі українця-одиниці, душі народу. Вимовно про це говорять самі наголовки як напр., „У пазурах війни“, „На руїнах Харкова“ і т.п.

Та перед читачем постає в першій мірі постать самого автора, Дмитра Нитченка - письменника, поета, діяча культури. Пізнаємо його родинне середовище на хуторі близько міста Зінькова. У родині письменника, найближчій і дальшій, багато інтелігенції, лікарів, учителів і т.д.

Знаменита пам'ять автора освітлює картини життя з раннього дитинства, почавши від 3-4-ох років. Добре запам'ятались цікаві пригоди, а головно дідові розповіді з історії України. Навіть маємо зразки розмовної мови вдома, а сплетена вона з приповідок, з приказок, і мимоволі приходить на думку цікава мова письменниці Лесі Богуславець. Знать, одідила вона її по своїх предках. А втім, матеріял про самого автора такий багатий у цій книжці, що ніякий дослідник цієї доби чи творчості самого автора не зможе без неї обйтися. Читач проходить стежками навчання, студій, пізнає початки літературної творчості автора, генезу деяких творів і літературне середовище в Харкові, а в ньому живих письменників того часу живих людей, хоч і начеркнених короткими рисами портретів, як ось Володимир Сосюра: „Чорнявий, з якимсь циганським блиском в очах, що може трохи свідчило, що в його тілі тече крапля французької крові, з довгим носом, трохи вищий середнього росту, міцної будови...“ Для історика літератури того часу це багатий матеріял про письменників цієї доби, як М. Хвильовий, І. Багряний, Г. Косинка, В. Гжицький. Згадуючи про останнього, Дмитро Нитченко пише: „Я мав щастя листуватися з ним вже після заслання і свято зберігаю його 63 листи“. Сподіємось, що колись їх прочитаємо, як збережені автором листи Антоненка-Давидовича. Та все ж таки поза цими видними зовнішніми картинами відкриваємо духовий світ автора, відкриваємо проблеми нас усіх, цілої нації. На стежках своєї мандрівки письменник у незрозумілій для нього тоді темряві шукав Правди:

„Я часто доходив до розпуки: як це зрозуміти, що я на своїй рідній землі став зайвою людиною? Різні чужинецькі зайди мають працю, чудові мешкання, добре живуть, їздять щороку по курортах, добре одягаються, а я напів-голий, ледве маю в що одягнутися...“

Ходжу голодний, а вдома чекають теж дружина з малою дитиною та мати з братовим малим синком, бо брата заарештували й засудили на 10 років

Колими, і вона приїхала до мене" (ст.58)

Постає питання, чому провідні люди того часу не розуміли політики москалів-комуністів? Вона була продовженням попередніх часів. І мета її була завжди та сама: знищити, зліквідувати українську націю. Чому провідні люди України не розуміли цього? Правда, москалі пильно стерегли свою ціль. Закривали її брехнею про рівність, братерство, спільне походження, тощо. Українці, задивлені в соціалістичні ідеали рівності, свободи, братерства, не розуміли політики Москви. Не усвідомлюючи собі історичних фактів минулого, без глибокого патріотизму до свого народу, виявились зовсім неприготованими на жахливий наступ постійного ворога, укритого, але постійного. Зрозумів це М. Хвильовий, коли, як свідчить про це автор книжки, в одному вузькому товаристві письменників сказав: „Товариші, я знову гайну проти течії. Я ще раз скажу одну „єресь“ і прошу в неї вірити. Голод - явище свідомо організоване... Ми фактично в модернізованій тюрмі“ (138). Хвильовий зрозумів запізно, інші далі не розуміли. То ж коли почався погром, уже було запізно на оборону, залишились хіба протести у формі самоліквідації, що й зробили Хвильовий і Скрипник.

Провідні люди були так затемнені брехнею Москви, що стали зовсім нездатні на будь-яку оборону, опинились перед фактом смертельного нищення цілої нації.

Саме ця проблема: розуміти ворога, його мету, передчувати способи дії - надалі лишається для нас, українців, проблемою великої ваги. У цьому напрямку автор книжки розкриває перед читачем психологію москалів, естетичного та етичного характеру. Бруд зовні на їхній власній території, бруд у мові, що сповнена лайкою і найбруднішими словами, негуманне відношення до людей, ненависть і звироднілість. З такою етикою та естетикою в парі йде, виявляється, психіка людей, сповнена брехнею і злочинством.

Передумуючи складну проблему пізнання нашого північного ворога сусіда бачимо також невмілість нашу розуміти його психологію. Поза брехнею, облудою пізнати істотне, передбачувати дії. Ідучи в цьому напрямку створити свою концепцію, свою дію. Зміцнювати нашу свідомість національного „Я“, ставати повноцінними людьми повноцінним народом.

Серед різних проблем займає окреме місце справа поступового плянового нищення української мови та це все згадане вказує тільки на глибокий зміст, що криється за барвними, цікавими картинами цього літературного твору, і накликує читачів „пізнайте правду“. Легкі діялоги, ніжність родинних взаємин, особливі спостереження, багато ілюстрацій - творять незабутнє багатство цієї книжки-хроніки життя.

КНИЖКА, ЩО ЗАХОПЛЮЄ

„Двісті листів Б. Антоненка-Давидовича“, вид. „Ластівка“, Об'єднання Українських Письменників „Слово“, Мельборн, Австралія 1986, ст. 272

Двісті листів Б. Антоненка-Давидовича - це захоплива епістолярія видатного, загальнолюбленихого письменника Бориса Антоненка-Давидовича і, мабуть, останній його друкований твір. Невідомо, бо чи його недруковані твори збереглися, чи дійуть вони коли до українського читача. Листи зібрані в цій книжці писав автор протягом довгого часу, почавши першим листом 14-го липня 1968 року до останнього з дня 15-го жовтня 1983 року. У книжці поміщені ще два листи дочки Ярини, один Михайлини Коцюбинської, спогад Олександра Хахуліна. Передмову написав письменник Дмитро Чуб-Нітченко, адресат і приятель автора листів. Знамениті, багато фактичними даними, примітки також належать перу Д. Чуба. Обкладинка Люби Кириленко. У книжці поміщено багато унікальних знімок, як також портрет письменника, автора листів. Мимоволі приходить на думку слова признання, що їх колись Б. Антоненко-Давидович висловив Д. Чубові з нагоди книжки про Миклуху Маклая: „Тут Ви зробили неабияке культурне діло, варте не тільки схвалення, а й подяки...“ (ст. 203). Дійсно бо, письменник Дмитро Чуб вельми заслужився для української літератури, опублікувавши листування, збагачуючи цим епістолярний жанр нашого письменництва.

У своїй передмові Дмитро Чуб слушно підкреслює джерельне значення листів. Воно бо в різних аспектах. Чимало знайдеться безпосередніх фактів для дослідників страшної епохи, яку переживає український народ у федерації соціалістичних республік. Глянути хоч би на такий інцидент, коли автор звернувся до уряду СССР у справі посилок - бандеролів з Австралії, то через якийсь час „одержав повідомлення, що мою скаргу надіслано до міжнародного відділу московського поштамту, який „обробляє“ закордонну кореспонденцію“ (ст. 92). Пропадали книжки, посилки дарунків, витинки з газет, листи, хоч автор тільки делікатно зазначує, що вони „загубились“ або „розминулись“ у далекій дорозі.

Читачеві відкривається страждальне життя письменника. Це людина, що відбула понад 20 років тюрми і заслання. І знову КГБ своїми насоками на його мешкання не дає спокою, не дає можливості працювати, забирає все. написане, вкінці й машинку до писання. Невідрядні також й родинні обставини з причини недуги письменника, його дружини, тяжких переживань внаслідок учників сина і багато дечого іншого. А проте, ці листи - це не темінь, не чорнота, а дивна, несхопна ясність, яка струменіє з душі письменника.

Ясністю пронизані спомини про давніх друзів-письменників, описи поїздок по Україні, останньої Коломиї, в Карпати. Ясніють загадки про Симоненка, захоплення „Марусею Чурай“, доброю літературною творчістю. На маргінесі листів нотуємо як тяжко дістати читачеві українську книжку, нову чи переклади, чи твори класиків чи „великий голод“ на п'еси для дітей і т.п. Стоїмо з ним у довгих чергах до книгарень, інколи й надаремно. Та знову радіємо „колядниками“ на вулицях столиці України. „До речі, в новорічну ніч по Києву ходили колядники з колядками та щедрівками, були й в моїй хаті. Вже років сім, як у Києві та деяких великих містах України (Львів, Одеса, Полтава тощо) студентська молодь відновила цей давній народний звичай...“

Це було 1969 року з через декілька років, аж 1977 року пише, що „позаторік їх не було зовсім“, а тепер знов колядують, щедрують, скрізь люди їх радо вітають і дякують і... „Ніяких ексцесів цього року не було“.

У широкі кола зацікавлення автора листів входить, очевидно, літературна творчість, не тільки в Україні, але й у світі. Він перечитує твори, радіє успіхами авторів і справляє мову. Це бо автор книжки „Як ми говоримо“. Уважний читач може вивчити багато цікавих нюансів нашої мови. Стиль листів перетканий цитатами, іронією, приказками, як от: „Біда біду перебуде, одна згине - друга буде“.

Не можна не згадати пейзажів протягом усіх пір року. Вони скрізь присутні і з ними наш прадавній Київ.

„У Києві - глибока осінь. Стоять голі дерева, лиши на тополях тремтить зелене ще листячко, що тримається таким аж до снігу й морозу“. Або, „Після квітневої холоднечі в нас тепер весна врозповні: тепло, ясно, цвітуть чудові київські каштани, бузок. Але кожної такої ясної днини я мимоволі думаю, чи це не остання моя весна?“

Це тільки мимовільні рефлексії автора листів, яких багато, але крім проминаючих вражень у листах заховані скарби духа цієї незвичайної людини, що все своє життя намагалася жити і працювати так, „щоб країні своїй посодити в її безсталанні“, за словами вірша Загірної, а віршом цим захоплювався Борис Антоненко-Давидович ще з юнацьких літ.

Згадані аспекти - це тільки маленька частинка зібраних у листах скарбів.

На окрему й особливу увагу заслуговує аспект творчості самого автора листів.

Духовість бо письменника дуже багата. Вона пронизує дивним світлом цей твір, і своєю благородністю захопливо діє на читача. У травні ц.р. минуло два роки від смерті Б. Антоненка-Давидовича, але для України він став бессмертним.

Книжку „Двісті листів Б.Антоненка-Давидовича“ - в ціні 14 дол., у м'якій обкладинці, а в твердій обкладинці із золотим тисненням, в ціні 18 доларів - можна отримати, звернувшись на адресу: "Lastivka" 36 Percy St., Newport, Vic. 3015, Australia. Гуртовим замовцям - 30-40 відсотків знижки.

Свобода
24.УІ.1986 р.

ПРО НОВУ КНИЖКУ З АВСТРАЛІЇ І ЩЕ ДЕЩО

„Під сонцем Австралії“ - нова книжка Дмитра Нитченка, а вийшла вона у видавництві „Байда“ в Мельборні (має 479 сторінок). Це другий том твору під заголовком „З хроніки моого життя“. Перший „Від Зінькова до Мельборну“ друкований ще 1990 р. у тому ж видавництві з цікавою передмовою проф. Марка Павлишина (407 сторінок).

У першому томі читач пізнає життя автора в Україні аж до виїзду зі Львова до Німеччини, а звідтам до Австралії, кораблем до порту в Мельборні, далі вже автобусом, до табору переселенців. Другий том цього твору, себто „Під сонцем Австралії“, починається розповіддю автора - Д. Нитченка, під заголовком „Знову життя почалося“. Не легке було життя у переходовому таборі в Богенгелля, дуже тяжка праця фізична, а ще тяжкі переживання, бо як пише автор:

„Ta моя душа в перші дні наповнилась великим болем і слізами, коли чиновники обдурили мою старшу дочку Лесю, виманивши на працю в місто Тарі, за півтори тисячі кільометрів від нас“ (ст.8).

Вони обіцювали 16-літній дівчині, післати її до школи медсестер, а заставили потім працювати в шпиталі, чистити кімнати. Жіночі з малими дітьми відділювали від чоловіків, що й сталося в родині автора книжки. З цих оповідань пізнаємо тодішніх австралійців, їхнє відношення до людей різних національностей. Але життя емігрантів також змінялося. З переїздом до Мельборну, того, як каже автор, „американського Нью-Йорку“:

„Як і літературне життя, так і громадська праця розросталися, творились клуби, гуртки, танцювальні ансамблі, хори, влаштовувались вистави, літературні вечори, а зрідка почали виходити перші книжки, відкривалися перші суботні школи“ (ст.35).

Головним ініціатором, творцем культурного життя був Дмитро Нитченко, як нам про це відомо з інших джерел. Він очолив Шкільну Раду, започаткував і провадив педагогічні курси для молодих вчителів і сам на них викладав. Далі читаємо про початки літературно-мистецького клубу з доповідями й виступами літераторів, почавши від 1954 р. голова клубу - Дмитро Нитченко. Попри всю працю заробіткову, організаційну, він багато пише до преси на всі актуальні справи суспільного життя, культурних подій, не занедбуючи й власної літературної творчості.

Цікаво відмітити, що композиція цього твору з розповіді міняється на записи „щоденника“. Це дивні картинки, вихоплені прямо з життя, стають для читача дуже безпосередні. Вони показують як автор бачив, спостерігав, схоплював, навіть австралійську природу. Не дивно, що його твори, як напр. „На гадючому остріві“, діти й молодь дуже люблять читати.

На сторінках того „щоденника“ розсипана зворушлива історія родини (включно зі смутком по смерті дружини письменника). Дві доні - це визначні особи в нашому житті не тільки в діаспорі, але й в Україні взагалі. Старша дочка Дмитра Нитченка й його дружини Марії, це тепер знана письменниця Леся Богуславець, молодша - Гая Кошарська - професор україністики в університеті, а внук Юрко Ткач знаний як перекладач наших творів на англійську мову. Під сучасну пору проживає у Києві й там же працює для нашої держави. Згадати б, що він ще 1976 р. був у Києві, відвідав приятеля свого діда, Антоненка-Давидовича. І не бракувало всяких небезпечних пригод.

Тематика цих „записок“ це багате суспільно-культурне життя українців у різних аспектах, у всіх мистецьких ділянках, як література, музика, театр,

малярство, хореографія, хори, а все ілюстроване, оживлене знимками збірними та індивідуальними, письменників і різних мистців, інколи й листами приятелів з цілого світу.

Ще іншу, окрему тематику творять відвідини й побут на цьому далекому континенті наших визначних письменників, учених з різних країн світу, як наприклад, з Канади побував там Яр Славутич, Я. Рудницький, а ще 1974 р. - Микола Лівицький. В останніх роках були там письменники з України, а між ними Роман Іваничук. Сам же автор цього твору Дмитро Нитченко багато подорожував по різних країнах світу, був він у Канаді на VI-му З'їзді „Слова“, а недавно відвідав батьківщину - Україну. Великі його зв'язки листовні з цілим світом, а в записках про себе він критичний, часто дотепний.

В останній частині книжки „Відвідини рідної землі“, автор переходить до розповіді про свою подорож в Україну. З автором мандруємо й ми та переживаємо його радощі й смутки, тяжку журбу з причини української мови та знищеної москалями нашої людини. Зустрічі з визначними людьми, з письменниками, вносили нові переживання, радість і теплоту душевну й як автор пише:

„Повертаючись до Австралії відчув тугу, що знову відриваюсь від рідного краю, не можу залишитись і творити разом з ними“.

Почування автора зрозумілі, але ми знаємо, що він - Дмитро Нитченко, сам творив суспільно-культурне життя українців далеко від батьківщини - України. Він - поет, письменник, літературознавець, організатор українського шкільництва і редактор, видавець книжок різних авторів, „творець“ талантів молодої генерації, як ніхто другий у світі. Для заохоти талановитої молоді, видавав їхні твори в „Нових обріях“. А його власні твори відзначенні були на конкурсах в Нью-Йорку, в Чікаго. Деякі з них переложені на англійську мову. Тож у 10-му виданні „Who is who“ (Кембрідж, Англія), ім'я Д. Нитченка згадується зі списком його літературних творів.

Книжка „Під сонцем Австралії“ - це не тільки літературний твір жанру мемуаристики, але й документ нашої епохи, джерельні матеріали про життя українців у діаспорі. Ця книжка, як криниця живої води“, що дарує людям силу поборювати всяке зло, творити Добро, поширювати Любов, бути гідним своєї нації. Зі сторінок твору виринає постать автора, Дмитра Нитченка - людини великої праці й духової сили. Це справді Велетень Духа.

Нові Дні
січень 1995 р.

МАНДРІВКА ПО ЛІТЕРАТУРНИХ СВІТАХ З ПРОВІДНИКОМ

Пізньою осінню минулого, се́бто 1981 року, вийшла друком книжка у видавництві „Слово“ „Моїм синам, моїм приятелям“. Цікаво, що цей незвичайний наголовок відповідає дійсності, як свідчить тираж книжки в триста примірників з таким додатком: „Книжка ціни не має, бо в продажу її не буде“ (ст.613). Що спонукало автора, Юрія Клинового (псевдо Юрія Стефаника) до цього, не відомо. Може свого роду пессимізм на тлі „нечитальності“ нашого громадянства? Книжка формату 8-ки, гарно видана в елегантному оформленні Якова Гніздовського, обіймає 616 сторінок, з чого 500 припадає на статті, есеї, а решта на рецензії, згадки про декого з письменників і на Місцеланеа. Мимоволі згадується книжка Юрія Бойка „Вибране“ перший том з 1971 р., де автор зібраав свої праці з літературознавства за роки від 1930 до 1956. Юрій Стефаник зібраав праці здебільша друковані в пресі та в журналах 60-х, 70-х років, хоч є й раніші, навіть з 1938, 1943, 1955 років. Автор не застосовує однаке хронологічного порядку, як це зробив Юрій Бойко, вибравши інший критерій.

Зібрані праці це величезний матеріал з ділянки літературознавства та літературної критики, тим-то й книжка адресована до синів і приятелів належить усій українській нації. Збагачує бо вона наше літературознавство взагалі, а в діяспорі зокрема. Відкриває вона цікаві, інколи пригарні, світи нашої літератури. Сучасному читачеві роз'яснює твори письменників, вказує на філософські первні, на універсальне схоплення життя в його суті, як напр. в аналізі твору Е. Андієвської „Роман про добру людину“. Знов у творах такого автора, як Павло Маляр розкриває апокаліptичних іздців з тотальним знищеннем України. Сам же при тому признається, що читаючи ці твори треба панувати над власними нервами, бо душевний біль такий великий, що перемагає читача. Звичайно, сьогодні наш брат часто каже: „Не можу цього читати“, а ті, що мучились у тюрях, кацетах кажуть: „Ви не можете читати, а ми ж це все перенесли!“ Та й ще переносять, жахливо страждаючи. А проте ми мусимо бути свідомі трагедії України, щоб не попадати тут у сон, у блаженний спокій, а навпаки, активно стати до рішучої боротьби з дияволом, наїзником. Юрій Клиновий у своїй праці стимулює, спонукає читача до застанови, до дії. Ми, як народ пропадаємо через нашу несвідомість, незнання історичних фактів, незнання життя української нації.

Близькуче написана праця про Григорія Стрільця-Косинку, це не тільки аналіза творчості, що так раптово обірвалась на 35 році життя талановитого письменника, це також зображення незломного характеру людини-українця. Багато нового вносить у літературознавство праця про Леся Мартовича, про цей „змарнований талант“. В цьому й особлива заслуга Юрія Клинового. Уважний читач на маргінесі цього есею напевно застановиться над проблемою середовища, творчого середовища й в нашій сучасній дійсності, зокрема коли йде́ться про молодих аспірантів літературної справи.

Найбільша праця в цьому збірнику - це есей про Василя Стефаника. Увесь він пронизаний глибоким пієтизмом сина до великого батька. Звичайно, не треба й підкresлювати, що певні факти з життя в родині, спомини, різні малі деталі, загально незнані, увипukлюють, різблять до найменших подробиць могутню постать Василя Стефаника. Надзвичайно цікаво прочитати й про героя Стефаникових творів у дійсності. Замітно також, що певні мотиви з цієї праці, певні вислови Василя Стефаника пронизують усю книжку „Моїм синам, моїм приятелям“. Замітна також і дослідна метода автора книжки. Він широко

трактує предмет досліду, вводить бо аналогії, порівняння з творами світової літератури. З любов'ю, особливою увагою розглядає він мову письменників, бо й в нього мова дуже багата, образна, теплом душі надихана. Може й тому книжка читається легко, наче який роман про письменників. А їх тут таки багато: чудова постать Олени Теліги, „прибраний“ брат В. Понеділок, давній приятель Софрона Левицького, великий майстер української прози Улас Самчук, ніжний поет Борис Олександрів, філософського звучання поет Володимир Скорупський і Остап Тарнавський та інші, навіть замітні постаті перших наших емігрантів у Канаді. Це справді багате джерело знання і насолоди.

Шкода, що на сторінки книжки вкрався чимало помилок. Може й внаслідок далеких просторів, що ділили автора від друкарні. Де ж бо Едмонтон, а де Торонто! Та це ще не біда. Ледве чи й є якась книжка без недотягнень. А в другому, та й ще й поширеному виданні можна їх легко відправити.

А поки що буде, читаймо цю книжку „Моїм синам, моїм приятелям“, радіймо мандрівкою по дуже цікавих світах наших письменників нової доби під умілим проводом Юрія Клинового, за що йому належиться признання і подяка.

Новий Шлях
2 лютого 1982 р.

ПИСЬМЕННИЦЯ З ВІДЧУТТАМ СВОГО ПІСЛАННИЦТВА

Зимовою порою, коли в нас у Торонті сніги і морози, з теплої Бразилії вряди-годи прилітає письменниця Віра Вовк і радіє білим пухом, іскристим і зимним. Запах снігу як каже вона, навіває спомин української зими з далеких літ юнацтва. І радісні іскорки в темних очах розсвітлюють динарські риси лиця і променіє вся елегантна постать.

У новій країні, в Бразилії, прийшло звикати до іншого клімату. Прийшлося долати всі труднощі переселення, творити нове життя. Силою своєї волі і працею зуміла письменниця, розпочаті ще в Європі, студії завершити дипломом доктора філософії. І згодом д-р Віра Селянська-Вовк стала викладати в університеті в Ріо де Жанейро, де й дотепер професорує. Попри педагогічну працю та подорожі в різniх країні світу письменниця, обдарована багатим літературним талантом, пише поетичні та прозові твори. Почавши з 1954 р., видає збірки поезій: „Юність“, „Зоря Провідна“, „Елегії“, „Чорні акації“, прозові твори: „Легенди“, „Казки“, „Духи і дервіші“, „Вітражі“ та інші. Уже під кінець 60-х років упорядники „Координатів“* високо оцінили її новаторські досягнення у поезії та прозі. Притаманні її творам казковість і містицизм на реальній канві життя, приманюють читача, швидколетні афоризми запалюють думку, зогріває течія любові до найвищих людських ідеалів на землі. Тож авторські вечори поетки, письменниці завжди викликають зацікавлення та увагу добірної публіки, як оце й було недавно, 3-го лютого цього року. Цим разом перед слухачами відкрився новий аспект творчої діяльності Віри Вовк.

Увагу слухачів привернула велика цілеспрямована праця в ділянці перекладів. Авторка переконана, що відкриваючи чужинцям, нашим співгромадянам у різних країнах, духовий світ України, її скарби і особливі культурні надбання, ми зможемо причинитись у великій мірі до розв'язки наших політичних важлививих проблем. Тимто тепер спрямувала вона всі свої сили і навіть власні фонди на переклади найкращих наших поетів, давніх і сучасних. У висліді того вийшли друком „Хрестоматія українських творів“, серія книжок і книжечок з вибраними творами Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, як також і шестидесятників і сучасників. Ці переклади довершені п'ятьма мовами (португальською, еспанською, англійською, німецькою, французькою) йдуть в руки людей, що самі творять духові цінності та мають значення у культурному житті своїх народів. Тож влучно хтось назавв поетку Віру Вовк українським інститутом у Бразилії в одній особі. Деякі збірки видані в двох або трьох мовах, як „Мандаля“, „Триптих“, в одній мові португальській, як „О Кантаро“. Та найцікавіше, що авторка дала зіставлення поетичного слова з творами малярства, різьби, кераміки. А для наступних видань плянує й музику, себто, ноти. Цього немає навіть у книжці „Народні перлини“*, де зіставлені народні пісні з образотворчим фольклором. А ця книжка чи не перше в нас того роду видання, та тільки воно з обсягу фольклористики. Навпаки, Віра Вовк дає синтезу мистецтва слова і пензля нашої доби. Гідна уваги добірка поезії та мистецтва з течії суцільної української творчості, включає бо вона мистців в Україні і мистців в діаспорі. Тимто знайдемо поезії Ліни Костенко, В. Голобородька з Києва побіч Зуєвського з Едмонтону, картини Ю. Соловія з Америки та різьби Г. Пецуха з Польщі і т.д. Цей важливий об'єднуючий чинник відкриває один нероздільний духовий світ сучасної України. В цьому велика заслуга Віри Вовк.

1. „Координати“, вид. „Сучасність“, 1969, т.2, ст.307
2. „Народні перлини“, вид. „Дніпро“, К.1971, 391 стор.

ЛИСТКИ ЩОДЕННИКА

Лютий 1972 р.

Зустріч з Вірою Вовк

Телефон: Пані Лесю, це Ви?

- О, кого я чую! Це Ви, пані Віро! Давно я Вас не бачила, не чула.
- З Бразилії до Канади - не близька дорога.
- Правда. А Ви ще й світами мандруєте. В Україні були!

І я умістилась вигідніше на дзиглику і слухала з присміністю голос Віри Вовк. А голос її з нотами аксамиту, як сама мелодія... Дякую мені за мою статтю про неї і поміщення її поезій у моїй „Хрестоматії“, а я ще рада, що побачимось на її авторському вечорі. Ще кілька мілких слів і розмова закінчилася.

Іду до св. Миколаївської школи, на літературний вечір. На дворі зустріла мене заверуха сніжна, зимна, аж дух запирало. Мій Ромко не хотів їхати автом. А втім, може й добре. Люди, а їх на вулицях зовсім не багато, покутані покулені входять до автобуса, обтрашують сніг, витирають окуляри, а за ними в двері добивається заметіль. Ледь-ледь посувается автобус. Вкінці добилася я до школи. В залі групка людей оточила когось. Догадуюсь, а тут мені назустріч поспішає Віра. Не сподівалась я такого милого привітання ще й з поцілунком. Роздивляюсь на неї - лице молоде, ні зморщини, а волосся сиве. Значить не фарбую, природне. А очі темні зоріючі. А руки - чудово малі з пальцями музиканта.

Маленька група присутніх не побільшується. Тут і там, немов на оправдання, нарікають на погану погоду... Та всім якось ніяково. Тільки наша гостя шепнула мені, що сподівалась ще гіршого. В Нью Йорку було ще гірше. І сльози блисли на одну мить у її виразних, душевних очах... Певно пригадуєте собі мої писання у „Сучасності“ про мої поїздки в Україну. А вже ж! Та як би не пригадати? Все це мені відоме. Та що б там не було я відчувала в них величезну любов, тільки любов до України.

Віра доторкує мої бурштини на ший. „Це з України, правда?“ З України! Які вони гарні... А її голос словненій ніжністю. Але пора починати вечір. Відкрила Віра Ворсло, поетка, а гостя читала свої переклади з чужих літератур і свої поезії... Її виступ - це ясність висококультурної, світового маштабу людини... Гая Новаківська ще в авті, як везла мене до дому казала, що треба було радше зробити приватне приняття, ніж таке бідне прилюдне. Наступного дня Віра Вовк відлетіла до Ріо-де Жанейро, бо починався шкільний рік.

НАШІ СУЧАСНІ ПИСЬМЕННИКИ

Багато людей, а може й всі, люблять літературу, це надзвичайне, таємниче мистецтво слова. Красою своєю заторкує воно струни нашої душі, підтримує наші сили духові в хвилинах розpacі і смутку, викликає радість і усміх, збуджує заховані в нас сили духа і завжди ушляхетнює. Звичайно це мовиться про правдиву літературу не про писання „вуличного характеру“, бо це ж не література, хоч сьогодні такі писання дістали розголос і поширення.

Читаючи давнішніх, уже признаних, ославлених авторів, ми часто забувамо про наших сучасників, що живуть серед нас, творять нові літературні цінності і ... може й хочуть з нами контакту.

Послухаймо що про це сказав знаменитий сучасник, Б. Антоненко-Давидович.

Автор і читач

1929 року вийшла друком книжка Б. Антоненка-Давидовича „Землею українською“, замітна поява в нашій літературі. Це знамениті репортажі про літературні вечірки грома письменників з Києва. Між іншим автор пише про літературний вечір, що відбувся в Умані. Отож читаємо, що „авдиторія за три дні начислювала близько трьох тисяч, а в цьому на одному вечорі близько сімсот студентів“. Авдиторія „запалюється, захоплюється, плескає, затихає і знову пильно слухає“, пише автор, а далі розповідає про виступ одного студента: „Ta увага з якою ми слухали твори наших письменників, свідчить за те, що ми й самі ростемо, щоб зрозуміти ці твори. Будемо ж учитись, і вчитись, щоб опанувати всі здобутки людської думки“.

У цих словах письменники відчули, що їхній труд не даремний, що їхня праця не пропаща, що їхні книжки не лежатимуть, по полицях нечитані, а підуть між люди, що письменники не працюють навмання.

„І тут, чи не вперше - пише автор книжки - український письменник міг сказати - це мої читачі, це моя авдиторія“.

А як же ж у нас, таки тут у Торонті, з літературними вечорами? Між нами живуть же письменники і поети, люди цікаві, талановиті. Дехто з них з великим уже надбанням літературним і загальним признанням у світі, дехто ще в постійному рості, вході на свої вершини, але всі індивідуальні, неповторні. Можна сподіватись, що багато з нас знає їх чи особисто, чи з виду, з преси чи слуху, але чи й з творчості?

Чи думаєте, дорогі читачі, що маленькі хоч відомості про них могли б нам помогти? От напр. на вулицях Торонта, на імпрезах, на літературних вечорах, тут і там зустрічаємо високу гарну постать пані Ольги Мак. Тепер вона живе в Торонті.

Пані Ольга Мак - це визначна сучасна письменниця в нашій літературі.

Уродженка Поділля, перейшла пекло совєтської дійсності. Писати почала на еміграції, в Бразилії.

Скарб літературної творчости п. Мак - дійсно багатий. В ньому бачимо різні жанри прози: оповідання, повісті, спогади і романи, найбільший об'ємом і найтажчий вид епічного слова, яким мало прозаїків похвалитись може.

Тематика творів різноманітна: історична з давніх часів і з недавньо- минулого, з життя українських переселенців до Бразилії, і з життя самої Бразилії, з життя засланців на Сибірі.

У її творах велика кількість проблем нашої сучасної дійсності, психологічне поглиблення персонажів, цікаві скомпліковані сюжети, рух і динаміка зображення, а при тому тонкий гумор і легка посмішка над ситуаціями, над дрізб'язковим, людської вдачі.

Велика заслуга письменниці в тому, що дала вона правдиву, нефальшовану дійсність нашого історичного шляху в першій половині ХХ століття, спростовуючи викривлену творчість письменників в Україні. Своїми творами письменниця причинилася до „географічного“ поширення української літератури, впровадивши до неї нову велику країну, Бразилію.

Дотепер вийшли друком такі твори: „Бог вогню“ 1955, „З часів єжовщини“ 1954, „Чудасій“ 1956, „Жаїра“ 1957, „Проти переконань“ 1959, „Куди йшла стежка“ 1961, „Каміння під косою“ 1973 р. і оповідання по різних журналах в Америці та в Канаді.

Остання книжка „Каміння під косою“, як передше „Бог вогню“ викликало особливе зацікавлення серед молодих читачів.

Чи не було б отже кожному з нас цікаво прочитати її твори, а письменницю зустріти на котромусь з літературних вечорів „Слова“?

НАШІ СУЧАСНИКИ

„Заобрійні перегуки“ - це вже дев'ята збірка нарисів, що збагатила літературне надбання письменника Івана Боднарчука. Автор широкознаний у нашому культурному житті, зокрема в ділянці шкільництва. Знаний своїми досягненнями в літературі, прозі такого жанру, як оповідання, новеля, повість, репортаж, нарис. Саме нова його книжка „Заобрійні перегуки“ з відповідною обкладинкою Маріяни Палієнко, містить 14 нарисів.

Влучна ця назва дійсно сполучує чародійною силою слова далекі континенти, Америку-Європу, далекі країни, Україну-Канаду, а передусім його таки земляків, тут і там. Тонка мережа життя персонажів тут і там. Персонажі розтерзані поміж двома світами.

У далекий Флін Флон вибрався в дорогу до школи учитель, чи може інспектор. Сніговія зупинила всі літаки. Треба ждати. Несподівано увага схопляє почерк листа і ... завиравали картини з життя колишньої його учительки. Дужа „розтерзана між двома стінами“. Скрипаль Микола, мистець з України, титулом культобміну в Канаді, „розколений мов дерево громом“, не може тут залишатись, хоч земляки намовляють. Тож же мати, жінка, діти... У телефоні: „.... вернись до нас,... бо...“ І читач добре розуміє те „бо“.

Лавро - загублена дитина в роки голоду, „знаходить свою дорогу до Бога“. Тут у Канаді, тепер він сторож у церкви, але „сторож стеріг громаду, а громада вистерігалась сторожа, зерно недовір'я між земляками. Між персонажами цікава постать жидівки Файги, що її врятували від німецької заглadi українці, селяни в горах. Багато й інших постатей, ніжно, багатобарвно змальовані. Особливо учительки, що свою любов учням дарували, „щоб ми йшли у світ, і ту непорочну любов несли між людей, щоб... було більше любови й краси“. Життєві шляхи персонажів зв'язані з трагічною долею України. Нариси ці - це вітражі наших днів. Заворожені на них постаті, неначе святих, йдуть нелегкою дорогою до Бога. Трагізм переживань, розтерзаність душі зовнішньо підсичене сніговіями, оповите вітрами. Трагічний настрій роз'яснений усміхом доброти, співчуттям, любов'ю до дітей, що залишені без опіки, до земляків, що приїхали сюди, попадають в руки людської п'явки, до поета, що глухне, до бідного хлопця-каліки.

Не всі нариси передають „перегуки“. Деякі не витримані в багатоплощинному стилі, як „Ржаві ключики“, „Гостинець“. Вони радше написані як образки. Але всі сповнені діялогами, що вносять легкість подачі, багаті в метафори, що підносять красу мови і понад усе пронизані глибокими почуттями серця.

НАШІ СУЧАСНИКИ

Віра Ворскло - це псевдо поетки, пані Юлії Триріг-Шелегот, авторки двох збірок поезій: „Листи без адреси” з 1967 року та збірки „Лада” з 1977 року. Ця остання збірка звертає увагу небуденним розміром, бо обіймає около 500 сторінок друку, визначається різнопородною тематикою, мотивами не тільки ліричними, а всім, що несе сучасне життя, попри те в аспекті понадпросторовому та понадчасовому.

Крім цих двох згаданих збірок, вірші цієї авторки знайдемо на сторінках преси та журналів, і вперше таки почала поетка друкуватись у „Новому Шляху” в 1951 році. Розповідаючи про себе, згадує вона свій дебют у 1939 р. ще в Україні, віршем „Мрії”, за який на шкільній олімпіаді одержала першу нагороду. Так оце літературну творчість почала поетка дуже рано.

Народилась Віра Ворскло в Києві, а провівши дитячі роки на Полтавщині, Кубані, Кавказі, опинилася з батьками на західних землях України, а далі еміграційні шляхи завели всю родину до Канади. Жадоба знання спонукує поетку постійно студіювати, не тільки в Торонтонському університеті, де здобула ступінь Б.А., але також і на різних курсах, а в цьому й на педагогічному. Діяльна й динамічна в нашему громадському житті та в шкільництві, поетка багато пише на актуальні теми. В поезії розкриває багатство мотивів історичних, патріотичних, бо й вся її творчість сповнена любов'ю до України. Захолюючись скарбами української мови, авторка висуває інколи цікаві, хоч звичайно, треба сказати, дискусійні концепції. Своїми роздумами про людину поетка перекликається інколи зі Симоненком і Ліною Костенко.

У новій збірці поезій „Лада” кожний читач відкриє для себе не одну цікаву сторінку.

Віра Ворскло

З нас кожний має скарби власні:
Свій власний досвід, почуття.
Зі сварбів цих таке прекрасне
В різноманітності буття.

Хто вміє всі свої здобутки
В житті вживати до пуття,
Той крила ломить горю й смутку -
Будує, як палац, життя.

А хто зі заздрости конає, -
Не бачить власних перемог,
Свое той щастя убиває, -
Сміються з нього люди Й Бог.

Бо щастя скрізь витає близько:
Спинись, поглянь і захопись!
Ось нахились до квітки низько
І злинь із пташкою увись! -

І будь щасливим хлібом-сіллю,
П'яній вином своїх думок!
Життя - це праця і дозвілля,
Знання і досвіду струмок.

ТУГА ЗА ПЕРЕОБРАЖЕННЯМ

Над світом панує закон вогню, закон любови, за світоглядом Олеся Бердника. Цей закон веде тих, що шукають шляхів з безвиході, тих, що долають грати, тих, що позбавлені страху, веде в ясне переображення.

Закон вогню, закон кохання,
Пали мене, карай мене!
Веди крізь громи і повстання
У преображення ясне!

(Олеся Бердник)

Туга за переображенням - це новий дух людства на нашій плянеті, хоч саме зерно переображення - прастаринне, збережене в Упанішадах, святих книгах Індії, в Авестах, святих книгах Ірану, в Святому Письмі Нового Завіту.

З тути за переображенням гіндуська філософія ставить питання „ХТО Я?“, і в писаннях найкращих мудрців і діячів нашого століття (М.К. Ганді, С. Радгакрішнан, Рабіндрант Тагоре, Срі Авробіндо, Яваргалал Неру) відкриває і закріплює своє „Я“ індивідуальне і національне „Я“ цілої Індії. В минулому столітті в Європі родяться нові ідеї іберменша і супермена. По II-ій світовій війні німці пишуть того рода книжки як Іх Бін (Я є) шукаючи та стверджуючи своє національне „Я“. Туга за переображенням являлася у різних часах у всіх геніїв. Тарас Шевченко накликував стати людьми, а для себе просив в Бога полум'яного слова. Ще перед ним Г. Сковорода вчив про самопізнання і закріплення свого духового „Я“, бо тільки дух животворить. Плотін, філософ-неоплатоніст вказував на те, що людина живе на землі, але в світі духа. Над західним світом, над світом християнства дотепер ясніє євангельський образ Переображення Ісуса Христа, але сама свідомість переображення ще не дійшла до людей, не стала їхньою конечною потребою. Ще людина духовно не багато піднеслася. Поети це відчувають і Олеся Бердник пригадує:

Ми не діти землі
Ми посланці небес,

що в мандрівці по Землі призабули своє походження з „ясного Безмежжя“, забули про велич Вітчизни, її красу і тепер немов Гулівер у ліліпутів зв’язані ми нитками матеріалізму до тривимірної сфери плянети. А люди ж народжені для щастя, для волі. Тож накликує він:

„Умийтеся сонячними променями
і починайте нове життя!
І починайте нове життя у невимірності Волі“.

Як нагадує цей заклик Шевченкове: „Умийтеся, образ Божий багном не скверніт“. Оце умийтеся - стати чистішими, ліпшими, серцем досконалими і вставати „НИНІ до походу“. До якого походу?

На сторінках „Блакитного коваля“ розгортається перед нашими очима космічна картина боротьби Білого і Чорного.

„Хто кого здола?
Чорний білого розітне шаблею страшною?
Білий - чорного?“

Стугонять літаври в просторах неба. Темрява. Могутній образ двобою - це так добре знаний ідеобраз з давньої української мітології про Білбога і Чорного, знаний в концепціях Заратустри, в християнських поглядах про боротьбу Добра і Зла в цілому світі, в серцях людей. А що люди? В космічній картині О. Бердника люди „сплять, не чують, не бачать“. Тільки Невмируща Мати ронить над ними слізози.

Не можна одначе „мокріти в багні“, проходити життя мов тіні. Тож: „Спалахніте серцями, ваших променів ждуть“, накликує поет, себто треба переобразитись у світло, в ясність. А це - праця, змагання, це труд такий, як у Блакитного коваля:

Я блакитний коваль,
Маю кузню свою.
Не залізо, не сталь -
Власну душу кую...

У воїна перекуватись треба, у воїна, що має „ясність сонця, щирість землі, мужність лева, мудрість дракона“, щоб „ зло спопеляти, тьму розганяти“, за словами поета.

Чому оце така боротьба в космосі?

Оригінальне озмислення причини цієї боротьби проводить поет на основі концепції генези світу в старовинних Арийців, з космології наших давніх предків, з космології, що й дотепер з прадавніх часів існує в коляді про сотворення світу про дерево життя, що перейшло з бігом часу в наші писанки, вишивки. Цю концепцію оновлює поет новим елементом - цвіткою, - Серцем-Любов'ю - що зацвіла на дереві життя. А що підступний дракон захотів нею заволодіти цвітка-серце вибухла полум'ям, розсипалась іскрами в Океані Життя.

„Так порушилась єдність.
Пливуть іскри в серцях, і шукають дороги до рідного дому.
Та дорога - Любов.
Де виникає вона - древній заповіт воскресає:
Склести з іскор палаюче Серце,
Повернути його - променисто-чудове -
У єдине лоно Життя“.

А покищо грізний цей океан життя „на сумній непривітній Землі“. Можна в ньому потонути. І тому „Прадавня Мати“ накликує:

„Не забудьте про серце.
Лиш по ньому в тумані
Відшукаєте путь“.

Високо понад усе підносить поет Серце-Любов. І хоч як воно не дивно спостерігати це по фоні тотальної злоби, ненависті, кривди, що саме тепер заливають Україну, то одначе цей погляд має глибоке коріння в духовості України від непам'ятних часів; почерез тисячоліття у старовинних піснях, у святих книгах, у філософії Сковороди, що сказав: „Хіба не любов усе єднає,

будуєтвортить, подібно до того, як ворожість руйнує?“, почерез вистраждані поеми Т. Шевченка, аж до поетів шестидесятників. Це зерна любові сіють велетні українські. О. Бердник, побіч воїна, висуває постать сіяча, таке характеристичне зображення нашої духовості з прадавніх, передісторичних часів. Тільки тепер цей сіяч засіяє вогняні зерна Любові:

Все перетвориться в попіл,
В хвилі першооснови,
Лише навік немирущі
Зерна Любові...“

Любов'ю опромінений образ Прадавньої Матері, безсмертної України. У ній є старинна мудрість, любов і серце. Для Неї іде „грізний час Дивозмін“ а воїни сіячі - нові переображені покоління („Народи мені, дівчино, сина“).

Магією свого слова веде нас Олесь Бердник у космічні простори сповнені динамікою, кличе нас, братів своїх і всіх людей у переображення духове.

Гіндуський мудрець і діяч нашого часу С. Авробіндо каже, що в мистецтві є три елементи: естетичний, інтелектуально-виховний і духовий. Чи не потверджує це поетична творчість Олеся Бердника красою метафоричних образів, філософською концепцією життя та ідеєю духового переображення?

А великий сучасник згаданого Авробіндо, Магатма Ганді кинув клич у нашому столітті: „поконаймо найсильнішу імперію світу силою духа“, що й зреалізувала Індія.

Туга за переображенням пронизує збірку „Блакитний ковалъ“ і хоч поезії визирані зі всіх прозових творів автора, а звідси їхній неоднородний характер, вражають вони своєю красою змісту, форми, широкими концепціями, космічними зокрема, та місією переображення людини, надто українця.

Білька заслуга видавництва „Смолоскип“, що цю збірку, невеличку зрештою (88 сторінок), зладила в оригінальному оформленні з передмовою та відповідними ілюстраціями Павлокімця і дає в руки українському читачеві.

Промінь
лютий 1977 р.

БУТИ СОБОЮ

У творі Олеся Бердника „Розбиваю громи“ стрінemo хлопця-підростка, що уміє дивитися на життя людей. Уміє він шукати свого „я“, і, саме, у своїх пошуках звертається до матері з питанням: „що ж найголовніше?“ розуміється, у житті. Кругом бо люди такі зайняті, такі запрацьовані, такі зажурені. Одні працюють для кар'єри, інші для маєтків. Тяжко працюють також на хліб насущний, на те, щоб виживити родину, виховати дітей. Працюють і для науки і для творчості. Життя сповнене проблемами. Життя рвучко спливає. Щось одначе й є найважливіше в житті одиниці. Що саме?

- Бути собою, синку... для його віку „берегти чистоту в усьому“, ... бо „душу відмити - ой як важко!“ Бути собою - берегти те, що нам передали предки. Що було любе їм з покоління на покоління. „Все те в тобі, в крові твоїй, в підсвідомості, в серці...“ (стор.55).

Чи не є це найтяжче і найважливіше завдання старшого покоління виховувати дітей згідно з Божими законами, щоб вони були собою. Можливо, що ця проблема найтяжча є для людей-переселенців, у тому й для нас українців, розсіяних по всіх країнах світу. А втім, і в Україні виховання - це тепер - неабияка проблема. Московська окупаційна влада старається знищити свідомість, вирвати духа нації зі сердець її дітей за посередництвом школи навіть від садочків почавши. Усім нам ці життєві факти сучасності добре відомі. Тож не диво, що знаходять вони своє зображення в українській літературі. Та не тільки зображення. Відкривають бо вони нам правдиву суть цієї проблеми у світлі Божих законів. „Запам'ятай, синочку, що корінь - народ. Які б не були прекрасні плоди - учені, письменники, філософи, - всі вони живляться від кореня. Одірвешся від нього - кінець. Гниття, загибель, забуття...“ (стор.103)

Зворушлива ця повість Олеся Бердника - „Розбиваю громи“ - про маму, про сина, та ще й про розбите подружжя, про наслідки для сина з того ж розбиття. Тільки головна ідея у житті, - „бути собою“ - рятує його від „гниття“, „загибелі“.

Інакше потрактована проблема свідомості свого „я“, радше може, забуття свого „я“, у повісті „Мати“ того ж письменника. Глибоко алегорична ця повість-монолог розкриває нам трагедію синів, що гинуть у неволі, затративши свідомість свого „я“. Та мати віднаходить їх і кров'ю свого серця приводить синів знов до духової свідомості свого „я“, і так їх рятує.

З іншого аспекту цю саму проблему виховання потрактувала письменниця, емігрантка, - Наталена Королева. Повість її також має назву „мати“. Це мати емігрантка, вірменка. У Свят-Вечір самотньо сидить вона у своїй кімнаті. Уставивши рядочком на столі перед собою, знімки чоловіка і дітей, переживає вона роки минулі, коли то вся родина була разом. Чарівною силою пам'яті мами, пані Захаріянц, виринають давні події, життя усіх членів родини. Батько і дочка згинули за чужу справу, за Росію. Решта дітей зденаціоналізувались. Один син потурчився, дочка відцуралась від свого народу, вийшовши заміж за грузинського князя, а третій син виїхав до Америки і став уже Зах зі Захаріянца. І всі разом її забули, залишили.

У сюжетному плетиві з'являється Мати - Вірменія. Пані Захаріянц горнеться до неї, називаючи „мамою“. Але Батьківщина, назвавши її „зрадницею“, запитує: „Що ти зробила з моїми дітьми?“ „Хто звільнив тебе від

обов'язку матері - навчати дітей своїх жити в пошані до прадідів своїх?“ - „Мої діти самі віддають чужим своїх дітей“. - Ніякого оправдання Батьківщина не приймає, бо й оправдання на зраду не може бути. Дальші висновки про виховання, про питання „Бути собою“ залишає Наталена Королева кожному читачеві.

„Бути собою“ - це в першій мірі свідомість свого кореня. Приходить ця свідомість, передусім, з вивченням рідної мови, з пошаною до народу до своєї нації, зі засвоєнням культурного надбання предків. Бо, як каже Ліна Костенко, „навіть плаваючі квіти мають свій корінь“. Свідомість свого „я“, свого кореня, дає духову силу, оберігає людей від психічних недуг, від роздвоєння. Така людина, така суспільність, такий народ, що „є собою“ - це повноцінні вартості в мозаїці цілого людства на Землі.

КНИЖКА - ЗМАТЕРІЯЛІЗОВАНИЙ ДУХ ЛЮДИНИ

Прочитаймо маленький розміром, величезний глибиною болю, твір Миколи Руденка ХРЕСТ.

У житті ідеї панують світом. Ідеї важливіші від життя. Ідеї долають смерть. Ідеї формують нації.

Пригадаймо собі найважливішу подію національного життя у ХХ-му столітті.

Безперечно, це відновлення нашої держави в 1918 році. А в яких часах воно сталося? Тоді саме, коли окупанти України певні були, що вона вмерла, навіки похована, навіки замурювана. А вона - знищена, зруйнована, - воскресла на поклик: „Вставайте! Кайдани порвіте! І вражою злою кров'ю волю окропіте!” Стільки страждання у святій книзі нашої нації. Стільки любові і стільки докорів за те, що „і я - не я, і ми - не ми”, затемнена свідомість нації. Саме ця несвідомість національна - наша найстрашніша в'язниця. Як влучно сказав сучасний поет М. Вінграновський: „Свобода в нас і з нас іде”. Шевченковий „Кобзар” розбивав цю нашу в'язницю, за те також цю книжку переслідували окупаційна влада і на східніх і на західніх землях України. Не вільно було друкувати її, цензуровано, фальшовано, як діється і тепер. Вилучувано її з бібліотек, забирають з домів. Бувало і так, що за одним „Кобзарем” поліція шукала в селі, йдучи від хати до хати. Це було в Києві на Підляшші. А люди тримали той один „Кобзар” у скриньці, під долівкою в господаря Мелешка, а вечорами сходилася молодь і вивчала його напам'ять.

„Кобзар” увібрав в себе всю духовну традицію нашу, відчуття і розуміння світу, краси, людини, як такої, сповнений любов'ю, не ненавистю, формував з нашого народу нову націю. „Кобзар” святість наша і як така входить у загальнолюдську скарбницю. Свідчать про це переклади творів Шевченка 300 мовами світу.

Є різні книжки. Ненависть автора, чи цілого покоління творить книжки сповнені ненавистю, як наприклад „Огнем і мечем” Сенкевича, що одначе не приносить ні кому ні чести ні добра, бо зло родить тільки зло.

Героїзм і Правда виховують героїчні душі. Ніхто напевно зі старшого сучасного покоління не забуде впливу книжки Д. Донцова „Націоналізм” на молоде покоління, що в ім'я свободи України, за людську гідність українця не шукало вигоди, спокою, а пішло в завзяту, довготривалу, ще не скінчену боротьбу. Так книжка оформлювала життя індивідуальних поодиноких людей і покоління.

Маємо цікаві приклади із життя учених. Славний дослідник нашої старовини Дмитро Яворницький захопився в дитинстві книжкою М. Гоголя „Тарас Бульба”. Вона полонила його розум і серце на все життя і він, під її впливом, став дослідником Запоріжжя. Згодом про нього писав письменник Ільченко: „Завдяки безнастannим шуканням цієї напрочуд енергійної людини історія запорозького козацтва збереглася в своїй неповторній красі”.

Як гарно сказав Іван Франко, що в словах є „безсмертна чудотворна фея, правдива іскра Прометея”. І як добре, що тепер ця „чудотворна фея” доступна кожному з людей. І найбідніший може придбати собі гарну книжку за малу ціну. Колись такого не було. Ще за княжих часів, коли то книжку переписувано рукою, вона була доступна тільки найбагатшим людям. Вартість книжки рівнялась вартості одного села, або за неї можна було купити двадцять пар волів. З розвитком друкарства, що його в Україні започаткував Степан

Дропан 1460 року, книжка стала преважливим елементом культури і цивілізації. Значення книжки постійно росте, збільшується. Тепер видно її і на лиці кожної людини. Видно, хто читає і що читає. Люди нечитаючі виглядають, як тяжкі брили каменя. Іхні очі вимовно говорять, чи вони живуть. Чудово сказав про око Ісус Христос: Світло тілу око; гляди ж оце, щоб світло, що в тобі є, не була темрява".

Звичайно, не можна всього прочитати. У наших часах книжки - істинно величезне море. Кожний може вибирати собі книжку за своєю професією, потребою, але є книжки доступні і милі кожному, де б він не працював і що б він не робив. Це книжки красного письменства.

Саме люди люблять читати сучасників своїх. Там часто знаходять ситуації, що їх самі переживають, проблеми, які їх турбують, пізнають авторів, що їх у житті бачили, чи знають. Знаходять відповіді на свої болі чи зацікавлення. Можливо тому одна молода пані сказала, що не любить книжки, де немає радія, телевізії, бо це не модерна книжка. Не можна брати до уваги тільки цю прикмету модерної літератури, але дійсно не шкодить знати, в чому якраз проявляється наша епоха в літературних творах. Саме література втілює думки, бажання, ідеї нашої епохи. Сучасне письменство таке зовсім інше від попереднього письменства, як інша наша доба, наше життя.

Наша епоха - це епоха польотів у космос. Потрясаючі наслідки цього факту. Образово, цікаво схопила проблематику нашої доби сучасна поетка Ліна Костенко в творі „Кобзареві“. Наша планета - це неначе корабель у космосі. Покрутivшися цей корабель у пожежах ХХ ст., з того багато людей захворіло, втративши традиції, основи етики, естетики і шукають вони нових форм, „для того змісту, що в душі нема“. Але з другого боку історія стоїть на старті і „небавом розірве чумацький шлях, як стрічку золоту“. У цій ситуації яке ж завдання поетів, творців слова? - запитує вона Тараса Шевченка, нав'язуючи в той спосіб нашу добу до традиції. „Гартуйте ваші голови не переспівом, а заспівом в дорозі нелегкій,“ каже поет:

„Бо пам'ятайте,
що на цій плянеті
відколи створив її Пан-Бог
ще не було епохи для поетів,
але були поети для епох.“

Глянувши на нову літературну творчість, бачимо колosalну географічну експансію. У літературі є вже тепер усі континенти, всі країни, всі раси, люди, що живуть на світі. Щобільше, ця експансія сягає і космічних просторів чи то в науково-фантастичних творах авторів, як Олесь Бердник, чи то в записках українського космонавта Павла Поповича, в книжці „Вилітаю вранці“.

Інша дуже цікава прикмета модерної літератури - це історизм.

Кожний народ, виходячи на міжнародну арену, закріплює своє коріння на своїй предковічній землі. Люди шукають за своєю ідентичністю, закріплюють її. Це саме роблять і цілі нації. Звідси то історичні твори різного роду і різних проблем. Ще інша прикмета підкреслення неповторності людини, як каже В. Симоненко:

Ти знаєш, що ти - людина,
Ти знаєш про це, чи ні?
Усмішка твоя - єдина,
Мука твоя - єдина,
Очі твої - одні.

Зустрінемось у новій літературі зі зображенням дивного страху і самотності, непевності людини; пізнаємо також суту українську концепцію людини, як неповторного люблячого серця. Концепція ця скристалізувалась на основі філософії Г. Сковороди й Тараса Шевченка. З нею зв'язана всеобіймаюча любов, дивна вона, особливо тепер у нашій ситуації. Мабуть і це і заповіт у майбутнє, бо тільки любов поконає всесвітнє зло. Так само людська думка хоче подалати час і простір, хоче вирватись з їхніх кордонів.

Це намагання уявляється в літературі в стилі в так званій багатовимірності. Наприклад, сюжет одного твору може проходити в різних далековіддалених від себе епохах, як у „Диві“ в XI ст. і в XX столітті, або за одну добу обняти величезні простори і довгі роки. Новітній струм життя на нашій планеті одинаковий у всіх літературах, а в кожній з них оригінальне обличчя даної нації. Кожна добра наша книжка - це частинка України, її духовості.

Ми щасливі, бо Господь наділив нас великими поетами, письменниками, великими талантами. Що ми зробимо з ними? Помножимо на наше добро, на майбутнє української нації, чи закопаємо їх на наш упадок? Залежить від нас, від кожного з нас. Пам'ятаймо, що книжка, духовна еманація нації потребує атмосфери, в якій вона постає, потребує читача, який є її співтворцем. Яке отож наше відношення до книжки, до авторів? Чи купуємо наші книжки, чи не припадають вони порохом на полицях книгарень? Чи позичаємо наші книжки в бібліотеках, а їх інколи з великим трудом зібрали наші бібліотекарі для нашого загального добра. Чи оцінюємо їхню працю? Чи є у нас читацькі гуртки, що обіймають великі круги суспільності? Чи правильно можемо без книжки оцінити нашу духовість, наше все минуле, передбачувати майбутнє? У книжках бо зматеріялізований дух людей, націй і людства, минуле і сучасне. Хто не знає свого минулого, той засуджений повторити його, як сказав один сучасний есеїст. Хто знає минуле, історію, той творить будучність.

Новий Шлях
9 грудня 1978 р.

З ГЛИБИН ДУШІ, З ПРОСТОРІВ ПЕКЛА

Марія Кремінська, „Вівці, вовки і люди“, Торонто, 1989, ст. 644

Книжка Марії Кремініярівської - це епопея ХХ століття. Чому епопея? Це бо історія і сучасність, проблеми загального значення, боротьби всього народу за волю, своє існування, багатогранність життя, філософські висновки для всіх на нині і на майбутнє, крім цього сильне образотворче слово без якого немає літератури. У книжці читач знайде портрет авторки, Гимн постанців Волині, передмову Валентина Мороза „Незнаність“ і передмову англійську пера Честер Данетт. На твір складаються такі частини, як: Олена Курило, Оповідання про Надію, У рідному місті, У тюрмі, Етап, Лагер Додому, В Сибіру закінчене хронікою 1958 р. Авторка користується різними жанрами. Тут маємо оповідання, легенди, розповіді, щоденник, вірші, листи хроніка, а скрізь легкі живі діялоги. Зовнішній зміст - це життя українців у „пекельній державі“ на своїй землі, у тюрмах, ляграх і на чужих землях на засланні. У статті-рецензії немає змоги подати всіх аспектів життя, то ж треба обмежитись до деяких.

До дуже важливих і болючих проблем належить життя родини, недоля дітей. У перших розповідях пізнаємо родину героїні твору, Марти. Це родина трьох поколінь на Волині. Родина інтелігентної верстви. Усі працюють, сповняють свої обов'язки, а життя ясніє роковими святами, що оповиті чаром традиції, красою писанки, коляди, легенд та історії України, і скрізь море родинного тепла. Та приходить катастрофа, смерть - не натуральна, а смерть підступна, утроєння, бо в той спосіб поляки зайнанці можуть ліквідувати українську середню школу, що була їм сіллю в очах. А далі приходить 1939 рік і новий московський окупант. Приходять арешти, тюрми, заслання, вивози цілих сіл. Твориться новий тип людини, як напр., „советські женщіни“, учительки, що бояться говорити по-українськи як ота Оля „советка, перекручена на російське жінка“ (467). А втім, дуже тяжка доля учителів, що проти переконання дають дітям атеїзм і комунізм. Та не тільки учителі, усі наші родини, скалічені, зруйновані, викорені з прадавніх поселень. А діти! діти! Бачимо їх скрізь на сторінках твору. Батьки - замордовані, розстріляні, матері в жахливих ляграх Казахстану, діти в „дітбудинках“ на Московщині або на вулицях з голоду вмирають.

Вивезли нас... одної ночі побудили нас, посадили на віз і вивезли з села на залізницю... нас і ще 28 родин. Потяг завіз на Урал, в Тагіл. Батька від нас забрали і невідомо, що з ним зробили... Всіх чоловіків забрали, а жінок і дітей завезли аж в Омськ. В Омську я кричала, що хочу до мами, дуже плакала, а брат менший за мене, потішав мене! Такий він був добрий... (455).

Читаємо далі про долю діток наших і серце кровавиться з болю. Болієш разом з їхніми матерями на засланні, де вони свої роки проводять у тяжкій фізичній роботі серед знущань, фізичних і моральних. Мабуть ще ніхто в літературі не описав, не зображенував так широко життя українок у тюрмах, на засланнях. На сторінках твору багато, дуже багато персонажів, не тільки українок, українців. Маємо людей різних національностей: поляків, москалів, грузинів, киргизів, литовців, жидів та інших. Вчинки, погляди, стиль поведінки та мови творять не тільки індивідуальні характеристики цих людей, але також свідчать про принадлежність до тієї чи іншої нації.

Авторка зуміла всесторонньо розкрити окупантів. І то не лише фізичну силу, тортури, ростріли, злодійство, але й обман, підступ, брехню на величезному просторі „пекельної держави“. Для ілюстрації згадати б як то 40

учнів з найстарших клас забрали москалі наче б то на екскурсію (навіть до Києва!), а завезли їх усіх до тюрми в Дубні і всіх замутили в страшний спосіб на смерть. При тому кровавому ділі допомагають москалям не жиди, але єреї, себто порода жидів, вихована москалями, такі як Кац і Лерер (ст. 555, 609). Авторка одначе застерігає від ненависті, бо були й такі як Олена Курило. Щодо росіян, то авторці вдалося розкрити їхню суть: „Вони піdlі брехуни так забрехались, що самі повірили в свою брехню і своєю брехнею обдурили Захід! Захід вірить кожному їхньому брехливому слову! (563)

„Москвин, оцей „руsskій“ думає, що він тебе має. А хіба злодій має те що загарбував? Злодій знає, що Україна не його, тому лютує...“ (229).

Одначе: „Ми є і ми будемо! І щоб з нами не було - ми вистоїмо“ (ст.229), вірить геройня твору Марта, алтер єго письменниці. Поруч з нею багато їхніх персонажів, людей слабих, але й людей сильних, як Михайло Сорока, ввічливий, скромний, спокійний“, що „від кожного віджене розпуку... й відчай...Божий апостол“. Незабутній персонаж - це Марійка Будник що в 14 році життя стала зв'язковою УПА, складала вірші в тюрмі, а жінки їх співали. Цікаві постаті, є добрі й злі, але: „Кожна людина була тут як цікава книжка. Розгортай і читай“ (601).

На сторінках твору говорить з нами Україна. Україна історична, бо минуле вплетене в сучасність, в якому є „святі хлопці-бійці УПА“, виселення українців з Лемківщини, та навіть еміграція. Все воно цікаве, актуальне, але дуже болюче. Але є щось у творі наче проміння душі, проміння самого добра, щось божеського. є тихенька пісня, добрій погляд, слово потіхи і .... є молитва.

Саме весь твір змережений, прояснений молитвою. Інколи вона така зворушлива ця молитва, що слізми сповняться очі, серце стає добрим.

„.... Я Тебе прошу Господи, прийди і стань біля мене. Я нічим зарадити собі не можу, прошу Тебе, будь біля мене! - і повірте мені пані Марто, Ісус Христос був біля мене...“ (171).

Розповідає пані Наталя товаришкам недолі, повернувшись у камеру з допитів НКВД. До глибини зворуше молитва засудженої, на довгу каторгу, перед етапом з України по далеких просторах пекельної держави. І молиться вона в церкві, що її москалі обернули в пересильну камеру. Можливо там саме відчула і зрозуміла, вона страшну долю всієї України:

- Господи, Ісусе Христе, дай нам сили! Хай нашою силою буде гаряча любов до України і до українського народу. Дай, Господи, щоб любов до України зберегла наші серця від од чаю і безнадії, щоб роз'яснювала нам чорні дні і ночі, що чекають нас. Хай Україна сяє на тому тернистому шляху, що стелиться перед нами! За Україну і за український нарід молюсь Тобі: страшне лихоліття терпить Україна! Врятуй нашу Святу Землю, яку Ти нам дав, від заглади, врятуй наш нарід від мук і знищення. Поможи нам, Господи, Ісусе Христе! Будь з нами! (ст. 221).

Авторка, Марія Креміннярівська, відчула своє післанництво: передати людям, своїм і чужим, мартирологію України в пекельній державі, де панує „советская власть“ москалів-руsskіх-росіян. Вона зуміла розкрити саму суть окупанта і показати, що він, завжди прикривається заслонами, як соціалізм, комунізм, а колись був панславізм, щоб не бачили московсько-російського імперіалізму.

Зуміла вона також у серцях земляків скріпити віру в побіду Правди, освітлити дорожковази до мети, до волі! Уважний читач відкриватиме різні проблеми, людей, цікаві погляди, важливі висновки і.... красу душі.

Наша Мета, 28 квітня 1990 р.

З АВТОРСЬКОГО ВЕЧОРА В „СЛОВІ“

(4-го лютого 1990 р.)

Високоповажані Пані і Панове!

Сьогодні у нас у „Слові“ - велике свято. Свято, не тому тільки, що це авторський вечір, але й тому ще, що це привітання нової книжки письменника, поета Михайла Осадчого. Тимто цей вечір є унікальним, як унікальним є кожний літературний твір. Недавно, бо в осені минулого року, святкували ми такий вечір у товаристві АДУК з нагоди виходу в світ збірки поезій Степана Сапеляка „Без шаблі і вітчизни“, а сьогодні вітаємо поета Михайла Осадчого з його збіркою „Скитський Олтар“.

Книжка - це величезна духовна сила! Добра чи зла, але сила! Це еманація духа авторового, що впливає на безмежну кількість душ людських.

Як з лиця пізнаємо людину - її расу, культуру, емоції, чи як гарно висловився поет „з лиця малюю портрет душі“, так оце з глибини поезій „Скитського Олтара“ виринає духовість автора, його духовний портрет.

Отож на тлі трагічних картин життя на засланні, на тлі дивної краси пейсажів, у цій збірці зарисовується постать поета - сильна, мужня, опромінена найглибшою вірою.

Молодою людиною пішов він на каторгу аж у Мордовію, туди, де за його словами „поети мордовіють“, де „над чолом мечі Дамокля звисли“. Єдиний порятунок - це вид неба, погляд на небо: „Схились до мене, я твій брат“ просить поет, а в душі його родиться сильна постанова: „Духом вцілити і вижити мушу!“ „У шаленстві боротьби залишились собою!“

І друзів до того закликає: „Нумо, хлопці, тайзі не піддайтесь!“

„Нам бо волю замуровану в льоху
На сонце вирвати мати заповіла“

Глибоко в душі відчуває поет Україну: „Ти вже навічно, Барвінкова, моєю долею, щастям єси“. Поет вірить у її Воскресіння, вірить, що він повернеться в Україну крізь усі „неможна“. Щобільше,

„Складу всі ноші на рамена
Які несе мій рідний край.
Розкрил я його знамена“.

Середдалеко неповно згаданих портретних рис ясніє віра в чудо:

„Але твердо знай одно:
Що коли ти віриш в чудо
То збувається воно!“

Збулося чудо, здійснилося воно в житті і нашого поета: Він повернувся зі заслання, він навіть між нами, в його руках нова книжка, і ми всі вітаємо його з цим досягненням. Усі бажаємо нових успіхів у громадській діяльності великої ваги, успіхів у творчості, бажаємо, щоб з його творів сіялось добре зерно в людські душі!

Так, дійсно, на наших очах діються чуда! Нам, усім українцям треба скріпити нашу витривалість, а головне, ми мусимо мати таку віру, про яку говорив Ісус Христос. Сповниться тоді найбільше чудо: Україна збудує свій храм, свою вільну державу і втримає її навічно. Стане дійсністю побіда Світла-Правди!

НА ПРИВІТАННЯ ПИСЬМЕННИКА РОМАНА ІВАНИЧУКА В ТОРОНТО

Вельмишановні присутні, Дорогі Друзі!

Сьогодні в нас у „Слові небуденне свято - зустріч! Отож, від імені нашого „Слова“ сердечно вітаю Вас, Дорогий Гостю, Пане Іваничук і Вашу Дружину.

Сьогодні вперше ми бачимось, але всі ми знаємо Вас уже довгі роки. Це „Мальви“ познайомили нас з Вами. Усі ми добре пам'ятаемо наше захоплення ними - „Мальвами“. Ми їх читали, дискутували, і цитували на святочних сходинах. Правда, перед „Мальвами“ були вже інші твори, бо автор почав друкуватись ще за своїх студентських років у Львівському Університеті /1954/.

Письменник Роман Іваничук належить до славного грона шестидесятників, як Валерій Шевчук, Євген Гуцало, Ніна Бічая, Яворівський та інші.

З роками зростала слава знаменитого прозаїка Романа Іваничука сягаючи далеко поза Україною, через океани до Канади, Америки, Австралії. А чому?

Історична тематика творів - „Черлене вино“, „Манускрипт з вулиці Руської“, „Четвертий вимір“, „Шрами на скалі“, „Журавлений крик“ - розширювали горизонти нашої літератури, ставили Україну в зв'язку з іншими країнами й народами. Далі, повертали до життя славних українців, як М. Гулак, забутих, або мало знаних як проф. Полюй славний винахідник епохального значення невидимих променів. Далі, на сторінках творів читачі стрічають постаті з нашої історії, творців культури, а між ними незабутнього Г. Сковороду, „Той перший, що подав своєю мислю порятунок обезброєному люду /ст.345/. Той, що вчив про сродну працю, вроджений талант, як мисль Божу і наказував „зроби стільки, скільки можеш“ вогонь угасне, ріки зупиняться, „а мисль свого руху припинити не може ні на одну мить“. Чудовий, 4-го виміру, стиль Ваших творів, нові мистецькі засоби, вартості літературної мови викликають подив, а головне - у Ваших творах до нас говорить Душа української нації, Дух України.

Кінчаючи мое привітальне слово від нас усіх бажаю Вам, Маestro, дальших успіхів у Вашій творчості, чарівних мандрівок у безконечному царстві Духа.

Денник, 29 вересня 1991р.

Неділя. А я й у церкві не була. Так мені прикро... Не легкий день уже скінчився. Але правда, дуже цікавий день! Це ж - зустріч у нашому „Слові“ з письменником Романом Іваничуком! Зовсім він такий, як я собі його уявляла. Правда дещо нижчий. Гарний гуцульський тип, буйна, вже сива чуприна класичне обличчя, а очі! Здається...ясні. А його дружина, пані Софія - дуже присмна особа й без претенсій.

Гарна була зустріч-гостина в Рисі Голод. Мое слово-привітання, казали, „вдалося“. Яка я вдячна Матері Божій дуже... дуже. Два дні не йшло мені. Не могла написати. Аж якось вийшло, відчула я в душі. Сердечно говорив зі мною письменник і подарував мені свою найновішу книжку „Бо війна війною“ з присвятою. Теми розмов були різні, але головне про сучасні державні проблеми України.

З великим признанням згадував наш гість письменника Олеся Гончара. Шкода, що так мало було часу. Це ж тільки на кілька годин затримався у нас

писменник, у перелеті з Вінніпегу до Львова.... Поспішали на летовище. Що ж, годі. Завжди в нас поспіх ! А тепер піду з Ромком трохи посидіти, погомоніти. А то все ніколи!

Денник, 22 жовтня 1991 р.

„Чистий метал людського слова“ - Роман Іваничук пише про свої „Мальви“, як він створив цей роман, що всіх зачарував. Подивляю його. Як він досліджував історію не тільки написану, але географічно в Криму, на сході. Як шукав за відповідною назвою твору. Він скрізь побував там, де були-жили герої його творів. Це щось чудового! Пишу й бачу його на наших сходинах „Слова“ - шляхетне обличчя в срібному обрамовані волосся, бороди вусів і ... глибокий погляд очей. ... А тепер, небавом зустрінемо Голобородька!

А ІКАР ТАКИ ПРИЛЕТІВ

Нові книжки з України завжди притягали увагу. А що це? „Ікар на метеликових крилах”. Маленька книжка Василя Голобородька! Ще колись давно, бо 1970 р., захоплювались читачі „Летючим віконцем” цього автора. А потім - довга предовга мовчанка. Даремні були пошуки за знимкою поета до „Хрестоматії з нової української літератури”. Десь далекий відгомін лунав, мовляв, забрали поета до війська на Далекий Схід. А може вже й в живих його немає... Глухо стало з-поза тюремної занавіси над Україною.

Пройшли роки. Вдарили громи-буревії! З Божого повеління розвалилась тюрма народів. Завиравало скрізь нове життя. Україна будує свій храм, свою державу! Щораз нові події. Скрізь по світу зустрічаються вільні брати, на форумі міжнародного життя беруть участь поети, письменники. І от жовтень 1991 р. у Торонто. На Міжнародний Фестиваль ПЕН-Клубу запрошений Василь Голобородько!

- А чи він приїде? - Вже прилетів? - А де буде жити? - не вгавають телефони. Серед членів „Слова”, серед усіх прихильників Музи, небувале піднесення. „А хто по нього поїде на летовище? Чи п. Ліда Палій, п. Олександр Харченко, - турбується усім пані Марія Голод. А в слушний час - усе на своєму місці.

От і прилетів Ікар на метеликових крилах! А йому до товариства з'явився на Міжнародному Фестивалі його двійняк „Icarus with Butterfly Wings”. У приміщеннях ПЕН-Клубу величезна зала виповнена вщерть гістыми-слухачами. На малих столиках з білими скатертями блимають лямпадки. На подію виходять, читають свої твори літератори з Англії, Америки і, врешті, - кличе заповідач - з України...

Виходить поет, невисокого росту, з чорним чубом і вусом, а з ним співчительник англійських перекладів, знаменитий артист канадської сцени. Ні віддиху не чути на залі. І відкрилось дивне віконце в інакший світ, де ширяє Ікар на метеликових крильях. А ще більш поширилось воно, це „віконце”, на літературному вечорі в нашому „Слові”, коли можна було не тільки слухати поета, але й з ним говорити, розпитувати про його життя, про Україну, послухати цікаве введення до вечора глибокого змістом слова д-р Данила Струка про квіти та метелики в творах поета, про дивний світ його творчості.

Дійсно оригінальний світ, багатий у загадки буття. Тисячі років живе на світі Ікар з грецьких мітів. Мандрує він чи не по всіх континентах, по всіх країнах світу. У різних видах - в майстрстві, в музиці, в літературі. В літературі знайдемо його постать, його сліди чи то в людській подобі, чи то в абстрактних поняттях, символах. Бо Ікар - це натхнення, злет людського духу в космос, у глибину буття. У нашому столітті „космічними акордами” дзвенить поезія раннього Тичини. У творах сучасників зустрінемо Ікаря в поезії Ліни Костенко. У В. Голобородька - це людський дух, що бажає проникнути в суть явищ, збегнути істоту буття. Звідси й близькість людини і природи.

Оживотворює поет усе довкола: предмети, космос, явища природи, світ рослинний, зокрема квіти. Вони говорять, знають себе по іменах... Тут братики, горицвіт, деревій, зокрема багато про калину, та інші. Багатий світ птахів, - жайворонки, синички, голуби, соловейки, усе чим багата Україна. Особливе місце займає Метелик. Не тільки Ікар на метеликових крилах, але й поет Драй-Хмара перелітає на метеликових крилах зі Сибіру: „Дай Боже долетіти Драй-Хмарі на метелику до дому”... І хлопчик маленький з метеликовими крилами у музиці ночі. Метелик читає книжку, „виймає загадку з білого горнятка” та інші

чуда чинить. Ми, звичайні люди, спостерігаємо все зі зовні, а навпаки поет. Він старається відкрити суть. З цього зродилася казковість, часто в блакитній тонації: блакитний погляд матері, блакитний погляд квітки, блакитна пелюстка, сині трави, небо.. У цій казковості відкриваються читачеві різні мотиви, що ведуть у глибину буття нації, в минуле і сучасне.

На першому місці спостерігаємо мотив Матері. Це є поетова мати, як ствердив сам автор у розмові про свою книжку „Ікар на метеликових крилах“, це є Мати Україна. „Материнський погляд“ „лагідний, ласкавий“ і...

*„ - боляче матері бачити, як завдають кривду
- рідній дитині --
Мое приниження у глибині її погляду.“*

З мотивом Матері поет заглибується у суть рідної хати зі всіма життєвими явищами, у поезії „Світло хати“, з працею, з добром і лихом. Ота хата, навіть зруйнована, співає про червону калину. Ота хата „освітлювала дорогу до себе через кілометри й роки розлуки“ (126).

З мотивом матері виринають натяки на історію України. Це козацтво, боротьба з татарами, гетьманщина, і власні наші проступки. Наче в легкій казковій формі зображеній московський, організований злочин голодової смерти нашого народу 1933 року. У поезії „Телесик“ читаємо:

*„нічого їсти, нічого їсти, нічого їсти
діточкам з опухлими від голоду личками умирати“.*

У поезії „Шукачі могил“ прислухаємось до братських могил умерлих голодного тридцять третього року. Де наші поети? Від тих жахіть, тюрем і смерті обезлюдніли люди. Пропала братерська між ними приязнь: „Ми вже не бачимо один одного“.

*Деревами стали люди,
а на них листя чорного мовчання. (151)*

Або, люди ходять у масках дружніх облич.

*до речі, якщо познімати усі маски, то голів не стане -
то людей не стане, вони всі суціль із масок.*

І так люди втратили свою гідність, стали мертвими, а мертві - живими: „І віддадуть мертві живим - нам - свій китаєвий одяг“ (12). Заникає з тим історична пам'ять. („Пам'ять“)

Але поет - не пессиміст. У нього жива віра в духові сили нації української, в глибоку гуманність, доброту, особливу прикмету нашого народу („За мостом“), і гордість в нього бо українці „нащадки Дажбога, воїни світла“, тож

*А нам би не ходити далі,
де стежки під назвою: щоб заблудився (ст. 139)*

*і ... тепер настає час повернення з мандрів бджоли
„Григорія Сковороди....“*

Знаменитий символ гарної, творчої праці для добра людей, для нашого

храму-держави. І час той уже настав!

. Багато ще інших, незгаданих тут, „таємниць“ у поезії В. Голобородька, цікавих постатей, автобіографічних елементів, і мова сповнена казковим чаром метафор, символів, експресійних повторів, інший, особливий спосіб вислову. Цими прикметами стоїть поет близько до творчості Богдана Антонича з початку нашого ХХ ст. і Емми Андієвської, нашої сучасниці. Тож, сказавши словами самого поета, - „будьмо вдячні за вікна в інший світ“. Будьмо вдячні молодому поетові за його творчість дуже сучасну і дуже вічну.

Нові Дні
лютий 1992 р.

СПОМИН ВАКАЦІЙ

ЕКо, всім людям знаний Едвард Козак з Дітройту, знаний так, як його чудовий, по всьому світі мандрівник „Лис Микита“. На вакаціях у Гантері, в тих горах Америки, що так знаменито нагадують нам Карпати можна було його (ї родину його також) зустрінути, поговорити, його виставку картин оглядати і ... навіть купити. Ось й я дістала в дарунку від моєго Ромка картину „Гуцул перескакує вогонь на Івана Купала“. Бувало, що й ми обє вибрали Гантер „на вакації“. Приїхали. Радується серце на вид чудової, гуцульського стилю церкви на горі. А дорога далі веде дещо вниз, над потічком до „Ксені“.

Назустріч нам піднялись з лавки два панове: ЕКо та Ікер.

ЕКо - Лис Микита з великими окулярами в чорній обвідці, з „лісичим носом“ як у журналі „Лис Микита“ ... з доброю-предоброю усмішкою. Ікер також усміхається, та його усмішка дитяча, наче скривдженої дитини. Знані мені його фейлетони, турботи Лясі з причини його недуги й радість повороту до здоров'я! І... тепер таке сердечне привітання. Аж три рази мене цілує в лиці. ЕКо ... поважно в руку, а усміх такий сердечний з-поза тяжких окулярів. Привіталися...

Зі жalem там пращаю Ромка, він же до Пластового табору поспішає, а я тут залишаюсь, ждатиму на нього. І перша думка - піти на прохід, помилуватись природою. Але ні! найважливіші тут - люди. Оглянути виставку ЕКа! Сходжу з ним униз і барвисті кольори притягають зір. Рух танку в синьому, рожевому, кольориті захоплюють, музикою сповняються. Відьма - хороша молодість, з іскристим єгипетським оком на мітлі повз мене летить. „Еківські“ хатки - живі істоти, персонажі в коричневих кожужках пливуть у повітрі, то в синьому, то в білому, то в зеленому. Побіч річка в горячих кольорах літа.

Це ж Гантерська річка! Пізнаю затишок з камінням Ніни М.! Це ж таке правда. А малював її мистець зимою, у Дітройті. От цікаво!

- Стільки в картинах мотивів різномородних! Подивляю.

- „Мені ніколи не бракує мотивів. Не мушу шукати ідей. Беру чистий папір і малюю...“ розповідає ЕКо.

СПОМИН

Щоденник з листопада 1990 р.

І знов Пластова оселя, Пластова Січ... Згадалось... Новацький табір - великий. Новачки в „білому домі сплять“. Нема ще куренів. ....У кутку під самим лісом добре вести гутірки. Тут і тінь і аромати літа. До табору приїхав гість у відвідини - поет Богдан Кравців. Ходить у товаристві пані Цьоли Паліїв оглядають терен, „дискутують“.

- Сестричко, цей пан гість до нас іде! Ось там з ліса вийшов.

- Нічого дівчатка. Скажете голосно „готуйсь“. Цей пан також пластун!

Богдан Кравців, високий, привітний пан не був у пластовому мундурі. У руках якесь патиччя, коріння.

- „Готуйсь, готуйсь“! Розговорився....

- „Подивіться діти які гарні різьби я знайшов у лісі“! - став показувати всі знахідки. - Це природа так чудово різьбить. І ви збирайте ці скарби. Наш славний мистець Архипенко від того починав.“

Згодом, у часі табору діти шукали цих „скарбів“, захоплювались ними. А я, їх сестричка, й досі захоплена! І виловлюю їх також з хвиль великого озера, як це сьогодні: чайку, квітку, ще щось гарного з дерева, очищене вже водою, хвилями. І ось виловила й спогад про колишнє з-перед 30-ти років - Богдан Кравців у таборі.

З ДІЯЛЬНОСТИ ОУП „СЛОВО“ В ТОРОНТІ

За час останньої трирічної каденції Управа „Слова“ понесла величезну страту в наслідок смерти Юрія Стефаника, голови нашої організації у Канаді. Другу величезну втрату понесло безпосередньо Торонто зі смертю заслуженого і довголітнього члена Управи „Слова“ ред. Володимира Скорупського.

Централія Об'єднання Українських Письменників „Слово“ в Канаді надалі залишилась в Едмонтоні в такому складі: проф. Олег Зуєвський - голова, проф. Олег Ільницький - секретар, проф. Богдан Медвідський - скарбник, п-ні Світлана Кузьменко з Торонта - заступник голови. Управа відділу „Слова“ в Торонті працювала в такому складі: д-р Олександра Копач - голова, п. Іван Боднарчук - заступник, п. Леся Шанта - секретар, п. Марія Голод - скарбник, п. Ліда Палій і п. Стефа Гурко - члени; контрольна комісія: Мирон Левицький, Василь Верига, Тоня Горохович.

Не здивим, мабуть, буде пригадати, що Об'єднання Українських Письменників „Слово“ постало 1954 р. У Нью Йорку, й там же 1957 р. прийнято на загальних зборах статут Товариства в цілій діяспорі. У Канаді перші загальні збори відбулися 1971 р. в Торонті, а осідком „Слова“ став Едмонтон, бо там проживав Юрій Стефаник, голова „Слова“ в Канаді. У Торонті головою відділу став Софонів Левицький, опісля Борис Олександров, а від лютого 1980 р. до березня 1987 р. головою була Олександра Копач. Нью Йорк постійно остается централею „Слова“ в діяспорі. Існують і діють також відділи „Слова“ в Австралії, в Європі.

За довгий час свого існування Об'єднання зуміло витворити свою особливу систему праці та діяння на внутрішньому та зовнішньому відтінках життя. Так, до першої категорії належать, передусім, авторські вечори, видання збірників „Слово“, до другої - участь на міжнародному форумі, участь у праці центральних організацій українського суспільства.

До специфічної діяльності належать авторські вечори та збірники. Авторські вечори зближують письменників, поетів і читачів, виявляють взаємну дію надзвичайно важливу в процесі творення літератури, а з цим - духової культури суспільства і нації. Згідно з цією метою Управа відділу в Торонті організувала сім вечорів у 1984 році, п'ять у 1985 р. і п'ять у 1986 р. На цих вечорах виступали і з-поза Канади, в саме - в хронологічному порядку виступили пані і панове: Віра Вовк, Ліда Палій, Степан Ткачук з Буковини, Зореслав з Дітройту, Маріян Дальний, Валентин Мороз, Уляна Любович з Нью Йорку, Марко Царинник, Ярослав Розумний з Вінніпегу, Василь Сокіл з Нью Йорку, Леонід Плющ з Європи, вечір на пошану письменника Івана Филипчака з участю його сина д-ра Бориса Филипчака, письменниці Ірини Дубко, декляматorkи Marti Шраменко з Америки, вечір Олександра Олійника, зустріч з Анною Галею Горбач з Німеччини і вечір „Мозаїки поезії“ з участю таких поетів: Віра Ворскло, Марія Голод, Світлана Кузьменко, Валентин Мороз, Олександр Олійник, Яр Славутич, Леся Храплива. Наши вечори відбувалися в Інституті св. Володимира, а один раз у Суспільній Службі. Присутність слухачів на вечорах - від 50 до 125, а один раз 210 осіб.

Наш відділ „Слово“ брав участь у різних імпрезах і сесіях. На Конгресі СКВУ 1984 р. і на сесіях його 1985 р. делегатами „Слова“ в діяспорі були: д-р Олександра Копач і п. Іван Боднарчук. На сесіях СФУЖО 1984 р. була п-ні

Світлана Кузьменко. На бенкеті в пошану сотника Панчука нашим представником був п. І. Боднарчук. На ювілейному святі в пошану В. Мороза від „Слова“ відкриття свята з привітанням ювілята провела п-ні О. Копач, а доповідь про творчість його мала С. Гурко. Крім цього, мали ми особливі вечори, з нагоди видання 10-го Збірника „Слово“ з головною доповіддю ред. М. Дального, два сумні вечори, а саме - один з головною промовою п-ні Уляни Любович з Америки, присвячений пам'яті голови „Слова“ в Канаді Юрія Стефаника, а другий - у пам'ять великого поета України Василя Стуса з програмою Авангардного театру під проводом Марка Стєха, з доповіддю Марка Царинника.

Наші члени взяли участь у святкуванні 50-ліття мистецької творчості Мирона Левицького, члена ОУП, а привітальне слово на святковому бенкеті мала п-ні Олександра Копач. Окремий віршовий твір присвятила мистцеві і прочитала його п. Марія Голод. На ювілейному святкуванні 35-ліття журнала „Жіночий Світ“ привітальну промову від „Слова“ виголосила п. Леся Шанта. Багато наших членів були на вечорі Етнічної преси. У ПЕН-Клубі репрезентує „Слово“ і бере участь у праці Клубу п. Ліда Палій, вона бо, крім п. Уласа Самчука, є дійсним членом ПЕН-Клубу. Не здивим було згадати, що члени нашого відділу брали участь у сесіях УВАН, НТШ та в Урбані.

До праць Управи належать ширші сходини всіх членів. На жаль, через мале зацікавлення ними їх було небагато, бо два рази, але засідань Управи мали ми в 1986 р. тільки вісім, а за попередній час двох років їх було не менше десяти.

Збірник „Слово“ ч.11, що його матеріали зредагував ще Юрій Стефаник, перейшов тяжку кризу, через банкрутство друкарні „Київ“, а ми всі - тяжкі моральні та матеріальні шкоди. Окремий протокол, що його виготовила п. Марія Голод і підписали всі члени Управи, висвітлює вповні цю прикру справу. Тепер уже все наладнано. Збірник друкується у „Новому Шляху“ під доглядом п-ні С. Кузьменко, п. В. Вериги, коректу править п. І. Монастирський.

На зовнішньому відтинку, крім праці п. Ліди Палій, треба з признанням відмітити працю п. Світлани Кузьменко, вона бо редактує Літературну Сторінку „Нового Шляху“. Особливу увагу читачів зернула сторінка поезії наших членів, а опісля й прози, де було також поміщене інтерв'ю редакторки з почесним головою „Слова“ п. Уласом Самчуком.

Територіяльний засяг листування великий: Канада, Америка, Австралія, Азія. В 1986 році від голови нашого відділу вийшло 32 листи, крім повідомлень про збори, сходини тощо. Ювілейні привітання вислано членам у діаспорі: ред. Дмитрові Нитченкові в Австралії, маестрові Козакові - ЕКО та проф. Григорієві Костюкові в Америці. З такими ж ювілейними побажаннями Управа нашого відділу відвідала п. Уласа Самчука в Торонті.

Як за попередньої каденції, наша Управа вислава в допомогу родинам дисидентів тисячу долярів, так і тепер вислано 500 дол., на видання поезій Василя Стуса англійською мовою. Мала це бути підготовка для його Нобелівського відзначення.

За звітований час прийнято до „Слова“ нових членів, а саме: п. Івана Монастирського, п. Ігоря Стєха, п. Марка Стєха, п. Марію Ревакович і п. Романа Колісника.

До милого обов'язку почувається Управа сердечно подякувати українській пресі, радіо, телевізії, Проводам наших церков за прихильне наставлення до наших потреб, за поміщування оголошень, звідомлень тощо. Дякуємо також Інститутові св. Володимира та Пластові за можливість відбувати в їхніх залах сходини, засідання, вечори, збори.

На кінець приємно ствердити велику працю членів Управи, відданість, співдію, приязну атмосферу, відмітити, що деякі члени працювали навіть понад засяг своїх обов'язків. А втім, Управа та члени відділу щиро дбали про добро Об'єднання, про славне ім'я „Слова“.

Новий Шлях
2.У.1987

У ЧЕТВЕРТОМУ ВИМІРІ

(„Світла на воді“ Ліди Палій)

За останні десятиліття нашої доби українська література неймовірно поширила свої географічні межі. Континенти нашої землі, чи й не всі країни внесли в нашу літературу нові обрії. Без сумніву, до цього причинилися велики - з різних причин - пересунення нашої людності, еміграційні хвилі з України, а останньо дуже оживлена туристика. Журнали, преса переповнені подорожніми нотатками, враженнями, репортажами. Не мало також на полицях книгарень книжок з цією тематикою. Між ними, тепер саме, привертає до себе увагу нова книжка Ліди Палій - „Світла на воді“.

Авторка, наша сучасниця, належить до дуже невеликого кола туристів, які постійно і пляново подорожують. Побувала вона в мало знаних частинах нашої землі, як Амазонка, Анди, пустиня Гобі і т.п. Подорожувала вона в таких країнах як Мексико, Єгипет, Іран, Туреччина, Китай, та всі країни Європи. Книжка письменниці Ліди Палій - не звичайні подорожні описи чи спостереження з мандрівок в часі від 1974 до 1984 року - але, це літературні твори, оповідання, нариси особливого жанру, неначе четвертого виміру.

На історичних місцях, околицях замітних різними подіями, з'являються мітологічні постаті, люди, оживають події, що там колись у минулому, соткитисячі років відбувалися. У Чічен Іці письменниця зустрічає Кукулкану, бога зперед тисячі літ. У Китаї оживають події далекої епохи. Заворожують читача слова старинних китайських поетів. На пустині Гобі з „співучими пісками“ - виднокруги з іншої, наче, планети. Легенди, перекази в мережі картин сучасності творять дивний струмінь вічного життя, для якого немає людського поділу: було, є, буде. Саме понадчасовість - це є одна з основних прикмет цих оповідань і нарисів. У течії життя, заворожений словами, виринають силюєти жінок, чоловіків, дітей різних рас, народів і племен. У цих зображеннях як і в пейзажах малярський талант письменниці знайшов свій вислів. Крізь усі ці, коротко і невичерпно, загадані елементи снується особливий аромат - туга за єдиною в світі батьківщиною - Україною.

З глибоким зворушенням сприймаються радісні знахідки трипільського орнаменту, вишиваного рушника, пейзажу, якогось деталю в хатах, мелодії, а навіть у далекому Китаї українського привітання „Добрий день вам, тітко!“ Пошуки слідів прадавніх зв'язків України зі світом, самотність і роздуми творять зовсім особливу атмосферу творів.

А втім, кожний читач відкриє для себе не один світ з „іншим виміром“, не одне чудо в „Світлах на воді“. Книжка „Світла на воді“ Ліди Палій - це дійсно нове слово в українській прозі.

*Гомін України
11 грудня 1985 р.*

БЛ. П. Д-Р БОГДАН СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

15.III.1911 - 28.UII.1994

28 липня 1994р. в Торонті відійшов у вічність д-р Богдан Стебельський, мистець, науковиць і культурний діяч, коло зацікавлень якого широкогранне.

Богдан Стебельський народився 15 березня 1911 року в родині учителя Іллі та Елеонори Стебельських у Томашівцях Калуського повіту в Західній Україні. В 1934-1939 роках він студіював у Krakівській Академії Мистецтва на відділах малярства і театральної декорації сцени. За цілорічні студії був двічі нагороджений. Вже в тому часі брав активну участь у студентському житті, а з 1936 року очолював Об'єднання мистців „Зарево“ у Krakові.

Закінчивши з успіхом студії, учителював в українській гімназії у Холмі (1940-1941), у Самборі в учительській семінарії (1941-1942), а опісля був директором мистецько-промислової школи в Яворові (1942-1944).

Внаслідок трагічних воєнних подій Другої світової війни Богдан Стебельський, враз із своїми земляками опинився у таборах для біженців у Нойбоєрн і Пюртен у Bavарії. У тому часі займався малярством і журналістикою. Його статті на мистецтвознавчі теми друкувались у „Літературно-Науковому Віснику“, в журналі „Українське Мистецтво“ в роках 1947-1948. Крім цього, брав участь у виставках у Мюнхені та був співорганізатором Української Спілки Образотворчих Мистців (УСОМ) у Німеччині.

Згодом наступили нові зміни в житті, бо прийшов час великої переселення нашої еміграції за океани, в різні країни світу. 1949 року Богдан Стебельський виїхав до Канади, в Британську Колюмбію.

Відбувши свою контрактову роботу, в 1955 році переїхав зі своєю дружиною, знаюючи мисткине і поеткою Аріядною, з роду Шумовських, та з дітьми до Торонта і тут включився знов у свою сферу зацікавлень та праці як редактор тижневика „Гомін України“. Особливу увагу присвятив він мистецтву та літературі, створивши щомісячний додаток „Гомону України“ під назвою „Література і Мистецтво“. Згодом ця журналістична одиниця виявила себе як форум нашого культурного життя, а редакторові здобула загальне признання. На поміщувані там матеріали доходили також відзвізи з України, але не братів-земляків, а з Італії напади московського окупанта, в тому найбільше на самого редактора.

У тих же роках життя української еміграції виявляло щораз нові проблеми і потреби. Зокрема підростаюча молодь вимагала середньої української школи. Розуміючи конечність цього шкільництва, д-р Богдан Стебельський, один з перших побіч Курсів Українознавства ім. Григорія Сковороди в Торонті, організував такі Курси ім. Юрія Липи, де він учителював, викладаючи історію української культури. Багато абсолвентів цієї школи пішло на університетські студії українстики, багато з них включилося в наше громадське життя, часто на провідній його пости.

Завжди повний ентузіазму, Богдан Стебельський належав до організаторів Спілки Української Молоді (СУМ) і творців її виховної системи та уладу. Протягом 20-ти років особисто брав участь у вишкільних літніх таборах і виготовляв виховні матеріяли.

При всій цій важливій виховній, журналістичній і науковій діяльності д-р Богдан Стебельський не занедував своєї музи. Йдучи за її голосом, включився в інтенсивне творче життя мистців: малярів, графіків, скульпторів, беручи й сам у них участь своїми творами. Зокрема, годиться згадати світові виставки українського мистецтва у Детройті (ЗСА) 1960р. і в Торонті (Канада) в галерії

КУМФ в 1986р. У своїй багатій скарбниці мистця начислює він графічні оформлення книжок, портрети, пейзажі і композиції в олійній техніці та етюди в акварельній.

Від 1965р. д-р Богдан Стебельський очолював Асоціацію Діячів Української Культури та був головним редактором її збірників під назвою „Естафета“. АДУК об'єднує такі ділянки культури, як мистецтво, наука, преса, влаштовує конференції на актуальні теми та проблеми нашого життя діаспори та в Україні.

Талант і незвичайне почуття обов'язку ставлять Б. Стебельського на провідні місця в організованому житті української спільноти. Вибраний на Конгресі СКВУ 1973р. на пост голови Ради для Справ Культури при Секретаріяті СКВУ, сповняв обов'язки цього престижного, але нелегкого посту.

Крім громадських обов'язків його завжди манили мистецтво і студії - наука, бо, як каже наш філософ Сковорода, „кожного вабить до себе своя пристрасть“. Тож, не зважаючи на дуже тяжкі обставини, не залишав він студій і в 1959р. здобув ступень доктора філософії в Українському Вільному Університеті у Мюнхені. Цінна його праця „Про ілюстрацію дитячої книжки“ вийшла друком 1966р. Щобільше, студії україністики продовжував він далі в Оттавському Університеті, на Славістичному відділі, що його очолював проф. д-р Константин Біда.

Особливі заслуги має д-р Богдан Стебельський у розвитку НТШ у Канаді. Він, дійсний член НТШ, по смерті першого голови цього Товариства проф. д-ра Євгена Вертипороха, став головою НТШ в Канаді 1973 р.і, переобраний на кожних загальних зборах, продовжував свою працю впродовж 30-ти років, сповняючи спершу функції як член Управи, згодом обов'язки скарбника, секретаря голови. За його ініціативою та стараннями відбуваються наукові конференції, виходять друком збірники НТШ, найчастіше за його редакцією.

Глянувши на життєвий шлях Богдана Стебельського у дуже важких обставинах, кожен відчує подив до його праці в громадському житті та у сфері інтелектуальній. Тим більше, що ця праця здебільша безінтересовна, була безоплатна.

Розкинені по сторінках преси, журналів і збірників його критичні статті, рецензії, есеї, під власним прізвищем і двома псевдонімами, творять значний скарб цінних духових надбань.

Усі ці здобутки творчої праці з мистецтва, з літературознавства свідчать про духовий силует Богдана Стебельського, його глибоке розуміння літературних і мистецьких процесів, уміння вникнути в творче єство душі мистця, своїм критичним словом і заохотою причинитись до дальнього розвитку української культури.

На захист цієї культури завжди ставав він, викриваючи явні і тайні фальшивки окупантів України.

На цьому пості боротьби з почуттям великої відповідальності працював д-р Богдан Стебельський протягом кількох десятиліть, піддержуючи в тому й інших членів української спільноти в діаспорі.

Тільки вірність ідеалам, ясність провідної Зорі - служити Богові й Україні змогли кріпити його духові сили.

Про цього можна сказати словами Василя Симоненка.

„Жиє лиш той, хто не живе для себе,
Хто для других виборює життя.“

Новий Шлях
27 серпня 1994 р.

Григорій Сковорода

АКТУАЛЬНІСТЬ ЙОГО ФІЛОСОФІЇ

Наше 20-те століття багате на знання і технічні здобутки, зате воно бідне на відчуття відвічної правди, на сприймання релігії і філософії.

Своєрідний стиль життя так висунув на перше місце всі зовнішні прояви життя, поспіх так охопив сьогоднішну людину, що не стає їй часу на мовчанку і на внутрішню спокійну застанову. Через це сучасна людина втратила свіжість відчуття і розуміння чудових Божих діл у світі, що її оточує. Поспіх і автоматизація життя грозить затратою самостійної думки. І це автоматичне життя створило ще одну спеціальну прикмету нашої епохи, а саме, брак розуміння людей. Людина людину не розуміє. Тим то всі себе взаємно атакують і постійно поборюють. Це витворює нестерпну атмосферу в усіх ділянках людського життя.

З того критичного положення світлі уми нашої епохи шукають виходу. І от, на наших очах бачимо зворот знову в духовий світ. На разі це тільки слабі голоси, що накликають людство опам'ятатись, бо інакше матеріалізм приведе людський світ до катастрофи. Для прикладу наведу „Універсітас“ (журнал німецьких університетів), що постійно поміщує статті на цю тему, не тільки німецьких вчених, але й інших національностей, в тому східніх, індійських та інших. Недавно вийшла книжка англійця Кенес Волкер „Онлі ді скайлент гер“. Серед нашої суспільності будуть сумління „Листи до приятелів“. Це певні ознаки надходячої доби, де людина з її духовим світом вартостей і заінтересувань стане знову центром уваги.

Але ще треба великих зусиль людям і народам, щоб вийти на шлях духового життя з матеріалістичного дряговиння, в якому тепер душаться і потопають.

Духової обнови треба і нам, українцям, ще більше, як комунебудь іншому. Нам треба духа, щоб сцілив нас людей поодиноко і сцілив наш тяжко зранений національний організм. Шукаючи шляхів до цього джерела цілющої води, ми не мусимо йти виключно чужими шляхами, за чужими знаками. У нас є свій шлях і свої дорожковази. З давніх віків промовляють до нас голоси таких людей, що бачили шлях далеко перед собою і відчували правду незмінну та вічну.

У наших часах дивно звучать слова філософа Сковороди: „Тіло нічто-же - дух животворить“. За цими словами стає, перед нашими духовими очима, ясна постать філософа, що не тільки на словах навчав, як багато інших філософів, але жив так, як навчав. Ціле своє життя він ніс світло правди у цій темній епосі нашого національного життя. Історики літератури і культури різно гляділи на філософа. Одні з захопленням, як С. Єфремов (Історія українського письменства, ст. 254), інші, як Іван Франко досить побіжно, а навіть легковажно (Нариси історії українсько-руської літератури, ст. 81). Та це не так важко зрозуміти. Для Франка, що жив в епосі соціалістичних захоплень і гасел, далекою була філософія ідеалістична Сковороди. Франко закидає Сковороді, що він філософ, без системи, тобто в історії філософії знайдено ще одного „філософа без системи“. Таким був великий Сократ, в пізніших часах англійський Гюме, в новіших - Ніцше, Кіркегард.

У нас люблять порівнювати Сковороду до Сократа. Дійсно, подібний він до грецького філософа в методі, бо в ній він - діялектик. У філософії - ідеаліст, у житті - послідовний виконавець своєї філософічної теорії. Можливо, що це саме

він є виразником української духовості, тобто - глибокої етики, сполученої з ясним радісним сприйманням життя, і віри в перемогу Правди.

Світла постать філософа Сковороди ще яскравіше виступає на тлі епохи українського національного життя. 18-те століття - це часи занепаду нашої нації. Це часи руйновання нашого державного життя, що ще недавно так гарно процвітало під володінням гетьмана Івана Мазепи. Руйна йшла в двох головних напрямках: матеріальна руйна, знищення економічного життя України, її торгівлі на зовнішньому і внутрішньому ринку. Знищення самостійного церковного життя, упадок шкільництва у жахливих розмірах. А другий напрямок, - моральна руйна: денационалізація вищих прошарків населення. Московська влада переманювала, або силою забирала всі визначні таланти, вчених, мистців, педагогів. Цим створила такі обставини, в яких не можна було щось творити. (Заборона друку, заборона театру, музики, взагалі мистецтва), а другий - моральний удар - це закріпощення нижчих шарів населення і відібраний їм особистої волі.

На тлі таких темних красок життя виступає Сковорода - „цей вісник нової, кращої „епохи“ (Сфремов). На нього звертали свої очі всі прошарки нашого громадянства, називаючи його „мандрівна академія“, „божий старчик“. Дальші ж покоління захопилися ним, як людиною і його наукою включно з великим Шевченком та письменниками нашої доби (Проліс: „В тенетах далечини“, Івченко: „Напоєні дні“).

Цікавий і небуденний життєвий шлях філософа. Народився в Чорнухах на Полтавщині, в багатій козацькій родині. Студіював у Київській Академії. Її бібліотека стала для нього джерелом знання. У студіях був перший і всі найкращі похвали та відзначення йому належали. Та ненаситне бажання знати і пізнати нові обрії завели його у далекі краї. Грецька, німецька і зокрема латинська мови відкривали йому двері до університетських заль, бібліотек, визначних людей. Після трирічної мандрівки Сковорода вернувся в Україну, щоб тут віддати своїм землякам свою працю і свої знання. Працював як професор в Переяславі і в Харкові, приватно перекладав Плютарха, писав свої твори. Про стиль його життя цікаво пише перший його біограф Ковалинський; Григорій Сковорода вставав дуже рано, їв раз на день, без м'яса і риби, був завжди веселий, сильний, рухливий, усім задоволений, до всіх добрий, усім готовий послужити. Шанував і любив добрих людей без різниці їх стану, відвідував хворих, розважав засмучених і ділився останнім з тим, хто нічого не мав. („Житіє Сковороди“).

Під кінець сімдесяти років 18-го століття, після різних конфліктів зі своїми властями, Григорій Сковорода вибрав цілком новий і незнаний дотепер стиль життя, а саме - мандрівку по всій Україні. І ця мандрівка тривала до самої смерті, до 1794 року, майже тридцять років. Вона була повна пригод, оповита переказами і легендами. У ній ніколи не розставався філософ з Біблією, сопілкою і своїми писаннями. Слава про нього йшла всюди і кожний пан чи селянин хотів його побачити та почути. Тож авдиторія його була дуже численна і різнопородна, а всі розуміли його, як речника Правди.

Сковорода навчав, що Бог - відвічний, що все сотворив і цьому створенню надав можливість безкінечної творчості, початок величезної пущі, що знову приведе колись в первісне лоно. В кожному подихові життя треба пізнавати голос Відвічного. Той голос, той образ Відвічного є в людині. Тимто цінить він кожну людину, без огляду на її походження чи стан. А в часах Сковороди такий погляд був чимось нечуваним. Вся його увага, вся філософія звернена на людину. Він закликав піznати себе самого. Пізнати свої душевні нахили і здібності, свій талант, і тільки по цій лінії йти в життя та діяти. Бо „горе

тій людині, що береться за діло, яке їй несродне (невластиве, непосильне)“. В душі людини захований цілий пребагатий світ. У ній рушійна творча сила, як в маленькому зернятку збіжжя, захована сила, що дає ріст стеблині і новому колоску. Наш філософ постійно дякував Богові за те, що все, що нам найконечніше, заховане в нашій душі.

Етичні вартості стоять у філософії Сковороди на першому місці: саме відчуття пізнання людини і природи; правда у чинах, добро у серці, в житті, у відношенні до людей.

Сковорода не відзеркалює людини, як щось відірваного, він бачить її у суспільному житті і найвище ставить гармонію між особистим життям та громадськими завданнями. „Щаслив, хто спряг себі частную должность с общею. Сія есть істинна жизнь“. Життя людини і життя нації є для нього нерозривне. Для нації за найбільше добро уважає волю. „Если сравнить злато, против вольности еще воно блато“. „Будь славний во вік, о муже ізбранне вольности отче, герою Богдане!“ Так Сковорода думав про гетьмана Богдана. Для цінної волі будив він людську гідність у серцах своїх земляків, для цієї волі він накликував нести знання і освіту в широкі маси українського народу. Щоб знання не було ділом тільки малого гурта людей, а перейшло на весь народ. І щоб кожний міг сказати; і я чоловік і все, що людське, мені не чуже. Це були великі, творчі погляди і гасла, що підготовили добу нашого відродження.

Противники Сковороди, а їх було не мало, висмівали його, кажучи, що носить свічку перед сліпими, що він дзвонар для глухих. На це була одна відповідь: „Нехай кажуть. А я знаю мое діло і роблю мое діло“. Дарма що дехто тепер каже, ніби то філософ утікав від життя і замикався в собі. Він утікав від почестей, від високих посад, від ситого й спокійного життя, яке йому пропонували за ціну зренчення своїх поглядів.

Замале знання Сковороди і недоступність його творів спричиняє різні неповні погляди, але зацікавлення цим філософом у наші часи стає щораз більше. Відчуваємо велику потребу книжок про філософа і його твори, що за життя автора не з'явилися друком, та й посьогодні не всі друковані і не опрацьовані.

Річ ясна, що, шукаючи обнови й виходу з кризи сучасної доби, не можемо вернутися повністю у сковородянщину і на ній задержатись, але й не можемо відкинути, чи поминути її. Це ж бо наше духове джерело вічної Правди.

Українське Слово
Буенос Айрес, 19 червня 1955 р.

ПРО ЩО МОЛИВСЯ СКОВОРОДА

(До 190-ліття з дня смерти /1722 - 1794/)

- І де ж бо ті вірші запутались?

Нетерпеливо перегортав скрипти на столі, своїми „музичними“ пальцями. Темні густі брови насунені на очі раптом розлетілися як два крила.

- Що так дивишся на мене, Михайле? Налевно знайду! Не смійся зі свого приятеля. -

Так і бачив перед собою по-козацьки стрижену чорну чуприну хлопця, його карі очі жевріли гумором. Здавалося сміється з учителя, мовляв, „ага! учитель загубив вірші. А так учора на співі сварив на нього за ноти, що десь затратились. Ага!“

Немов на яву бачив Сковорода свого улюблена студента і лагідна усмішка скрасила його уста. Згадалось учорашнє і картинки попили: осінній сад, хористи перепочивають по співі, гуторять, хто на лавці, хто на траві, той медову грушку зайдає, а той любується червонобоким яблуком.... жартують. А ось Михайло несміло підходить, подає зложений папір... „це мої вірші.“

А віршів таки немає на столі. Але ... згадав. Він же тоді поклав папірець у гаманець. З довгої, як мішок кишені витягнув шкіряний гаманець... Ні й тут їх немає. Що ж це таке? Вже й темнішає. Крізь вікно вливаються вечірні сутінки, пропахлі осіннім ароматом, з висот спадає Господня риза. Підійшов до вікна... а там небесні сині .. сині простори. Зорями замерехтили. Внизу осінній вітер листясті взори мережить... Божественна краса.... Чи люди бачать її? Чи відчувають серцем любов Господню...?

Снувались думки філософа ... душа сповнялась молитвою.... Перед очима знов виринула постать Михайла. - „О, Михайле, молюся про ласку для тебе в Господа нашого!...“

- А вірші?! Та ж я пообіцяв справити їх, завтра звернути! Мушу! -

Засвітив світильник. Щось забіліло на підлозі. А... а... так це ж і є та згуба! Де ж таки! Аж під стіл забігло!

Вигідно вмостиився біля стола, на малому стільці зі спинкою. Читав. Усю його увагу полонили латинські вірші Михайла. Талант є, вправляти треба. Поправляв, вигладжував. Та й листа написати б і про честилюбство... А то воно закрадеться у молоде серце ... і про товариство... це ж преважлива справа в житті молодої людини.

„Найдорожчий Михайле!

Молюся про ласку для тебе в Господа нашого!
Зверни увагу на море серця твого, твоїх помислів і зваж,
який вітер підіймає хвилювання, що наражає на небезпеку
човник душі твоєї. Чи не вітер честилюбства? Старайся
вимолити, щоб поспішив тобі на допомогу Той: „Єгоже вітри
послушають“.

О, найдорожчий! Уникай товариства поганих людей! Уникай їх!
Тікай від них далеко! Пам'ятай це!... Я не заспокоююсь
поки не почую, що ти злих людей уникаєш більше, ніж
струйних змій. Пам'ятай, що ти храм Божий. Збережи
тіло в чистоті! А перш за все збережи душу! ... Хай
Христос просвітить своїм світлом кращі твої нахили...
Хай збереже тебе....

Будь здоровий і веселий
Вельми люблячий тебе
Григорій С.

Листи і вірші зложив філософ в обгортку, поправив світильник, і відкрив
свою улюблену книгу Платона.

Жіночий Світ
1991 р.

ЛІТА МИНАЮТЬ, А ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ДАЛЬШЕ МАНДРУЄ

Історія каже, що Григорій Сковорода помер 9 листопада 1794р. себто тепер, 1994р. минає 200 літ з тої пори як він покинув цей світ. Однаке бачимо, що наш славний філософ далі мандрує і навчає не тільки в Україні, але по всіх просторах світу. Про нього пишуть у різних мовах на всіх континентах землі, у пресі, в журналах, влаштовують святочні Академії і Наукові сесії, видають його твори, пишуть про нього й його творчість наукові праці і, як подає Ф.М. Поліщук „Бібліографія його творів і про нього нараховує півтори тисячі назв“ * Але це число вже давно зрозло.

Як воно так сталося? Філософів і в нас не бракувало в XVII-XVIII ст. /І. Гізель, Т. Прокопович, Ст. Яворський, І. Кононович-Горбацький/, а тільки Сковорода жив з нами, з цілим народом і людством теж. У чому таємниця цього явища?

Григорій Сковорода, звичайно, великий учений, ерудит, філософ, людина обдарована талантами музичним, літературним, але понад усе Григорій Сковорода оригінальний і надзвичайний своєю духовістю і її виявами в зовнішніх формах власного життя. Як філософ учив він про три світи: макрокосмос-всесвіт, мікрокосмос-людина, світ символів - Біблія. Підкреслював у цих світах видimu природу і невидimu себto матерію і духа. У центрі його філософії стоїть людина, її серце, її духовість - божеська іскра. Дух - це той невидимий світ, від якого залежить усе видиме. Тимто накликував він „пізнай себе“, свою духову істоту. Хто себе пізнає, той відкриває також свою особливу в житті дорогу, свій шлях життя, а з цим і властиве щастя, за яким кожна людина тужить, кожна його бажає. А щастя людини - це поєднати рідну працю з потребами свого народу. Отож піznати себе самого - піznати себе в народі, а народ у собі.

„Знання минулого дає нам змогу пізнати глибше свій народ і себе в ньому“. Найогидніше - це яничари, перевертні, які застягли на пів дорозі, свого цураються, а до чужого не дотяглися. ... все те красне, що є природне, чисте і непідроблене.“

/В. Шевчук, „Григорій Сковорода, ст.174/

Для народу немає життя без свободи *Vita sine libertatis - nihil est!*. Тимто високо ставив Сковорода і прославляв гетьмана Богдана:

„Будь славен вовік, о муже избранне,
Волности отче, герою Богдане!“

У добі великої руйни нашої Батьківщини накликував до відродження духового. Він вказував на те, що дійсною причиною московської окупації України була таки наша власна моральна руїна. Отже один рятунок - нам треба відродитись. І дійсно своє життя присвятив філософ вихованню молоді, а далі мандрівкам, скрізь по Україні. Побував він і навчав перед усіх верств нації, серед панів і селян, по містах, селах. Говорив він про Змісний потоп брехні, тяжку боротьбу Добра зі Злом, накликував до боротьби зі злом кожного і всіх разом своїми поетичними творами-піснями, що їх кобзарі передали, народ перехоплював, своїми байками та афоризмами, а філософськими трактами ¹

¹ Ф.М. Поліщук, Григорій Сковорода, Київ 1978, ст.15

серед вищої верстви. Скрізь підкresлював, що саме від власної волі людини залежить усе. Сильною волею можна перемогти всю людську неміч. Будив він у серцях віру в побіду Правди і Добра, в Божу поміч, але конечно є морально переродитися. Молодь закликав берегти чистоту душевну і тілесну, уникати злого товариства і працювати.

Зерна Правди, Радості, Добра мандрівник Сковорода сіє й далі в наших часах. Через двісті років мандрує він у літературі як ще в Шевченковій повісті „Близьнята”, тепер у повістях Василя Шевчука, Л. Ляшенка, Романа Іванчука, ще раніше в Михайла Івченка та багато інших. Захоплені ним поети сучасні як колись молодий Тарас Шевченко, згадати б декого як Павло Тичина створив симфонію „Сковорода”, Д. Павличко, Б. Олійник, В. Осадчий, Іван Драч пише „Сковородіяну”, Максим Рильський благословить сліди його:

„Благословенні ви, сліди
Не зміті вічності дощами
Мандрівника Сковороди”.

Зі зворушенням читаємо в записках Катерини Зарицької як то в одній життєвій ситуації у Мордовії допоміг їй філософ: „На поміч прийшов Сковорода. Порадив не переїматися дрібницями, затримати душевний спокій і тішитися внутрішньою радістю.” /1969р./

Згадані твори вказують на літературне багатство не згадуючи вже про великі багаті ділянки в наукових дослідах, в мистецтві, а навіть у звичайних есєях, статтях.

Але насуваються питання чи справді земляки Григорія Сковороди, ми Українці, пізнали нашого філософа, зрозуміли його науку, істотну силу душі? Правда, Українська Держава воскресла силою довготривалої боротьби і величезних жертв. Але чи наша нація, ми Українці дійсно переродилися на людей духа й волі? Отож, чи знаємо нашого філософа? Годі сказати „так“. Тож пізнаймо його і станмо на шлях Правди.

Можливо тепер до цього більша нагода як колинебудь була. Отож, можна б видати твори Сковороди в сучасній літературній українській мові, бо колись він писав в українській літературній мові, що продовжувалась з літературної мови княжих часів. А тепер наша стара мова не зовсім зрозуміла як і його грецькі та латинські тексти. Далі можна б поширити студії про Сковороду в університетах, Інститутах, виготовити хрестоматії підручники для середніх шкіл, серед громадянства влаштовувати вечори з доповідями, чи то концерти з його музицюю і піснями, і багато іншого.

Щасливий факт наших днів - це проголошення у Полтаві нагороди ім. Григорія Сковороди. Перші лавреати: поет Дмитро Шупта, драматург Олекса Коломиєць, письменник Дмитро Нитченко і письменник Володимир Малий.

Не забуваймо, що й до нас, до громади, до кожного зокрема йде мандрівник Григорій Сковорода. Тож приймаймо його великі духові дари й станмо на шлях Правди-Добра.

ЛИСТКИ ЩОДЕННИКА

26 листопада 1974 р.

Учора була я з паном Софроновим Левицьким з візитою у п-ства Самчуків, і то від нашого „Слова“.

Письменника Уласа Самчука давно вже знаю, ще з Городка біля Львова, чи не 1942 року. Зустрічались ми там в домі гостинного о. пароха і його дружини. Оті прізвища - забула.

Тривожні дні котилися тоді над нашими головами, скрізь непевність жахливими очима заглядала. А ми - інколи про все забували. Пан Улас умів аналізувати події, а пані Таня, велика красуня, фільмова артистка чарувала чорними очима і мелянхолійним голосом. Для мене це були люди наче з іншої сфери, хоч до того часу стрічала я письменників, але всі вони були з Галичини, і українська мова в їхніх устах була така сама як і моя. А тут, у п-ства Самчуків мова була якась інша, незвична і ... гарна. Та ж тепер, уже в Торонті, наче різниці вирівнялись у голосі і вигляді.

Високий їхній дім на бічній вулиці, що притикає до парку, звичайний дім великої міста, стоїть наче над проваллям. Два великі вікна в сальоні, а за ними видно тільки плетива галузок, - грубих, тонких, тонесеньких, у сірих хмарках замотані, з-легка хитаються... Книжки на полицях і величезні картини на стінах і портрет Т. Шевченка.

Гостинність, як звичайно, українська - чай, кава і добра бабка, що її спекла сама пані дому. Але що там, найцікавіша розмова!

Наше „Слово“ хоче влаштувати 70-ліття. Пан Самчук згідний з пропозицією, з якою ми саме прийшли в делегації від Управи.

Можна й вечір у „Слові“ з читанням творів, з доповіддю Григорія Костюка, можна б і для широкого громадянства концерт з відповідною програмою. Приїде Гр. Китастий, друг Уласа Самчука, і Юрій Стефаник з Едмонтону, він же голова „Слова“ на Канаду, а далі мистецькі точки, особливо уривки з драми „Шумлять жорна“...

А там поплила розмова й на інші теми.

- „От цей дім, рішили ми з Танею, записати на осередок, як філію з Вінніпегу. Тут будуть приходити читати книжки, студіювати архівні матеріали і дві тисячі листів, що я їх зберіг від різних людей, здебільша письменників і мистців.“ -

Серед листів є в нього й листи від Винниченка. Улас Самчук захоплювався ним, як і його покоління, а тепер знов, каже, прочитав „Записки Мефістофеля“ і уважає, що це не тільки молодечий ентузіазм, але дійсно це великий талант, між нами неслучно забутий. Правда, інша річ його невдала політика! Багато інших тем впліталося в розмову і парапсихологія, і гороскопи, і театр, і демонстрація, на яку всі лихі за довжезну програму. Промайнила година і більше, а пан Улас згадав ще свою книжку „На твердій землі“, і книжку нову, ще недрукована лежить десь там у Нью-Йорку, це про українців в Америці. При тому висловив свою високу оцінку всім пропам'ятним книгам, альманахам, що є властиво прекрасними джерелами про наше життя.

Подумала й я тоді про Альманах Городенщини, що так безпам'ятно лежить у паперах.

Сердечно попрощавшись, сходимо обое з паном Левицьким вузькими сходами, дуже стрімкими, на вулицю. Осіннє сонце привітно усміхнулось з-поза сірих хмарок.

У 70-ЛІТТЯ УЛАСА САМЧУКА

Посеред нас живуть...

Хто?

Наші письменники, молярі, композитори, словом - мистці, без яких не було б культури, не було б поступу в людському житті на землі.

У душах мистців горять іскри Божі ярким полум'ям, що освітлює темряву існування, роз'яснює заплутані стежки до Бога, до людей і до людської душі. До того полум'я приходять брати-сестри, велиki та малі по тепло, по світло.

Але... чи й мистці знаходять у нас, своїх братів-сестер, зрозуміння, сердечність, щирість і любов, що так їм потрібні для творчості?

Не хочеться вказувати на численні „ні, ні, ні“, бо й є радісні хвилини, є вияви приязні та доброго слова. Такі хвилини окрилюють мистців. Тоді з криниці їх душ випливають нові струмені „живущої води“ - творчості.

Отож, є такі радісні хвилини, є у світі гарний звичай - вшановувати своїх мистців на певних етапах їхньої творчості, їхнього життя. Це віймкові дні історичної вартості, як можна твердити, згадавши давні ювілейні святкування Івана Франка у Львові, Івана Нечуя-Левицького в Києві та багато інших, включно з недавнім відзначенням творчості та життєвого шляху Василя Софонієва-Левицького.

Цього ж року сповняється сімдесят літ у житті письменника Уласа Самчука. Сімдесят років проминуло з тієї пори, коли Улас Самчук прийшов на світ 20 лютого 1905 року в Дермані в Україні.

Тепер уже за ним довгі й різні шляхи життя: дитинство та молодість у старовинному українському селі, де вся атмосфера насычена була історичними переказами, позначена старинними церквами, могилами козаків з плитами на них, з написами минулої епохи; у селі, де й проходив незрозумілий для дитячої душі асиміляційний процес у шкільній класі під поглядом з портретів російського царя та цариці, і де у тій же класі прийшло перше розбудження національного почуття під чудодійним доторком Шевченкового слова, про що так цікаво розповідає інколи письменник у колі друзів. Ще й тепер близьком горять ясні очі на згадку тієї дороги зі школи до хати з надзвичайною книжкою - „Кобзарем“. Вона так несподівано дісталась у руки хлоп'яти від студента Київського університету, що прийшов до класів замість своєї хворої мами-„матушки“, яка вчила російської мови. А тут „Кобзар“ - все таке зрозуміле, близьке, само наче йде в голову, в серце і за два дні залишається там на ціле життя - ото „Кобзар“.

Який чудесний світ малого Уласа, хлоп'яти з відкритими на все очима, з постійними питаннями на устах. А зрештою, хто з нас не знає Володька, що допитується „Куди тече та річка?“

А далі життя розгорталось не тільки в роки студій у Крем'янці, за кордоном у Празі, але й серед подій світової війни з трагічними переживаннями та конфліктами: це напружене життя автора в Рівному як редактора преси, небезпеки похідних груп, побут у Києві з трагічними розстрілами й найближчих друзів, як Олена Теліга, та, врешті - безконечний „маршрут“ на Захід, під стукіт коліс, гук машин, божевілля вогнів.

Так, На Захід. А на Заході, в розбитій Німеччині, в таборах утікачів під постійною загрозою репатріації, - злиденне життя дня-на-день. Стільки то треба було віри і духової сили, щоб наново все організувати, вказувати нові перспективи!

І саме тоді, коли в Україні, після страшного гурагану війни все культурне життя розбите було впрах, мистці поза кордонами України беруться за велике

діло - наново відродити культурну діяльність, піднести духові цінності, оживити процес творення, а в цьому й мистецтво слова.

Оце під кінець 1945 року, коли ледве втихали еха війни, коли непевність самого існування затемнювала обрії життя виходців з України, тоді ініціативна група письменників, зібраних у Фюрті (Німеччина), об'єднала усіх мистців на еміграції під назвою „Мистецький український рух“ (МУР). У слід за цим відбувся перший з'їзд МУР 21-22 грудня 1945 р. в Ашафенбурзі, де обрано управу об'єднання на чолі з письменником Уласом Самчуком. На цьому пості був Улас Самчук, все наново обибраний, аж до 1949 року, тобто до часу нової еміграції за океан.

Коли з віддалі років поглянемо на цілість літературного процесу, то побачимо, що ці всі мистці жили в несамовито несприятливих умовах, а все ж таки творили прозу, поезію, драму, літературну критику, малювали картини, організували хори, компонували музичні твори.

Особливо тяжке було завдання прозаїків. Проза бо, вимагає широких полотен, передумання композиції, вигладжування, студій, документів, пошуків, та й неабияких коштів друку. Проза - не хвилевий настрій поезії, не маленьке місце в журналі, чи в часописі. Тож, коли наші письменники створили повісті, романі, оповідання, то в тому їхня велика заслуга. Їм належиться признання і вдячність.

У колі цих мистців слова стоїть постати прозаїка Уласа Самчука. Під сучасну пору в його літературному дорібку багато творів: „Волинь“ - 1932, 1936-37, „Кулак“ - 1932, „Гори говорять“ - 1934, „Марія“ - 1934, „Юність Василя Шеремети“ - 1946-47, „Ост“ - 1948, „Темнота“ - 1957, „Чого не гойть вогонь“ - 1959, спогади „П'ять по дванадцятій“ - 1954, „На білому коні“ - 1956, і „На твердій землі“ - 1967.

Крім цього цікаві літературні статті, як „Про прозу взагалі і прозу зокрема“ та „Творчість і стилі“ у збірниках „Слова“.

Не можна не згадати про те, що в письменника Уласа Самчука є цілий ряд недрукованих творів, але видання їх - це проблема громади, а не письменника.

Про його літературну творчість писали праці такі визначні есеїсти, як Остап Тарнавський, Євген Онацький, критик Юрій Шерех. Остап Тарнавський у філософічно глибокій праці порівняльною методою дає аналізу творчості письменника Уласа Самчука, нав'язуючи саму суть цієї творчості до нашого старовинного переказу про Кожум'яку до переказів про Байду, Вернигору, Гамалію і подібних.

Улас Самчук - це письменник нашої доби, наших сучасних катастроф, злетів і досягнень, письменник-реаліст, який, за словами О. Тарнавського, ставить тверді вимоги праці скрізь і всюди.

З великим признанням писав про прозаїка Самчука Євген Онацький, що, аналізуючи його „Марію“, назвав письменника „поетом села“.

Критик Юрій Шерех, пишучи про „Волинь“ і „Юність Василя Шеремети“, каже: „... він так широко охоплює це життя, що літературне ніби відійшло на другий плян, а вражає саме багатство й глибина відтворення життя, життєвої спостережливості“. А далі на цій же сторінці: „Маштабність і глибинність охоплення дійсності виводять ці твори поза рамки літературного процесу сьогоднішнього дня“. Себто - вони мають місце в цьому процесі назавжди.

70-ліття письменника Уласа Самчука - це знаменна подія не тільки в його житті, але й у нашому суспільному житті, в якому письменник не стоїть останньо з огляду „на свої роки“. Навпаки, Улас Самчук бере в ньому живу участь як голова торонтського „Слова“ і заступник голови „Слова“ на еміграції - і то від

самих початків тієї організації письменників, як один з небагатьох письменників, є також членом міжнародного Пен-клубу.

Відзначаючи 70-ліття письменника імпрезою, що її приготовляє Мистецька рада КУК та окремий Комітет організацій, 19 квітня 1975р. у школі Вест Парк, Блюр і Дандес, своєю участю в ній причинимось до цієї правдивої атмосфери зближення письменника та читача, до атмосфери, з якої поза зовнішніми виявами пливе щастя взаємної дії: творців-письменників і співтворців-читачів літератури.

Дай, Боже, нашому славному письменникові Уласу Самчукові святкувати дальнє десятиліття з новими гарними творами!

СТОРІНКИ ЩОДЕННИКА

13 грудня 1980р.

Саме скінчила я говорити телефоном з паном Уласом Самчуком. Дуже вдоволений з поїздки до Чікаго, зі свого авторського вечора. Богдан Рубчак подав огляд його творчості і за словами пана Уласа, зробив це дуже добре і цікаво. У розмові згадав про те, що в його творах є найважливіше, а саме: він ставить дві справи, два чому: ЧОМУ ми в такій ситуації як є?! Друге - ЧОМУ не вийшли політично добре, державно?

ГЛИБИННИЙ СТРУМ ЖИТТЯ

Прочитавши книжку „Плянета Ді-Пі“ Уласа Самчука беру в руки, з-поміж старих видань, „Ост“, I том, „Морозів хутір“, Регенсбург 1948р. Пожовкі листки розсипаються від читання чи від давності, на берегах риски олівця, зазначені замітні місця. Так оце ця книжка, „Ост“ - мотив глибинного струму „Плянета Ді-Пі“.

I тут і там - зовнішні події, метушня щоденного життя, різні діла і вчинки, зреалізовані вчинки невидимих думок, усі зовнішні прояви глибоко захованих причин. „Чому і чого ми тут?, Незбагнуті примхи долі“ пише автор. Розкрити їх, зрозуміти їх, віднайти причину отого „чому“, чому доля людини а ще більше доля цілої нашої нації укладається так, а не інакше.

Саме ці питання розглядає автор книжки, Улас Самчук, і входить у суть глибинних причин.

Над світом панують ідеї, як хтось слухно сказав, вони ним і кермують, тож великий письменник у філософії, у глибоких роздумах відкриває пра причину історичної трагедії України. Вона, ця причина, це не зовнішні історичні вороги, навіть великої фізичної сили, це не зовнішні чинники, це - несвідомість свого національного Я в індивідуах, і в цілому народі. Читачеві приходять на думку слова Ісуса Христа: „Я - дорога правди і життя“ й (Євангелія від св. Івана). Божеський первень веде людину до ясної вічності почерез життя земне, що його творить Я людське, національне в тісному зв’язку з Божеським первнем.

Автор старається відкрити нам це наше Я. Воно затемнене, навіть затрачене в руїнах і катаклізмах України. Воно мусить відродитися. Тільки це Я, глибина свідомість, може змінити наше життя в усіх його багатогранних аспектах. Привернути нас, поодиноко до гідності правдивої Людини, і нашу націю, я сказала, до гідності Божої нації, Божого народу, на що вона має всі духові завдання, тисячоліттями здобувані.

Великий письменник, Улас Самчук розгортає філософську концепцію свідомості. Він пише: „Наша доба проходить смугу світання свідомості“ (ст.321). Бо й дійсно, на наших очах, як свідчать про це літератури народів, світає на цілому гльобі, в усіх полосах і країнах, як це автор відчув і зрозумів ще тридцять кілька років раніше, в часі побуту в Європі. Отож наближається доба Свідомості з відповідями на питання „Хто я?“ „Хто ми?“ Це тепер ще містика, надреальність, як стверджує автор, але ця „містика“ в один час обернеться у реальність. І чи ми, українці, свідомі того, і що ми робимо в цьому саме напрямку, запитує письменник своїх земляків.

Допомагаючи нам розкрити наше духове Я, письменник ставить неначе дзеркало перед нами, користуючись, наприклад, статистикою. Вона дуже цікава, на тему читачів, читання, замилування в аспекті інтелектуальному наших „Ді-Пі“. І бачимо в дзеркалі тому багато темного. В першій мірі це боротьба партій „хоробливі процеси організму“, „жабо-мишодраківка“ руїнна конкуренція, що зрештою і тут не перевелася, на цьому континенті.

Проявляється і наша єдність, творчість у конструктивній праці, в організації МУРу, преси, видаванні книжок. Інтелектуальна праця спрямована на великі справи - для нас усіх, для України, дає добре висліди. Автор вказує на досягнення в театрі, де побіч „Нatalки Полтавки“ ставиться „Антігона“ Ануї. Вказує на ділівсько-тaborовий збірник „Арка“, а з тим на „місійну силу нашого гнаного слова“, бо й видавати книжки „у країні, де все лежить у руїнах, в умовах Ді-Пі це подвиг“ (341 ст.). Автор книжки вміє вказувати на великі справи і на великі маштаби діяння. В житті, на його думку, „ми перемогли почуття маленькості,

бідности, неспроможності - прикмети, якими сильно грішимо в літературі“. (ст.336). „Ми є в світі, але нас нема в світі, ми величні в малому, але малі у величному“ (ст.337). Філософські роздуми автора заставляють читача призадуматись над ними, зробити певні висновки.

„Плянета Ді-Пі“ це справді наше сконденсоване життя в таборах у Німеччині в роках 1945-1948. Але, це не опис, а пульсуючий струм частини величезного організму, що називається народ. Тим то в ньому болем і стражданням розлуки і ран перепоєні всі клітини, але розум і душа беруть верх і творять нове життя. Читач, а ще коли він сам те все колись пережив, знов наново відчуває смертельну тугу за батьківщиною, тривоги вивозів на „родину“, зміни таборів, непевність завтрашнього дня, вічні перевірки і безвихід. Охоплює нас сама дійсність з тих автентичних нотаток, автентичних листів, що такі різномірні як і їхні автори, розцвітають барвними кольорами створюють багатоплощинність дії, передають багатогранність життя. Дають вони естетичну насолоду кожнечасно, а з тим книжка заховує знамените джерело історії тієї недавньої ще доби.

Та не тільки історія збережена. Хочеться звернути увагу на лябораторію письменника, зокрема на лябораторію „Оста“. Як добре бо каже письменник: „Здається, що людина найменше знає, звідки постають твори“, які вона інколи читає і як родяться автори, яким вона іноді ставить пам'ятники“ (ст.81). Саме для літературного дослідника - це ціле всестороннє відкриття.

Впродовж трьох років можна слідкувати як поставав „Ост“, але також і ці всі нотатки і записи.

Можна простежити дуже цікавий зв'язок персонажів „Оста“ з різними людьми в житті автора, напр. Микола Лепеха (на ст.41) з членами його родини. Не менше цікавий і сам процес писання твору: „І поволі пишу... Вечорами, ночами і ранками. Перед сном і у сні перебуваю з Морозами на їх хуторі, десь там над Дніпром... Виступають з простору постаті, розгортаються дії, події“ (ст.40). Але й не все писати можна, є бо справи МУР-у, переїзди з табору в табір, статті до преси, доповіді на святах, концертах, а „дні втікають“..., зі смутком стверджує автор. І все ж таки під кінець письменник занотовує велику радість 5-го червня, скінчивши писати „Ост“. Радість ця не менша від радості ченця з Печерської Лаври з XI століття, що, скінчивши переписування книги, почувається як пташка, що з клітки на волю вилетіла. А автор пише: „Аж сьогодні точка. З цим днем звільняюсь від тиранії цього деспота, що мучив мене три роки“ (ст.313).

Ще хоч одну цікаву сторінку цього твору, а їх є багато, хочеться згадати, а саме на прекрасну галерею визначних особистостей з нашого життя. Це світлі постаті людей цікавих, знаних нам з літератури малярства, науки, преси, громадської діяльності; давні і нові, вже померлі і живі. Письменник, Улас Самчук безпосередньо чи листовно був з ними в близькому зв'язку, підхоплюючи їхні глибинні особливості, створює незабутньо знамениті характеристики цих людей. Скромно подає автор самохарактеристику та все одно кожному ясне, що письменник - це наче билинний богатир, подолавши всі перешкоди на шляху життєвому, створив великі духові цінності для нас і для цілого людства.

Книжка „Плянета Ді-Пі“ - це твір великого прозаїка, майстра слова, що має за собою значне надбання і замітне місце в літературному процесі України.

СТОРІНКИ ЩОДЕННИКА

15 березня 1981р.

Були ми в Мирона та Галинки в гостині. Мешкання маленьке і Мирон жартує, що це „дававн у Нью Йорку“, бо ж при вул. Бетерст. У кімнатах повно картин великої вартості. Галинка любить купувати різних малярів, а з Миронових тут щонайкращі. Та що там малі кімнатки, але товариство - чудове: Улас Самчук з п. Танею, Вирста з Парижу, Б. Нижанківський, Б. Олександров з дружиною Світланою, Галія Новаківська з чоловіком, Ірина Мороз зі своїм, і ми обоє. Пили ми добру каву, Галинка дуже вгощала. Настрій приємний, жартівливий. Б. Нижанківський розповідав як він став співпрацювати з ЕКО-м у „Лисі Микиті“, Вирста про Париж і про коні, й про графиню, Улас Самчук про „Слово“, а особливо про авторський вечір Мирона Левицького, пана дому. При цій нагоді сказав декілька слів і про мою працю за минулий рік у „Слові“. За це міле признання була я йому вдячна. Цікаво розповідав Мирон як то Юрій Клен і Леонід Мосенду захотили його писати. Розповідаючи, наслідував їхні голоси, манеру. Зеленаві його очі виблискують, рука гладить час-до-часу руду борідьку. Підтримував розповідь Улас Самчук, що сидів у фотелі і сердечно сміявся.

9 листопада 1982р.

Саме скінчила я телефонічну розмову з Уласом Самчуком. „Я не песиміст, - говорив, - але вже роки, знаєте, старість. Ніколи б я не повірив, що до року не матиму зубів, одне око, бо друге все ще в темені. Бачить, як бачиться по заході сонця. Та й ноги не те, ні руки. А тепер стільки треба скласти, спакувати книжок! От дивлюсь на мій клаптик землі і жалко за квітами. Сам я садив їх, пильнував, а тепер покину. На восьмому поверсі не може бути квітника. ...“

Жаль бренів у голосі пана Уласа, хоч сам він начебто сміявся. І голос у нього, навдивовижу, молодечий. Я потішала, кажучи, що до сто років ще йому далеко. Опісля перейшли ми на тему слов'ян.

Листопад 1982р.

Були ми у панства Самчуків. Уже перебралися до апартаменту, хату продали, бо тяжко було їм коло неї ходити. Тільки пан Улас не перестає жалувати за своїм маленьким городчиком з квітами. Сам їх плекав, пильнував, „серед них думу думав“ і писав навіть. А тут, каже, це вже дім для старців, хоч це може й не так, різні бо люди живуть у цьому 20-ти поверховому будинку (240 Скарлет Ровд).

Гарне це мешкання п-ства Самчуків, з далеким видом на ріку, на зелені простори. Та я б там не хотіла жити. На 8-му поверсі так далеко від землі. Як каже пан Улас, інакше було в домі попередньому: „де ступиш, там земля, доторкнеш кущів, понюхаєш троянди, любуєшся усім. Це так чудово! А тут - „золота клітка“. Пан Улас багато уваги приділив мені і Світлані, розповідав про своє дитинство, бажання світла-науки і врешті про свою теорію злого змішання крові в нашій нації. На його думку в цьому саме вся наша біда. Ну, це занадто пессимістична теорія, я не хочу брати її до уваги. І пані Таня зі мною

погоджувалася. Вкінці обі ми заявили, що й жити вдруге ніяк не хотіли б, бо переживати все як було „чи то щось подібне - сохрани Боже! Добре, що раз жиємо. Буде з нас!”

15 червня 1983р.

Скінчила я читати „Втеча від себе“ Уласа Самчука. Добрий твір. Я захоплена його глибиною. Як автор знаменито розуміє московську жорстокість! Цілу большевицьку систему! Подиву гідна вся його спостережливість щоденного життя. А вже опис того пекла, яким вели людей на „родину“ опік мене, вогнем. І молилася я до Господа Бога, щоб уже зглянувся над нашим народом, над Україною. Як довго, як довго ще буде така страшна Голгота?

20 червня 1983р.

Улас Самчук був на сходинах нашого читацького гуртка, в домі Роми Келембет. Говорив дуже цікаво і майже годину про генезу своєї „Марії“. Це його відповідь, як сказав, на голод 1932/33 року. Це й один з його перших творів. Про „Втечу від себе“ висловився, що це буде його найважливіший твір. „Втеча від себе“ творилася довгі роки. Опісля, продовжуючи ще розмову зі мною, висловився, що все це, що тепер дехто пише про його творчість, це дуже слабі речі, бо не схоплюють самої суті. При каві, перекусці похвалив він наш читацький гурток і дуже заохочував нас усіх продовжувати нашу 15-ти річну традицію. А нам було гарно, цікаво в товаристві письменника, а я була щаслива, що цей гурток зорганізувала.

16 березня 1984р.

Уже й новий рік, а я нічого не записувала в так званому „Щоденнику“. Так ніколи було! А оце пан Улас у сьогоднішній телефонічній розмові заохочував мене знов писати „Щоденник“. Він сам, як сказав, завжди писав і дотепер пише записки. А от як каже він, його „Плянета „Ді-Пі“ зродилася саме зі щоденника. Оповідав мені, що купив своїй Танюсі зошит, щоб писала мемуари, вона ж бо фільмова артистка зі студії славного Довженка! На жаль, дарма, так і не намовив. Опісля говорили ми ще про доповідь Яр.Розумного на тему „Катерина“ Шевченкова. Не дуже то вона йому подобалась, як і мені. Запрошуував конечно прийти до них разом з Романом, бо вже давно ми не були. На кінець я пообіцяла прийти до них „на довгий вечір - разом з Романом“. А втім, уміжчасі ми бачилися часто - в нас, у приятелів, у них. Знов радо підемо.

4 жовтня 1984р.

Телефонічна розмова з п. Уласом Самчуком

- Поезія, це тільки перший ступінь духового вияву.
- Проза -вищий ступінь. У нас проза ще не розвинена, як треба.

З літератур світу на першому місце ставить французьку, на другому

шведську, норвезьку, на третьому англійську. Німецька література не має доброї прози. У нас треба конечно розвивати прозу.

А далі зійшла мова на Ірину Вільде. Вона зрадила Україну в тяжкій ситуації по II-їй Світовій війні.

8 листопада 1984р.

Досить рано зателефонував п. Улас Самчук, хотів знати як В. Мороз вирішив справу свого „Вечора в „Слові“. Кажу: вирішив не відкликати Вечора, хоч у той же час є й концерт у честь митрополита Андрея Шептицького, є й „Заграва“. Хто прийде, то й прийде. У Торонті завжди багато імпрез, сказав мені.

- То й добре. Нам нічого не лишається тільки перевести цей Вечір.

- Але Ви, пане Уласе, напишіть про нього „слово“. Йому дуже на цьому залежить.

- Та нічого якось у голові не маю. Ніякої ідеї. Я вже думав.

- Ви думали то й щось близсне напевно. Схопите й вже. Це ще майже три тижні до „Вечора“.

- Кажете „блісне“? А пам'ятайте „Блісни, Боже, блісни, а господар ззаду як по голові свисне!“

- Руданський! обое сміємся.

- То бачите, Лесю, я вже стара людина. Прислали мені з ПЕН-клубу письмо, щоб я прийшов, тут у Торонті, на сходини. Та куди вже! Я ледь посугаюся. Старі літа.... Живу в минулому. І так жаль, що малошо зробив. Лінівий був.

- Та що Ви це, пане Уласе! Читала я і чула від близьких як Ви працювали....

- Ет! Не кажіть. Зробив може 50% всього можливого. А тепер... не можу.

17 лютого 1985р.

Наша Управа „Слова“ відвідала пана Уласа Самчука, почесного Голову „Слова“ і привітали його з 80-ти літтям. Прийшлося і мені сказати декілька слів від нас усіх. Згадала я Ляо-Тсе „Хто йде дорогою совершенности, той не збирає скарбів для себе, його надбанням є те, що він дарує іншим.“ Так і наш письменник подарував нам, нашій нації прекрасні дарунки своєї творчості, тож хай Господь благословить Вас на многі творчі літа! Заспівали ми „Многая літа“ і подали символічний подарунок - золоту ручку. Довго ми гуторили при каві, солодкім, при вині. А були: Світлана Кузьменко, Рися Голод, Мирон Левицький, а крім того Галинка і Роман. Пан Улас розказував про свій незабутній Дермань, про школу, мандрівку в світ, на Захід.

Цікаво говорив про „Братів Кармазович“, що зображені росіян. Цей саме твір зродив у нього бажання дати типи Українців. І написав трилогію „Хутір Морозів“ і т.д. Але прикро було слухати, що на його думку, українець не має політичного змислу. На мою думку, це він зі шкодою для нас і зображує. Ми проти того виступали, особливо Мирон і я. А тоді пан Улас заявив, що він абсолютно вірить у нашу будущість, в Україну. Вірить, що Україна перейде цю жахливу добу неволі і буде жити самостійним життям. А щодо його творів, то це, що пишуть літературні критики, то - дуже слабе. Колись ці його твори вивчатимуть докладно.

За розмовою, дискусією пізно стало і треба було йти знов в ці кольосальні лябіринти та шукати в гаражах під хмародером свого авта.

18 лютого 1985р.

Потелефонував сьогодні пан Улас. Дякував за все і був з візити дуже вдоволений. Ще раз повторив, що почувається зовсім добре, здоровий, „тільки ті ноги-нездалі“. Пані Таня запрошуvala зробити сходини нашої Управи таки в них, „щоб і Улас міг брати участь“. У товаристві великої людини - завжди цікаво.

26 травня 1985р.

Оце саме скінчила я розмову з паном Уласом. Задзвонив до мене поговорити ще про вчорашнє засідання нашої Управи, в їхньому домі. Оце вчора я вперше вийшла між люди після запалення легенів, шпиталя і т.д. А то ж треба було зробити засідання Управи. Мій, Боже, помер Юрій Стефаник, ще 25-го квітня, але я захворіла. Чарівний Юрій Стефаник. Його смерть для нас страшний удар!

Вчора оце довго тривало наше засідання. Обговорили ми „Вечір у пошану Юрія Стефаника.“ А потім ще було вино, солодке і розмова. Після усіх турбот і журби всміхнулись лица, злетіло легке слово, веселий дотеп Рисі, замріяна розповідь Уласа про його перший вірш. Хто би подумав!. Він - завзятий прозаїк, писав вірші! Отож, у школі був гурток „віршописців.“ Їхні вірші збирал професор літератури та й одного назначеного вечора читав їх перед усіма учнями. Учень Улас дав і свій вірш, а сам скрився у кутку кляси. Професор не тільки прочитав цей вірш два рази, але ще й підкреслив красу його. Всі стали питати за автором і витягнули його з кутка. У весь був червоний, як буряк. З тої пори зацікавилась ним одна учениця також „поетка“... і він, як додала пані Таня, залюбився у ній. Для нього вона написала вірш і пан Улас з пам'яті його нам продекламував. Молодість, зворушення опромінило його лицє... Елегійний вечір заглянув крізь у великі шкляні двері і висипав серед кімнати мішок споминів. Ми слухали. Пан Улас розповідав як то він зорганізував спорт у Дермані для хлопців, парубків, щоб у той спосіб відтягнути їх від бійки та пиття. Ромко згадав незабутній у всіх його розмовах живий Львів, Рися, - як то професор радив їй „сервозно“ трактувати науку і віршів не писати“, Світлана говорила про недавній вечір поезії Л. Мурович, а про екстра патріотичну поезію - Ліда Палій.

20 листопада 1985р.

Хочу записати мою розмову з паном Уласом Самчуком. Це було вчора. Пані просила підождати, бо так швидко, як колись не може дійти він до телефону. А то вже не йти, а приїхати на кріселку мусить. Втішився, що я потелефонувала та розказала, що в нас у „Слові“ тепер діється. Цікавився В. Соколом і його вечором, заплянованими Зборами, став розказувати й про себе: відчувається, відсторонюється від усього.“ - Поглянув я на полиці з моїми книжками і якось байдуже стало. Навіть чужо, хіба то я написав? Тяжко тепер жити. На столі 18 листів від друзів, знайомих, деякі тепло, дуже тепло написані, треба ж їм відповісти, а я не можу.“ Запитав чи його привітальне слово на вечорі Стефаника буде в Збірнику „Слово“. Зрадів, що піде, що я його

підписала, бо сам забув це зробити. Турбувався хто буде головою тут у нас, коли я вже не можу бути. І таки вмовляв, переконував мене, щоб я залишилась. Закашлявся, захрип, аж просив жінку подати йому цукорок і знов далі продовжував розмову. Питався про Романа і дуже сердечно про нього говорив і з великим признанням про його „пластову“ працю, про його товарискість, дотеп. Але не запрошуав прийти, як завжди колись бувало. Так і не знаю, іти чи не йти. Сумно. Рік-два тому скрізь бував, учащав, а тепер - такий ув'язнений у кріселку. Але ще гірше є з такою гарною людиною як В. Скорупський. Мій Боже, яке щастя померти на приступ серця. Отак помер Яків Гніздовський, М. Колянківський. Гостро залізом боляче вдарили мене ці всі смерти. Одну правду я тепер зрозуміла: комусь щось доброго вчинити, признання дати - то треба зараз, не відкладаючи на „потім“.

21 листопада 1986р. /п'ятниця/

Ввечером зателефонував пан Улас: „Ваша книжечка - чудова! Якби я так міг писати то напевно б про неї написав. І як ви так скромно залишили її в руках Тані, не показавши її мені. Ну, Лесінька, та ж „Хлопчик з казки“ - чарівна книжечка! Щира, безпосередня, прекрасна.“ Зворушена, дякую великому письменникові за його таку гарну оцінку моєї нової книжки. Довга була ще розмова наша й про останню візиту в них. Говорю й переживаю знов жаль і біль... бачу його покручені руки, що вже писати не можуть... з-поза тяжких окулярів дивляться наче не його очі ясні й приємні, а якісь інші немов з іншого світу... тільки голос той самий. Пан Улас ще й жартує, що він наче король сидить на троні, а ми кругом нього, ... ось навіть не встає нас привітати ні попрашати, як колись завжди бувало! Тішиться, що ще може читати, а листи - хай вже Таня відповідає!....

Хотіла я зацікавити його справами „Слова“, але... дарма. Його думка виносить спомини про початки його літературної творчості, в тому згадує Дмитра Донцова, свою першу повісті „Соню“, що її Донцов спершу не прийняв, але згодом таки видрукував у „Літературному Віснику“! Звертає розмову на майбутнє України. У Федерації Європейській вона мусить мати своє місце! Якби так Росія зрозуміла користь у добром відношенні до України то ці два народи були б найсильніші серед слов'ян. Ні! Так ніколи не буде, Москва довела вже свою мету: „знищити, згладити зі світу Україну! Ми мусимо бути самостійні! Геть від Москви!“ Згадую, вчорашню візиту, як то пані Таня злагіднює, чи то змінює гарячу атмосферу.. .просить мене помогти їй, покроїти тортик до кави. Вона все така чудова зірка українського екрану. Розмова сходить на родину, діти. І я вперше почула, що в пані Тані був син! У часі війни, в Києві, він 16-ти літній хлопець вийшов з дому і вже ніколи не повернувся. Чи німці забрали? Як пропала дитина? Ніхто про нього не почув уже ніколи. Боже! Боже! Скільки наших дітей пропало! Коли це скінчиться? І в тому трагічному смутку також жити не сила... От мій добрій Ромко, що завжди дарує людям радість, став розповідати про митрополита Андрея Шептицького й на цьому закінчилася наша візита. А тут же кінчалась і наша телефонічна розмова, бо пан Улас сказав: „А ще попросіть до телефону пана Романа. Хочу й йому дещо сказати.“

II грудня 1986р.

Оце потелефонував пан Улас. Спочатку все добре розумію... а згодом мова його стає тяжка, звуки не повні... Мабуть утомився...

- Пані Леся?

- О, пане Уласе! як приємно почути Ваш голос!

- Скажіть пані Шанті, будь ласка, що я приєднуся до її рецензії на Вашу книжку!

- Дякую, Пане Уласе, дякую. Ваша думка про мою „Хлопчика з казки“ це для мене великий скарб!

- Я дуже жалую, що не можу писати, напевно написав би про неї, сам! А ви тепер, Лесінька, пишіть повісті! У тому стилі, що „Хлопчик з казки“....

Щось зашуміло в телефоні... Ви втомились, Пане Уласе?

- Ні, ні!... вже добре.

Слухаю з напруженням, а очима душі бачу його. На кріслі, спертий об стіл, з боку „вокер“, рука втомлена, пальці скручені, але... лицезріє, усміхнене. Подивлюсь силу духа, ясність розуму цієї великої людини. Лагідне світло канделябра роз'яснює на стіні „Ярославну“ Козака-Ека. Легкий струм спогадів сповняє кімнату, крізь величезне вікно-двері пливе-випливає на зустріч зорям раннього вечора.

- А коли приїдете з Романом? Приїдьте до нас. Привіт для нього.

- Дякую. Приїдемо, може й завтра. Від мене привіт для пані Тані.

19 березня 1987р.

Вчора були ми втрійку з Рисею в пана Уласа. Якось у розмові сказав: „я вже мертвяк“ - так страшно сумно стало в кімнаті. На щастя, Романові вдалося навести його на стежку споминів. Рися почала загдувати Едмонтон, а Ромко щасливо попав на свого предка - гончара. Тут же оживився пан Улас, він згадав, що його дідо був гончарем. А потім розповідав як то він і ще один товариш утікали до Радянської України, хотіли до Києва дістатись, як заблудили і знов удруге опинилися на границі, звідкіля саме були вийшли. Йому було тоді 17 років. А дальше, думка виїхати з Волині не залишала його й в польському війську. На одних маневрах відважився втекти і перейти кордон, і так опинився у Бреславі. Але про це написано вже в книжці, додав. І знов наплила нова хвиля спогадів, а ми слухали, слухали. Журався пан Улас, що архів його не є впорядкований, дуже багате його листовання отак накидане. Не міг нікого дістати до помочі. Навіть до Пласти звертався, але даремно. Та все таки роз'яснився на кінець нашої візити і пращаючись повторяв „не забувайте про мене“. Дякував за дарунок, телефон. Ми принесли йому, щоб мав під рукою, а Ромко залучив і пан Улас зараз випробував з успіхом, і ... з усміхом.

Квітень 1987

Часто телефонувала я до пана Уласа, часто, і він до мене. Гнівався і докоряв мені, що я зрезигнувала з головства у нашому тут „Слові“. Але годі. Малошо не 8 років, то таки довгий час! Перед Великоднем згадав мені пан Улас, що вони обос з Танусею, як він називає свою дружину, рішили святкувати в пані Жені Пастернак, себто в старечому домі ім. І. Франка, на Місисага. Таня не має сили щонебудь приготовляти, а втім, добре що й самі не будуть, а з

людьми. Святочні побажання також були телефонічно подані.

Травень ... несподівано довідуюсь, що пан Улас захворів. Лежить у шпиталі. Умовилась з Рисею Голод і пішли ми до Вестерн-госпітал. А там біля ліжка хворого і паню Таню застали. На привітання усміхнувся, пан Улас не підносячи і голови з подушки. Зморений, змалій, але наче усміхнений.

- Я хочу до дому. Тут... так зле, погано лежати... голос захриплив, шорсткий, ні радше захриплив шелест - лікар казав ще ... до суботи .... можу піти додому.... ще два .... два дні....

Ще щось говорив мені, наче б то хтось його переслідував... але я не розуміла і потішала його як могла, ось небавом буде ліпше, приде до своєї хати.

Прощаюсь... легенько беру його покручені руки в свої руки... прощаюсь. „А прийдіть... шепче.

На коридорі ждуть на мене обі пані, ідемо на каву й дійсно тішимось, що пан Улас у суботу вийде зі шпиталя, значить не так воно зло.

І дійсно в суботу телефон: - „Лесінька, я вже вдома. Так гарно бути вдома. А чи ви пишете як я вам радив? Пишіть повість у стилі вашого „Хлопчика з казки“? Конечно пишіть! I не забувайте прийти до нас з паном Романом. Прийдіть до нас. Ми вас ждемо.“

- Прийдемо. Який гарний ваш голос сьогодні пане Улас!

І він щасливо сміється. ... Ще Роман, другим телефоном, пересилає йому кілька радісних слів і .. прийдемо, прийдемо...

9 липня 1987р.

На оселі - Телефон!... Кидаю, що в руках маю і біжу до кімнати, до телефону.

- Тут Боднарчук. (Ага! Певно про лекції на учительських курсах, мигнула думка.)

- Прошу?

- Помер Улас Самчук.

- Що ви кажете? Улас Самчук???

- Учора помер.

- Хай з Богом спочиває... приїду завтра рано до Торонта. Телефон замовк. Улас Самчук помер? ... Та помер. Уже не мучиться ...

Сиджу... бачу великі сині очі. Якісь такі аж страшні ... визирають з лица, злітають зі шпитальної подушки у вікно.... помер.... Улас Самчук....

ПО СВІЖОМУ СЛІДУ

Похоронна мелодія сумом сповняє церкву св. Володимира, вкриває людей і домовину, що повільно просувається до престола. Бліскуча дубова домовина. Він тут лежить? Сльози замрячують очі. Ледь видно блимання маленьких свічечок. Щораз більше і більше їх засвічується, наче хочуть роз'яснити сердечноглибокі, сумні мелодії похоронного чину, а може й трагічну постать дружини Тані. Вчувається мені її вчорашній шепті - „нема... нема Уласа...“

Похоронні відправи продовжуються.

Крізь вітражі вікон сміється ясний літній день, як тоді в Україні, в Городку коло Львова. Стоїмо гуртом біля церкви. Відчуваю сильний, приязній потиск руків і ясний голос Уласа Самчука: „То Ваша дружина, пане Романе? А це моя Таня.“ Отець парох запрошує нас на приходство, на чай, а радше на маленьку гостину. І попили розмови „воєнні“, що діється, що далі і що робити?...

Прислухаємось усі до слів, до поглядів письменника, а я з великим зацікавленням і побожністю приглядаюсь до автора „Волині“. Кріпка, сильна постать, ясні допитливі очі під густими луками брів, випромінюють світло незвичайної людини. А пані Таня - красуня з чорними очима, етерично виглядає у романтичній квітчастій суконці, вносить легкість відпружження. Це наша фільмова зірка з Києва, з радістю думається. В Городку вона вперше, але в Карпатах „училася“ ходити босими ногами по каменюках, бо ж героїня „Тіней забутих предків“ не все одягала постоли на ноги....

Со святими упокой... вривається у мою свідомість... Помер Улас Самчук. Багато натерпівся, особливо останнього року. Ніколи одначе не нарікав. Навпаки, наче насміхався зі себе, мовляв, він тепер немов король сидить на троні, (не міг уже вставати), а ми навколо нього. Так і справді члени управи „Слова“ часто відвідували свого почесного Голову, за радою - порадою питаючи. А ще й з проблемами різними, особливо з прикрими справами ХІ Збірника „Слова“. Прикро і трудно, казав, а довести до ладу треба. Нічого зробити не може, інакше, згадувалось, бувало давніше. Завжди точний у часі, обов'язковий, зі захоплюючими промовами на літературних вечорах „Слова“, з привітами для письменників-гостей, з добрим словом для всіх. - Тепер, бачите, сиджу, як обрізаний пеньок, нікудишній. - Наче жартував, а голос хрипнув і кудись утікав. І ставало нам сумно, сумно від того...

Далека дорога на цвинтар оселі „Київ“. День ясний 13-го липня 1987р. Багато квітів і квітів-промов... і ця пісня знайома „Видиш брате мій...“ Червоні гвоздикипадають на домовину... останнє прощання. Нема в живих Уласа Самчука - великого прозаїка нашої доби, воїна за долю України. Далеко спочив від рідної Землі, злагативши Україну вічними скарбами свого невмирущого духа.

Поволі, в задумі відходять люди вниз від розрітого пагорба. Стихли похоронні мелодії.. гудуть мотори авт, прощаються знайомі.. стоїть ще біля домовини подруга життя. Відійти не може.... непорушно стоїть біля домовини.

ЛИСТКИ ЩОДЕННИКА

10 січня 1963р.

Чудесна ялинка! Зорею стелю пробиває. Маленькі зірчасті світелка з-за галузок промінням грають.. А побіч на стіні буря. „Буря в Карпатах“... каже Роман. Краски і сила, що їх не описати. Очі гостей причаровані красою картини.

- Чи Ви, пані Галю, думали намалювати бурю? питав Роман мистця.

- А може, щось іншого, по-модерному... Додає хтось з гурту.

- Я думала про бурю. Це всі бурі разом, всі, що я колинебудь бачила, спостерігала. - З усміхом пояснює Галя. Але, вже з бурі очі гостей втікають у тишину лісу. Тишина? Та де там! Це Лукаш грає на сопілці. А ось тобі й Мавка! Зразу її й не зочиш! Частина бо вона дерева, лісу, ґрунту...

- Так, так.... це Мавка. „Лісова Пісня“ Лесі Українки натхнення мені принесла. Потверджує мистець, чи то мисткиня, а в очах зірка щастя зоріє . Вона щаслива. Вона мистець!

Але, тут між нами ще один мистець - Мирон Левицький! Волосся і борідка горить. З-поза грубих окулярів виблискують очі фавна зеленим вогником. У товаристві ... він осередок, він - центр. Кожна пані роз'яснюється від його слова! Усім радість дарує.

- Мироне, заграйте щось, просимо. Мироне, заграй лірника. То знамените!

- Добре, хай буде лірник! Заграв, заспівав, як на прощі лірник під Волоською церквою у Львові. І отець Іллів заграв лірника. Але він - ще й „вертепний чудодій“! Чудесні його ляльки з дерева, сам їх вистругав, прибрав! Ну, які типи! Жидівка, як Райза в нашій Городенці. Ірод - самовладець. Янгол трохи „ярмарковий“. Але все чудесне! Діти наші - зачаровані! А потім усі ми співали, колядували. А при столі... зірками злітали спомини з рідних домів, з давніх років, з далекої України.

3 липня 1970р.

Був у нас Мирон Левицький. У доброму гуморі розповідав про стрийка-діда Левицького, який говорив вдома по-польськи. Навіть молився цією мовою. А кожна молитва кінчалася словами: „не забудь Господи, про що я Тебе просив“. Це закінчення викликало насміхи вдома, а в бабі коментарі такого роду „як старий дурень“. Всі ми, включно з дітьми сміялися, а Мирон підсував свою чарку до Романа зі словами „не забудь, пане господарю, про що я тебе просив.“ Цей зворот став рефреном цілого вечора, що закінчився далеко по півночі.

Мартуся Л. демонструвала перед нами свою сукню, весільну, вона ж бо дружка на весіллі нашого Юри, і прямо перед нашими очима з кукли переметнулась у чудового метелика. Біла, довга сукня з легким вишивковим орнаментом біля шиї й внизу і бачимо боярівну з книжих часів. Ніколи я такої сукні не мала. Мирон поцмокував, гладив свою рижу борідку з веснянковими плямами рукою і довгими делікатними пальцями. Вони - ці пальці - такі нервові, швидкі, рухливі, що роблять завжди на мене враження неначе живуть своїм власним життям. Вони так ніжно, трепетно доторкуються мазок на олійній картині. Запримітила я це як Мирон роздивляв „Церкву в Гантері“ Мороза і „Вечір в Україні“ Василя Кричевського. Йому обі картини подобались.

Попередньої візити, як була Стефця й Адась Лісікевичі, розповідав нам про свої перші кроки в мальарстві. А я мала щастя дістати в бібліотеці отців Василіян книжечку (з 1937р.) з ілюстраціями Мирона. Він нею дуже втішився, тож я йому подарувала цей унікат - перші його ілюстрації! На них уже є його псевдо ЛЕВ, початок його прізвища. Але самі ілюстрації ледве чи можуть нагадувати сьогоднішнього Мирона Левицького чудового графіка і мальяра. Прекрасні його картини, аж дух запирають..."

Учні часто наслідують його, повторяють його слова особливі, як „толковий гай”, або „це грамотно намальоване”.

І на учительських конференціях Мирон запалює вогни радості. При матуральних іспитах його маленький жарт, скромний усміх підносить настрій, доброту, і терпеливість.

30 серпень 1970р.

Якраз минулого тижня були ми зі Стефою і Адамом у Мирона й Галі. Атмосфера цілого вечора була така радісна, піднесена, легка і ... повна духової прани. Мирон „у секреті“ показав намколо тридцять картин з попередніх років, а на стінах його кімнати висіли теперішні картини. Зіслання св. Духа в гуцульському кольориті, в упрощених лініях царювало над усім. Він любить релігійну тематику. Найновіша його Мадонна з піднесеними вгору очима, сумними очима, має риси його Галі. А моя Мадонна чи то радше Ромкова, бо для нього я її купила, чудова! Вся вона в помаранчево-червоно-жовтих кольорах. Тільки великі сумні очі. Завжди сумні очі...

Мирон добра людина і співчутлива. Я люблю його. І всі студенти наших Курсів дуже його люблять. На його годині завжди радісний настрій!

1975р. осінь

- Добрий ранок, маestro. Я вже жду на тебе!
- Добрий день, пані доктор. Мое галицьке ліпше, бо й в полуздні не помилюся - каже, сміючись Мирон.
- Го... го... го... як себе титууете! То що мені робити, „горшкодраєві? Га?“
Жартує Роман.
  - Ти все такий веселий, як був у Львові, ти „горшкодраю“!
  - А зараз підете вулицями Львова. Та наперід з'їмо сніданок, кажу їм.
  - Та я властиво хотів тільки віддати твою книжку, Лесю. Відвіз Галю до б'юра й оце таки спішусь до моєї скульптури.
  - До демонстрантів? Бачу, Мироне, демонстранція проти Косигіна натхнула тебе. Чи так? А нашу демонстранцію у Львові під сов'єтською амбасадою, памятаєш?
  - А то, холера, вибач Лесю, заарештували тоді й мене. Але випустили, як татуньо пішов визволяти.
  - Кава на столі, панове. На хвилинку немов утихла розмова. У вікно сонце кинуло цілу пригорщу променів. Від них загорілись барви на картині Миколи Кричевського. Море ожило. Мирон задивився крізь свої тяжкі окуляри, а за його зором і ми обое обернулися.
  - Яка краса! Ви маєте гарні картини й багато. Вже немає де й повісити.
  - Немає де? Все ще є досить місця й на двадцять картин, Миронць.
  - А я, Мироне, як втомлююсь, то саме найкраще відпочиваю, найкращий

віддих для мене то дивитись на цю красу.

- І я також. А я ще курю. Чи можна, Лесю?.

- А вже ж, будь ласка.

Сивий димок запах, закрив руду борідку мистця.

Березень 1981р.

Був у нас Мирон, чи як він себе називає „апостольський візитатор“, бо з візитами ходить, а до себе приятелів не запрошує. Жартував собі, але Галинка цим журиться. Я її розумію. Мешкання їхнє, таки правда невідповідне.

Нарікають, що й миші й каракони можуть долучитися до гостей, та й взяти участь у гостині. Кімнатки маленькі, але переповнені картинами різних мистців, і великої ціни. Галинка любить купувати. А з Миронових висять щонайкращі. З вулиці вривається шум, гук. Та й вулиця Бетерст - це, як каже Мирон, „найгірша частина давнину в Нью-Йорку“. Але... товариство в них завжди чудове!: Улас Самчук з дружиною Танею, маляр Вирста з Парижу, поет Нижанківський, Гаяля Новаківська зі своїм Ромульком, Борис Олександров і Світляна, та інші... Але вернусь до нашої розмови, що майже чотири години тривала. Пили ми каву, а їсти Мирон не хотів, бо звик аж коло 1-ої, 2-ої.

Головне говорили ми обое про останні сходини-збори в „Слові“. Настрій був присманий, жартівливий. Добре сталося, бо все ж таки та неприязнь між Світланою, а Рисею мене дуже турбувала.

Мирона болить стаття Шереха про розмалювання церкви на Скарборо. До цієї теми все повертається. Але добре, що обговорили ми його авторський вечір у „Слові“ на 28 березня. Має 12 новель. Тема новель з його власного життя. Він дуже талановитий, а до писання заохотив його Юрій Клен і Мосендр. Він мав завжди щастя бути в оточенні визначних, творчих людей. Як розповідає про них, то все так цікаво, весело, наслідує голос, манеру, людини. А про свою „рудост“ розповідав як то переслідували його товариші, а хлопці на вулиці кликали „рудзяк“.

29 березня 1981р.

Вчора відбувся вже авторський вечір Мирона. Вийшов чудово. Новелю „Білий ведмедик“ читала Світляна, читала дуже добре, дуже гарно. І ще кілька новель, а Д. Романик читав три інші. Літературно вони знамениті. Це психологічного характеру твори. Тішуся, що Мирон вдоволений був моїм словом про нього. У цьому допоміг мені мій чудовий Ромко своєю заввагою: „а не зроби зі свого слова шкільної лекції“, що я перед публікою на її велике вдоволення і сміх повторила. Мій Боже, як багато чудово обдарованих людей двома, трьома талантами! Але я не завидую їм, я тішуся їхнім щастям. Я тільки за нашим чудовим, малим Денисиком повторю „Господи, поможи мені Тебе любити“.

МИСТЕЦЬ ПРОМОІННОГО ТАЛАНТУ

В одному зі своїх численних творів футуролог Олесь Бердник пише, що колись заіснує такий світ, у якому мистецтво стане конечністю людини як тепер є щоденна пожива. Тож кожний зможе виявляти свій талант і реалізувати свій хист у різних ділянках згідно з естетичними потребами душі. Може й так буде. А поки що, це тільки мрія. Та проте до мистецтва, як до Божого світла звертається кожна людська істота. Краса бо насущна потреба душі. І поки що, ми радіємо творчістю талановитих одиниць, що дарують нам скарби духові. Та інколи буває, що ми й не свідомі того, а сприймаємо все як звичайну, належну нам річ. Зовсім так, як у цьому жарті, де турист, оглянувши пам'ятки архітектури, сказав на прощання своєму приятелеві: який ти щасливий, що бачиш щодня ренесансову церкву.

- Ренесансову? - перепитав той, - а я й не знав. Так буває, ї ми живемо побіч мистців, наших сучасників, і не бачимо їх світлих постатей.

А до тих сучасників належить не надто велика група творців, а між ними є Мирон Левицький-Лев, що його многограний талант ясніє у різних галузях творчості. Багато хто з нас ім'я мистця асоціює з картинами в галереях Торонто, Вінніпегу, Дітройту, Паризу, Нью-Йорку, Сіднею, де відбувалися його індивідуальні виставки і захоплювали глядачів своєю тематикою з цілого світу, теплими барвами, радісною тонацією, тонкістю виконання, як свідчать про те відзвіви мистецтвознавців, в тому й знаменитого С. Гординського. Однадцять індивідуальних виставок, крім великого числа спільніх-групових, це немалій здобуток мистця в ділянці образотворчого мистецтва. Чудові його картини в домах любителів-власників роз'яснюють їм життя. Ікони Божої Матері несуть розраду засмученим серцям. Багато більше між нами таких, що втішаються його графікою, що привертає увагу своєю тематикою історичною, релігійною. З графіки навіть діти засвоюють собі біблійні зерна про Адама-Еву, захоплюються св. Юрієм, що змію вбиває, переймаючи з картини лицарського духа в боротьбі зі злом. Ушляхетною проміннює краса стінопису в церквах. В атмосфері святих підноситься людина у вищі сфери думки і відчуття святості. Недаремно, в далекому Сіднеї, на Австралійській землі, уряд уявив під свою особливу опіку церкву, що її розмалював Мирон Левицький. Там же, в Австралії, три такі церкви, а четверта присвячена 1000-річчу Хрещення України, вже жде на нашого мистця. На жаль, не кожному з нас доступне це монументальне церковне мистецтво і конечно видати Альбом-монографію навіть у двох -трьох мовах, а це безсумнівно збагатило б наші культурні досягнення тут, поза Україною. Здається, це зовсім можливе не одній з наших культурних центральних установ. Такого видання монографії-альбому жде й еклібріс того ж мистця.

Еклібріси Мирона Левицького - це прекрасний світ мистецтва. Розкриває він душу людини, замілування, характер, особливості вдачі, професію, навіть вік життя. Про еклібріси „Лева” написав колись ред. О. Мох, підкresлюючи „м'якість лінії і прозорість” цих мистецьких мініяюр. Звернув він також увагу, що за ними криються студії автора над стародруками в музеях. І знов насувається настирлива думка про конечність монографії еклібрісів. Чи нема між нами меценатів? Чи дамо розгубитись, пропасті цій красі? Звичайно, зі шкодою для нашої культури.

Знаємо також, що в кожній галузі творчості мистця маємо високої якости

професійність автора. Вона не абияка в мистецтві оформлення книжки. В цьому напрямку Мирон Левицький один з найкращих мистців нашого часу. Мабуть ніхто ще не писав про цю сторінку його творчості, а вона промінює чаром, що захоплює молодь, поетів, письменників, усіх хто тільки бере в руки книжку його оформлення. І всі ті дива випливають з душі мистця, якому Господь не пожалів ще однієї особливої ласки, бо, за словами Гете, післав його „в далекий світ“. І дійсно, Мирон Левицький об'їхав усю нашу землю довкола: побував у різних країнах, збираючи скрізь красу світу Божого і переживання свого серця. Може й тому, залиблений у подорожах, він, такий уважний і дотепний, у товаристві, інколи „їде“ до Львова. А ще як трапиться товариш подорожі, Роман чи Адам, о, тоді все і вся зникає, „а кожна вулиця, провулок Львова стають реальністю... присутні вивчають усю топографію міста.

Там бо у Львові, в місті народження, пройшло дитинство, юні літа, студії і перші успіхи молодого мистця: і маляра і графіка і літератора. Там саме в старинному княжому Львові, в роках 1938-39 Мирон Левицький був редактором та ілюстратором журналу (літератури, мистецтва, фільму і моди) „МИ і СВІТ“, а співпрацювали С. Гординський, Ю. Тарнович, П. Ковжун, Ю. Луцький та інші. Війна зупинила видання, воєнні події принесли величезні зміни, та проте не зупинили Музи, хоч не Далії, але десятої Музи - Преси. Цій Музі служив мистець уже як дивізійник, пишучи воєнні репортажі, животрепетні картини з подій на фронті, з життя Дивізії Галичина. Друковані в українській і в німецькій пресі, скрізь пошукувані та читані. Свою військову кар'єру закінчив мистець як начальник Преси в Штабі Української Національної Армії. Бурхливий воєнний час безсумнівно заважив на творчості, та проте вже 1964р. мистець, опинившись на еміграції, надолужує втрату часу своєю працею. Пише пародії, між іншим, на „Попіл імперії“ Ю. Клена, „Символи“ Єндика, працює в журналі „Проти шерсти“ в Ляндеку. Того часу, 1947 р. у Зальцбурзі вийшла збірка поезій „Діяabolічні параболі“, авторства нікому незнаного Порfirія Горотака. На сторінці 60-їй говорить він про свою „істоту триєдину“, бо ж як пізніше розкрили, це були три побратими: Ю. Клен, Л. Мосендр і М. Левицький. Це є та „триєдиність“ Порfirія Горотака. І слухно писав Л. Мосендр, що „Ця збірка являє собою цікаву появу, що їй досі немає прикладу в нашій літературі“. У ній же містяться поезії Мирона Левицького, а уважливий читач знайде також вірш присвячений нашему мистцеві, перший з ряду того роду віршів інших поетів.

Так оце в Німеччині побував мистець у царстві Муз зі славними побратимами, Мосендром, Кленом і разом вони читали свої прозові твори, писали вірші. Переїхавши до Канади, до Вінніпегу, стає М. Левицький - редактором „Комаря“, пише вірші і новелі, друкує їх у „Літературній газеті“, у „Молодій Україні“, в Збірнику „Слово“. У літературному дорібку мистця є повість „Портрет Аврори Данвіл“, а збірка новель готова до друку. Деякі з цих новель, прочитані на Авторському вечорі в „Слові“, викликали в присутніх незабутнє враження. Маestro Улас Самчук підкреслив їхню особливу майстерність, а Віра Ке потім писала: „Чарівні, автобіографічні новелі Мирона Левицького мають ясний стиль, делікатність, відчуття, погідний, відпружений настрій“. Тож небавом радітимемо новим досягненням Мирона Левицького.

Коротенький цей нарис не є ані „портретом“ ані профілем“ мистця, але маленьким промінчиком вихопленим з його таки скарбниці.

ЛИСТКИ ЩОДЕННИКА

10 квітня 1984р.

10 квітня це був унікальний вечір.

- Прийди з Романом. Подивись, поки я відішлю до Австралії. Ікона Божої Матері зовсім інша, ніж я дотепер малював. Та ще щось є. Пішлю до Чікаго. Там зроблять мою виставку." - Запрошує Мирон.

Їдемо. Трохи поблудили ми до їхньої нової хати, замість на 22 Елленгерст пішли на число 10, але врешті авто заїхало куди треба. А тут і Галинка внизу жде на нас. Жартує, що ми кожного разу блудимо. Але вже не на 2-му поверсі. Великий сальон, знаний нам, але завжди інакше виглядає. Це - суцільне мистецтво включно з вишуканими меблями. Стіни вкриті картинами творять наче мозаїку, на перший погляд, кольорів. Згодом тут виблискують розумні, красні погляди очей пані дому, кисти незнаної мені особи. Розширюється горизонт морський Кричевського, круглою пірамідою в зелені кудись з рами висувається астрономічний будинок культури Мая, на столику застигли мексиканські диво-риби, у дереві плоскорізьби льва присіла Дівочиця, на неї споглядає маска з Австралії... і все зневажає мислитель Мая, підперши собі голову обома руками. Йому байдуже до Мазурика, до веселих цокотух Галини Мазепи, до знаменитого Труша, хіба вичислю я все?

Мирон вносить ікону Божої Матері з Дитятком на руці. Висока, в синьому плащі, чи то в блакитному - в сукні легко фіолетовий аж до землі. Лице - прекрасне! Усмішка така ніжна, так любов'ю роз'яснена, так загадкова... У ній не тільки серце, але й розум. Дивиться на Дитятко, що справжній маленький хлопчик з життя. Це справді наша українська Божа Матір. Такої я ніколи, ніде не бачила. Не можу надивитись. Хочу в пам'яті, в серці закріпити! Ісус Христос припав мені до вподоби найбільше зі всіх ікон, що я їх дотепер бачила. Але це ще не той Ісус Христос, як я Його бачу моєю уявою. Це світлість просвітлена. І що ми люди робимо з Його любов'ю ? з Його науковою?

Галинка, як звичайно дуже гостинна, й завжди елегантна пані. Гарна, граціозна, оригінальна....

На столі вже й чай і кава, солодке.. Але Мирон приносить зі студії нові й нові картини складає на килимі оперши об стіни. Там - пишна тонація княжих часів, тут - загадковість пустині: Ворота в Сагару, - прекрасна зима... і зовсім не біла, а зима. Величезна гама кольорів. Кущик, снігом вкрита синь, чи це вода?... Небо в глибині зливається зі землею. Була ще й „Катерина“. Але Мирон її усунув. З великим вдоволенням почула я; „Не люблю „Катерини“. Біль... образа .. і досить того! Переродімся!.. От зиму хотіла б я купити. „Не продається“... Тут ще „Настася Чагрівна“. Чому ж вона згоріла? Європа почала палати інквізійними вогнями....Картина в темних тонах... А там, містична Шехerezада вимовно піднесла руки. Чудові руки Мирона. Люблю ті руки. Вони завжди говорять. При тому нагадались мені й чудові руки Галі Новаківської. Вони - такі маленькі, вимовні, а вона сама - висока, велика пані.

17 лютого 1987р.

Добре кажуть великі люди: найбільша цінність на світі - це любов, приязнь друзів. Звичайно насуваються на думку ще й інші скарби: свобода людини, гідність людини свята воля цілої нації у своїй державі. Але, вертаюсь до приязни.

У неділю були в нас наші приятелі, найближчі, з якими ми сходимось посвяткувати великих святих, для розмови, відпруження від праці, турбот, інколи тільки при каві. Але часто виходить „от такі собі пампушки“ та така скромна вечеря, яккаже Ліда Бобовник.

Мирон був у дуже гарному настрою. Розповідав про дивізію, про те як то він був начальником пресового відділу. Мені цікаво чи є де його хоч маленький життєвий нарис. Не знаю... Тепер він ще більше побілів, і борода і волосся прорідли. Але очі..., з-поза темних обвідок на окулярах, завжди усміхом, запалом ясніють.

За два тижні їде до Австралії, і то вже четвертий раз але... вже останній. І кінець!

- „Ta ж працюю там цілих вісім годин! На руштованні, часто під самою стелею високої церкви. А то пендзель упаде. Злажу на долину і знов угору. На день - не раз і не два. Увечері я втомлений докраю.“

Ікони до нової церкви вже тут намалював і вислав попереду. Сама пересилка коштувала 200 дол. Перед кавою вийшов до сусідної кімнати закурити, чи то покурити. Без курення таки ніяк не може обійтися. Але й його Галинка не може. Як щось розказує, допомагає собі жестами рук, обертаючи долоні то вгору, то вдолину. Завжди дуже елегантна і як кажуть „завжди в іншій сукні“, в іншому вигляді. Але вона дуже дбає про Мирона. Велика її заслуга, що він так багато має - працює і гарно виглядає. Крім цього, вона припильновує всі його обіцянки, зобов'язання. Якби не Галинка, то я не мала б обкладинки до моїх „Богатирів“ чи до „Мініяюр“, а Стефця не мала б „Екслібрісу“ та інше.

11 жовтня 1988р.

Тяжко й подумати, що я так довго-довго не писала. А обіцювала собі хоч одну карточку щодня. Та де там! А так багато цікавого!

У неділю були ми обое з Ромком у „Миронців“. Мирон завжди делікатний. Бачу, немов трошки „прозориться“ на лиці. Виніс усі свої картини. Було їх багато. Всі інакше мальовані. Дочки Ярослава Мудрого в червоній тонації. Мирон казав, не легко є малювати одною краскою. Звичайно, на картині поздовжні лінії, і поперечні, і відтіні того ж самого кольору. Дивуюсь як оце можна так вичарувати обличчя, вирази цих облич і кожний інший, стиль одежі і ...гідність. Подібно, але вже багато кольорів, бо є червоний у відтінках і зеленавий, має картина Три Марії. А їхні обличчя які! Годі словом описати замріяних очей, смутку, що падає зі спущених повік, з легко перехиленої голови.

А от Меркурій веселий, зі солом'яним капелюшком і крилами на ньому. Гроздить Енеєві і велить забуриратись від Дідони в дорогу! Уся серія, ілюстрації цо „Енеїди“ - дуже гарна і ...весела.

А на стінах стільки картин! Але вони „не тиснути“. Приємно глянути на „Марусю Богуславку“, що чимось нагадала мені ікону Божої Матері з великої виставки на 1000-ліття нашого Християнства. Згадала я це Миронові, а він показав мені ще одну картину, чи то радше знимку з картини, яка натхнула його на „Богуславку“ і гарно сказав: „картина родить картину“. Це ж правда. Пишучи про Ісуса Христа в літературі, з'являлась мені, при тому інша тема... Сковорода. Та й про Мирона було б добре написати... Пізно. Мушу кінчати. Життя багато більше приносить, ніж можна скопити.

15 жовтня 1988р.

Учора відсвяткували ми 75-ліття Мирона. Галинка запросила нас до „Олд Мілл“ на 8-му годину, а вернулись ми аж по 12-їй. Вечеря, ну вечеря, а далі музика, танці, гармідер такий, що я думала котрий то круг Дантового пекла. А все таки то був оригінальний вечір. Трошки інакше було, ніж звичайно. Галинка, як завжди дуже елегантна пані, а Мирон виглядав мені змучений. І тепер бачу рух його руки з довгими делікатними пальцями, гладить бороду, то знов волосся. Добре, що вдоволений з нашого спільнога дарунку.

Як написати про Мирона? Чи зумію? Такий портрет словами?!

5 листопада 1988р.

Мирон приніс мені картинки, графічне оформлення до моєї книжки. Дуже гарні до „Мініятур“. Обіцяв припильнувати в друкарні. Дуже цим тішуся. Як не мої твори, то хоч його оформлення буде вдоволяти людей.

23 березня 1989р.

Треба мені записати події й переживання. Вчора були ми обоє в Мирона й Галинки. Завезли ми їм десять книжок „Мініятури“, й одну з підписом „співавторові“. Цікаво замітити, що дехто запримічує тільки оформлення і каже „прекрасне“, а дехто тільки зміст, як мій приятель Дмитро Чуб. Він саме прислав мені гарну свою рецензію на книжку. У листі писав: „Філософський зміст, оригінальна форма“. У рецензії я вже того не знайшла, на превеликий жаль. Чомусь люди, як то Л. Х. бояться сказати таку оцінку в рецензії, в листі вона писала, що „Хлопчик з казки“ це нове слово в українській літературі, але в рецензії вже того не повторила. Прикро мені було. Але не про це хотіла я писати а про Мирона.

Якось інакше виглядає людина в різному оточенні. Так я запримітила з Мироном. У Зеня-Ліди Бобовників, в неділю на вечері Мирон так собі пан, часто з папіроскою, зі звичайним усміхом і блиском жарту тут і там. У себе вчора на тлі власних чудових картин, у світлій кімнаті виглядав як чарівник у світі мистецтва. Були моменти коли світло з величезного вікна обняло його то виглядав якось прозоро. Бліде обличчя просвітлювалось, як пелюстки -моого, від Юрця туліпану, що вже кілька днів стоїть на столі. Дивна людська природа. Думаю - фізична. Ми дуже якось подібні на протязі життя до квітів, до дерев. Пальці його якось дрижачі /нервово?/, перекидали листки величезної книги про країни, народи світу вид. Рідерс Дайджест“. І є там тільки СССР, України окремо немає. „Ми є і нас нема!“ Часом бере мене злість, жаль і розpac. Коли ми будемо знов людьми, і народом-нацією? Молюсь до Господа. Ще про візиту. Розмови весь час були цікаві, й не без того, щоб оба панове - Мирон і Роман - не помандрували до Львова, як це звичайно при всяких нагодах буває. А ми обі з Галинкою говорили про Галю Новаківську, що слава Богу, трохи аж тепер ожила, прийшла до себе по смерті чоловіка. При праціанні обіцяли вони до нас прийти.

4 квінтя 1989р.

Гостювали в нас Миронці й Іrena Малицька. Було дуже цікаво. Іrena розказувала про Галину Мазепу, бо саме повернулась з Венесуелі. Подивляю її. Багато працює для СФУЖО, а їздить... Європа, Африка, Америка, а, ось небаром іде до Ванкуверу. Миронцьо трохи сміяється, кажучи: „живемо тепер на падолі сліз і жіночої творчості.“

17 липня 1993

Телефон!... Лесю, Миронцьо помер, - чую голос Галі Новаківської, - сьогодні рано. У шпиталі. А коли похорон, ще дам вам знати. -

Мирон помер ... відійшов уже у вічність? Хай з Богом спочиває. Мирон - один з наших найближчих приятелів.. Голова крутиться... Ні, не можу писати.

19 липня 1993р.

Рися телефонувала. Уже віднайшли Марка, Миронового сина! Не в Канаді, але в Україні! Аж у Києві. А поміг письменник Слабошицький! А вже ж Рисю, що приїдемо обое з Романом. Може вже й завтра .. Уже дві ночі не могла я спати. Мирон на думці. Він же мого року народження.

23 липня 1993р.

П'ятниця. По обіді ідемо до Торонта, з Галею Новаківською. Вечером підемо на панаходу, а завтра на похорон Мирона . . .

Уже його нема. У засвітах. ... А вчора як положилась я на канапі відпочити, здавалось мені, що його „Княжна з Галича“ примкнула очі... плакала. Шкода, що в нас у хаті немає місця де її примістити. Така велика картина! Ще зі „Шляхів віків“ на наших Курсах ім. Сковороди. Рано була я над озером. Темно-синя вода ген аж до обрію грала свою симфонію, а я молилася. Одна чайка зупинилася на березі, напилася водички, до мене придивлялася. От, маленька пташинка, а літає... а я хіба думкою. Як Господь сотворив, дарами всіх наділив.

2 серпня 1993р. Пластова Січ

Вечір у Галі Н. скінчився величезною бурею. Вітер двері відчинив. Ми обое з Ромком, за Галиним проводом через її кухню швидко вийшли в дощ і вітер із Гудзиком погнали до хатки. А то вже близько 10 година! Але вечір був цікавий і „теплий“. Довго вінч не могла я ніяк заснути. Думала я про смерть Мирона. Ще три тижні раніше перед смертю сказав він Галі Новаківській: „Галю, дивись як забираються зі світу визначні люди - ЕКО, Гніздовський, Мороз.... Може й я тепер також помру. Я хіба, також належу до тої групи мистців. Правда?“

- Мироне, не говори про смерть. Твоя Галинка дуже переживає таке твоє балакання.

- Галю, я чую, що скоро вже помру.-

Не минуло з тої пори кілька тижнів, чи не два, а Мирон дістав „строк“, відвезли до шпиталя, втратив мову, але розумів, що Галинка говорила, потакував головою, або заперечував. Цілий тиждень лежав, і ми обі були біля нього. У суботу дістав він сильні конвульсії, медсестра сказала нам вийти з кімнати... - Це останні хвилини“, додала.

Так і сталося

А потім Гая у всьому помагала Галинці: землю купити, - домовину, і похорон зорганізувати.

Яка це добра людина - ця Гая Новаківська. З подивом дивлюся на неї.

З пластових мандрівок

ПРОГУЛЬКА ДО УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА В МАНІТОБІ

Дощ і буря, що так нагально налетіли на наш табор у ночі, прочистили дороги, освіжили поля і ліси. Раннє сонечко сріблом залило величезне вінніпезьке озеро і рожеві ніжні прикраси наклало на верховіття білих беріз і темних смерек.

У таборі пластунок „Пуща-водиця“ рух і поспіх. Це вже третя група пластунок з повним вирядом виrushає в дорогу. Маленька горстка нездатних до маршу залишається в таборі. Ім сумно і ще сумніше стає, коли крутими алеями Українського Парку прибігає до них пісня мандруючої групи.

А перед мандруючими битий шлях, що схожий на вузеньку стежку поміж широкими полями на ліво і безкрайнimi водами вінніпезького озера на право. Воно залишилося як рештка колишнього моря. Близько до його берегів, як подорожні з далеких сторін, присіли ісландські хатки. Вони з дерева, темні, з рибальськими суднами, та всяким приладдям, не притягають ока красою. Та цікаво глянути на тих найближчих наших сусідів у Манітобі. Ісландці рибалчать і дещо торгують, а Українці торгують і господарюють. Власними руками викорчували тут широкі поля, засіяли пшеницею, заквітчали ярінними городами. От на фармі п. Гавриша, городець під сильною стіною лісу, буйно розкинув вусаті огірки, головату капусту, всяку городину. А кругом такі милі для нашого ока соняшник і твердолиста кукурудза. Все як у нас, в Україні, аж слози давлять. Десь мушка взялася, бджоли закружляли над мальвами. Все це садила Українка, тут народжена, тут вихована, що користується до досвідом її далеких бабунь із соняшної України. Тільки господар жалується, що поля „родять“ камінь. Кожного року визибають його, на весну він знов підходить з-під землі. Та проте засіки наповнені золотою пшеницею, а в шопах є найкращі господарські машини.

Та пора поспішати, бо д-р Я. Рудницький, який тут знаменито знає людей і околицю, хоче завести наш малий гурток до Ривертон, де живе його добрий знайомий п. Романюк, автор нової книжки „Тейкінг рут ін Кенада“, - Ця книжка пригадує співгорожанам Канади, який великий вклад дали Українці у розвій цієї країни. - Мрією автора тепер є видати її друком по українськи, так як вона була спершу написана, щоб зберегти пам'ять про наших поселенців, що без ніякої допомоги, серед дуже тяжких обставин пробивалися на щораз вищий ступінь життя. Цікаво пізнати автора, його дружину і родину пп. Лагодовських. У зеленій кімнаті їхнього модерного дому-готелю розкошувємося милою прохолодою і розмовою.

А оце новий гість між нами - лист з України. Оглядаємо, читаємо і всі чуємося рідні. Щезли довгі літа розлуки з Україною, зникла різниця між тими, що давно сюди прибули і тими, що тепер приїхали. Може і тому наші гостинні господарі обіцяли відвідати наш табор, поговорити з нашою молоддю, мимо того, що нелегко їм залишити дім і всі заняття у робітну пору, майже на цілий день.

Та кому в дорогу, тому час, як каже приповідка. Назустріч нам біжать поля, гайки. Ось три сестри-смереки вийшли з гайку і здивовано опинились посеред поляни, не дійшовши до близького лісу. От, село, а на краю церковця красується. А шлях біжить і біжить до нашого Поплерфілду, де проживають самі Українці. Вже здалеку хвилюють нас бані церков. Посередині села нова школа „Дегова“. На площі біля церкви місце нашої зустрічі. Всі усміхнені, щасливі, хоч

і потомлені. Окружили нас Марусі, і Дарусі, і запевняють, що також хочуть бути пластунками. Прийшли люди, хоч це робочий день. Полилася пісня за піснею. Розохочена пластова братія співає. Стара бабуся, перехиливши голову слухає, а в очах повно сліз. „Давно вже з дому, а такого тут не бачила. От, якби так у неділеньку святу, то людей багато прийшло б послухати“.

Пісня зворушує, пісня захоплює. Люди зворушені до глибини. Власники склепів вгощують всіх солодким, а нас багато, аж 80 осіб. Багато гамору і радості. Трохи втихають наші мандрівники на церковному майдані. Він просторий, вкритий килимом буйної трави, тут і там перетканий срібним полином. Посередині церква у нашому стилі, всередині прибрана вишиваними рушниками, гарними іконами. Біля церкви дзвінниця. Така сама як у нас, по селах України. Хтось потягнув за шнур. Срібні звуки злили на майдан. Молодь захоплена. Дзвінка, Рената і всі кажуть, що так собі уявляють наші сільські церковці. Серце правду казало. Бракує тут тільки дитячого садка, як було у Глушкові, Чернятині, чи Хорошинці. Та кілька років тому назад цей майдан помістив понад п'ять тисяч людей, що святкували 60-ліття поселення Українців у цій країні. Тоді відкрито пам'ятник. Прекрасний цитат з „Каменярів“ І. Франка пригадує кожному тих працівників, які на пустелі творили нове культурне життя. Церкви, domi „Просвіти“, приходства - це все діло їхніх рук. Любуємось усім, а години біжать.

Ще недалеко Поплерфілду фарма нашого визначного громадянина, маршалка манітобського сойму п. Бачинського. Як же ж не зайти! В коротких словах сердечно нас усіх вітає, а зворушення дрижить у його голосі і в наших серцях. Оглядаємо пасіку, квіти, господарство...

Спека пройшла... сонечко хилиться на захід. Вертаємось до табору. З нами йдуть наші враження, радість від зустрічі, від знайомства з рідними людьми.

Nasha Meta
1955 р.

Піднебесні пейзажі

ЛИСТКИ ЩОДЕННИКА

Лечу понад сніговою пустелею. Густі хмаринні засипи фантастичних форм м'яко лежать у безруху. Кругом сніжна білість з фосфоричним відблиском. Ось пропливають пухнасті крижини хмар. А в вишині - синя синь.

Колосальний виднокруг. А все таки виднокруг. Замкненість кола. А людина летить вже й у стратосферу. Хоче вирватись з цієї замкненості. Їй хочеться розірвати приреченість, святою крейдою накреслений круг життя.

хочася розрвати приємність, єднання крейдової пакостині круг життя. Пілот підносить лет. Об борти літака вдаються хвилі повітряного океану. З маленьких отворів вливається пахучий струмінь. Так легко, так солодко дихати. Око задивлене в біло-синій, синьо-білий світ самотності. Думка тривожиться. Насправді тільки надзвичайно сильні духом можуть жити самотньо. Що сказала б Ольга Кобилянська в цих небесних просторах? Вона завжди злітала духом високо-високо. І була така самотня.

У літаку - синь і золото. Навіть дві сині красуні, стюардеси, розквітають золотим усміхом. Гучномовець заповідає приземлення. Літак врізується в сірі облаки мряковиння. Що ближче до землі, то все таке заплакане. А над нами перелив соняшної ясності і радості. От взяти б цю яскість і знести на Землю для моїх, для всіх людей.

Хмарі вже понад нами. Летять швидко величезними грифами, небесними птицями, „ці діти сонця і землі“. А що нижче - темнішає. Може це не хмари? Людська журба, темні думки, розпач, тривога?... А скільки їх пливе від моєї золотої батьківщини-України... Смуток заливає душу. Темно, темнісько. Літак застряг, задержався?.... Звільна прозоріс. Внизу - каламутна сіро-брудна ріка. Сіро... попелясто. Hi!, наша Земля - красуня! Зелено-синя зірочко у всесвіті зірок.

Пропелери сизіють, видніють. Жовтіють смуги на дзюбах крил.
Спливаємо зі всесвітньої ріки.

Наповняється кабіна. Обережно вносять хвору, кричить рожевий клуночок, у чорній оправі рукава, непевно розглядаються бурштинові очі з причасним напруженням першої повітряної подорожі. Гуу... гу... гугоче ритмічно сіросталевий птах, і несеться в небесні простори. Пропелери розпливаються у синій димок. Що це? Вода? Небо? З далекого обрію надпливає туркусова ріка. Обгортає наш літак синь, помережана прозорими хмаринками. Вони маленькі, малюсінські, великі, величезні. Пливуть пропливають, переганяються. Вічно живі, вічно рухливі, вічно змінні. Парашутами спадають на води Атлантики. Дивишся - на надивишся.

У глибочезній глибині стали сіро зеленіти лапи якоїсъ потвори. Виднішають пошарпані береги Нью-Брансвік. Ось, пояси і шкури доріг, то чатягнені, то скручені, прорізали зелену поверхню. Кольориться мозаїка камінчиків і каменів. І кожний камінчик - людська оселя. Подумати, там живе маленька людина з чудесним чудом - іскрою Божою. Я вдячна людині за літак, за літання.

Срібна птиця опускається на дно. Синенька панна заповідає: Сент Джан, місто св. Івана. Якесь моторошне почуття дна моря. І хочеться знов піднестись вгору, зринути на поверхню повітряного океану.

І знов згуки пропелерів, і знов неокреслена радість вливається в душу. На дзьобах крил горять срібною яскравістю закарлючені прутти світла і впевнено ведуть у синь, у піднебесні пейзажі. Ось пропливає піднебесна ріка, молочна

ріка з рухливими берегами темних хмар, виринають озерця з білими лебедями, легенькими, як мрія, і несхопні, як мрія. Височать сріблясті гори з пошарпаними вершками. Відкривається безмірний шлях. Шлях самотності. Може цим шляхом мандрують наші душі у засвіті? Безлюддя. Сумно... а ось, назустріч моїй тузі за людиною виринають на небесному шляху дві постаті. У прозорих шатах, злітають на склони гори, що то сіріє внизу. Може це Зевс і Гермес прямують на Землю відвідати якогось Филимона й Бавкиду? Хто мандрує в позасвітніх просторах? Чи людина зможе піднести колись не на крилах залізних птахів, а силою своєї думки?...

Кругом постійна фантастичність, постійна змінність. А все таки чимось то нагадує земні речі. Чи може мое око, навикле до земного, скрізь вбачає тільки земне? А може посправжньому, що земне, це тільки відбитка небесного, як мовив великий Платон. Ось надпливає нова синя ріка. Небесний Дніпро підхоплює нашу жар-птицю.

Навкруги безхмарність якогось безміру, якоїсь безконечності. Чи не сумно Господеві самому бути. Господи! Яка в Тебе безмежна велич, неозора краса. Дякую Тобі за все.

Країна фіялок

Ну, та й Дністер біля Городниці! Маєстатично пливе ріка. Шукаю очима срібного водоспаду, що іскриться на лісовій скелі. Забаглось спрагненими устами доторкнулись кришталевої води. Гей, пором! Схоплюються всі з гарячого, золотистого піску і з розгоном впадають на рухому площаці. Поромщик відчалює.

„Ой, Дніstre, мій
Дніstre, широкий та
дужий,
Куди ти так сумно
пливеш...?“

На щасливі очі молодості тінню лягає смуток. Ген, ген за водоспадом білють скелі.

- Ходімо до скель. Покажу вам вхід до монастиря в печерах. Наші в селі розказують, що там довго жили ченці. А колись, давно ще, люди втікали туди в час несподіваного наскоку татар. Ходімо!

Та чом же, можна ити. Степан добре знає всі особливості свого старинного села. З-під ніг осуваються камінчики, вузенька стежечка забігає в колючі хащі. Ірина поховзується.-

„А не злови лисиці за хвостики“ - сміється Віктор і дивиться розмилуваними очима на прекрасну дівчину.

Хто б тоді подумав, що вона загине замордовано у в'язниці...

- Що це ви так мовчите над рікою св. Івана, пані? Молитесь до неї, чи що?

- Чи ви, пане докторе, бували в Городниці?

- А вже ж, з пластунами. Давно це було...- I собі задумався.

Їдемо оглянути єдиний у світі „реверсінг фолс“, де ріка св. Івана вливається в океан, а докладніше, в його затоку „Фанді“. У час припливу море напирає з такою силою, що води ріки св. Івана повертаються і пливуть в супротивний бік. Незвичайне видовище. Пінисті хвилі вдаряють об каменюки, що островцями розсілися тут і там. А потім приходить тиша. Вода зупиняється, щоб згодом, з відпливом моря, плисти своїм нормальним біgom. Немає туриста, що поминув би цю особливість провінції Нью-Брансвік.

Високий шлях і ще вищі мости і широка долина над рікою Кінабакейсі. Горби, пагорби, як наше підкарпатське підгір'я. Інколи білі скелі вибігають аж на дорогу, або здалека потрясають чупринами смерек. Зубчасте, смерекове плетиво мережить виднокруг.

Мешканців у провінції стільки, що в одному Торонті, хоч біле населення в цій провінції одне з найстарших у Канаді. Саме місто св. Івана розбудувалось під кінець 18-го ст., коли то лоялісти, невдоволені американською революцією, поселилися над берегами ріки св. Івана. Їхні подоби у святкових костюмах, у синіх і червоних трикутникової капелюхах у сміхом, приязно зустрічають приїжджих, спершись на придорожні таблиці, на горбах, над ріками і на магнетному полі, де авта виїжджають під горб без мотору. Усміхнені обличчя, щасливі очі старих і молодих, радісні вигуки - все таки оправдують всю широку рекламу про магнетний горб біля Монктон.

- На дні океану походити? - А вже ж на дні Атлантику!

Пісок - шовк золотого кольору. Біжиш, не натішишся. Тут мушля, там зірка жива! Візьмеш необережно в руки, пече, як кропива.

Під ногами голосно тріскають піхурчики водної зелені. Спиняєшся по каменюках укритих водоростями. А вода шумить. А вода підходить, все ближче, все ближче. Біжи, втікай до зеленого спасіння! А то затопить. Ох, та й гарно ж бо! Прибій вдаряє в береги, дев'ятий вал - високий. Куди вже й подівся золотий пісок, і скелі з водоростями. Чайки шугають, великі, білі, з сірими крилами. Згадується „Чайка“ Наталени Королевої... Я ніколи не була над Чорним морем, над українським морем. І як же мало мандрувала по рідній землі. Болісно жалко.

Я люблю дороги. Особливий чар і туга від цих білих, витончених доріг. І скрізь вони наче б ті самі, а не похожі на себе. В Онтаріо дороги - широкі, многолюдні, впевнені, горді. В Альберті - це вузькі шнурочки, що гойдають тебе, несуть тебе від виднокруга до виднокруга, інколи впадають в море. Аж страшно. Підїдеш - а то хмари. І знов новий шнурочок підхоплює тебе та несе дальше й дальше. В Манітобі - немов їх і немає. Степ все поглинув. У Саскачевані - дороги наїжені червоними шпицлірами на добірну пшеницю, що її тут сіяли й сіють українські працьовиті руки. А тут, в Нью-Брансвік - дороги маленькі, незначні, здебільша губляться в зелені за пагорбами, інколи вибігають на горби й здивовано розглядають долину з узорами лискучих заглиблень, розглядають озерця, ріки й річки, затоки, океани. Ці скромні дороги обсипані чудовими камінчиками: фіолетними, рожевими, білими. На шкарпах висять величезні килими, також фіолетні, рожеві, білі. Це лубінь цвіте. А в траві багато, багато фіялок.

У нас були фіялки. Кожної весни мандрували вони з-під паркану на грядки. Пахучі фіялки - ніжна любов моєї матусі. Прийшла до мене, вся в чорному. Обняла я її сердечно. Мене пронизало велике щастя. Прокинулась. Ще хвилину, хвилину відчуваю його. Розплівається фіялковим запахом...

Здалека блимає світляними очима морська ліхтарня. Ритмічно повторяються гудки. З Нової Шотландії пливуть кораблі обережно. Насувається непроглядний туман.

Самотність

- Інколи й зовсім не їдемо до латинської церкви. Слухаємо нашої Служби Божої з хором Гнатишина й молимось, немов у церкві. Наш священик живе аж у Новій Шотландії. Тут немає нікого з наших людей. Звичайно, знайомих у нас багато. Та хіба заживеш з ними по-душі?

Найкраще зживаються з приїжджими родинами лікарів, єгиптянина, гіндуса та інших, з різних далеких островів. Бувають приняття, вечори при чаці вина та цікавій розмові, але в рокові свята літак несе моїх приятелів до Торонто, Монреалю, до своїх.

Самотність спонукує до творчості. Д-р Р. Турко пише фахові статті зі своєї рент-генології українською та англійською мовами, пані пише про вишивки, історичні українські костюми, ширить знання про Україну в клубі пань цього міста. У хаті - українська музика, кераміка, скрізь великої краси вишивки, книжки, і ледь чи не вся наша преса.

У вікна заглядає океан своїми сіравими очима. І сіре небо нависло над величезною мисою трави. З моря йде туман. Своїм плетивом укриває рожеві, сині, туркусові доми.

Невимовно тихо, спокійно, моторошно... Чайки перелітають, кигичуть. Життя наших поселенців тут - багате в подорожі, знайомства і ... самотність.

*Гомін України
жовтень 1968*

Сонце сходить зі землі

ЗАПИСНІ ЛИСТКИ

Дві помаранчеві смуги попереду, темна темінь позаду. Вона прикриває літак - летючий корабель. Що це? Внизу, наче під літаком, у бурій темі зажеврів вогник і щез. Бурість його покрила. І знов, не вогник підноситься, а Квітка - Диво. Широко розпускає свої паухучі пелюстки. Від того радісно стає, і дивно... Це ж - сонце вгору летить зовсім зі землі. Може Даждобог відвідував своїх унуків??? Усміхаються... Жовто-гарячі його струменні пливуть, переходять у цитринові, розпливаються ясною сірістю по всіх просторах небесних, просвітлюють їх знутра духовим наче світлом, як на картинах Бараника. І все яснішає... яснішає... День.

На годиннику - друга година ночі. День на це не зважає, ясністю заливає кабіну літака, подорожніх - паломників Святого Року. Усі заворушились. Неодним дивується, що ніч тривала дві години. Вже ось і сніданок заповіли з голосника, хоч ще й третьої немає. Дійсність... чи може казка...

А літак-казка пливе й пливе в небесних просторах, і з ним пливуть думки на захід, зворотною дорогою, до моїх. Вони ще сплять. Чи добре я зробила, поїхавши сама? Хіба не егоїзм це мій?. Мрія! не давала спокою. Мрія - рушійна сила! Так чому ж оце не в Україну, а до Риму, Атен, на Балкани... Страх, непевність, вагання... й ще інше?

Строгість і квіти

Усіх паломників розділює летовище Франкфурту. На нас себто на „грецьку” групу вже жде автобус „Європа“ з своїм величезним водієм - Гайнцом. „Це наш дім на три тижні“, як слушно сказав провідник групи, всеч. о. Остап Гошуляк. Інші дві групи, „Люрдська“ та „Єрусалимська“ вже відійшли до своїх автобусів.

Франкфурт - місто Гетого. Великий його родинний дім у вузьких вулицях старого міста дихає суворістю. Кругом над ресторанами, крамницями видніють назви-написи „Фавст..“ „Фавстовий..“ І тиснуться на уста початкові рядки небуденого твору: „Я філософію читав і медицину й право і богословіє студіював, аж пріла дурна голова, а дурним вийшов всеодно, таким, як був колись давно.“ Скромність великих людей. Та нема коли роздумувати, бо наша „Європа“ вже на широких вулицях модерного Франкфурту, де розбудовують підземку. Нам, з великих міст Канади та Америки, - це звичайна справа, але підземне місто в Мюнхені, спортиві площі, наймодерніші споруди серед зелені дерев, кущів і квітів з останньої Олімпіяди - це вже не абищо. З якою гордістю на досягнення батьківщини возить нас крізь пан Гайнц, а „Гід“, мила пані, підкреслює, як нелегко було західній Німеччині приспособитись до Олімпіади, а все ж таки запрошення прийняла, стільки труднощів подолала. В її розповідях про нові будинки, і про старі монастирські мури струмінєю любов до батьківщини. На вулицях рух, але не той американський поспіх, і люди елегантні. Скрізь порядок і якась наче залізна строгість, що її не послаблює пиво, оцей „плинний хліб“, випродуктований вперше ченцями в XII чи XIII столітті. А цього „плинного хліба“, як усім відомо, багато зуживають Німці, а Мюнхен - осередок цієї продукції. І нас угощали ним аж в голові декому закрутілось, хоч невідомо від пива, чи від утоми, а може ще й від надто ранніх ударів залізних знарядів і шуму кранів, що працювали за вікнами нашого

готелю.

„Фатерлянд“ відбудувався та чи недовго?

Над новими будинками, вулицями злітаються інші картини, асоціяції пережитих налетів, вибухи бомб, розвалених будівель, і скільки горя втікачів з рідної української землі. Злітають вони до нас, не знати звідкіля, ждуть на нас на розтайних шляхах з великими написами: Нюрнберг, Штутгарт, Інсбрук, Регенсбург, Інгольштад... В автобусі пожвавлюється: „Там ось там був наш табір“, а пам'ятаєте нашу спортивну дружину?... „а я там до школи ходила“..., палата на Хімзе - прекрасна“. Там хтось навіть розгортає листки книжок „Карвендел“, а тут згадуються гомерівські сцени з „Доброї людини“. Без радості не було б життя!

„Європа“ мчить на південь. Австрія у квітах, червоних, білих гераніях. Повітря - чисте, гірське. Зелені краєвиди Альп міняються на гори списані неначе гієрoglіфами. „Європейський“ міст елегантно переходить понад безодні. І знов кордон: Італія перед нами. Країна - музей.

При шляхах і дорогах розсілися великі кущі олеандрів з червоним, рожевим і білим квіттям. Пишаються в гарячому повітрі. Автобус з'їжджає на менші дороги. Попід скелями притулились малі оселі, бідні хатки. Убогі статки на подвір'ях, маленькі городці, байдужими очима проводять „Європу“ бідно зодягнені люди, Ще трохи - трохи і ось ми на передмістях Венеції.

Буйна зелень десь узялась. Чарують пальми. З-поза кругоголових піній, стіжковатих кипаристів прозирають білістю віллі та палати. На вулицях видно вояків. Вони якісь такі маленькі, юні, ну сказати б, хлопчики. Та не задержуватись на фрагментах історії, що з глибини пам'ятати хвилями набігають, це ж - Венеція, королева моря, чи не єдине в світі місто з водними вулицями.

Широка рухома, „вулиця“ вкрита барвистими гондолями, поромами - корабликами, веде нас до св. Марка. На площі люди і голуби, продавці і покупці і діти бігають, утомлені туристи присідають на сходах, не зважаючи на прохожих, що протискаються до церкви, славної церкви, що століттями збагачувалась мистецькими скарбами, а візантійська її основа набирала по дорозі століт'я різних стилів.

Провідник, людина місцева, старається все показати, розповідає з великою любов'ю. Та що ж, час такий короткий. Глянути хоч на палату Дожів з XIV століття. Це ж музей надзвичайної краси, безцінних фресок Тінтеротті, картини на стінах, як ця величезна в залі державних прийняті зі зображенням Ісуса Христа на хвилях моря і п'ятсот постатей. Над „золотими“ сходами стеля вкрита мистецькими творами в золоті. Колись ними могли іти тільки найвищі з аристократії. Певно й їм, як нам тепер, добре було видно крізь вікно в'язницю і „міст зітхання“, від якого віє сумом, що притемнює золото. Коли ж бо люди жити будуть, як люди, як навчав Ісус Христос, що його подоба зображена тут так багатократно.? А перед очима з'являються інші в'язні, святі люди, що, в тюрмах ще страшніших, несуть жертву свого життя, щоб жила наша, українська нація...

„... тут погляньте, як потріскали стіни від останньої повені...“ Жаль і тривога в голосі провідника. Море загрожує Венеції з її безчисленними скарбами. А мою батьківщину також навідала повінь, північна повінь, і чи тільки зовнішно, чи може й внутрішньо...

Боже! „В Твоїх руках життя і смерть“.

Залишаємо місто водних вулиць, старинних палат, мостів і містків, прекрасних кришталів, а нам назустріч вибігають виноградники чудернацьких форм обабіч шляху, сіно в копицях, ще й кукурудза. Широкі зелені простори

розкривають поля і луки.

- „Бузьки! Наші бузьки! Дивіться!“ Усі до вікон. На зеленій луці чорнобілі в червоних чобітках наші бузьки. Так давно небачені! На лицах зацвітає радість... І туга. „А ось там маки! Маки їх багато! Дивіться!“

Червоними пелюстками наводять чари; іду доріжкою поміж високим збіжжям, збираю маки та волошки... сонце ще любується росяними діямантами. Запашна свіжість приймає холодком. - А може б ми верталися додому?..“ Звучить Стефи голос. В етері вібрують ще її раніші молитви, зливаючись з запахом квітів. „Вертаймось додому, до татка“... Так, правда, ім'янини... шостого липня сьогодні.

Та ні бо! Сьогодні десятого липня. І рік не той, а 1975-ий. Скільки то вже літ пролетіло з тої пори понад моєю головою. Снується моя думка, так легко сплітаючи минуле зі сучасним. Що це для неї час? Хіба для неї не є все сучасним? - „ - Прошу хвилинку уваги“ - чую голос отця Остапа. - „Минаємо тепер дорогу на Бельонію. Там саме в XV столітті студіював астрономію славний наш земляк Юрій Дрогобич, чи Дрогобицький. Був він опісля і ректором Бельонського університету“.

І нагадуються композитори Максим Березовський, Дмитро Бортнянський і .. архітекти.... і купці .. цікаві культурні зв'язки. Тоненька нитка згадки вплітає взори минулого в сучасність.

Мости і Тунелі і Міста-Музеї

В'їжджаємо в гористий терен, далі й в гори. На збочах виноградники, наче балерини в танку, то знов виструнчені на жертьках, сильною дисципліною сковані. Кольоритні оселі, водопади, кам'янисті вершки гір. А дорога біжить понад скелі, впадає на фантастичні містки, забігає в темні отвори тунелів. Містки і мости і тунелі. Боже, які чудові споруди дозволив Ти людям творити.! І скрізь олеандри, високі, буйні кущі. Співають ранні молитви біло, рожево червоно.

Олеандри! Знаю вас здавна, ще з дитинства. Добрі руки моєї мами вас доглядали. До ваших квітів мене підносили. Дотепер відчуваю ніжність пелюстків і запах ваш, маминою ласкою напоєний.

Пінії, знані колись тільки з образочків, сумні кипориси, пальми з широкими віялами закривають білі віллі міста-музею, Флоренції. Тут жив безсмертний Данте Алігієрі, і Петрарка і багато багато мистців. Церкви і палати сповнені їхніми творами. Крізь „золоті ворота“ входив до катедри Матері Божої Квітної Міkel'янджельо. Його тут третя з ряду Пієта, чудова, незабутня Матір Божа.

Вузькими старосвітськими вулицями, де колись ходив Данте, тяжко пройти людям, спокійно оглянути дім його, чи хоч би задержатись довше біля коронок у виставкових вікнах. Може такі саме носила Беатрічі? Нема часу на все, бо якже не бути в каплиці Медичів, де вся різьба, крім двох фігур, належить генієві Міkel'янджелья. Але й нова, модерна Флоренція, рухлива, славна шкіряними виробами, притягає людей і обі Флоренції і та музейна і та модерна сповнені вщерть туристами з цілого світу. Так, як і Рим, в якому є два Рими.

Рим - старовинний і Рим модерний змішались на великому просторі. Рим братів Грахів і Ціцерона, Гарібальді і Муссоліні, але й Нерона, одвічним порядком на цій плянеті добра і зла. Годі писати про Рим, бо й так не напишеш й тисячної частки. З п'яти тисяч його церков ледве декілька відвідати можна та помолитись . Рим фасцинує, притягає старовиною, мурами Кольосеум, фонтанами, палатами, святынями. Ось наче з книжки вискочила на горбок,

свяตиня Вести, маленька, ветха, а там святиня Геркуля, що начислює двадцять три століття. Поблизу них, найцінніша перла Риму, за словами провідника, Пантеон, колишня святиня Аполлона з 27 року перед Христом. Тут і залишились давні вівтарі, давні колони і червоний мармур підлоги, привезений з Єгипту, тепер уже понад тритисячної старовини, а побіч твори мистців ренесансу. Пантеон - місце спочинку перших мучеників за Христову віру, першого короля Італії, великих мистців доби ренесансу та всіх світочів італійського народу.

Крізь високу баню цієї ротунди ллється лагідне спокійне світло, й наповнює цю погансько-християнську святиню дивною молитовністю. Відчувається насичену, впродовж довгих століть, вібрацію молитов і людських поривів до Бога, на цьому спокійному острові вічності серед рвучого темпа міста-великанів. Подивляю і наверстовування традицій і їхню силу. І думка моя летить в Україну, до нашого Пантеону в Києві. Мрячно в очах моїх і моїх співподорожніх... якось так притихло, скучено виходимо і всідаємо до автобуса.

Широка, рухлива Вія Апія. Далека з неї перспектива в простір, а ще дальша в час. Наближується старовинна брама, що нею проходив св. Павло, втікаючи від переслідувань. Може й тут сказав пропам'ятні слова св. Петро: „Кво вадіс, Домінє?“ Чи може й ми не в ситуації Апостола? Чи не дав нам оце Господь довершити важливого завдання поза Україною, на чужих землях? І вже ця думка не сходить з голови, хоч очі оглядають Павлову церкву, збудовану на місці його смерти, а слух мій сприймає співи французьких паломників. А чи може з'їхались ми тисячами з різних країн світу до базиліки св. Петра, щоб віддати хвалу Тобі, Домінє, шукаючи завершення нашої церкви патріяратом. Мій Боже, як люди плакали, як і мені з іншими хотілось доторкнутись хочби раз нашого мученика за віру, нашого народом призаного патріарха; у душі моїй ясніє його одуховлене обличчя, що так відрізнялось від „матеріальних“ лиць декого з церковних достойників. Яку ж бо й відповіданість несе він, Божий вибранець, „відповіданість Мойсея“. Недаром у проповіді Блаженнішого проходила історична нитка зв'язків української Церкви і України з Римом від XII ст. до наших часів. Ватикан супроти України є зобов'язаний. Наш народ - мученик за віру Христову.

Набожно приступають паломники до св. Причастя. Набожно правиться Богослужба, хоч і під шум туристів, що постійними хвилями заливають базиліку св. Петра. Обціловують вони кам'яну ногу апостола аж до занiku її форм, розглядають Пісту і всі дива тут нагромаджені, сходять у підземелля до папських гробів, зокрема до гробниці папи Івана ХХІІІ. Наші паломники по кілька разів повертаються до св. Йосафата. Це наш святий. При ньому якось теплішає на душі в цій кольосальній святині.

Наша Мета
1975 Р.

МАНДРУЄМО

Жарко. Розпечені мури старовинних Помпеїв дишуть вогнем. Вузькі вулиці ведуть на Форум, що оточений напіврозваленими свяtinями Аполлона, Юнони, Базилеї-колишнього суду, імпозантними колоннами і п'єдестилами, на яких немає вже статуй визначних громадян міста, як і немає мармуру, що вкривав усю площу Форум, бо це, як каже наш провідник, зараз після розкопання позабирано до палат аристократії.

Тіні стародавніх жителів проходять ... проходять прямокутним, великим форум, поспішають домів, скрітись від спеки до своїх атрію, до внутрішніх городів, де вода плюскоче свіжістю в басейнах, де цвітуть олеандри, південні квіти запашні, а мармурові аморчики смачно заїдають китиці винограду.

Споглядаєш у відкриті кімнати одного багатого дому, чи не вийдуть два брати, купці власники цього дому, і думаєш, як оце все пролежало дев'ятнадцять століть під попелом Везувія, а тепер дивує нас, людей ХХ-го століття своїм багатством, розписами стін свіжими кольорами, зображеннями сцен зі щоденного життя... Приглядається їм й якась пані з темними очима... Наталена Королева?.. Усміхаєшся до з'яви. Так, вона тут дійсно працювала, як археолог, але чи саме бачила вже цей дім? Хто його знає. Це ж тільки десята частина міста дотепер відкрита.

- „Я тут колись жила, а ти, Коля, був римським патрицієм”, впадає в мої роздумування голос гарної пані з нашої групи і безжурно, легко проходить вона попереду всіх до атрію, браму на вузьку вулицю відчиняє. Проходимо попри інші доми, де видніють печі хлібні, вази на оливу, вино чи зерно, в землю вкопані, задержуючись біля дверей мозаїки, що зображують пса і читаємо знаний здавна напис: „каве канем” /бережись собаки!. Очі все оглядають, а думка снує своє прядиво, перескакує з Помпеїв до розкопок з Трипільської доби, до підземель старовинного Києва... Звідкільська напливають любов і туга, туга і любов. Вже не відчуваєш ні жару полудневого сонця, ні кам'янистої дороги, ні болю ніг. Є й в нас старинні поселення відкриті й далеко не всі відкриті, є „Товсті могили”, з яких добувають скарби мистецтва в золоті. Але.... А тимчасом скільки то людей наших щезає, розтоплюється в морі інших народів. „Проростають сади з наших зерен по всьому світі”, як сказав В. Коротич. Та що нам з цього? В Україні на нашій прадавній землі засівають чужі зерна, насилу засівають. А ми розпорощені.... Одначе, „діла добрих оновляться, діла злих загинуть”. Чи цей оптимізм нас держить, утримує у житті? Чи не він збільшує небезпеку?

- „Постійте, ось тут на тлі входової брами до Помпеїв цікаво зробити кілька знімок”. Групками зупиняються туристи, апарати цокають, поспішають, нові бо туристи підходять, новий струмінь вривається у старинні Помпеї, а наш відпливає, а внизу розливався поміж крамницями з вазами, з різними пам'ятками вливався у гомін італійської мови, мішався з чорноокими, засмаленими південним сонцем, тубильцями. У них гордість красить чола, а приязнь в очах. А ми спішимося. Заповнюється наша „Європа”, а все ж таки доводиться ждати ще на дві пані, що останні торгають вази, бо тут і конечно торгуватись, але вони й так завжди запізнюються? Чому? Чи легковаження інших?

Провідник нашої групи, о. Остап нетерпеливиться, хоч й не показує надто по собі. В нього багато клопотів й без того, от число валізок у дивний спосіб то росте, то маліє, от ця пані невдоволена з кімнати навіть бучу може зробити, там клопіт з непідписаними візами, то хтось хворий. І це мабуть найгірше. У мандрівці шукають забуття-ліку. Той утратив подругу життя, та свого подруга, а

тамта сина. Тінь смутку довкола них. Біля вікна на самому переді один сидить зі своєю самотністю і старається її придурити вічним говоренням зі сусідкою. А є ще й інша самотність старшої пані, вона спокійна, зрівноважена, її життя „нелюдне“, хоч людей знає багато. В неї цікавий „свій ритм“ життя. і... „коли п. Д. може, то я можу“, як кажуть туристи в додаткових прогульках і тяжких ситуаціях. Звичайно, не кажуть цього ті молоді, легконогі юнаки й юначки. Це наші наймолодші. Яка мила українська мова в іхніх устах. Вони вміють піти ввечері й на концерти і на вистави й все все оглянути і все купити навіть! Правда, купують всі, видаючи величезні суми на криштали на золото й маленькі лялечки для своїх дітей. Але дехто біжить купувати навіть тоді коли їдемо оглядати музей, чи унікальні пам'ятки архітектури. Але, що казати, коли пані Ірена з Монреалю каже „всі ми Божі діти“, „вони також Божі діти“. Елегантна пані Ірена для кожного знайде привітне слово, зрозуміння. Зовсім подібно як п. Таня зі своїм „блакитним світлом“. Ого, тут же не поминеш п. Дарію „їмостъ“, це істинна медсестра для всіх. А крім цього її динаміка, її ентузіазм захоплюють на всіх діє. Вона, зрештою, не вперше в Італії. І багато тут мандрівників. Бували вони вже в усіх європейських країнах, в Малій Азії, в далекій Японії, на Австралійському острові, в південній Америці, в Африці, на різних островах. Це дійсні мандрівники світу. Це дуже цікава риса нашої доби сучасності.

Їдемо. Око поверх хоплює оливкові сади, любі пальми, в ухо впадають уривки розмов: чи в Помпеях усе оригінальне, чи добудоване, чи будемо на Капрі? Добре, що ми побачили Гратуферрату... „Це нам отець дарував“ ...“

А й справді, добре, Гратуферрата. На обширному подвірі монастиря приймає нас отець Павлик вином і свіжими дактилями. Це Василіянський монастир, між ченцями є й українці монахи. Тут, у цьому монастирі задержувався наш митрополит Андрей, коли приїздив до Риму, „а оце вікна на першому поверсі з кімнати митрополита“ вказує отець рукою на білий будинок. У церкві дві ікони, що їх митрополит привіз зі Львова в дарунку монастиреві. Рідні обличчя споглядають з них на нас. В жіночому монастирі недалеко звідсілля, розповідає отець Павлик, живе внучка Шептицьких, вона ігуменя монастиря, згадується, як наші княжни, гетьманці черничили, тільки вона, ця графиня не на рідній землі продовжує традицію предків.

У цьому монастирі побував і наш патріарх, Йосиф I, прибувши до Італії зі заслання і тут же стрінувся з папою Іваном ХХІІІ-им. У монастирі, за давніми традиціями, є й малярська студія ікон, і що найцікавіше, тут відчищують знищенні повінню книги з Венеції та Флоренції. Тепер саме докінчується працю над атласом Міkelьанджелья.

Невтомний отець Павлик хотів би своїм землякам усе показати, місцевість бо старинна, а часу обмаль. „Ось, у цій залізній гроті, - веде нас отець, - похована дочка Ціцерона Тулія“... „Тулія, тулія“ - кличе Соня свою папужку. Весело було з блакитно-зеленою папугою в нашій студентській кімнаті з якої видно було Вавель. Давно-давно.... А звук цей магічно розкручує фільм з мого життя над Вислою, коли ум рад би був схоплювати все знання, а очі бажали світів-країв, далеких. А ось і маєш...

Око поверх хоплює оливкові сади, любі мені пальми інколи тільки мигають, бо „Європа“ поспішає до Сорранто, на відпочинок у прекрасній Трамонтані. Своєю близкуючою білістю споглядає вона на синь Середземного моря з одного боку, на зелені хвилі південної зелені з другого. Скрізь неймовірна краса. Недаремно в цих мурах гостювали короновані особи, побували великі творці, як Гете, Байрон і багато інших особистостей.

Перед нами, звідси, після закороткого відпочинку, далека дорога до Бріндісі, а там кораблем до порту Піреї і до Атен. Дванадцять годин їзди. Багато

часу думати, писати, говорити з милим товариством і дивитись на поля небагаті, зворушуватись Везувієм, що височіє на овиді.

у Бріндісі залишаємо італійську землю з її містами-музеями, з багатством..... жебраками таки під мурами самого Ватикану. Залишаємо блакитне небо, оливкові сади на склонах гір і пагорбків. Але з ними знов стрінемось у Греції, на балканських лагідних, заокруглених горах. В краєвидах вписані й заокруглені куполи церков, зовсім не стрільчасті як в австрійських краєвидах. Подивляєш як оце все гарно зливається у гармонійну цілість: природа, архітектура, люди і придорожні каплички з хрестами.

Атени - величезне місто, в білості будинків і зелені дерев. Обпершись об гори зорить на свої води, що привозять до порту Піреїв кораблі з цілого світу: з Африки, Азії, Америки, Австралії, різних європейських держав. Величезні автобуси, з написами в різних мовах світу везуть туристів оглядати Акрополіс, гордість Атен, грецького народу. Кругле каміння, вигладжене часом і людською стопою не улегшує прохід до Пантеону, до Партеону та інших святынь, до Каріатид, що як і давніше, тримають і тепер тягар на своїх раменах і виглядають своєї шостої подруги, що під цю пору спочиває собі в Лондонському музеї. Розбиті колонни, забрані статуй зі святынь мінорними акордами звучать у голосі нашого ціцерона, що з такою великою любов'ю розповідає історію Греції, а з тим налітають інші картини, картини з моєї батьківщини того ж самого змісту. Жарко пече образа. Та тут у Греції можна говорити про історію її, а там, в Україні... тільки мовчати. Люди мусять стати людьми!

Розходимось у тінь і тишу вікових колюмн. Тут не долітає несамовитий гук, шалений поспіх модерних Атен. Тут ще далі гостюють мітологічні боги з Хроносом разом... Спокійно глядять на модерність ХХ-го століття. Вони знають, що й це попливе вічним струмом змін, бо „пanta рей, кай уден меней...“ Але... на цьому клаптику Атен, застягли на точених каміннях кроки Сократа, ехом з-поміж кольон зринають мудрі диспути його з учнями, в далековидній, прозорій атмосфері тримтять ідеї-образи великого Платона; поміж Партеоном, а Партеоном пробігає легконого Аспазія в білих, повівних шатах. А може це й дійсно була сучасна письменниця Т. Кодвел. Хто його зна? Скільки загадок у житті нерозгаданих. Життя, як казка. І казка це, що я тут, у тіні Акрополю.

Скорочуючись

Жар і несамовитий гук Атенських вулиць не жаль залишати, а з тим прекрасні музеї, чудову прогульку до кількох пельопонезьких островів; миготять пейзажі піль убогих, скелястих, лісків зі стадами кіз і слоників і мулів, а далі чорнішає земля, люди на полях, срібляться оливкові дерева, значної грубости та старости, а з правого боку виблискує Егейське море. Щодалі набігать гори, з них піскові дихнули пустинею, а зелені, нижчі, - свіжістю. Здалека засинів ланцюг високих гір, між ними найвища, вкрита синьо-сірою мрякою - Олімп. Довго довго видніє на овиді, а ще довше вироють мітологічні боги і герої.. мабуть аж до Тессальоніки.

Тесальоніки - мало кому з нас назва ця говорить про сестру Олександра Великого, для якої саме це місто побудував її чоловік, а навпаки друга назва - Солунь викликає різні відомості з нашої історії, зокрема про братів, Кирила і Методія, Апостолів слов'ян. Тут же побував і апостол Павло. Вказують місце, де колись свяตиня стояла, а він у ній проповідував благовісті християнства. А колишніх 360-ти церков залишилось тепер тільки двадцять, а між ними найбільша св. Димитря, опікуна міста. Інші церкви ввійшли наче в землю, мури

їх немов розсипаються, в середині набожно, а з тим дивно занедбано виглядає, а особливо церква-ротунда замкова Константина Великого з IV ст. Багато цікавої старовини, ікон, фресок, переказів а один з них такий, як про нашого Олімпія, а на вулицях пливе собі життя іншої доби: дзвенять трамваї, шумлять авта, спішать гарні люди і гарно елегантно одягнені...

Кольорит вулиць зміняється у Скопіє від червоних фезок Турків, від жіночих постатей зі закритими обличчями та в широких шароварах. У пейзаж міста вписуються мінарети своїми стрункими формами. Від цього дивна суміш вражень ... зринають картини з козацьких дум, розгортає історія літопис героїчної боротьби моїх предків з визнавцями Магомета, розкриваються знамениті, але криваві сторінки Казандзакіса... а з ними ... "царство небесне здобувається силою, і хто здобуває, той силоміць бере його." Як дивно звучить наша пісня в порівнянні і з цими словами св. Письма. Ні „подати“, ні „післати“ нам волі Господь не може, давши нам, людям усім, свободіну волю та духову силу. Саме духовна сила розв'язала би нашу національну трагедію. Тепер саме друкується багато книжок про силу духа, що в нас захована не ужита ще, нажаль майже нічого немає українською мовою. А людство входить у нову епоху існування, в епоху Акваріюм, а ще ліпше сказавши в епоху св. Духа. Правда, тепер на наших очах проходить страшна боротьба між Правдою і Неправдою, Добром і Злом і тільки високі етичні принципи винесуть людство до світла. А як ми, Українці. Чи не треба нам оце цілковито отрястись з летаргу, не тільки одиницям, а нам усім... добре бо зерно є в душі нашого народу...

- „Чи звернули ви увагу - впадає голос нашого провідника - що тут по ресторанах, по готелях не видно жіночої обслуги. Звичайно, це вияв турецьких звичаїв. Турки творять тут п'ятдесят процент населення.“

Туристів обслуговують тут чорняві мужчини, чорно вдягнені з проникливим поглядом темних очей. Вони й радо оповідають про страшне землетрясення, що навідало Скопіє 1963 року і про те, як люди з цілого світу причинилися до відбудови цього гарного міста поміж горами положиного. Так, воно гарне наче „з-під голки“ щолише. Не так Београд, столиця Югославії над Дунаєм, над Савою, з усіма музеями, давними та модерними будівлями, зі шумом і рухом великого міста. Однаке не Београд, а Загреб робить сильніше враження. Чи то тому, що це місто університетських студій моїх земляків, чи то тому, що в нашій церкві так набожно о. Янко правив Службу Божу, а сестра-монахиня відповідала слова молитви доброю українською мовою... а чи може навіть тому, що з вулиці в церкві вирвалися якісь крики мітінгу і звучали ехом переслідувань?...

У Загребі інший наче світ, хоч однаково, як і перше, оглядаємо старовинні церкви з XI ст., музеї, дім славного Местровіча, що його скульптура жінки на молитві в Торонтонській галерії завжди викликає в мене глибоке враження.. і середньовічних вулиць тут не бракує, що живуть своїм життям побіч модерних сестер з ХХ ст. Немає однаке в нашого „чічероне“ тої великої любові до своєї старовини, як це спостерігалось у всіх його попередників у різних країнах. Його нотка легковаження дивним звуком упадала в ледве відчутне пригноблення атмосфери міста.

Це Зальцбург - веселе місто музичних фестивалів, місто Моцарта і ... перегонових коней славних з давен-давна. Але вже туристи потомлені. Правда, ідуть ще на оглядання міста, декому вдається попасті на відкриття Фестивалю, ... але в кожного вже на думці „до дому, до дому, до дому...“ Хоч, як не дивно, багато з нас уже плянують нові вакації, нові небачені країни оглядати.

Франкфурт знов. На дужих крилах літака Канади підносимось що раз вище і вище, внизу зникають обриси нашої Європи, шлю ще мою тугу і любов

Україні... шелестять складані часописи німецькі, вмовкають розмови, дискусії про відвідини президента Форда в Європі, про Гельсінки, куди він поїхав. На дужих крила казки пливемо в синьо-білій сфері.

Не хочеться спати. Думки розбігаються то на захід до своїх, до свого дому, то на схід, на пройдений шлях...

Зринають картини, невписані рукою, тремтять на вітрі островів егейського моря, і Гидри і Егіни і Порса враз з греками, що мов зі старовинних ваз воскресли і ходять собі по білих побережжях, дивиться на мене шляхетна постать скита з Атенського музею з IV ст. а вигляд його - це вигляд нашого сучасного гуцула... і вестібуль готелю і лист від моого Ромка з вісткою про Юрчика в моїх тремтючих руках, і безсонні ночі в Атенах з прогульками над Дністер у Городниці і Тернопілі з пам'ятником величавим для старовинних спартанців і .. врешті та „інша планета“ на високостях Альп. Заворожена поверхня Місяця, то знов „відьомська кухня“ з порозкиданими брилами, то блискучі ледовики, грізні, мовчазні, а зараз під ними квіткові килими, і грайливі водопади, а ще нижче маленькі хатки людські стрилюсті церкви веселі, ясні і ... на недоступних збочах темні старинні замки, чи то тільки їхні залишки.

Як оце може наша „Європа“ проходити цими вузькими, небезпечними шляхами, що серпентинно в'ються на високостях, впадають у темні довгі тунелі. Молимось, а наш водій Гайнц - це справді мистець свого діла. Недаремно він жартував кажучи, що коли він їде ми молимось, а коли отець говорить - ми спимо.

А тут тиснеться у віконце Гренляндія як на картинах а далі з обрисами скель величезних. Вриваються в мої уші уривки розмов співмандрівників. Прощаються, взаємно просять вибачення, збирають підписи та адреси. Цікава риса людей. Так ,так, людина хоче бути доброю.

Роздивляюсь. Це всі мої брати, мої сестри, рідні по крові, по мові, по культурі. І так хотілось би, щоб усі були не тільки багаті, але , як Довженко писав „красиві“ і сміхом і виглядом одягою і культурною поведінкою... духово я б сказала.

І справді оскільки ми духово скористали з цієї прощі Святого Року. Не всі бо ми зможемо бути паломниками наступного Святого Року, бо як каже У. Кравченко:

„в прохожості своїй, людино на цій землі, ти тільки пільгрим“.

1975

З Єгипетських вражень (1982 р.)

КОРОЛЕВА ГАТШЕПСУТ

(1503 - 1482 перед Христом)

Єгипет - дорогоцінний смарагд у золотій оправі Сагари, це дарунок Нілю. Так його й зображували старинні єгиптяни і ці малюнки, що перетривали тисячі років у живих свіжих кольорах на колоннах на стінах святинь, подивляємо сьогодні.

Ми в Тебах, місті Померлих, що простягається вздовж західного берега Нілю, в Долині Королів. Тисячоліття скривала це все Сагара, засипавши своїм золотим піском, аж поки археологія не зуміла дістатись до тих скарбів давньої історії.

Оце як міраж пустині виринула перед нами модерна будова, вся облита сонцем. Затирається дійсність. Зникає модерно охолоджуваний автобус, люди, безгучно перелітає в блакиті залізний птах, але „міраж“ не зникає. На фоні величезної скелі підноситься трьома терасами. Масивні мури, височезні колонни відкривають залі, подвіря, сходи на високі тераси за далеким видом на пустиню. І скрізь на стінах, на колоннах мистецтво, малюнки, гієрогліфи оживають з розповідями провідника, проф. Саїда.

Ми в посмертій святині королеви Гатшепсут єдиної в історії жінки, що була фараоном. Хто ж була ця королева, що її дехто називає першою „Жінкою-надлюдиною“?

За історичними відомостями, Гатшепсут була дочкою фараона Тутмосіс-а I і жінкою Тутмосіс-а II. Але малюнки-написи на середуштій терасі, за її твердженням розповідають про божеське походження королеви: від бога сонця Амун Ре і людини мамі, жінки фараона. Саме цим божеським походженням утвердила вона свою владу по смерті чоловіка Тутмосіс-а II. Як фараон у всіх офіційних церемоніях виступала вона як мужчина, принявши чоловічий одяг включно зі штучною бородою. Своєю країною правила знаменито, скріпила її внутрі, уміло дипломатією поширила кордони, вдержуvala мит із сусідніми країнами, навіть відвідувала їхніх володарів. Оце на гранітній скелі шумить переливається хвилями червоними Червоне море, несе її фльоту. А це вже в порті люди виносять дари володареві Фінікії: кошки овочів, квітів, тканин єгипетських. З Азії, зі Сумалії спроваджувала королева дерева, різного гатунку, дивовижного вигляду. І шуміли вони колись як ліси і перед її палатою і перед цією святыною. Чудові височенні пальми отінювали дорогу, що вела до святини. А була вона довга, широка, а вздовж неї по обох боках стояли статуї бога сонця Амун Ре в подобі сфінксів (леви з баранячими головами, що символізує силу і плодовитість), а й тепер не мало їх добродушно споглядає на наше двадцяте століття. Саме цьому богові, Амун Ре, фараонові Тутмосіс II присвятила королева Гатшепсут цю свою посмертну святиню, унікальну в світі. А зродилася вона з її великої фантазії, яку умів здійснити будівничий Сенмут і записати історію будови в граніті.

За її величчям піднеслись у небо обеліски, що своєю формою нагадують наші ракети, що летять у космос. Вкриті малюнками, написами ясніють, блищать у блакиті своїми вершками, що їх вкриває електрон (стоп золота і срібла) зродились у сні королеви, в якому з'явився її Амун Ре і наказав побудувати їх на свою честь. Королева побудувала їх з граніту, а золото срібло вкрило вершки. Так вони перетривали тисячі років. Дарма, що один з них

повалений і затерте на ньому ім'я королеви. Доконав цього таки її свояк, жрець високої ранги, що по її смерті став фараоном як Тутмосіс III. Він оце з ненависті до своєї тітки Гатшепсут наказав нищити її статуй, її обличчя на малюнках, затирати її ім'я на написах і навіть її святиню зрабував. Скрізь видно сліди його чорного вчинку. Однаке його ненавість не витерла її імені з пам'яті людей, не усунула з історії. Навпаки, темною плямою впала на нього.

І летить моя думка в Україну. На овіді іншого світа ясніє світла і мужня постать королеви Ольги. Вона, хоч і в пізніших часах, але перша жінка в Європі, правила великою державою. Своїм дипломатичним хистом закріпила мир з Візантією, вона перша королева Руси-України внесла світло християнської віри, започатковуючи нову важливу добу в нашій державі. Її палати і будови віднайшла, відкрила археологія, але чи збережуть безцінні пам'ятки. Стільки бо вже старинних скарбів України знищено, зрабовано! А стільки замазано-затерто пам'яток, стільки правди з нашої давньої давнини сфальшовано!

Є одначе надія, що Правда оживе! Ненавість бо не має сили знищити Добро і Красу.

Спочиваємо в затінку кількох пальм, ухиляючись від жару полудневого сонця. Ще раз споглядаю на мій „міраж“ перед дальшою мандрівкою в Долині Королів.

З Єгипетських вражень

У НАЙСТАРШІЙ ЦЕРКВІ ЄГИПТУ

З поза мурів виглядають пишні палати, білого, ясного кольору отінені високими пальмами, приманюють зір. Жаль, що автобус заскоро їх минає, біжить попри будинки університету, консульятів в тому сов'єтського консульяту зі замурованими вікнами, попри високі бетонно-шкляні будови американського коробкового стилю. Широкі ці вулиці, скверами переділені з тінистими пальмами, розкішно багатими кущами, обсипаними квіттям червоним і рожевим, ведуть у старе Каїро і перед ним зупиняються. Навіть автобусові немає вже можливості проїхати далі. Вузькі бо вулиці поміж високими мурами старих будов, такі вузькі, що й обминутися двом проходжим незовсім легко. За те, скрізь відкриті двері можна навіть заглянути в помешкання людей. У темряві схопити оком бідну обстановку, якусь лаву, чи стіл, чи розкинені наче на ліжку речі. Стрінувшись з чорноокими дітьми на порогах, або й самому зйті вниз у маленькую крамницю з різним товаром, вибиваними тарілками, статуетками Тутенхамена чи Нефертіті.

Скільки тут старина, і вузькі вулиці і обветшалі мури і церкви і синагоги. Відчувається дух давнини, коли ще Каїро не було Каїром і ця старинна оселя називалась Вавилоном, бо збудували її полонені з Вавилонії за Рамзеса II в XIII ст. перед Христом. А сучасне Каїро датується 969 роком по Христі і назва означає „Переможний“, „Радісний“. Автім, поселення на сучасній території Каїра сягає в глибоке минуле праісторичних часів. З часом розростались поселення, твердині, церкви, мошੇ розростались постійно і тепер Каїро - найбільше місто Африки з 10-ма мільйонами мешканців.

А стільки старовини в його різних частинах і на околиці включно з пірамідами в Гізах, що їх, як кажуть, і час боїться.

А тут же, в старому Каїрі найбільше коптів християн і старинна коптійська (єгипетська) церква св. Сергія. Зі зовні то й велика, а ввійдеш наче мала. Може від темних деревом виложених стін, від якоїсь темряви, бо й світла мало, і людей багато в двох рядах лавок, довкола стін, оглядають картини Христового Різдва, орнамент рослинний, листки папороті, пальми, славні на весь світ різьби в дереві і слоневій кості. Захиталась червона заслона перед святилищем, закриваючи золоті в темряві блиски ікон, головного вітаря. І з червоного тла поглянули на мене велики черні очі Божої Матері. Усміхнулась до мене. Дуже молоде, кругле личко ясніє радістю. Підходжу біжче і також усміхаюсь щасливо. Але тут же насунулась інша з'ява, інша ікона Божої Матері. Така безмежно сумна. Українська ікона. Чи це наша душа сумна, трагічна доля так уявляється в іконах?

- О, Матінко Божа, Ти всемогутня і безмежно добра, допоможи нам, Україні - зітхає моя душа. Ще раз дивлюсь на усміхнене личко, зірчасті очі, приспішують бо іти далі до сусідньої кімнати. Там уже товпляться люди біля сходів, що ведуть униз у крипту. На жаль зйті не можна, звідтам бо недавно випомпували воду, що підходить з Нілю. А колись давно, давно жила у цій же крипті Свята Родина. Звідси св. Йосиф ходив працювати при будові фортеці, що її ставили римляни, а Маті Божа сповняла всяку домашню роботу пильнувала своє Дитятко, а відпочиваючи сідала на дворі під пальмою, чи акацією з чудовим рожевим квіттям, тримала на руках Дитятко, пригортала Його, маленького Ісуса. Відчувається якийсь аромат цієї святої давнини, дивна радість і дивне зворушення заливає всю мою істоту ніжною добротою, дотепер

ніколи незнаною. Думкою і бажанням лечу до тих місць, де колись проживав Ісус Христос.

Людей маліє. Можна прочитати, що тут колись побував євангелист Марко, тут оснував церкву 45 року і тут же написав більшу частину свого Євангелія. Так оце старинний Вавилон став центром християнства в Єгипті і дотепер, уже як старе Каїро, цю ролю сповняє.

Виходимо. Полуденне сонце обсипає нас жаром. Цікаві дівчата єгиптянки в студентських одностроях приязно усміхаються, декілька підходить до нас, до гарної пані Дозі, навіть квітку льотосу дарує. І людські серця приязню зацвітають.

ЛИСТКИ ЩОДЕННИКА

Наче поверхня Місяця простягається ген з-за неба лук, зі сірими пофалдованими просторами. Великі білі плати снігу чи згущених хмар? ...
Мабуть таки снігу. Але ж це мала б бути Пенсільванія?!

Пливе наша казка - літак. Ущерть сповнений лицями: довгообразні, „кінські”, темні з червоними грубими устами, круглопотяглі білі, жовті широкі, обрамовані чорним рівним волоссям. Усі стиснені, наче ті доми в бідних частинах Торонто. А такі простори в Канаді і ... такі багатства. З трудом проходять „офіційно усміхнені стюардеси, а може й не офіційно, роздають каву. Тепла кава проганяє сон з повік. Ще рано...

Внизу прояснюється. Осели, міста - камінчики поскладані в гру на майданах. Нитки стежок, шнури шляхів, а там хустки. Хтось великий на землі порозкладав до сонця хусти різних кольорів, темних зелених, червоних, жовтих, прерізних. А мені так добре дивитись крізь маленьке віконце на цей чудовий світ і ... відчувати біля себе товариша життя. Він сповнив мою мрію...

Оглядаю картини в книжці: піраміда зі сотнею сходів, людей з гачкуватими носами, дивні старинні знаки письма Мая, читаю про старовинну культуру, не так то давно відкриту. От поїхати б за океани і подивитись на всі дива. Мріється. „Уже не читай, донцю“. Сонце заходить. „Я ще бачу, татку. Хотіла б те все оглянути сама“. „Ta й в нас в Україні є що оглядати. Не треба аж за моря їхати“.

- Приготовити столики. Сніданок. - Владає голос стюардеси. Зникає з'явля з далекої молодості. А я таки лечу до Мехіко, татку. А в Україну не можу. Мій Боже. Не можна жити у своїй власній батьківщині. Мандрувати, мандрувати по всіх країнах світу, як той вічний жид. Та в нас своє завдання. Думається...

А літак пливе. Уже над океаном. Дві синяви: повітряна вгорі і водяна внизу. Чудово. Щоб оце сказала Ольга Кобилянська? Вона так дуже хотіла бачити море. І не виїхала ні разу. Не пощастило їй. Летимо і летять з нами всі наші роки, радісні і сумні, сповнені поспіхом, працею, мріями, бажаннями. Думка пряде свою нитку.

Раптом уриває її гучномовець: ми вже близько Козумел. Готовитись! Ще тільки пятнадцять хвилин лету до головного материка Мая... Літак знизується... приземлюється. Острів Козумел. Прозоре повітря. Пальми похитують величезними віялами. Охолоджуються самі і той, з червоною черепицею, будинок на летовищі. Темношкірі люди, не високі, в білій одежі, при вході-виході, при таксівках. А там місто Сент Мігуель над берегом океану присіло собі, біле в зеленому віночку. Але, авто мчить далі, поза місто до свого „Мая“ готелю. З огорож, з мурів його звисають на гнуучких галузках квіти. Чудові квіти, небачені ще. Вони, як келихи, сповнені ароматом. А кольори! Очей не відірвеш: фіолетові, білі, рожеві, гарячі жовті, помаранчові і таких відтінків, що й назвати не вміш. Їх незчисленно багато. Довкола обступили стіжкувату високу будову в стилі давніх Мая, а побіч, як її крило, стоїть висока довга коробка-готель для туристів. У вестібулі - чисто, квіти, зелень і прохолода.

Неділя. День небачених кольорів.

З балкону шостого поверху видно на обрію ген-ген колосальні скульптури, що легко гойдаються, пересуваються на рухливій вузькій смузі виднокола. Фіолетові барви, нечисленних відтінів. А попри пливе вода - „аква маріна“, мій улюбленій колір. Нефрит до берега припливає і переходить у жовтий, бурий, теплий струм. На пісок білій цукровий не спішиться. Знає, що пропаде в ньому. Ідемо вздовж берега. Душа подивляє невидані барви. Летить до

Всевишнього. - Господи, дякую тобі Ласкавче, за цю красу. За те, що можу її бачити. Це Твоя любов до нас, людей. Від неї ніжніє і ласкавіє душа. А як багато краси в Україні! Якби так непохитна любов була в серцях наших, велика, сильна, ми не втратили б своєї батьківщини. Господи Боже наш, зглянься над нами, хоч ми, може й не заслужили Твоєї помочі. Зглянься над нами. Дай, щоб наши терпіння обернулись у славу Твою... Молиться душа, а ранок уже спливає у широкий струм'я буття, Сонце коронує пальми. Від того вони збуджено похитують своїми віялами. Одна схилилась додолу і галузкою-листям пише свої гірограми.

Океан, чи то залив Мехіканський, змінює колір. Тепер темно фіолетовий колір широко розливається ген до виднокруга, кришталевий, зеленоватий до берега приляг. На пляжах проходять парами туристи. Дехто з нашої групи з „Карузелі“, зупиняється, з нами говорить. Молодий чоловік з Бафало, зовсім похожий на нашого гуцула. Аж кортить поспитати чи не з українського роду. Вчора дружина Клявдія, представника „Карузелі“ скидалась мені на український тип. Більше як середнього росту брюнетка з чорними зірчастими очима під чудовими густими бровами, виявилась таки українкою зі західної Канади. -

„Орися, май нем“ сказала, але по-українськи не говорить, хоч розуміє. З бабою колись тільки по-нашому говорила, але не з мамою. Це четверте покоління. А чоловік - італієць, та й ще з Каїро. А працюють на цьому острові. Чи знає Орися щось про Україну? Дуже небагато. Скрізь наші люди по світу широкому. Чи Україні з цього якась користь? Якесь добро? Скрізь проростають, розростаються і... часто пропадають як та вода у піску.“

Чи так сповняємо волю Господню? Післанництво наше в широкому світі?

20.X. Чічен Іца

Літачок такий маленький, як фольксваген. І летун такий молоденький, як хлопчик з десятої класи. А в його руках життя двадцяти подорожніх. Відземлюється невідчутно навіть. Понад дорогами, понад садами і вкінці внизу залишаємо наш готель, десятиповерховий будинок американського коробкового стилю і маленькі круглі будиночки пальмовим листям, як очеретом, вкриті. Внизу зеленіє вода, інколи дорогим сафіром виблискуює. Входимо в хмари. Дивні чудища злітаються, згромаджуються величезні, то знов малі-малесенькі, рухаються колишуються, вниз до дзеркала нахиляються. Якась велика, темна насунула і заступила нам дорогу. Даремно. Літак в середину входить. А вона похитує ним як маленьким човном хвиля на морі. Та дарма. Випливаємо на синяву. Чудовий аромат чистого повітря оп'янює і неописана краса кольорів і просторів. Люди принишки. Немає вже розложистого сміху, жартів. Небесна велич приголомшила дрібні земні істоти.

Дрібна істота людина. Але розум дарунок Божий підніс її дрібну мушину на крилах залізного птаха, підніс її ввиш, поміж хмар, понад хмари. Немає в мене страху, тільки почуття подиву. Господи, який ти добрий для нас. Ще більше маємо тепер дарів, як колись Ісус Христос обіцяв. Але серцем ми - не доросли. Жорстокість людства цілого - жахлива. Думаю про святість України. Летимо...

На зеленій плахті Юкатану шнури шляхів перехрещуються. Ледь видні ниточки доріг замотуються біля сріблистих камінчиків - осель людських. Напроти нас виростає спершу висока піраміда. За нею наче зі землі підносяться кам'яні будови. Це ж наша мета подорожі, славна Чічен Іца, що в неї на віку 3000 років, а денno її відвідує понад дві тисячі туристів з цілого світу.

Залізна птаха знизує лет. Приземлюється наш літачок ніби то на

летовищі, що радше схоже на велике подвір'я перед шопою, пальмовим сухим листям вкритою.

Ступаємо на стежку до святинь прадавніх Мая. Височить велика піраміда наче прямо зі сторінок книжок. Нараз зматеріялізувалась перед нашими очима. По її сходах маленькими, кольоровими цятками поволі виходять вгору люди, а ще поволіше сходять униз. Найбільша будова на цій старинній посвятній площа, начислює вона тепер дві тисячі й п'ятсот років. Гарний вік. Це не піраміда єгипетська. Ця бо має широченні сходи з чотирьох своїх боків... Ведуть вони до святини на самому вершку. Раді б і ми піти, так провідник спрямовує нас до іншої піраміди, чи радше комплексу будов з великою спортивною площею поміж ними. На двох бічних поздовжніх мурах задержалися два колеса - кулочки зі спортивних гор. Крізь них, ці отвори, спортивці пересували м'яч з гуми і так вигравали гру. Але, о горе! Капітанові звитяжної дружини стинали голову. Звитяжець був побажаний у небі. На мурах повздовж, різьби грачів, приношення жертв. Дивують своєю красою вирізблені обличчя з гачковатими носами, одежа, але приношення в жертву людини - потрясає. Це не звичай племени Мая, а племени завойовників, Толтекс, що прийшли на цю територію Мая з півночі, зі сторони теперішнього Мексико, в IX ст. по Христі. І похмуро дивиться також глибоченна криниця, куди для бога води кидали молодих дівчат. Жахливе. З відразою і, якоюсь свого роду образою, відвертаємося.

По великій площи, п'ять квадратних кілометрів, поміж старинними будовами пересуваються різокольоровими цятками групи туристів, довкола сірих мурів, на високих сірих сходах, а зблизька, вони, наче потомлені птахи, присідають на каміннях, слухають пояснень своїх провідників. Дехто з „гайдів“ нашадки Мая, з гачкуватими носами, високим чолом, чорними очима, як оце наш Віліям, худонький, маленький студент археології. Він знає стару мову Мая і на прохання Романа сказав кілька мелодійних речень, а я запам'ятала слово „льолун“ назва листястого дерева, що цвіте жовтим цвіттям з ароматом меду. На ньому повно бджіл, дуже маленьких. Таких я у нас ніколи не бачила, і аж тут чую, і то від Романа, що наші великі бджоли привезено до Європи з Азії. Затримуємося біля старинної обсерваторії, чи не з V ст. Єдина в світі будова, де сонце крізь вікна навскоси проходить. Та ж Мая мали знамените знання астрономії. Принесли його зі своєї батьківщини Сумерії, як твердить дослідник культури Мая, Ерік Томсон, а наш провідник повторює за ним. І як же вони в тих давніх-давніх часах примандрували із Сумерії до Юкатану на своїх кораблях? І чому? А самі сумерійці, як пише Л. Вулли, за ним Рен Бойкович, - це виходці з території теперішньої України. Які загадки! Як їх розгадати? Але наш провідник спішить від будови до будови, а кожна з них має кілька надбудов. Був бо такий звичай, що кожних п'ятдесяти років будували нову святиню, або на старій ставили нову. І так поставала свяตиня на святині, тільки кожна вище поставлена мусіла бути менша, а сходи вели ззовні з чотирьох боків. Недалеко обсерваторії робітники розкопують старинну святиню, не всі бо ще виявлені з-під насипів землі, каміння, а тепер виглядають вони як височенні могили. От ще глянути на так званий монастир, а в дійсності це колишня палата короля, чи найвищого жреця. Чудові ажурні прикраси ззовні, а внутрі малесенькі кімнати. Ноги болять, та хочеться мені ще вийти на верх найвищої тут піраміди, де стоїть свяtinя Кукулькана, божества, що до неї ведуть з чотирьох боків по 91 ступнів, себто 364, а на горі платформа, себто разом 365, як днів у році. Входимо на перші ступні, а наш провідник заповідає, що за двадцять хвилин нам треба йти до автобусів.

Жіночий Світ, 1984 р.

СТОРІНКИ ЩОДЕННИКА

2 грудня 1991р.

Боже мій наш Всемогутній ще раз дякую Тобі за ласку Твою велику.... Україна здобула „реверендум”, проголосувала за свою самостійність! Ще вчора, ввечері слухали ми всі в Ліди-Зеня новин о годині 10-ї і вже подавали вістку про 90% за самостійність у Києві! Ми були щасливі, зворушені. І якоже приємно було переживати це в кругі приятелів з давніх літ!, були „Миронці“, „Зенці“, Гая Новаківська ще й Владко Бучко. Вночі вернувшись до дому, слухали ми новин, бачили на телевізії голосування у Києві, але аж рано о годині 5-ї ... 7-ї подали остаточно, що Україна проголосувала за свою самостійність! У канадській пресі багато тепер статей про Україну.

Молюсь, дякую Матінці Божій, о поміч прошу. Титанічна праця перед цілим народом, перед усіми нами: збудувати державу, закріпити і вже на завжди втримати її! Наші „хлопці“ панове, студенти вертаються з України до Торонто в цю таки середу. Вони гідні відзначення навіть золотими медалями!

10 січня 1992р.

Мій Боже! Як швидко час летить. Уже Новий рік! Було що записувати, але не було часу. Слава Богу, Свят Вечір, Різдво пройшли в родинному колі-гурті. Любови сердечної теплоти, Любови благословення - ми відчували. Сердечно дякую Гоподеві Ісусові в день Його народження....

Діти й діточки ... чудова Гая, добрий Юрцьо, Ренатка - царівна, Ляриса-Сонечко, Денис - Хлопчик з казки і ми... дідо баба молились на початку Свят Вечора за Україну, за нашу Державу, за предків наших і членів нашої всієї родини. І молюсь щодня за Україну, молюсь, щоб Господь допоміг закріпити нашу Державу, щоб Мати Божа мала її у своїй опіці.

При Свят-Вечері були всі наші старинні традиції. Нехай уже внуки переймуть це багатство тисячоліті! Ще перед над нами Йорданські Свята і .. 50-ліття нашого подружжя. Мій Боже! Дякую Тобі за всі ласки. А час уже й мені в дорогу. Ні, не буду про це говорити. Мушу ще щось зробити для України. Мій товариш життя - чудовий Ромко багато дечого вже зробив у пластових кругах. За нього дякую св. Терені. Оце було б гарно написати про зв'язок з надприродним світом!

19 січня 1992р.

Троянди - червоні, аксамитні троянди в авреолі білих, запашних , незнаних мені з назви дрібних квіток зайняли цілий столик у вітальні. З якою любов'ю дивляться на мене... з любовю Стефці моєї. І тремтить моя душа від зворушення, від щастя....

З просторів минулого спливає шлях 50-літньої мандрівки з моїм коханим Ромком.

..... Лютий 18-го 1942р. - церква в моїй рідній Городенці, гурток приятелів, о. Бахталовський, шлюбна присяга. Вертаємось до дому, снігова завія свище

довкола, але нам тепло.. У душі - любов... ласка. А завії різні ще будуть у нашій мандрівці життєвій. А прибіщем для мене все будуть доброта-любов татка-матусі й чудова зірка моєї сердичної Стефці. Потакують мені маленькими головками чудові троянди. Прийшли ви до нас вчора в навечеря Щедрого Вечора аж з Дітройту. Не прийшли, а злетіли.

Потім прийшов Щедрий Вечір і Юрасик і Галя і діточки. Як то чудово сказала Уляна Кравченко: „Любов родинна є найблагородніша, вона є підставою любові близького, любові рідного краю“.

Дякую Тобі Господи, Ісусе наш, за відчуття цієї любові. Яке то велике щастя - Юра з родиною! Принесли дарунок - незвичайний: золоті обручки для нас, бо ж наші шлюбні злодії вкраді таки в хаті й багато іншого. А діточки - сервіс і то за власні ощадності куплений!

50-ліття подружжя - великий час! Гарне наше співжиття! Звичайно, не завжди сонце світило. Були й дощі й громиці .... Не легко мовою слова виявити мову чуття....

3 лютого 1992р.

Уже й полудень, нічка пройшла непомітно, а я не можу прийти до себе від учорашнього переживання. Боже Ласкавий! Це ж півстоліття нашого подружнього життя! А так не часто буває, як казала Галя Новаківська. Юрко й Галя все це зорганізували, а ми нічого не знали. Як то можливо? Ніхто ні словечком не відкрив нам цього „заговору“. Аж нараз неділя 2 лютого! І 50-ліття подружжя! Та ось.... телефон. Біжу. Галя Новаківська!

- Твій Юрко, Лесю, чудо все провадив, приготовив! А твоя Галя прислали нам запрошення, додала плян дороги до того славного Клубу, бо це ж далеко за містом! Ми постійно були з нею у контакті. ... Слухаю пильно що Галя каже, а перед очима вчорашній вечір: велика зала зі стіною-вікном на пагорби, вкриті снігами, тут і там кущі, що зацвіли інесм-бурульками. У кімнаті столи в квадрат зложені, святочно накриті і 28 осіб, три покоління: діди, діти, внуки. А як внуки попідростали! Ренатка, Ляриса, Денис і Стефи та Адася внуки - Зеня, Леся! А на екрані проходять роки: у Львові родина Ромка: Тато - мама й два сини. З Городенки: Стефця, Віктор і я входимо в життя. А далі корабель Скітія несе нас по Атлантику... нове поселення і ... дитинка з нами малий Юрчик!

- А знаєш, Лесю, - продовжує Галя, Юрко чудово передав ваше життя, ну як оригінально подумав: „Казка про Слоня і царівну“ - і все це не довго, а чудово! Ти щаслива і горда за сина, його Галю і дітей. Правда?

- Галю, Галюсю, я не горда але щаслива й Богу за все дякую.

- А знаєш, ти добре сказала своє слово й назвала нас „родиною“ хоч ми не споріднені.

- Галю, знаєш, є родина кровна й є родина духовна! Отож я вас відчуваю серцем як родину. З одними довші роки зв'язані ми, з другими коротше, - кажу Галі, а перед очима бачу цілий ряд приятелів за столом. Ось Манда Геник-Березовська з чоловіком. Знаю її ще з Німеччини, з року 1941 як вона каже „як ти Лесю була ще Яворська, не Копач“. А скільки то телефонів до неї вже в Торонті!.... Юрцьо малий синочок - хворий, Мандусь, що робити?

І завжди добра порада, поміч у всіх потребах і на Курсах також ... радісні святкування свят і радісні вечори різних візит. А от біля неї сидить Владзя Лучків, гарна, добра пані. Тож вона своєю працею старанням зреалізувала „Відгомін років“. Підсумки праці своєї й моєї і багатьох інших на Курсах ім. Сковороди! Це ж її заслуга.

- А знаєш, Лесю, Зеньо Бобовник таки добре сказав про тебе, про Ромка. Ще й прочитав уривок з „Мініяюр“.

- Галюсю, то правда, він мене дуже зворушив. Ліда й Зеньо - чудові люди. Я саме, Галю, тобі вдячна, що впровадила ти нас у їхнє товариство, що ми подружили з ними й знайшли такі близькі серця.

(А в думці згадалось мені, як вони дуже пильнували Галю по смерті її чоловіка Ромка. Ромулька як ніхто інший.)

- А ми, Лесю довгі роки близькі приятелі. Правда? Наші діти маленькі разом зростали над озером у Грефтоні, а потім у пластових таборах, де твій Ромко пластиував. Правда?

- (А твій Ромулько возив їх човном-вітрильником по цьому озері Онтарійському, що сягає ген за обрій, думаю, але не кажу бо Роман добрий вже давно помер, а Гая - сама. Добре, що є Христя і Орест. Слава Богу!)

- Галюсю, роки спливають, як вода. „Темпера мутантур ... ет нос мутамур ін ілліс.

- А знаєш Лесю дуже гарно було в дома в Юри-Галі, шампан, торти! Мушу до них потелефонувати й подякувати. Про це ми говорили вже в мене як „Зеньці“ й „Миронці“ привезли мене до дому. Я хотіла ще чай подати, але ніхто й не слухав. За те сіли й ... зробили підсумки того чудового дня!

І ще ми трохи продовжували розмову й про інших присутніх приятелів, бо ж була й моя Стефця з родиною, з Дітройту приїхали! Були дорогі моєму серцю Оксанка й Славко Соколики, була й дотепна Рися з Харитею й ще наші близькі, теперішні сусіди Іванка й Джекуся Яцеві, були дорогі нам усім завжди з дотепом-жартом Мирон Левицький і його елегантна Галинка. А Гая у дальшій розмові зуміла схарактеризувати кожного так цікаво й гарно, як ніхто не зуміє.

Але, не було вже брата, він уже давно у засвітах, не було його дружини, коханої Іванки-Нани, ні їхніх дітей Віктора, Христі... і сумно стало мені.

13 лютого 1992р.

Учора рано прийшов до нас Юра-Юрцьо. Я так ним утішилася, що й казати! Цілий тиждень не бачила його, не чула. Слава Богу, що все щасливо пройшло для нього там у Ванкувері. Але що так переживаю? Та ж це його праця, його професія в економії! Тішуся його успіхами. А тепер поїде до Англії. Виглядав гарно, елегантно. А головне, Україна серцю його близька. І Галі також. Вона пильнує нашої української мови вдома між дітьми. Гая - чудова. Вперше побачила я її в залі Народного Дому: тоненька, середнього росту, темноволоса студентка. На сцені йде „Міна Мазайло“, а Юрко - головну ролю грає. А грав знаменито, як підкреслювали потім усі рецензенти. Може він так гарно для своєї симпатії грав?

Розписалась я про давнє, а то вчора обое з Ромком дивились ми на телевізію на Криму, наша тяжка проблема. Пазури монстра Москви, того червого дракона хапають кораблі, вояків-залогу, все пожер би той дракон московський. - Тільки Мати Божа зможе допомогти Україні врятуватись від москалів. -

18 лютого 1992р.

Сьогодні рано я встала, послухавши старинної поради: „Зі сном, як з волом борися, рано вставай і не лінися”. Запишу недільну розмову з Адею Стебельською. Зробила вона мені велику приємність. На Курсах ім. Ю. Липи взяла мою книжку „Хлопчик з казки” на лектуру, „Мініятори” як підготову до матури. Запевняла мене, що цей мій твір вона дуже любить. А в „Хлопчикові з казки” вона перша відкрила правдиву, провідну ідею. Я була цим заскочена і дуже її вдячна. Її признання - це для мене велика радість і заохота. А може ще опрацюю мої матеріали? А може ще щось друком вийде? Моя любов у літературі. Але й мову дуже люблю. Хочу писати про наші теперішні мовні проблеми. Але на столі - Богдан Лепкий, його поезії, Історія літератури - треба підготовити доповідь на Конференції у честь його, мого любого професора з університету. Багато плянів. От хочби, як то списати портрет Аді? Або Ромка? Тож наші малі пропадають за ним. Та ж Денисик писав про діда в своїй школі і мав ще реторику про нього, а Ренатка написала про нього в своїй XI класі на тему: „Цікава людина”. А Ляриска любить писати лист-карточки починаючи „Бабуню і Дідко себто дідику. Яке то щастя - родина, родинна любов. Дякую тобі за це Матінко Божа.

17 травня 1993р.

Переладований був учорашній день. На засіданні сиділа я понад три години. А ще були ми в церкві на великій Службі Божій, а потім у КУМФ-і на відкритті виставки мистця Ковальчука. З виставки Ромко поїхав до дому, а я пішла на сходини ОПЛДМ. Усе як звичайно реферувала, підсумки робила Леся Храплива-Шур. Завжди з віночком заплетею коси довкола голови, з усміхом на ясному обличчі, з добрым, приятним поглядом синіх очей. А мова її - переткана дотепним жартом, заохотою до діла: „певно, що нам не легко працювати, але прошу подумати, що робота наша дуже потрібна! На неї, на книжку ждуть наші діти скрізь по світі - в Україні, Сибірі, Казахстані. От що пишуть наші люди з Москви „ - читає листа, зі Запоріжжя - телеграму.... і в кожного родиться охота щось доброго, конкретного зробити. Леся Храплива завжди вміє кожного вислухати, кожному дати признання, а щось противного обернути на позитивне з усміхом, дотепом. Учора похвалила пропозицію Лілі Г. видати для дітей книжку Галини Мазепи з її ж таки ілюстраціями як „Альбом“. І видати таки тут у Торонті, не в Україні.

4 вересня 1993р.

Так давно-давно не записала я ні словечка! А здавалось, прийду від панства Стебельських і запишу хоч маленьку картинку про цікаву візиту. Та де там! Завтра вже тиждень і всього накопичилось! За мною довгі години сходин ОПЛДМ з Лесею Храпливою. Подивляю її працьовитість, організаційний талант. На сходинах сьогодні була також письменниця з Києва, І. Майданська. З опаленого личка овальної форми сумовито дивились ясні очі. Якась печать суму на обличях наших земляків. І це ж не диво.... Поетка говорила про потребу книжок у „східній діяспорі“. Зловивши мій погляд усміхнулась до мене. Після сходин ми ще обі говорили, й звичайно піду на її вечір у нашому „Слові“.

ЗГАДУЄ МИНУВШИНУ, ДБАЮЧИ ПРО МАЙБУТНЄ

Різні і неповторні долі українців, які живуть не на матерній землі, а у широких світах. Але всі їхні роздуми і прагнення пройняті думкою та впевненістю про неподільність української історії, традиції, культури, про одність мови, національної пам'яті і прадідівської духовності, про те, що українська людина, яка опинилася на чужині, продовжує жити і творити цінності регіональної цивілізації, оберігаючи коріння зв'язку зі своїм народом, з батьківщиною.

Шлях на Захід, історія українського емігранта в діаспорі многотрудна, часто сповнена гіркоти, вся у виснажливій праці і змаганнях та зусиллях зберегти український національний автентизм. Д-р Олександра Копач - не виняток. Після 47 років вперше письменниця приїхала до рідної сторони, до Львова, щоб звідати тепло отчої землі, наснажитися українством, увійти в контакт з львівськими письменниками і редакціями.

Народилася в Городенці, що на Станіславщині (тепер Івано-Франківщина), в сім'ї Яворських. Там закінчила гімназію рідної школи ім. Т. Шевченка. Диплом магістра філософії із славістики зі спеціальності - „україністика“ одержала в Ягеллонському університеті в Krakovі. Професорську науку Богдана Лепкого згадує найщасливішим променем життя. Після успішного закінчення студій в Оттавському університеті в Канаді їй присвоєно вчений ступінь доктора україністики.

До Канади вона прибула 1948 року з чоловіком - Романом Копачем і малим сином Юрком. До речі, у 30-их роках її чоловік позував скульпторові Сергію Литвиненкові, коли він працював над проектом пам'ятника Івану Франкові на Личаківському кладовищі. І як відрадно було переконатися під час зустрічі, що вибір нарочуд вдалий. Олександра Копач постійно живе в Торонто. Зажила пошани в цьому середовищі українців як невтомна громадська діячка, особливо як організатор українського шкільництва і педагог. У 1951 році при підтримці тамтешнього Пласти, організувала курси українознавства ім. Григорія Сковороди і цим започаткувала функціонування української середньої школи для молоді віком від 12 до 18 літ. Навчання у цих школах велося щосуботи за програмою галицьких українських гімназій. У цих школах вона була вчителькою, а згодом - директоркою протягом 27 років.

Саме спілкування з молоддю, розуміння її духовних запитів, її тури розгадати пракорені свого походження і зумовили жанр та тематику історичних повістей, оповідань, казок і хрестоматії з нової української літератури, які найчастіше художньо оформляв Мирон Левицький. Вони, як правило, були покликані виконувати роль навчально-виховних посібників, прищеплювати любов до українського художнього слова, гордість за правдиву вітчизну історію та її чесних, відважних творців і сподвижників. Скільки вміння вклала автор, щоб юному читачеві заімпонував своєю хоробрістю Богатир Святогор, Богатир Степанович, Князенко Михайлик, Романко - Роман Великий, змальовані у прекрасно оформленій збірці „Богатирі Стародавньої України“ (1982 р.).

Однак основним покликанням цієї миловидої, середнього зросту, з чітко вираженими рисами м'якого, але вольового характеру жінки - письменниці було українське літературознавство й есеїстика. Найбільш улюбленим предметом дослідження стала спадщина Наталени Королевої (1962 р.), мовостиль і щоденники Ольги Кобилянської, епістолярна спадщина Г. Сковороди і Б. Антоненка-Давидовича, проза Шевченка і Марка Вовчка, „Слово о полку Ігоревім“, і „Никифор у поезії сучасників“.

Д-р Олександра Яворська-Копач (бо ще й під таким прізвищем виходили її праці) - діяльний член Об'єднання українських письменників „Слово“, Протягом восьми років виконувала обов'язки голови крайового відділу в Торонто. Належить до редакційної колегії збірника „Слово“, діє в управі „Об'єднання працівників літератури для дітей та молоді“. В діаспорі дуже поширенна публікація краєзнавчих збірників, що їх творять різноманітні земляцтва. Саме О. Копач разом з іншими краянами - співробітниками редактувала збірник „Городенщина“, що його склало українське земляцтво тієї ж назви. За цю працю була нагороджена грамотою. Як дійсний член наукового Товариства ім. Т. Шевченка в Канаді спричинилася до популяризації спадщини видатного письменника Уласа Самчука. Останнім часом опублікувала спогади про нього і нарис у журналі „Нові дні“ (1991 р., ч. 2). За плідну творчу працю нагороджена грамотою президії Конгресу Українців Канади і Золотою Медаллю Тараса Шевченка.

Щедра індивідуальність таланту Олександри Копач. Її твори дають підстави твердити, що в її художньому письменстві і літературознавчих працях проявляється відчуття місії українок на чужині і в світі, глибока віра у безсмертя українського народу та його вільного майбуття.

Іван Лозинський

Молода Галичина
9 липня 1991 р.

ЛИСТКИ ЩОДЕННИКА

25 вересня 1991 р.

У мене сьогодні велике свято душі моєї... Мене прийняла моя Батьківщина Україна! Згадалась з цим наша недавна мандрівка в Україні... чудова й болюча. Рідний дім у Городенці з ясенями й дубом, що їх садив давно, давно... дідо, а тато Іван великий сад, акації, калину... також уже давно... А Київ? Мрія моого цілого життя! Ходила його вулицями, переживала історію... У Святій Софії благала молила Матір Божу за нашу Державу Україну. Часто себе питала: че це сон, чи дійсність???

Отож, Галля Новаківська, наша чудова приятелька, повернулась з України і привезла нам газету „Молода Галичина“, а там же мій „Калиновий запах“ і стаття про мене Івана Лозинського. Дуже я вдячна нашій Дані, що це все передала для нас. Автор статті згадує наше знайомство саме у Львові. Так і пригадую собі розмову з паном Лозинським у готелі „Дністер“. Прийшов до нас, приніс мені свою книжку, кераміку й довго ми розмовляли. Він ще молодий, чи може середнього віку, дуже присманий, розпитував про наше життя у Канаді й ще раніше з часів перед війною. Ромко оповідав про „свій Львів“ згадав, що колись позував Литвинікові до його скульптури „Камінляр“ на пам'ятнику Івана Франка. А я говорила про Городенку, про студії у Krakovі й зовсім не сподівалася, що він про це все так гарно напишіть й ще багато іншого.

Дорога Пані Лесю!

Хай проміння далекої Вифлеємської зірки зігриває Ваше серце, сім'ю, домівку теплом Різдва Христового, а у Вашій пам'яті і душі хай чарується і оживе дитинство, батьки, вічно зелена ялинка, рідна оселя, і земля та сповнять Вас радістю, настроєм, що Україна поволі очищається від скверни і сама стає осяйною зіркою, як для своїх близьких, так і далеких дітей. Хай у традиційний святвечір, чарівна колядка „Бог Предвічний“ злучить Вас зі своїми єдинокровними братами і сестрами на матерній землі і утвердить в єдності і невмирущості нашого роду і улюбленої нами України.

З нагоди наступаючого 1992 Нового Року бажаю Вам всякого добра і удач, спокою і радості. Хай Провидіння оточить Вас опікою своєю а Всевишній тримає у добром здоров'ю і сімейних гараздах.

Многих років безжурного життя і нових гарних друзів,
від щирого серця бажає Вам

Ivan Lozinskyi

Христос Раждається!

Львів грудень 1991 року

Дорога Пані Доктор,

При цій нагоді хочу запитати про таке: Чи Ви одержали три книжки: „Спадщина віків“, „Тринадцять століт“ і „Чи я у лузі не калина була“, які я надіслав Вам ще в липні 1991 року. Дві з них з дедикаціями, а одна з автографом? Чи може, ці книжки, а також два примірники газети „Молода Галичина“ зі статтями про Вас „Згадує минувшину, дбаючи про майбутнє“, пропали в дорозі? Було б шкода!

Хочу написати нарис про Вашу творчість, але на цей раз до журналу та, на жаль .....мені обширніших даних про Ваше життя і участь в „Слові“ та особливо решта, мені невідомих творів. Стала б у підmozі книжка „Городенщина“ та „Історія української культури“! Чи вийшли на протязі останнього року нові твори, або чи перевидавалися попередньо випущені Уласа Самчука? За звістку на цю тему заздалегідь дякую.

З повагою

I. Lozinskyi

ДОРОБОК МИНУЛОГО ЗАЛИШАЄТЬСЯ БАГАТСТВОМ СУЧАСНОГО

„Не самою зброєю, не самою дипломатією здобувають і закріплюють свою свободу і самостійність поневолені народи! Фальшиву репутацію некультурності, которую нам під час революції утворили наші вороги і всіма силами підтримують, ми оплатили не менш тяжко, ніж брак воєнної сили“
(перший Президент України - М. Грушевський)

Справді долі вирішують не лише міцні, але в першу чергу розумні. Якже часто розум уміє підкорити сильнішого і повести його в такому напрямку, який вважається правильним. Проте, навіть у розумної нації без державного панцера її розум притискається або завойовники використовують його на власні потреби. Чимало Україна мала визначних, часто геніяльних письменників, поетів, учених, композиторів і винахідників, але ними якось світ не пишається, а якщо пишається то часто не як українцями. Своєю працею вони збагачували світову скарбницю культури, на жаль, не завжди під ім'ям своєї чітко визначеної національності. Тому їхній талант не служив власному народові як приклад і своєрідна національна гордість та шана від інших народів.

Відновлення державності України сприяє повернати призабуті або штучно вилучені імена наших учених, літературознавців, мистців та істориків в Україні. Тож належно популяризувати всіх, а зокрема високоякісних і справжньо заслужених людей в українській культурі, які діють в діяспорі.

Серед Торонтської української еліти я перед десяти роками, коли приїхав до Канади, працюючи в суботній українській школі ім. Ю. Липи, мав нагоду піznати інж. Романа Копача, який так як і я в цій школі учителював. Інж. Роман Копач - це надзвичайно цікава людина, сильна індивідуальність, високо освічений, розумний і зрівноважений, цінний знавець гуманітарних предметів. Через пана Романа, я пізнав його дружину д-р Олександру Ю. Копач, яка на мене зробила дуже приемне враження. Пан Роман за професією інженер, за зацікавленням історик, а за покликанням відданий молодіжний діяч „Пласти“. Він ровесник і шкільний товариш головного командира УПА генерала Романа Шухевича-Тараса Чупринки, але коли знаходиться серед пластової молоді, то він поводиться по їхньому, тому що він молодь безмежно любить і працює для неї з повною посвятою.

Пані д-р Олександра Ю. Копач своєю благородною працею з кожним днем вписується в літопис не лише українського Торонта, але й всієї України, збагачуючи і помножуючи популярно-наукову публіцистику в основному з нашого минулого. Ця надзвичайно скромна жінка має у собі щось зворушливого і після першого знайомства викликає глибоку пошану до себе. Я не знаюджу у своїй пам'яті нікого, кого би можна було порівнювати з достойною сім'єю панства Копачів. Вони, на мою думку, вміло згармонізували своє життя внутрішнє з найглибшими надрами життя національного.

Найголовнішим об'єктом пані д-р Олександри є глибокі творчі зацікавлення літературою в першу чергу із сивої давнини. Це не лише зацікавлення чисто публіцистичні, це зацікавлення наукові, людини яка наділена вмінням робити влучні синтези з прочитаного і передуманого. Д-р Олександра Ю. Яворська-Копач народилася в Городенці в Західній Україні. Свої студії україністики закінчила в Ягеллонському університеті в Krakові ступнем магістра. Прибувши до Канади продовжує свої славістичні студії в Оттавському університеті й успішно закінчує їх дипломом доктора філософії. Українська громада Торонта знає п. д-р Олександру як знаменитого педагога в

українській школі ім. Г. Сковороди, що містилася в Народному домі на вул. Ліпенкот. У цій школі довгі роки пані Олександра директорувала і на закінчення своєї праці написала знамениту книгу на пам'ять педагогам та учням про історію школи. Активно працює в Управі НТШ, як дійсний член того ж товариства і як голова Комісії Дослідів, крім того працює в управі ОУП „Слово“ і в ОПЛДМ. У Збірнику НТШ том XXXIII друкувалося її 12 есеїв з ділянки літературознавства. Педагоги знають її авторства шкільні підручники, хрестоматії. В шкільних читанках друковані є також деякі її „Мініятюри“, „Богатирі“ тощо. Вона входить в склад редакційних х колегій деяких видань.

Пані д-р Олександра Ю. Копач ще під час своїх студій почала писати статті, репортажі, нариси, есеї в українських періодиках. Велику увагу читата привертають її цінні статті про українську мову і літературу: „Декада української мови“, „Звільнити нашу мову від окупантів“, „Українська мова і ми“, „Про що молився Г. Сковорода“, „Улас Самчук - літописець ХХ ст.“, „Богдан Лепкий - історик української літератури“, „Зерно правди на шляху життя“, „А Ікар таки прилетів“, „Під зіркою самотності“, „Найменший жанр у світі літератури“, „Помітний ранок і темна тінь смерті“. В Збірнику НТШ, Торонто за 1991 рік, поміщені її статті в пошану Б. Лепкого, Т. Шевченка і останньо в тижневику „Новий Шлях“ ч. 34 за 27 серпня ц.р. поміщені статтю в пошану д-ра Богдана Стебельського. Окремими збірниками вийшли слідуючі її художні твори: „Неповторні дні“, „Хлопчик з казки“, літературно-критична праця „Наталена Королева“, „Мовостиль Ольги Кобилянської“ та інші.

За свою працю заслужено нагороджена медалею ім. Т. Шевченка, особливо за працю в шкільництві і дослідницько-науковій.

Д-р Олександра Ю. Копач цінна у своїй творчо-письменницькій праці, зокрема тим, що вона вміє уважно прислуховуватись до національного пульсу і цей ритм пульсу вміє поєднати з душою народу і власним сумлінням. Своєю творчою популярно-науковою працею хоче звеличати і допомогти українській культурі вийти на правильний шлях поступу. Кожен читач відчуває, як вона цементує скарби минулого із сучасним, щоб з кусків маленьких старовинних черепків зложити речі, які так потрібні нашому сучасникові. На мою думку, вона чудовий знавець давньої історії, народних звичаїв, фольклору. В її творчості закономірно сходяться пракорені велизезного українського дерева. Вона рятує і відновлює гордощі народу і такі мужні жінки зустрічаються не так часто. Серед її творів мені довподобі особливо повноцінна книжечка, видання друге доповнене, що видало Українське Бібліотичне Товариство в Торонто в 1994 році п.з. „Нові обрії стародавньої України“.

Ця надзвичайної ваги книжечка знайде своє місце у кожній свідомій українській родині в Канаді і здобуде популярність і заслужене признання в Україні.

У вступному слові цієї книжечки д-р Богдан Стебельський пише: „Існує доволі цікава сучасна українська література, в якій оживає стародавня Україна. Цьому окремому жанрові літератури присвятила свою увагу і досліди літературознавець Олександра Ю. Копач, що рівночасно є заслуженим педагогом-виховником, який добре знає не лише проблеми літератури, але не менш потреби читача“ (ст.5).

Хоч зміст цієї книжечки порушує тематику, є якій кожне речення, а деколи й окремі слова викликають глибокий задум обізнаного читача, то все таки її популярно-наукова форма зрозуміла і приступна для кожного, хто цікавиться цією темою.

Д-р Олександра Копач добрий знавець нашої старовини, зокрема древніх племен, які увійшли в плоть нашої національної основи. Скити і їхня культура, в

книжечці становлять майже головну ідею твору. Таке поширення тематики, ширше розкриває перед нашими очима давню історію, яка мало досліджена і своїм змістом деколи може ставати незрозумілою. Провівши старанну підготовку і вникливу аналізу матеріялу скорше можна відчитати узагальнення і логічні висновки автора. Я звичайно не беруся обговорювати змісту, залишаючи його читачеві, який сам видобуде з книжки її творчу суть. Я намагаючись лише розкрити творче джерело письменниці, а читач за допомогою своїх власних сил стане суддею. Праця написана не тільки з великим знанням предмету, але й з глибокою любов'ю і з пієтизмом з точки зору української науки. На підставі перечитаної книжечки читач не лише розбудить свої зацікавлення, але її зміст змобілізує до нових пошуків і поглиблення знань з цієї ділянки.

Серед багатьох цікавих позицій із зближеною тематикою слід вимінити: „Міфи київської землі та події старовини“ О.П. Знойко, „Мисленне дерево“ В. Шевчука, „Давньоукраїнські племена і держави“, Сергій Плачинда, жур. „Визвольний Шлях“ березень 1994 р., ст. 293-298 (закінчення в наступних числах) та інші.

Іменно ця тематика відроджує почуття гордості, наповняє почуттям культурного багатства, допомагає краще зрозуміти нашу історію, а тим самим підносить людину до повної її вартості. Таки література є необхідна в наш час, щоб денационалізована маса нашого народу тут і там зрозуміла, що серед українців є велиki люди, маємо славне минуле, маємо чим похвалитися перед світом. Багато в нас говориться про один і другий націоналізм, про відродження нації, але крім декларативності нічого, або дуже мало робиться. Треба читати такі праці, а навіть влаштовувати подібні доповіді і то не одноразово, а часто, щоб повернути колесо історії у свої рейки. Хай люди бачать і відчувають та зрозуміють, що борці за країну долю України, це розум і велич нації, і хто є її справжнім захисником. В цьому повинні допомагати засоби масового переказу. В Україні добре відстоюють українські справи: І. Іванечко, І. Драч, П. Мовчан, Г. Мусієнко, Ю. Базьо, І. Юхновський, Д. Павличко та багато інших.

Сучасна ситуація в Україні гвалтом допоминається доброї літератури, нових пісень, нових колективів, національно-військового ансамблю - таких творчих сил, щоб піднімали Україну, підносили її народ проти не лише економічної, але в першу чергу інтелектуальної кризи. Якщо до відродження українства тут в діяспорі і там в Україні не залучимо позитивні всі механізми сьогодні, то завтра може виявитись запізно.

На закінчення наших розважань скористаймося думками Дмитра Дорошенка, що поміщені в книзі п.з. „Нариси з історії України“ (Мюнхен, 1966 р.). На сторінці 12 читаемо: „Майбутнє можна будувати тільки на історичному ґрунті. Народ без історичної пам'яті не є народом, і коли ця пам'ять перестає для нього бути святою, він не гідним одержаного в спадщину по батьках імені“.

Яскравим прикладом глибокого зрозуміння тези Дорошенка є для нас д-р Олександр Ю. Копач, яка завдяки своїй історичній пам'яті, своєму „генетичному культові історії“ прославляє історичні наші родові племена і тим створює передумови для закріплення нашої державної самостійності.

Ярослав Стех
Нові Дні
листопад 1994

ІЗ ЛЮБОВ'Ю ДО ОТЧОЇ ЗЕМЛІ

Далеко від рідної України, в канадській столиці Торонто, живе наша землячка, добре відома в українській діаспорі письменниця, літературознавець і педагог Олександра Юлія Копач. І надто парадоксальним видається те, що про людину, яка своєю невтомністю і великим талантом мистця слова освітила і розширила літературні, історичні обрії України, а титанічною подвигницькою працею на ниві освіти внесла неоцінений вклад у розвиток українського середнього шкільництва в Канаді, так мало знають в Україні і навіть у її рідному місті Городенці.

Саме тут, у далекому 1913 році в сім'ї Яворських, рід який колись мав свій герб, народилась Олександра. Її батько Іван працював за Австрії урядником староства Української Народної Республіки і був великим патріотом України. І в дусі віри в Бога, любові до України він спільно з дружиною Марією (з Троянів, яка походила з перемишльської землі, з родини частково опольщеної) виховували трьох своїх дітей: Віктора, Стефу і Лесю. Даремними виявилися намови поляків навчати дітей у польській гімназії, їхні обіцянки на безплатну науку та стипендії на вищі студії. Олександра навчалась в українській місцевій гімназії ім. Тараса Шевченка, де вчителювали чудові люди, справжні педагоги-патріоти. Змалку полюбила вона славну і повну звитяг історію країни, легенди рідного краю, творчість Григорія Сковороди і Тараса Шевченка.

Після закінчення гімназії студіювала в Ягеллонському університеті в Krakovі, де, як зазначає проф. К. Кисілевський, мала щастя слухати викладів наших визначних професорів Богдана Лепкого та Івана Зілинського. Тут отримала диплом магістра філософії із славістики.

У 1948 році Олександра з чоловіком Романом Копачем та дворічним сином Юрком переїхали до Канади і оселилися в Торонто. Там студіює україністику в Оттавському університеті, де одержує після завершення навчання вчений ступінь доктора.

У 1951 році - енергійна і патріотично настроєна - пані Олександра Копач при підтримці Пластової Станиці в Торонто, свого чоловіка зорганізувала під егідою Об'єднання Українських педагогів Канади школу середнього типу для українських дітей, яку було названо курсами українознавства ім. Григорія Сковороди. Ці курси українознавства стали прикладом для наслідування багатьом українським організаціям і церковним парафіянам, започаткували функціонування в Канаді і США української середньої школи для молоді віком від 12 до 18 літ. Навчання в цих школах велось за програмою українських галицьких гімназій і проводилось щосуботи. Рівень занять був надзвичайно високий. Тут, крім української мови і релігії, викладались українська література і географія України, українське мистецтво, художнє читання тощо. А українська середня школа в Торонто, організована колись О. Копач і в якій вона 27 років була вчителькою, директором, видавала разом з дітьми чудовий журнал „Пробліски“. І цим може гордитися не тільки українська діасpora а й вся Україна. Зенон Зелений, голова Об'єднання Українських Педагогів Канади, зазначав, що „.... лише пані О. Копач належить титул пionera українського середнього шкільництва в Канаді, а в парі з тим сердечне визнання за її ініціативу, відвагу, завзятість, послідовність і сумлінність, які були запорукою великих успіхів у її педагогічній праці.“

Слід тільки наголосити, що ми говоримо про розбудову українського середнього шкільництва. Тому, що рідні школи існували в Канаді від часу приїзду перших переселенців, але вони були елементарного типу аж до приїзду останньої групи емігрантів після другої світової війни, і одним з перших сіячів на ниві українського середнього шкільництва в Канаді, як ми вже відзначали, була наша землячка О. Копач. Але д-р Олександра Копач відома в Канаді і далеко за її межами ще і як літературознавець, письменница.

Вона - автор поважних наукових праць „Мовостиль Ольги Кобилянської“, „Стародавня Україна в античній літературі“, „Наталена Королева“, „Обрії стародавньої України“, книжок для дітей, молоді „Хлопчик з казки“, „Богатирі стародавньої України“, „Мініятори“, „Неповторні дні“, упорядник „Хрестоматії з нової української літератури“ тощо.

Її глибоке дослідження творчості Т. Шевченка, Ольги Кобилянської, Наталени Королевої, Г. Сковороди, Б. Антоненка-Давидовича, М. Вовчка, У. Самчука, „Слова о полку Ігоревім“ та інші свідчать про глибоку освіченість автора, широкі аналітичні можливості на царині літературознавства, есеїстики.

Українські літературознавці діаспори відзначали надзвичайну цінність її статей про українську мову, літературу і зокрема таких як: „Декада української мови“, „Звільнити нашу мову від окупації“, „Українська мова і ми“, „Про що молився Г. Сковорода“, „Зерно правди на шляху життя“, „А Ікар таки прилетів“, „Під зіркою самотності“, „Найменший жанр у світі літератури“, „Богдан Лепкий-історик української літератури“.

За плідну творчу працю О. Копач нагороджена грамотою президії Конгресу Українців Канади і золотою медаллю ім. Тараса Шевченка. Вона вела і веде активну громадську роботу, спрямовану на виховання Українців діаспори в дусі любові до України, її народу, історії, культури, і які б громадські обов'язки вона не виконувала: члена, голови краївого відділу Об'єднання українських письменників „Слово“, дійсного члена Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, члена редакції колегії збірника „Слово“ діяча управи „Об'єднання працівників літератури і молоді“, - вона до останнього подиху віддана тій високій зорі, ім'я якій - Україна.

У червні 1991 року пані О. Яворська-Копач з чоловіком Романом після тривалої розлуки з отчою землею відвідала Україну, дорогу і милу її серцю Городенку, щоб поклонитися священним місцям далекого дитинства, хоч на хвилину вгамувати спрагу вічної ностальгії, щоб вже потім, на чужині, ще з більшою любов'ю відтворювати минулі дні скітської доби, княжі часи, справжніх богатирів сили і духу давньої і сучасної України.

Щоб радіти і сумувати разом з Україною.

Богдан Дичук
Край
Україна, 26 серпня 1995 р.

„ВІДГОМІН РОКІВ“

Вечір вшанування д-р Олександри Копач

Мало людей між жителями українського Торонто має так багато друзів як д-р Олександра Копач. Це можна було побачити і відчути на дуже урочистім вечорі її вшанування 27 квітня 1996 в Інституті св. Володимира у Торонті протягом довгих популодневих та вечірніх годин. Аж п'ять поважних громадських установ і груп влаштовувало їй це свято: Наукове Товариство ім . Шевченка, Об'єднання українських письменників „Слово“, Українські Працівники Літератури для Дітей і Молоді, Шкільна Рада КУК, Торонто, та колишні учні Курсів Українознавства ім. Г. Сковороди.

Безпосередньою нагодою святкування була дата 45 літ від заснування Курсів Українознавства ім. Григорія Сковороди, перших курсів того роду в Канаді. Це дуже вагома була подія, бо вона започаткувала нове українське шкільництво у діаспорі, яке дало поштовх вихованню цілих поколінь нової української інтелігенції, вартісних громадян Канади, будівничих нової української спільноти поза межами Батьківщини, яка сприяла появлі української незалежної Держави.

Але заголовок „Відгомін років“ поєднав шкільництво із іншими родами творчої праці Олександри Копач: її науковою та літературною діяльністю. Курси свої назвала вона іменем Сковороди не припадково. Ювілятка зверталась до джерел української духовості, і одним із найбільш рідних їй виглядав святий мандрівник, якого так любив Тарас Шевченко. Дуже відповідно на вечорі була пісня Григорія Сковороди, до якої сам філософ написав музику, бо він був і композитором, „Всякому городу нрав і права“, ідейно цілком відмінна від перелицьованої Котляревським у „Наталці Полтавці“. Заспівав її і заграв на бандурі майстер цього інструменту Віктор Мішалов. Ідея пісні - бажання вмерти притомно і з чистим сумлінням. Ідея життя в Сковороди - це жити продуктивно, робити „собі сродне діло“. І так провадила свої дні у Торонті Олександра Копач. Вона дивилась в глибину віків, шукаючи там мудrosti і науки. І це передавала студентам. І навіть закінчивши свою педагогічну працю вона далі виховувала молодь своїми літературними, науковими і популярно-науковими творами. Бо всюди вона зверталась до джерел, до коріння нашої історії, нашої духовості і раси. Олександра Копач лишилась виховником усе життя.

Для багатої творчої спадщини Ювілятки потрібна була наукова конференція, якою керувала дуже приязно д-р Дарія Даревич, а відкрив голова НТШ Канади д-р Володимир Мацьків. На конференції було прочитано 4 доповіді. Першу доповідь читав мгр Іван Кузів: „Д-р О. Копач як науковець і член НТШ“. Друга доповідь була д-р Оксани Винницької „Становлення системи Курсів Українознавства і роля д-р О. Копач“. Третю доповідь читав редактор „Нових Днів“ Маріян Горгота від Об'єднання українських письменників „Слово“: „Літературна творчість д-р О. Копач“. Останньою була доповідь відомої письменниці, що присвятила все своє життя літературі для дітей і молоді Лесі Храпливої-Щур, душі УПЛДМ: „Творчість д-р О. Копач для дітей і молоді“. Заслуги Ювілятки у всіх тих напрямках були підkreслені заповненою залею, до тої міри, що багато осіб прислухалося до доповідей із-за відкритих дверей. На бенкеті було ще більше людей.

Бенкет звеличало багато високопоставлених осіб, між ними владика Кир Ізидор Борецький та духовенство. Господарем бенкету був Всеvolod Соколик, який керував ним сердечно і з гумором. Після молитви йшли привіти від організацій: вітали д-р Володимир Мацьків від НТШ, Ліда Палій від „Слова“, Стефа Федчук від УПЛДМ і Люба Зарака від Шкільної Ради КУК. По вечери сказала слово від абсолювентів Курсів Українознавства ім. Г. Сковороди колишня учениця д-р Копач Таня Мельник, прочитано надіслані привіти і прийшла дуже цікава точка: „прозірки про зірки“, які підготовив і коментував Теодосій Біланюк. З вищуканим дотепом передав він цікаві моменти педагогічної творчості Лесі Копач, коли то вона зазнайомлювала своїх учнів із персонажами історії і літератури України сценічними засобами. Дійсно - театр, це найкращий засіб виховання! І кожна дівчина, кожен хлопець, можуть бути „зірками“, та ще й якими!

Тоді прийшло дійсне „Відлуння віків“. У театральних костюмах, що нагадували „дійства“ театру „балагану“ із 17-го сторіччя, Тарас Закидальський, Роман Максимів, Роман Сенькусь та Степан Геник-Березовський (останній в ролі Григорія Сковороди) представляли особи із Середньої Доби української літератури, промовляючи відповідним змістом і стилем. Д-р Олександра Копач, яка була із своєю родиною, своїм прекрасним, всім приязним чоловіком Романом, сином, невісткою і двома внучками та „Бубликом“, внуком, що його так називав, коли він був маленьким, Роман, була зворушена до сліз, і серед сердечних оплесків дякувала присутнім.

„Відгомін років“ став ще одною лекцією як треба жити.

Аріядна Стебельська

Гомін України
29 травня 1996 р.

611
WEST ARKA
TORONTO
20.00